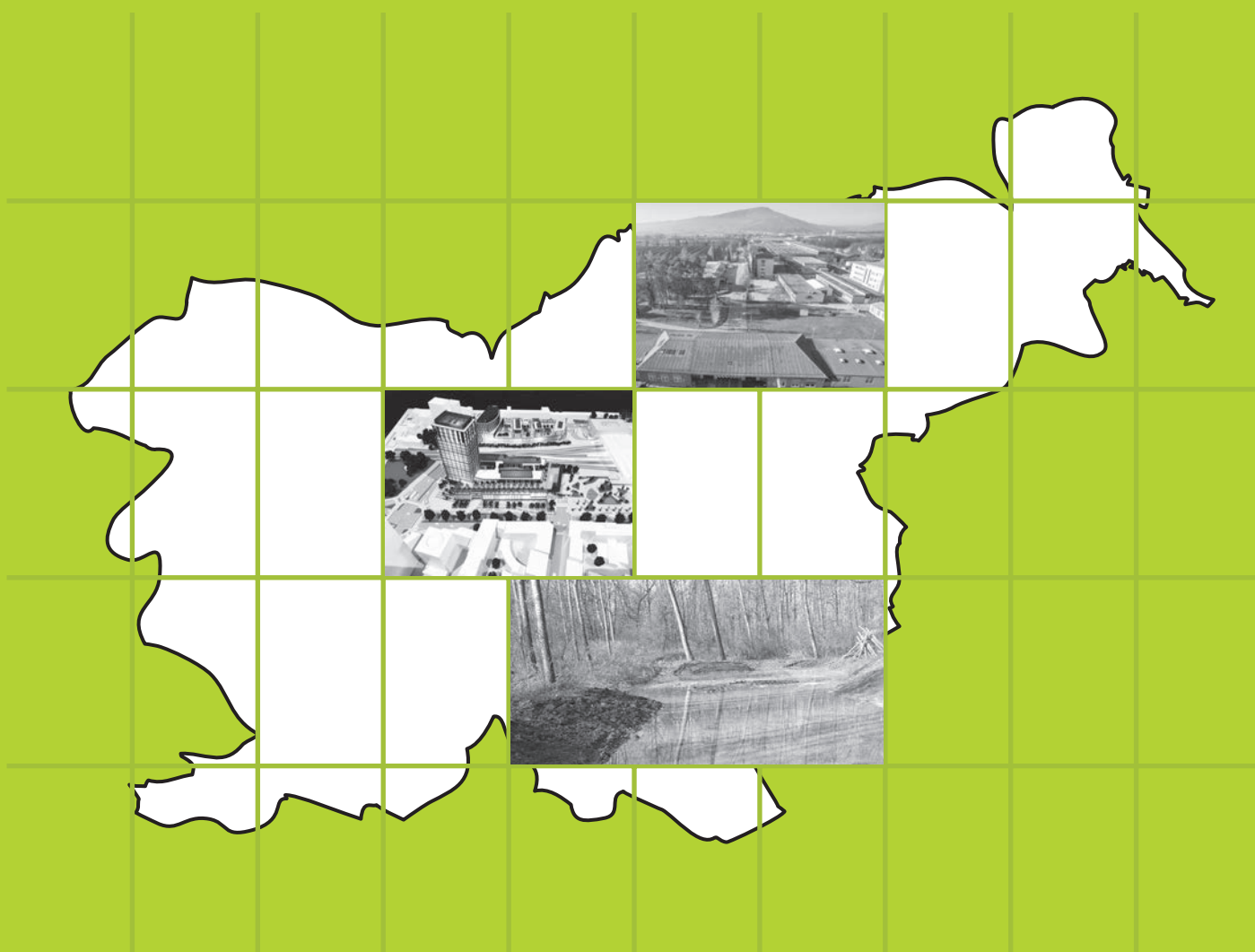

URBANI IZZIV

ISSN: 2232-481X

STROKOVNA
IZDAJA

2024/18

DUPPS
TSPAS

34. SEDLARJEVO SREČANJE

Urbani izziv, strokovna izdaja, 2024, številka 18

ISSN

Tiskana izdaja: 2232-481X

UDK/COBISS-ID

UDK: 71/72

COBISS.SI-ID: 16588546

Izdajatelj

Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Odgovorni urednik

Igor Bizjak

Glavni urednik

Boštjan Kerbler

Uredniški odbor

Boštjan Cotič, Barbara Mušič in Ina Šuklje Erjavec (Urbanistični inštitut Republike Slovenije), Lilijana Jankovič Grobelšek (Mestna občina Ljubljana), Jelka Hudoklin (Acer Novo mesto d. o. o.), Aleš Mlakar (Prostorsko načrtovanje Aleš Mlakar s. p.), Aša Rogelj (Ministrstvo za okolje in prostor), Maja Brusnjak Hrastar (Mestna občina Ljubljana)

Redakcija

Boštjan Kerbler

Zasnova naslovnice

Igor Bizjak

Fotografije na naslovnici

Parteli, Cona Tezno, Rožman in Hribar

Prelom in računalniško oblikovanje

Demat d. o. o.

Tisk

Demat d. o. o.

Naklada

1.000 izvodov

Cena izvoda posebne izdaje

5 € (stroški poštnine niso všteti v ceno)

Namen

Strokovne izdaje revije *Urbani izziv* so namenjene strokovni obravnavi načrtovanja prostora v Sloveniji. Namen je:

- omogočiti najširšemu krogu domačih strokovnjakov objavo strokovnih prispevkov o različnih temah na področju prostorskega načrtovanja,
- objaviti strokovno vsebino, ki je pomembna za stroko v Sloveniji,
- objaviti vsebino, ki služi kot strokovna pomoč vsem akterjem, ki sodelujejo v različnih procesih oz. aktivnostih prostorskega načrtovanja na vseh ravneh odločanja (lokalni, občinski, regionalni in državni).

Pogostnost izhajanja

Strokovna izdaja revije *Urbani izziv* izide enkrat na leto, predvidoma septembra. Pogoji za izdajo sta zadostno število prispevkov in zagotovljena finančna sredstva.

Sestav in jezik

V strokovnih izdajah revije *Urbani izziv* so objavljeni:

- strokovni članki (COBISS oznaka 1.04);
- drugi prispevki, ki so povezani s prostorskim načrtovanjem v Sloveniji (na primer predstavitev projektov/nalog/metod in tehnik, poročila, intervjuji, pisma, odzivi, pobude, mnenja itd.);
- komercialni oglasi.

Vse vsebine v strokovnih izdajah revije *Urbani izziv* so objavljene v slovenskem jeziku.

Priprava prispevkov

Za strokovno izdajo revije *Urbani izziv* ne veljajo enaka navodila za pripravo prispevkov kot za redne številke, ampak poenostavljena. Dostopna so na spletni strani revije. Strokovni članki naj obsegajo do 30.000 znakov s presledki, drugi prispevki pa do 8.000 znakov s presledki.

Oddaja prispevkov in avtorske pravice

Prispevke v uredništvu sprejemamo preko celega leta. Oddani morajo biti na elektronski naslov uredništva strokovne izdaje. Avtorji morajo jasno navesti, da želijo oddane prispevke objaviti v strokovni izdaji revije *Urbani izziv*.

Ob oddaji prispevkov se morajo avtorji seznaniti z avtorskimi pravicami, ki so objavljene na spletni strani revije *Urbani izziv*. Z oddajo prispevkov namreč avtomatično potrjujejo, da se z navedenimi avtorskimi pravicami strinjajo. Za vsebino prispevkov so v celoti odgovorni avtorji.

Recenziranje, vključenost v podatkovne zbirke in financiranje

Prispevki, objavljeni v strokovnih izdajah revije *Urbani izziv*, niso recenzirani. Vključeni so v slovensko podatkovno zbirko COBISS. Na spletni strani revije *Urbani izziv* so polna besedila prispevkov strokovne izdaje objavljena s polletnim zamikom. Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi pristojno ministrstvo, pod zaporedno številko 595. Strokovne izdaje revije *Urbani izziv* so v celoti financirane iz sredstev izdajatelja, naročnin in komercialnih oglasov.

Naročanje

Za naročnino na revijo je treba izpolniti naročilnico, ki je dostopna na spletni strani revije in jo je treba poslati na elektronski naslov uredništva. Naročniki strokovnih izdaj prejmejo račun za plačilo naročnine ob izidu strokovne izdaje revije. Naročniki rednih številk revije *Urbani izziv* prejmejo izvod strokovne izdaje **brezplačno**.

Naslov uredništva

Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Urbani izziv – uredništvo strokovne izdaje
Trnovski pristan 2
1000 Ljubljana, Slovenija
Telefon: 01 420 13 10
Fax: 01 420 13 30
E-pošta: urbani.izziv-strokovni@uirsi.si
Spletna stran: <http://urbani-izziv.uirsi.si>

Kazalo

Uvodnik

Boštjan KERBLER.....	3
Revija <i>Urbani izziv</i> , strokovna izdaja 2024, številka 18	

34. Sedlarjevo srečanje in mednarodna regionalna razvojna konferenca

Alma ZAVODNIK LAMOVŠEK	6
Uvodni nagovor dr. Alme Zavodnik Lamovšek, predsednice Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije	
Karmen RAZLAG	7
Pozdravni nagovor Karmen Razlag, v. d. direktorja Regionalne razvojne agencije za Podravje – Maribor	
Igor BIZJAK	8
Pozdravni nagovor dr. Igorja Bizjaka, direktorja Urbanističnega inštituta Republike Slovenije	
Boštjan COTIČ, Barbara MUŠIČ, Andrej GULIČ, Igor BIZJAK, Simon KOBLAR, Damjana GANTAR, Marko FATUR, Jelka HUDOKLIN, Irena HOČEVAR, Nina URŠIČ, Maja ŠINIGOJ, Shuchita Špela LOŽAR.....	11
Razvojne regije – analiza stanja v prostoru in analiza razvojnih potreb	
Monika KIRBIŠ ROJS, Vito BOBEK, Tatjana HORVAT	25
Predlogi za oblikovanje optimalnega sistema za izvajanje kohezijske politike v Sloveniji	
Valentina LAVRENČIČ, Lenča HUMERCA ŠOLAR, Blaž BARBORIČ.....	31
Na pragu prve generacije regionalnih prostorskih planov	
Uroš ROZMAN, Karmen SONJAK.....	40
Dogovor za razvoj regij	
Leon KOBETIČ	48
Koliko stane regionalni prostorski plan	
Damjana GANTAR, Jana KOZAMERNIK, Aleš MLAKAR.....	55
Krajina v regionalnem prostorskem načrtovanju	
Jože KOS GRABAR, Klemen R. BIZJAK, Žan PLEVNIK	65
Vsebinska in organizacijska zasnova podnebno nevtralne in trajnostne razvojne preobrazbe regionalne skupnosti občin	
Aleš JANŽOVNIK, Dušan BLATNIK	76
Zmanjševanje vplivov gradnje vodnogospodarskih in hidroenergetskih objektov na naravno okolje na primeru izgradnje verige elektrarn na spodnji Savi	
Boris PUKŠIČ	83
Internacionalizacija mikro-, majhnih in srednje velikih podjetij na primeru poslovne cone Tezno in različnih poslovnih con v Avstriji	
Peter KERŠEVAN, Milan KOVAČ, Kaja LIPNIK VEHOVAR	99
Ljubljansko železniško vozlišče in Potniški center Ljubljana	

Borut JURIŠIĆ	114
Demografija in migracijski trendi	

Jani DEMŠAR	122
Podatkovni model kot podpora za mobilnost različno oviranim osebam	

Daniela DVORNIK PERHAVEC	131
Odnos do prostora in presojanje sodelovanja udeležencev	

Zaključne ugotovitve 34. Sedlarjevega srečanja urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije in mednarodne razvojne regionalne konference <i>Inoviranje regionalnih razvojnih politik in praks</i> , ki sta potekala v četrtek in petek, 16. in 17. novembra 2023, na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru	144
---	-----

Predstavitve in informacije

Alma ZAVODNIK LAMOVŠEK	146
34. Sedlarjevo srečanje urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije in mednarodna regionalna razvojna konferenca Maribor, Ekonomsko-poslovna fakulteta Univerze v Mariboru, 16. in 17. november 2023	

Boštjan KERBLER	148
Predstavitve knjige <i>Kakovost bivanja v starejših in novejših večstanovanjskih soseskah</i>	

Boštjan KERBLER	149
Predstavitve knjige <i>Javni prostor v velikih večstanovanjskih soseskah po meri starejših stanovalcev</i>	

Terminološki kotiček	150
-----------------------------------	-----

Oglasi

Priprava oglasov za strokovno izdajo revije <i>Urbani izziv</i>	154
---	-----

Revija *Urbani izziv*, strokovna izdaja 2024, številka 18

Že deveto leto so v strokovni izdaji revije *Urbani izziv* objavljeni prispevki, ki so bili predstavljeni na Sedlarjevem srečanju, ki ga organizira Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije. Tokratna tema srečanja se je nanašala na (pre)oblikovanje regionalne politike in prakse z ustvarjanjem raznolikosti pristopov, rešitev in politik, ki koristijo regijam in njihovim prebivalcem. Prispevki obravnavajo teme, povezane z regionalnim prostorskim načrtovanjem, razvojnimi regijami, regionalnimi razvojnimi programi, regionalnimi prostorskimi plani, endogeno regionalno politiko in kohezijsko politiko za zmanjševanje regionalnih razvojnih razlik. Poleg prispevkov s Sedlarjevega srečanja so v tokratni številki tudi druge objave, ki bodo v pomoč vsem, ki sodelujejo pri različnih dejavnostih prostorskega načrtovanja na vseh ravneh odločanja (lokalni, občinski, regionalni in državni), pomembne pa bodo tudi v izobraževalnem procesu.

Še vedno velja vabilo k članstvu v uredniškem odboru strokovne izdaje. Če bi želeli sodelovati v njem, nam to sporočite. Naloga članov uredniškega odbora strokovne izdaje je, da nam pomagajo pri širjenju prepoznavnosti strokovne izdaje revije v Sloveniji, še posebej na regionalni, občinski in lokalni ravni.

Pri Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije se bomo še naprej trudili, da bo Slovenija tudi v prihodnje deležna *strokovnih urbanih izzivov*. Vsem soustvarjalcem (in bralcem) se v svojem imenu in imenu uredniškega odbora najlepše zahvaljujem za izkazano zaupanje.

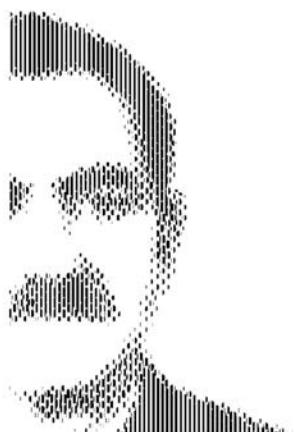
Boštjan Kerbler

34. Sedlarjevo srečanje
in mednarodna regionalna razvojna konferenca

Inoviranje regionalnih politik in praks

34. Sedlarjevo srečanje je 16. in 17. novembra 2023 potekalo na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru. Srečanje je organiziralo Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije v soorganizaciji z Regionalno razvojno agencijo za Podravje – Maribor, Ekonomsko-poslovno fakulteto Univerze v Mariboru in Urbanističnim inštitutom Republike Slovenije. Obravnavana je bila vedno aktualna tema (pre)oblikovanja regionalne politike in prakse z ustvarjanjem raznolikosti pristopov, rešitev in politik, ki koristijo regijam in njihovim prebivalcem.

Univerza v Mariboru

Ekonomsko-poslovna fakulteta

Urbanistični inštitut
Republike Slovenije

Uvodni nagovor dr. Alme Zavodnik Lamovšek, predsednice Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije

Spoštovana gospa Karmen Razlag, vršilka dolžnosti direktorja Regionalne razvojne agencije za Podravje – Maribor, dr. Igor Bizjak, direktor Urbanističnega inštituta Republike Slovenije, dr. Polona Tominc, dekanja Ekonomsko-poslovne fakultete Univerze v Mariboru, mag. Aša Rogelj, direktorica Direktorata za regionalni razvoj pri Ministrstvu za kohezijo in regionalni razvoj, predstavniki drugih ministrstev, regionalnih razvojnih agencij in občin ter nenazadnje spoštovani akademski in stanovski kolegi.

Pozdravljam vas v imenu Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije, ki letos organizira že 34. Sedlarjevo srečanje.

Glede na to, da je v zadnjih dveh mesecih to že tretji dogodek, povezan z regionalnim razvojem in regionalnim planiranjem, vse kaže, da je leto 2023 tesno povezano z regionalnim razvojem, planiranjem in povezovanjem vseh vključenih v skupne napore za doseganje bolj uravnoteženega regionalnega razvoja v Sloveniji. Naj spomnim, da so bili najprej v Pivki vsakoletni regionalni dnevi, nato pa je v Mesecu prostora 2023 Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani organiziral še enodnevni dogodek, namenjen razpravi o regionalnih prostorskih planih.

Z letošnjim Sedlarjevim srečanjem, ki je hkrati tudi regionalna konferenca v organizaciji Regionalne razvojne agencije za Podravje – Maribor, smo želeli to temo še razširiti in se vprašati, ali in kako lahko preoblikujemo regionalne politike in prakse z ustvarjanjem raznolikosti pristopov in rešitev, ki koristijo regijam in njihovim prebivalcem. Ker smo tudi v letu, ko Ministrstvo za naravne vire in prostor ob pomoči regionalnih razvojnih agencij in zunanjih izvajalcev že pristopa k izdelavi strokovnih podlag za novo generacijo regionalnih prostorskih planov, si Sedlarjeva srečanja prav gotovo zaslužijo več kot le en dan.

Omemba nove generacije regionalnih prostorskih planov ni pomota. Slovenija je imela regionalni plan že v času nekdanje Jugoslavije, saj smo bili le ena od zveznih republik. Ta se je nato za nekaj časa prelevil v republiški prostorski plan. Med letoma 2004 in 2006 smo prvič pristopili k izdelavi takrat regionalnih zasnov prostorskega razvoja Slovenije in se nato na pol poti ustavili. Zakaj, mi še danes ni popolnoma jasno ... Prav zato pravim, da se zdaj lotevamo nove generacije regionalnih prostorskih planov, pri čemer upam, da bomo v teh dveh dneh odprli razpravo in dobili vsaj nekaj odgovorov na vprašanja, kako, s kom in kolikšnimi sredstvi bodo izdelani regionalni prostorski plani ter ali bodo res novi, sodobni, povezovalni in vključujoči dokumenti.

Veselim se številnih prispevkov, ki z različnih zornih kotov osvetljujejo zastavljena vprašanja, hkrati pa nam vsem želim uspešen in vsebinsko bogat dogodek, ki naj bo namenjen tudi druženju, izmenjavi mnenj in ustvarjanju novih vezi med strokovnjaki, ki delujemo na področju regionalnega razvoja in regionalnega planiranja.

Dr. Alma Zavodnik Lamovšek, predsednica Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije
Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije, Ljubljana
E-pošta: drustvo.dupps1@gmail.com

Pozdravni nagovor Karmen Razlag, v. d. direktorja Regionalne razvojne agencije za Podravje – Maribor

Spoštovani udeleženci, cenjeni gostje, dobrodošli v Mariboru!

Dovolite, da vas v imenu Regionalne razvojne agencije za Podravje – Maribor lepo pozdravim na dvodnevni regionalni razvojni konferenci in 34. Sedlarjevih dnevih, posvečenih inoviranju regionalnih politik in praks.

Veseli me, da so k organizaciji tega izjemnega dogodka ob Regionalni razvojni agenciji za Podravje – Maribor pristopili še Ekonomska fakulteta Univerze v Mariboru, Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije in Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Dvodnevno srečanje je priložnost, da osvetlimo ključna vprašanja in izzive, s katerimi se soočamo na področju oblikovanja trajnostnih regionalnih politik.

Namen dvodnevne konference je odpreti široko razpravo o izzivih, s katerimi se sooča regionalni razvoj v Evropski uniji in zunaj nje, pri čemer bo poseben poudarek na vse večjih regionalnih razlikah na področju gospodarskega razvoja, socialne kohezije, varstva okolja in institucionalnega sodelovanja.

V današnjem dinamičnem svetu, kjer se hitrost sprememb iz dneva v dan povečuje, je inoviranje ključno za uspeh in napredek, tako tehnično-tehnološki kot tudi družbeni. Dvodnevna konferenca je tako priložnost, da skupaj razmislimo o raznolikih pristopih, rešitvah in politikah, ki bodo koristile posameznim regijam in njihovim prebivalcem. Kljub več kot dvajsetletni regionalni razvojni politiki se razlike med razvojnimi regijami povečujejo. Jih lahko ustavimo?

Res je, da regionalne razvojne agencije sooblikujemo regionalno politiko, vendar smo pogosto razpete med pričakovanji na nacionalni in lokalni ravni. Želimo si oblikovati pokrajine, ki bodo sposobne odgovoriti na regionalne izzive in narekovati trajnostno politiko. Hkrati se zavedamo, da regionalno razvojno načrtovanje ne more biti ločeno od prostorskega razvoja, zato pozdravljamo napore za pripravo regionalnih prostorskih planov.

Še posebej me veseli, da smo znanstvene in raziskovalne institucije privabile odlične govorce, ki boste s svojimi prispevki utirali pot regionalnemu razvoju – naj bo ta okoljski, družbeni ali gospodarski. Prepričana sem, da bomo dobili raznovrstne zamisli o prihodnjem regionalnem razvoju.

Naj končam z zahvalo programskemu in organizacijskemu odboru ter tudi vsem vam, ki boste prispevali k uspešni dvodnevni konferenci, polni navdihujočih trenutkov in plodnih razprav!

Hvala vam!

.....
Karmen Razlag, v. d. direktorja
Regionalna razvojna agencija za Podravje – Maribor, Maribor
E-pošta: karmen.razlag@rra-podravje.si

Pozdravni nagovor dr. Igorja Bizjaka, direktorja Urbanističnega inštituta Republike Slovenije

Spoštovana predsednica, spoštovane kolegice in kolegi!

V vabilu srečanja je bilo zapisano, da je namen odpreti široko razpravo o izzivih, s katerimi se sooča regionalni razvoj v Evropski uniji. Zanimalo me je, kaj o tem meni umetna inteligenca, ki je v tem letu postala tako priljubljena. Zato sem postavil nekaj vprašanj različnim programom umetne inteligence, da bi videl, kaj mi bodo odgovorili. Izbral sem tri najbolj priljubljene programe: *Copilot* podjetja Microsoft, *ChatGPT* podjetja Open AI in *Bard* podjetja Google. *Copilot* je oblikoval Microsoft, ki je tudi sofinanciral program *ChatGPT*, kar lahko pomeni, da so lahko podatkovna baza ali algoritmi, ki jih uporablja ChatGPT, enaki kot pri Copilotu.

Vsem trem programom sem postavil to vprašanje:

S kakšnimi izzivi se sooča regionalni razvoj v Evropski uniji?

Copilot je odgovoril, »da se regionalni razvoj v Evropski uniji sooča z več izzivi, med katerimi so:

1. dostop do osnovnih javnih storitev,
2. zaposlovanje in brezposelnost,
3. raziskave in inovacije,
4. digitalna ali energetska učinkovitost,
5. depopulacija podeželskih območij,
6. posledice vojne v Ukrajini,
7. posledice pandemije covida-19,
8. podnebna kriza in energetska tranzicija,
9. borba proti neenakostim«.

Na koncu je dodal: »Pomembno je, da se ti izzivi obravnavajo na celovit način, ki upošteva različne vidike, vključno z okoljskimi, socialnimi in gospodarskimi vplivi.«

Odgovor *ChatGPT* je zelo podoben odgovoru *Copilota*, kar je pričakovano glede na to, da sta oba izdelana na isti osnovi:

»Regionalni razvoj v Evropski uniji (EU) se sooča z različnimi izzivi, ki odražajo raznolikost regij znotraj EU. Med ključnimi izzivi so:

1. gospodarska neenakost,
2. socialna vključenost,
3. demografski izzivi,
4. podnebne spremembe,
5. digitalna transformacija,
6. upadanje tradicionalnih industrij,
7. upravljanje migracij.«

Povzetek odgovora: »Evropska unija se trudi obravnavati te izzive prek različnih politik, vključno s kohezijsko politiko, ki spodbuja trajnostni razvoj regij in zmanjšanje neenakosti med njimi. Razvoj različnih regij je ključen za ohranjanje enotnosti EU in ustvarjanje priložnosti za vse državljane.«

Bard je svoj odgovor malo bolj strukturiral:

»Regionalni razvoj v Evropski uniji se sooča z različnimi izzivi, ki jih je mogoče razdeliti v dve glavni skupini:

1. Izzivi, ki so povezani z globalizacijo in digitalizacijo:
 - Izguba delovnih mest v tradicionalnih industrijah, kot sta proizvodnja in rudarstvo.
 - Rast neenakosti med regijami, ki so bolj povezane z globalnim gospodarstvom, in tistimi, ki niso.
 - Povečanje migracij, ki lahko povzroči pritisk na javne storitve v nekaterih regijah.
2. Izzivi, ki so povezani z okoljem in podnebnimi spremembami:
 - Podnebne spremembe, ki lahko povzročijo naravne nesreče, kot so poplave, suše in toče.
 - Zmanjšanje naravnih virov, kot sta voda in hrana.
 - Rast onesnaževanja, ki lahko vpliva na zdravje ljudi in okolje.

Evropska unija se zaveda teh izzivov in je sprejela številne ukrepe za njihovo reševanje. Vendar pa je še vedno veliko dela, ki ga je treba opraviti, da bi se zagotovil enakomeren in trajnosten razvoj vseh regij v EU.

Tukaj je nekaj predlogov za reševanje izzivov regionalnega razvoja v EU:

- Investicije v izobraževanje in usposabljanje, da bi se ljudje pripravili na spremembe, ki jih prinašata globalizacija in digitalizacija.
- Podpora razvoju novih gospodarskih dejavnosti, ki so odporne na spremembe.
- Investicije v trajnostni razvoj, da bi se zmanjšali okoljski vplivi in zagotovilo zdravo okolje za prihodnje generacije.

S temi ukrepi bi lahko EU prispevala k ustvarjanju bolj enakomerne in trajnostne prihodnosti za vse svoje regije.«

Umetna inteligenca je v bistvu naučena, da odgovore poišče ali bolje oblikuje iz velike baze podatkov. Pod vsakim odgovorom je seveda dodano, da se lahko tudi zmoti. Pri tem pa edino *Copilot* navede tudi vire, iz katerih je povzel odgovor.

To me je spodbudilo, da sem programu *Copilot* zastavil še to vprašanje:

Ali je regionalno prostorsko planiranje v Sloveniji dobro?

Njegovo odgovor je bil:

»Regionalno prostorsko planiranje v Sloveniji se je začelo uvajati leta 2018 z Zakonom o urejanju prostora.^[1, 2, 3] Ta pristop je ključnega pomena za skladen regionalni in uravnotežen prostorski razvoj države.^[1]

Regionalni prostorski plani se pripravljajo na ravni razvojnih regij.^[1, 2, 3] Ti plani določajo cilje in prednostne naloge prostorskega razvoja ter vsebujejo usmeritve za prostorski razvoj regije.^[1]

V okviru projekta Pilot MOP so bile izvedene naloge za vzpostavitev prostorskega planiranja na regionalni ravni.^[2] Cilj tega projekta je bil preveriti izvedljivost priprave regionalnih prostorskih planov (RPP), rezultati in ugotovitve pa bodo podlaga za sistemsko uvedbo regionalnega prostorskega planiranja v Sloveniji.^[2]

Glede na to, ali je regionalno prostorsko planiranje v Sloveniji »dobro« ali ne, je to subjektivno vprašanje, ki se lahko razlikuje od osebe do osebe. Nekateri ljudje morda menijo, da je to korak v pravo smer za boljše upravljanje prostora in spodbujanje trajnostnega razvoja, medtem ko bi drugi lahko imeli različna mnenja. Pomembno je, da se vključijo vse zainteresirane strani in da se upoštevajo različni vidiki, vključno z okoljskimi, socialnimi in gospodarskimi vplivi.«

Ta zadnja trditev je verjetno kar dobra potrditev trenutnega mnenja, ki ga imamo oziroma ga imajo različni strokovnjaki in različne javnosti o regionalnem planiranju pri nas. Toliko o umetni inteligenci, ki vse bolj prodira v naša življenja.

In kakšno je moje mnenje? Vsekakor potrebujemo regionalno prostorsko planiranje, ki bo celovito pregledalo vse procese, ki trenutno potekajo po regijah, če najprej omenim letošnje nevihte in poplave, lanske požare in sušo ter seveda druga področja, ki jih mora obravnavati regionalno planiranje, kot so cestne in železniške povezave, oskrba z energijo, samooskrba, doseganje podnebne nevtralnosti, demografski izzivi, neenakomerna razvitost regij ipd. Te probleme je treba obravnavati in rešiti, nato pa začrtati razvoj regij za naslednjih 20–50 let.

Tega ne moramo rešiti na ravni občin. Naših občin je preveč in nekatere so premajhne, da bi se teh težav lahko lotile same. Hkrati bo regionalno planiranje potrebovalo podporo občin v regiji in usklajevanje njihovih interesov, kar bo od regij zahtevalo veliko spretnosti in potrpežljivosti.

Na drugem koncu bosta potrebni tudi podpora in usklajenost nosilcev urejanja prostora, ki bodo morali pred začetkom izdelave regionalnih prostorskih planov dati smernice za področje regionalnega prostorskega načrtovanja, ki pa jih vsi v tem trenutku še nimajo.

Upam, da bodo predstavitve na letošnjem Sedlarjevem srečanju osvetlile težave, ki nas čakajo, in dale tudi kakšno pobudo ali rešitev.

Hvala!

.....
Dr. Igor Bizjak, direktor
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: igor.bizjak@uirs.si

Opombe

Viri, ki jih je uporabil in navedel program Copilot:

^[1] Ministrstvo za naravne vire in prostor (2023): *Urejanje prostora na regionalni ravni*. Dostopno na: <https://www.gov.si/teme/urejanje-prostora-na-regionalni-ravni> (sneto 15. 11. 2023).

^[2] Ministrstvo za okolje in prostor (2022): *Projekt Pilot MOP – vzpostavitev prostorskega planiranja na regionalni*. Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2022-03-21-projekt-pilot-mop-vzpostavitev-prostorskega-planiranja-na-regionalni-ravni> (sneto 15. 11. 2023).

^[3] Ministrstvo za naravne vire in prostor (2023): *Urejanje prostora na regionalni ravni*. Dostopno na: <https://bing.com/search?q=regionalno+prostorsko+planiranje+v+Sloveniji> (sneto 15. 11. 2023).

Boštjan COTIČ
 Barbara MUŠIČ
 Andrej GULIČ
 Igor BIZJAK
 Simon KOBLAR
 Damjana GANTAR
 Marko FATUR
 Jelka HUDOKLIN
 Irena HOČEVAR
 Nina URŠIČ
 Maja ŠINIGOJ
 Shuchita Špela LOŽAR

Razvojne regije – analiza stanja v prostoru in analiza razvojnih potreb

Kot pripravljala dejavnost pred izdelavo regionalnih prostorskih planov se izdelujejo obvezne strokovne podlage, ki jih opredeljuje *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/21, 18/23, 78/23, 95/23 in 23/24). V prispevku predstavljamo rezultate prve faze izdelave strokovne podlage, v kateri so se z analizo stanja v prostoru in razvojnih potreb določile usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in razvoj gospodarske javne infrastrukture. V prvi fazi smo analizirali stanje in razvojne potrebe. Analizo smo po enotni metodologiji izdelali za vseh 12 razvojnih regij. Pri analizi stanja smo izhajali iz obstoječih študij in prostorskih podatkov. Zbrani prostorski podatki in kartografski

prikazi bodo ob koncu projekta tudi na voljo v združeni prostorski bazi. Analizo razvojnih potreb smo ugotavljali na podlagi resornih strategij, veljavnih regionalnih razvojnih programov in dogovorov za razvoj regij. Vsebine smo dodatno prediskutirali na delavnici z resorji in regionalnimi razvojnimi agencijami.

Ključne besede: regionalni prostorski plan, strokovna podlaga, prostorsko planiranje, razvojne regije

1 Uvod

Regionalni prostorski plan (v nadaljevanju: RPP) je kot novo vrsto prostorskega akta uvedel prejšnji *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-2, Ur. l. RS, št. 61/17, 199/21 in 20/22). Temu sledi tudi novi *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/21, 18/23, 78/23, 95/23 in 23/24; v nadaljevanju ZUreP-3), ki ta prostorski akt v celoti ohranja. ZUreP-3 (2021: 49) tudi določa, da se »za pripravo prostorskih aktov in druge naloge urejanja prostora /.../ predhodno izdelajo ustrezne strokovne podlage«. »Strokovne podlage se pripravijo v obsegu,

vsebini in obliki, ki ustreza zahtevnosti obravnavane problematike, omogoča usklajevanje razvojnih in varstvenih interesov in zagotavlja transparentne strokovne rešitve.« (ZUreP-3, 2021: 50). Za pripravo RPP so z ZUreP-3 predvidene tri obvezne strokovne podlage:

- strokovna podlaga, v kateri se z analizo stanja v prostoru in razvojnih potreb določijo usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in razvoj gospodarske javne infrastrukture (v nadaljevanju: GJI);

- urbanistična zasnova in
- krajinska zasnova.

Direktorat za prostor Ministrstva za naravne vire in prostor (v nadaljevanju: MNVP) je Urbanističnemu inštitutu Republike Slovenije (v nadaljevanju: UIRS) spomladi 2023 dodelil aplikativno nalogo za izdelavo strokovne podlage, v kateri se z analizo stanja v prostoru in razvojnih potreb določijo usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in GJI. Zaradi zahtevnosti teme, obsega dela in kratkih časovnih rokov je UIRS v partnerstvo za izdelavo naloge povabil tudi podjetja LUZ d. d., Acer Novo mesto d. o. o. in Locus d. o. o. Strokovne podlage smo po enotni metodologiji sočasno izdelali za vse razvojne regije.

Ta članek povzema rezultate prve faze projekta, ki vsebuje analizo stanja v prostoru in analizo razvojnih potreb. V drugi fazi projekta so bile zapisane usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in GJI. Kljub prepletanju tem smo se odločili, da se besedilo členi po glavnih vsebinskih sklopih, tj. poselitve, krajina in GJI, posebno pozornost pa smo namenili vsebinski usklajenosti poglavij.

2 Analiza stanja v prostoru

2.1 Poselitev

Analitični del strokovne podlage za poselitev se je osredinjal predvsem na mesta in urbana naselja. V poglavju o demografskih značilnostih regij in trendih so bili za izhodišča uporabljeni podatki iz naloge *Demografska analiza s projekcijami za podeželska in urbana območja* (Nared idr., 2023). Iz podatkov je razvidno, da so za vse statistične regije značilni trije temeljni demografski pojavi: nizka rodnost, ki je znatno zaostajala za vrednostjo enostavne reprodukcije generacij; pozitivni selitveni saldo z državami na območju nekdanje Jugoslavije ter negativni selitveni saldo z gospodarsko razvitimi državami Zahodne Evrope, Severne Amerike in Oceanije (Avstralija). Kljub nekaterim skupnim trendom so razlike med posameznimi regijami velike. Po rezultatih osnovne projekcije bo število prebivalcev med letoma 2018 in 2038 v nekaterih regijah raslo, medtem ko bodo imele številne regije negativni prirast. V tem obdobju bo število prebivalstva raslo le v Obalno-Kraški in Osrednjeslovenski statistični regiji, vendar bosta tudi ti zaradi nizke stopnje rodnosti zaznamovani s pojavom staranja prebivalstva. Goriška, Pomurska, Koroška in Zasavska statistična regija se bodo soočale z najbolj negativnimi demografskimi trendi. Na to bodo vplivale nizka rodnost in tudi odselitve. Druge regije bodo še nekaj časa beležile rast števila prebivalstva, vendar pa se do leta 2038 padec števila prebivalstva pričakuje tudi pri njih.

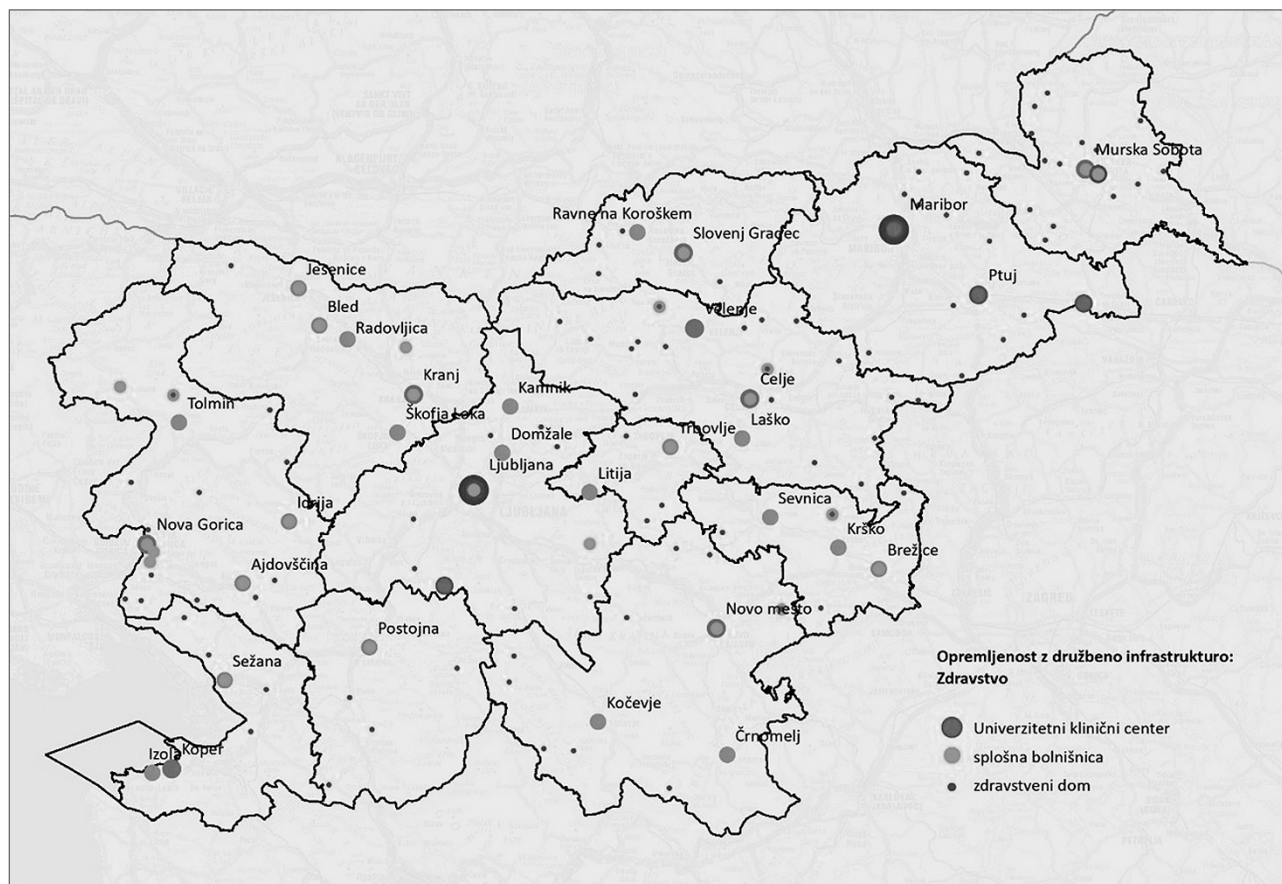
Policentrični razvoj središč je tudi v novi *Resoluciji o strategiji prostorskega razvoja Slovenije* (ReSPR50, Ur. l. RS, št. 72/2023; v nadaljevanju: ReSPR50) pomembna prioriteta na področju poselitve in obenem priložnost za prostorski razvoj razvojnih regij. Razvojna regija je opredeljena kot hierarhično členjeno omrežje naselij z njihovimi gravitacijskimi območji, ki imajo podoben funkcionalni pomen in velikost, med njimi pa je vzpostavljena delitev storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena. V analizi smo za vsako regijo zbrali podatke o naseljih, njihovi ravni središča v skladu z ReSPR50, številu prebivalcev, številu delovnih mest in ravni funkcij javnega pomena (kultura, šolstvo, zdravstvo in sodstvo). Opredelili smo tudi morebitna druga naselja, pomembna za razvoj regije.

V poglavju o poselitvi smo obravnavali tudi širša mestna območja, kot so opredeljena v ReSPR50. Kot taka so jedrni del funkcionalnih urbanih območij, praviloma mestnih občin. Znotraj vsake statistične regije (razen Primorsko-Notranjske) je opredeljeno širše mestno območje.

Omrežje družbene infrastrukture sestavljajo objekti in prostorske ureditve, v katerih se izvajajo dejavnosti vzgoje in izobraževanja, zdravstva, socialnega varstva, kulture, javne uprave in športa. Pomembnejša družbena infrastruktura se glede na zahtevano raven opremljenosti središč policentričnega urbane sistema določi v RPP (ZureP-3, 2021). Preverili smo opremljenost naselij in dostop do glavnih dejavnosti na regionalni ravni. Za vsako regijo smo izdelali preglednico opremljenosti z družbeno infrastrukturo (zdravstvo, šolstvo, javna uprava, sodstvo in kultura) na posamezni ravni. Kot primer lahko navedemo, da 80 % prebivalcev Slovenije živi v območju 15-minutne dostopnosti do zdravstvenih domov.

Glede stanovanjskih območij se je tudi ta študija opirala predvsem na aktualni resoluciji, in sicer na ReSPR50 (2023) in *Resolucijo o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025* (ReNSP15–25, Ur. l. RS, št. 92/15). Upoštevana je bila tudi naloga *Opredelitev in določitev prednostnih območij za stanovanjsko oskrbo – PROSO* (v nadaljevanju: PROSO) (Pogačar idr., 2016). Omenjeni dokumenti natančno prepoznavajo in usmerjajo glavne cilje. Količine obstoječih površin na regionalni ravni niso opredeljene niti na podlagi študije PROSO niti na podlagi območij iz popisa funkcionalno razvrstjenih območij. V študiji smo analizirali tudi podatke o naseljenih in nenaseljenih stanovanjih.

V okviru projekta so bile opredeljene tudi druge regionalno pomembne teme, kot so gospodarske cone regionalnega pomena, nakupovalna središča, območja za turizem in športne, rekreacijske površine regionalnega pomena, državni prostorski akti, povezanost središč s sosednjimi območji, ogroženost območij zaradi poplav, oskrba z vodo in mobilnost.

Slika 1: Primer karte za opremljenost z družbeno infrastrukturo za zdravstvo (vir: Locus d. o. o., 2023)

2.2 Krajina

Slovensko krajino označuje velika pestrost, kar je posledica stikanja štirih geografskih območij na majhnem prostoru. V Sloveniji je tako opredeljenih pet krajskih regij: alpske, predalpske subpanonske, kraške in primorske krajine ter notranje Slovenije. Poleg pestrosti je značilnost krajine tudi povezanost naravnih sistemov, regionalno planiranje se zato ne more končati na mejah občin niti na mejah regije, ne da bi se upošteval širši kontekst. Razen dveh regij vse mejijo tudi na druge države, torej je pri obravnavi krajine treba upoštevati tudi čezmejne vplive.

Krajska zgradba je precej obstojna, v preteklosti se je razvijala predvsem v skladu z naravnimi pogoji, v zadnjem času pa so glavni dejavniki razmere na trgu in učinki politik, na primer politik s področij kmetijstva in varstva narave ter tudi obvladovanja posledic podnebnih sprememb. Analiza preteklih trendov in stanja v krajini kaže večanje negativnih učinkov spreminjanja podobe slovenskih krajin. Beležimo razvrstitev in izgubo značilnih, prepoznavnih podob slovenskega prostora, ki ga sicer visoko vrednotimo ter povezujemo z nacionalno identiteto in zagotavljanjem kakovostnih bivalnih razmer. Obenem

je krajina tudi glavna pomembna razvojna kategorija za razvoj številnih dejavnosti, ki se udeležujejo v njej, med drugim tudi trajnostnega turizma.

Za izdelavo strokovnih podlag za RPP smo na področju krajine obravnavali te dejavnosti: poselitev zunaj urbanih oziroma večjih, strnjenih naselij (posamična oziroma razpršena poselitev in podeželska naselja), gozdarstvo, kmetijstvo, turizem in rekreacija v naravnem okolju (turistična območja, destinacije), mineralne surovine, objekti in naprave za rabo obnovljivih virov energije (v nadaljevanju: OVE), upravljanje voda in območja za obrambo.

Območja s posamično poselitvijo so najboljšejeja v Podravski in Savinjski statistični regiji, najmanj pa jih je v Obalno-Kraški in Primorsko-Notranjski. Zaznan je bil tudi različen vzorec razporeditve posamične poselitve. Ta je nekje pogostejša na hribovitih območjih (na primer celki na Koroškem), v Jugovzhodni Sloveniji pa na pobočjih in ob prehodih na ravnice (vinogradniška območja). V zadnjih desetletjih predvsem v bližini večjih naselij in ob avtocestnih priključkih zaznavamo pospešen razvoj poselitve (razmah urbanih območij in tudi razpršene gradnje) in velikih infrastrukturnih sistemov,

predvsem pomembnejših cestnih povezav in hidroelektrarn, kar je močno spremenilo podobo krajine.

Območja za turizem v naravnem okolju je glede na razpoložljive podatke težko zajeti na primerljiv način za vse regije. Taka območja so v občinskih prostorskih planih opredeljena z različnimi namenskimi rabami (BT, BD, BC in ZS). Zanimiv je podatek o kopalnih vodah in uveljavljenih plovbnih režimih, kazalnik obsega turistične dejavnosti pa ugotavljamo tudi iz števila ležišč in nočitev turistov. Na podlagi teh podatkov sta turistično najrazvitejši Obalno-Kraška in Gorenjska statistična regija, vsaka ima več kot 3 milijone nočitev na leto.

Kmetijske površine so poleg gozdnih najboljšeješa območja v državi. Sodobno in tržno usmerjeno kmetijstvo se uveljavlja predvsem na ravninskih območjih, kjer postaja vse bolj gospodarska dejavnost ter prekaša družinske kmetije in kmetijstvo za vzdrževanje kulturne krajine (najpogosteje na t. i. odmaknjem podeželju), ki je bistveno za ohranjanje prepoznavnosti in je ponekod uvrščeno med izjemne krajine na nacionalni ravni. Intenzivno kmetijstvo prinaša tudi večje vplive na okolje in okoljska tveganja, ki jih je treba opredeliti predvsem z vidika vpliva na vodne vire, in sicer na kakovost bivalnega okolja in biotsko pestrost. Izjemno pomembna območja za kmetijstvo in pridelavo hrane so v Pomurski in Podravski statistični regiji, najmanj pa v Obalno-Kraški in Koroški. Druga skrajnost so hribovita območja, kjer kmetijstvo postaja vse bolj ekstenzivno, travniki se spreminjajo v pašnike, kmetijska zemljišča, ki niso primerna za strojno obdelavo, pa se zaraščajo. Oba trenda spreminjata podeželske oblike življenja in kulturno krajino. Velika kmetijska gospodarstva imajo popolnoma drugačne potrebe od nekdanjih majhnih kmetij, kot so veliki kmetijski gospodarski objekti, ki se praviloma ne skladajo s tradicionalno arhitekturno tipologijo slovenskega podeželja. V prihodnje bi bilo nujno treba pridobiti prostorsko opredeljene razvojne usmeritve kmetijstva v Sloveniji, predvsem ob upoštevanju obvladovanja posledic podnebnih sprememb (zadrževanje oziroma črpanje vode in gradnja namakalnih sistemov, razvoj specifičnih oblik pridelave hrane in kultur, pridelava hrane v rastlinjakih, agromelioracije idr.).

Glede na obseg gozdnih površin v Sloveniji so te pomemben nosilec prepoznavnosti prostora in naravne ohranjenosti, pri čemer posebej izstopa Kočevsko. Gozdarstvo je pomembna gospodarska panoga, prav tako so pomembne tudi druge funkcije gozdov, od ekološke do socialne. Čeprav je večina gozdov v gozdnogospodarski funkciji, teh ne moremo ločevati druge od druge, gozdovi so najbolj povezani in ohranjeni ekosistemi, zato jih je mogoče obravnavati tudi kot naravne krajine (sklenjena gozdna območja) ali kot naravne člene v kulturni krajini. V zadnjih letih so gozdove v Sloveniji (na primer na širšem območju Postojne, Zgornja Gorenjska) prizadele ujme,

ki so njihovo stanje poslabšale. S slabšanjem stabilnosti gozda se neposredno povečuje tudi ranljivost okolja, kar ima negativne učinke na številnih področjih.

Turizem in rekreacija v naravnem okolju sta pomembni razvojni dejavnosti v državi, zato je v ReSPR50 (2023) predvidena priprava akcijskega programa, v katerem se opredelijo posebna območja za turizem, kar bo tudi podlaga za RPP. Hkrati je krajina zaradi pestrosti krajinske zgradbe, prilagojenosti tradicionalnih oblik bivanja in pridelovanja hrane naravnim razmeram in nekaterim izjemnim prizoriščnim vrednotam pomembna nosilka nacionalne prepoznavnosti in zato tudi pomembna tržna kategorija slovenskega turizma. V povezavi krajine in turizma so bile obravnavane tudi vsebine, kot so kampi, glampingi in druge prenočitvene zmogljivosti, ki so pretežno zunaj naselij, rekreacijska območja, kopalne vode, športna letališča, vzletišča, plovne poti, kopalnišča v naravnem okolju, izletniške točke, pohodniške poti in kolesarske povezave.

Pridobivanje mineralnih surovin močno zaznamuje podobo krajine. Površinski kopi so v dojemanju krajine eno najbolj uveljavljenih razvrednotenj. Za tovrstne dejavnosti je značilna točkovna razporeditev in obsegajo razmeroma majhne površine, kljub temu pa lahko močno zmanjšujejo vrednosti slovenskih krajin, saj so pogosto zelo vidne. V zadnjem času je v skladu s preoblikovanjem energetske politike države mogoče pričakovati tudi pospešeno izvedbo sistemov za izkoriščanje OVE v krajini. V ReSPR50 je predvidena priprava akcijskega programa, ki bo določil mogoča prednostna območja za umešitev objektov državnega pomena za rabo OVE. Objekti in naprave za izkoriščanje OVE, predvsem umeščanje fotonapetostnih sistemov v krajini in vetrnih elektrarn, lahko pomenijo pomembno in obsežno spremembo krajin, zato so usmeritve glede umeščanja gotovo ena od prednostnih nalog. Pri tem bo treba pri izdelavi RPP posebej pozorno preverjati naravne potenciale posameznih regij (vetrni potencial, osončenost, geotermalni viri in potencial za gradnjo hidroelektrarn) in jih soočati z omejitvami, tudi z vidika ohranjanja vsaj najvrednejših slovenskih krajin.

V strokovni podlagi je posebna pozornost namenjena analizi območij nacionalne prepoznavnosti, izjemnih in dediščinskih krajin in njihovi opredelitvi po posameznih regijah. Za pripravo RPP bo sicer pomembna priprava akcijskega programa, za katerega ReSPR50 (2023) določa, da bo območja prepoznavnosti naselij in krajine in izjemne krajine opredelil na državni ravni.

Obravnavano je bilo tudi področje ekološke povezljivosti in zelene infrastrukture, ki je na nacionalni ravni (ReSPR50, 2023) zelo načelno opredeljeno. Regionalna raven mora torej prispevati podrobnejše strokovne podlage, ki vključujejo

zeleni sistem regij, kar bo najverjetneje predmet obravnave v krajinskih zasnovah, v katerih bodo dane usmeritve tudi za usmerjanje poselitve, gradnje GJI in tudi dejavnosti v krajini za ohranjanje najpomembnejših ekoloških koridorjev. Kot je bilo povedano že v uvodu, se predvsem ekološka povezljivost in zelena infrastruktura načrtujeta z upoštevanjem čezmejnih vplivov (med regijami in državami).

2.3 Gospodarska javna infrastruktura

GJI je temelj prostorskega razvoja naselij. Osnovna naloga GJI je zadovoljiti potrebe po učinkoviti oskrbi naselij, kar je v Sloveniji velik izziv zaradi razpršenosti naselij, omejenih energetskih in drugih virov ter možnosti za izvajanje učinkovite oskrbe. Učinkovitost oskrbe z GJI na eni strani ovirajo tudi naraščajoče potrebe, na drugi pa se zaostrijo pogoji, ki omejujejo obremenjevanje okolja. K temu prispevajo tudi neskladnost in neuskladenost infrastrukturnih sistemov na državni in lokalni ravni ter pomanjkanje regionalne ravni načrtovanja, gradnje in upravljanja, kar se kaže predvsem pri umeščanju večjih infrastrukturnih objektov v prostor. Področje GJI sestavljajo ti sistemi: prometni, komunalni, energetski in elektronskokomunikacijski.

2.3.1 Promet

Slovenija je zaradi svoje geostrateške lege in zgodovinskih okoliščin prometno zelo živahno prehodno območje, na katerem se križata največja vseevropska koridorja, V. in X., ki sta hkrati del vseevropskega omrežja TEN-T, skozi Slovenijo pa poteka tudi koridor Xa (Gradec–Maribor–Zagreb). Učinkovit celovit prometni sistem ima ključno vlogo pri zagotavljanju dostopnosti do urbanih središč, delovnih mest, razvoju gospodarstva in njegovi vpetosti v mednarodni prostor. V Sloveniji je imelo v zadnjih dveh desetletjih dograjevanje avtocestnega omrežja in omrežja hitrih cest prednost pred razvojem drugih sistemov cestnega omrežja. Nižje kategorije cest so bile deležne le vzdrževalnih del ter izboljšanja prepustnosti in varnosti v prometu. Razvoj državnega cestnega sistema je imel največji vpliv na razvoj urbanih območij ob avtocestnem križu, medtem ko se navezave in dostopnost do drugih območij niso bistveno izboljšale. To je negativno vplivalo tudi na neskladen razvoj med regijami. Na ravni občin je lokalno cestno omrežje dobro razvejano in omogoča dobro dostopnost, gradnjo novih lokalnih prometnih povezav pa ovirajo prevelike finančne obremenitve, ki jih občine niso zmožne kriti.

Izboljšave v cestnem omrežju na eni strani izboljšujejo dostopnost in razvoj regij, kar se kaže v povečanju suburbanizacije in razporeditvi delovnih mest, na drugi pa povečujejo prometne tokove, na katere vplivajo tudi selitve storitvenih, trgovskih in poslovnih dejavnosti na obrobja mest. Boljša dostopnost avto-

cestnega omrežja vpliva na večjo dnevno gibljivost delovne sile, študentov in dijakov, ki je opazna predvsem ob primorskem in dolenskem avtocestnem kraku. Promet v Sloveniji temelji predvsem na uporabi osebnih vozil, saj javni potniški promet (v nadaljevanju: JPP) zaradi neučinkovitosti še vedno ni konkurenčen osebnim vozilom.

Železniško omrežje zaradi prenizkih vlaganj v zadnjih dvajsetih letih ni bilo deležno takega razvoja kot cestno. Nezadostno vzdrževanje, prepočasne posodobitve in povečana obremenitev prog ovirajo izvajanje kakovostnih železniških storitev, ki vplivajo na preusmerjanje prometa, predvsem tovora, mimo Slovenije.

Na področju kolesarskega prometa je razvoj usmerjen v posodabljanje in nadgradnjo državnega kolesarskega omrežja, na regionalni in lokalni ravni pa načrtovanje teh otežuje pomanjkanje podatkov.

JPP je v zadnjih letih zaradi izvajanja trajnostne mobilnosti deležen vse večje pozornosti. Zaradi dobre razvejanosti omrežja JPP so v Sloveniji postajališča do JPP dobro dostopna, največji izziv na tem področju je uresničevanje dveh ciljev, ki se med seboj izključujeta, tj. povečanje števila potnikov in boljša dostopnost JPP za vse prebivalce.

Razvoj vodnega prometa je v Sloveniji usmerjen predvsem v morski promet z Luko Koper, ki je ena najpomembnejših strateških platform za oskrbo trgov Srednje in Vzhodne Evrope. Za celovito urejanje in širitev pristaniških zmogljivosti in razvoj dejavnosti koprškega tovarnega pristanišča je bil leta 2011 sprejet tudi državni prostorski načrt.

Za zračni promet so v Sloveniji pomembna tri mednarodna javna letališča: Letališče Jožeta Pučnika Ljubljana, Letališče Edvarda Rusjana Maribor in Letališče Portorož. Letališči v Ljubljani in Mariboru sta primerni za razvoj mednarodnega komercialnega letalskega prometa, pri čemer ima ljubljansko najpomembnejšo vlogo, saj je s prenovo in razširitvijo potniškega terminala še bolj utrdilo svoj položaj v mednarodnem prostoru. Letališče Cerklje ob Krki je v Sloveniji edino vojaško letališče, ki podpira razvoj vojaške dejavnosti in dejavnosti Nata. Za športne in rekreacijske dejavnosti v Sloveniji delujejo še številna športna in rekreacijska letališča.

2.3.2 Komunalna infrastruktura

Vodni viri so v državni pristojnosti, uporabljajo pa se za oskrbo s pitno vodo in v druge namene. V Sloveniji se oskrba s pitno vodo v okviru gospodarske javne službe izvaja v 92,6-odstotnem deležu. Kraško-dinarsko območje je v Sloveniji z vidika oskrbe s kakovostno pitno vodo in izdatnostjo te najbolj

problematično. Analizo stanja v prostoru, ki vključuje potrebe po oskrbi s pitno vodo ter razpoložljive zmogljivosti vodnih virov in njihovo zaščito, za izdelavo RPP ovira pomanjkljivost in necelovitost podatkov, saj se zmogljivosti in viri zagotavljajo na državni ravni, celotna oskrba pa na lokalni. Prav regionalna raven namreč omogoča pregled osnovnih in rezervnih virov pitne vode z vidika oskrbnih območij, v katerih zagotavljajo oskrbo posamezni vodovodni sistemi, ki so pogosto medobčinski, saj razpoložljivost virov v Sloveniji seveda ni enakomerno porazdeljena.

Z javnim kanalizacijskim sistemom v Sloveniji je opremljenih okoli 84 % stalno prijavljenih prebivalcev. Kanalizacijsko omrežje se pretežno navezuje na lokalna območja naselij, zato so regionalni sistemi samo v ravninskih območjih Slovenije. Ker vplivi kanalizacijskih sistemov običajno ne segajo preko meja občin, se na regionalni ravni obravnavajo le kanalizacijski oskrbni sistemi, ki potekajo preko več občin. Podobno kot pri oskrbi s pitno vodo tudi na področju odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode razpršenost podatkov otežuje pripravo kakovostne analize stanja v prostoru, ki bi bila uporabna za načrtovanje komunalne infrastrukture v okviru izdelave RPP.

Izvajanje dejavnosti, povezane z ravnanjem z odpadki, poteka v Sloveniji predvsem na lokalni ravni. Največja pozornost je usmerjena v ravnanje s komunalni odpadki, ki zahtevajo zbiranje, odvoz, predelavo in izrabo. Leta 2022 je bilo v Sloveniji evidentiranih največ odpadkov (11,7 milijona ton), na katere močno vplivala intenzivna gradnja (izkop). Ločeno je bilo zbranih 73,4 % komunalnih odpadkov. Količine odpadkov na odlagališčih se z leti povečujejo. V Sloveniji obratuje le ena sežigalnica, ki je leta 2019 termično obdelala samo 17 % odpadkov. Kljub poskusom, da se uredijo območja na regionalni ravni, torej regionalna središča za obdelavo in odstranjevanje odpadkov, umestitev teh ni bila uspešna zaradi težav pri pristopu načrtovanja na ustrezni (regionalni) ravni. Ravnanje z odpadki je zato izjemno pomembna regionalna tema, ki pa je zaradi neobstoja regionalne ravni prepuščena trenutnim možnostim in razpoložljivim rešitvam, ki prav gotovo niso prostorsko učinkovite, še manj pa gospodarsko.

2.3.3 Energetska infrastruktura

Oskrba z električno energijo vključuje infrastrukturo za proizvodnjo in prenos električne energije, energetske vire za proizvodnjo in izvajanje dejavnosti oskrbe z energijo. Proizvodnja električne energije v Sloveniji temelji predvsem na izrabi vodnih virov, jedrskem gorivu, premogu oziroma kombinaciji uporabe različnih virov in zemeljskem plinu. Sava, Soča in Drava s porečji so glavni vodni viri za proizvodnjo električne energije. Ta je regionalno izrazito neuravnotežena, na področju OVE pa je razen vodotokov tudi praktično neizkoriščena. Pri tem bo

za učinkovitost izjemno pomembna povezanost proizvodnih virov s prenosnimi in distribucijskimi sistemi in možnostmi za shranjevanje energije, proizvedene iz obnovljivih virov. Slovenija je z vidika oskrbe z zemeljskim plinom zaradi pomanjkanja lastnih zmogljivosti popolnoma odvisna od uvoza, pri tem pa ima ugodno lego, saj leži v neposredni bližini terminalov za utekočinjen zemeljski plin v Jadranskem morju in skladišč plina v sosednjih sistemih. V Sloveniji prenosni plinovodni sistem povezuje vsa industrijska in mestna središča v regijah, izjeme so Obalno-Kraška razvojna regija, deli Primorsko-Notranjske razvojne regije in razvojne regije Jugovzhodna Slovenija. Na območjih, ki so oskrbljena s plinom, priključitev stavb zagotavljamo prek posameznih lokalnih distribucijskih omrežij. Z regionalnega vidika so pomembna predvsem območja teh oskrbnih sistemov in potencialno njihova prihodnja širitev.

Distribucijske sisteme oskrbe z energijo sestavljajo toplotovodni, vročevodni in parovodni sistemi ter distribucijski sistemi za prenos hladu, ki pa so izrazito lokalnega značaja. Zaradi vse dražjih primarnih virov energije postaja izkoriščanje toplote pomemben dejavnik v energetskem sistemu. Oskrbo s toploto iz 112 distribucijskih sistemov je 69 občin oskrbovalo 54 distributerjev toplote.

Načrtovanje elektronskokomunikacijskih omrežij se ne načrtuje kot sektorsko načrtovanje, in sicer ne na državni ne na lokalni ravni. Elektronska komunikacijska omrežja in storitve lahko v Sloveniji izvajajo fizične ali pravne osebe, nadzira pa jih Agencija za komunikacijska omrežja in storitve. Zagotavljanje in storitve elektronskih komunikacij v Sloveniji niso v pristojnosti gospodarskih javnih služb, zato je oteženo tudi njihovo načrtovanje in upravljanje.

2.4 Podatkovne baze prostorskih podatkov

Za izdelavo kakovostne analize stanja je poleg pregleda že izdelanih strokovnih podlag in študij treba uporabiti tudi osnovne prostorske podatke. Dostop do teh se je v zadnjih letih v skladu z direktivo *Infrastruktura za prostorske informacije Evrope* (ang. *Infrastructure for Spatial Information in Europe – INSPIRE*) zelo izboljšal, zbiranje in urejanje prostorskih podatkov pa je še vedno zahtevno in časovno zamudno opravilo. Zato smo, da bi se izognili podvajanju dela, ob koncu naloge vse zbrane podatke oddali naročniku, da bodo lahko na voljo izdelovalcem in pripravljavcem RPP. Poleg podatkov so pripravljene tudi kartografski prikazi v brezplačnem in odprtokodnem programu QGIS. S tem bosta vpogled v podatke in njihova uporaba omogočena tudi manjšim podjetjem, ki nimajo zakupljenih licenc za komercialna orodja GIS. Podatki so opremljeni tudi z osnovnimi metapodatki oziroma imajo dodano povezavo do izvorne metapodatkovne sheme.

Pri zbiranju podatkov smo se najprej osredinili na vsebine, ki jih v 276. členu predpisuje ZUreP-3:

- podatki iz zbirke prostorskih aktov,
- podatki iz zbirke podatkov o graditvi objektov,
- podatki iz evidence stavbnih zemljišč,
- podatki iz evidenc dejanskih rab prostora,
- podatki iz zbirk podatkov o pravnih režimih,
- podatki o nepremičninah in
- podatki državnega topografskega sistema.

Ker analiza stanja v prostoru pokriva zelo široke teme, smo zgoraj omenjene podatkovne vire dopolnili še z drugimi podatki. Skupno smo zbrali več kot 400 podatkovnih slojev. Tako smo se znašli v svojevrstnem paradoksu, ko smo imeli na eni strani neobvladljivo veliko količino podatkov, na drugi pa so na nekaterih vsebinskih področjih določeni podatki še vedno manjkali. Nekatero manjkajoče podatke smo sicer nadomestili z izdelavo lastnih analiz na podlagi izvornih podatkov – na primer informativni prikaz nepozidanih stavbnih zemljišč.

Zbrane podatke je bilo najprej treba urediti – združevanje s šifranti, relacijske tabele, urejanje prikaza podatkov ipd., nato pa iz njih izluščiti relevantne informacije. Ta del je bil največji zalogaj, predvsem pa smo morali paziti, da ne bi prišlo do napačne interpretacije podatkov.

3 Razvojne usmeritve

Drugi del naloge je bil namenjen pregledu razvojnih usmeritev različnih akterjev v prostoru. Pri pregledu smo se osredinili predvsem na vsebine s pomembnejšim vplivom na prostor. Poznavanje obstoječega stanja in razvojnih usmeritev bo osnova za sklepno fazo projekta, v kateri bomo oblikovali usmeritve za razvoj posameznih dejavnosti v prostoru.

3.1 Pregled resornih strategij, dokumentov in obstoječih strokovnih podlag

Po prvem pregledu dokumentov, pridobljenih od posameznih resorjev, smo ugotovili, da le-ti praviloma nimajo jasnih smernic glede tega, kaj nameravajo razvijati na regionalni ravni oziroma kako lahko vplivajo na regionalni razvoj glede na razvojne cilje. Pregledali smo resolucije, načrte, strategije, programe in smernice, v naslednjem koraku pa so bili resorji s strani MNVP pozvani, naj dopolnijo smernice za regionalni razvoj (regionalna raven).

Po pregledu dodatno pridobljene dokumentacije smo ugotovili, da:

- številni resorji niso poslali jasnih smernic glede svojih načrtov na regionalni ravni in/ali kako bi ti načrti lahko

vplivali na regionalni razvoj v skladu z razvojnimi cilji:

- v dokumentih ni jasno izraženo, kako se resorji ukvarjajo z vsebinami, ki so ključne za regionalni razvoj;
- je v dokumentih pogosto omenjeno, da so razvojni načrti pomembni na nacionalni, regionalni in lokalni ravni, vendar brez konkretnih ciljev in usmeritev za regionalno raven;
- dokumenti, kot so različne resolucije in strategije, vsebujejo le malo konkretnih informacij glede regionalnega razvoja.

Za RPP bodo morali resorji svoje smernice prilagoditi tudi na ravni razvojnih regij in verjetno bodo nekateri potrebovali nekoliko več časa, da bodo uskladili svoje poglede z državne in občinske ravni na regionalno. Ker se RPP do zdaj niso izdelovali, nekateri resorji tudi nimajo potrebnih podatkov na regionalni ravni, ki bi jim bili v pomoč pri izdelavi smernic za to raven. Zato se bo pri izdelavi strokovnih podlag za RPP treba opreti na dokumente, ki jih imajo resorji, in iz njih izluščiti uporabne podatke za raven regij. Resorji pa morajo v čim krajšem času pripraviti izhodišča za raven regij.

3.2 Pregled regionalnih razvojnih programov

Regije so se pri pripravi regionalnih razvojnih programov (v nadaljevanju: RRP) držale navodil, ki izhajajo iz dokumenta *Cilji, usmeritve in instrumenti regionalne politike ter strateška izhodišča prostorskega razvoja za pripravo regionalnih razvojnih programov 2021–2027*. Pri tem so bolj ali manj uspešno v svoje programe prenesle strateške razvojne cilje in tudi razvojne smernice, iz katerih so razvile razvojne prioritete in ukrepe za izvajanje teh.

RRP imajo v začetku dokumenta analizo razvojnih potencialov regije, ki temelji na podatkih iz let 2019, 2020 in 2021. Sledijo jim vizija razvoja regije, strateški razvojni cilji in razvojne smernice. Iz teh so izpeljani razvojne prioritete in ukrepi. Zadnji so podprti s projekti, za katere je naveden tudi mogoč vir financiranja. Vsi programi zagovarjajo, da je treba regionalne razvojne projekte uskladiti z RPP in da je pri izvedbi projektov, ki so izpeljani iz ukrepov, treba upoštevati načela trajnostnega razvoja ter racionalno rabo prostora in virov. Vsi programi vsebujejo tudi ukrepe na področju uvajanja krožnega gospodarstva in digitalizacije. Regije, ki so že imele težave z naravnimi nesrečami, se zavedajo, da morajo določene ukrepe usmeriti tudi na področje prilagajanja podnebnim spremembam.

Pregled je pokazal, da regije obravnavajo vsa področja, ki izhajajo iz strateških dokumentov, vendar nimajo finančnih sredstev, da bi lahko uresničile vse ukrepe. Preglednica 1 prikazuje finančne potrebe razvojnih regij, navedene v RRP za obdobje 2021–2027.

Preglednica 1: Finančne potrebe razvojnih regij, navedene v RRP za obdobje 2021–2027

Razvojna regija	Finančni okvir (2021–2027) v milijonih € (zaokroženo)
Pomurska	3.299
Podravska	2.234
Koroška	567
Savinjska	4.100
Zasavska	1.355
Posavska	1.118
Jugovzhodna Slovenija	3.175
Osrednjeslovenska	820
Gorenjska	1.226
Primorsko-Notranjska	307
Goriška	2.132
Obalno-Kraška	2.936
Skupaj	23.270

Vir: Posoški razvojni center (2022); Razvojna agencija Savinjske regije (2022); Razvojni center Murska Sobota (2022); Razvojni center Novo mesto (2022); Regionalna razvojna agencija Gorenjske (2022); Regionalna razvojna agencija Ljubljanske urbane regije (2022); Regionalna razvojna agencija Podravje – Maribor (2022); Regionalna razvojna agencija Posavje (2022); Regionalna razvojna agencija za Koroško (2022); Regionalna razvojna agencija Zasavje (2022); Regionalna razvojna agencija Zeleni kras (2022); Regionalni razvojni center Koper (2022).

Regije bodo morale skrbno izbrati področja za obravnavo, pri čemer bi se morale osrediniti na tista, za katera je uresničitev ciljev mogoča in kjer imajo možnost pridobiti ustrezna sredstva za njihovo izvedbo. Zlasti zaradi naraščajočega števila naravnih nesreč, s katerimi smo soočeni, bi moralo biti prilagajanje podnebnim spremembam eno od prioritarnih področij. Temeljita analiza ranljivosti regij glede na podnebne spremembe je ključna, da se določijo nujni ukrepi za zmanjšanje tveganj in povečanje odpornosti.

3.3 Analiza potreb na podlagi dogovorov za razvoj regij

V vsaki od 12 razvojnih regij so v prejšnji finančni perspektivi (2014–2020) sklenili dogovore za razvoj regij (v nadaljevanju: DRR). Za pospešitev izvajanja podpisanih DRR in njihovih dopolnitev Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (MGRT) izvaja t. i. teritorialni razvojni dialog z ministrstvi in regijami. Projekti, ki so bili potrjeni v okviru DRR, so se lahko neposredno uvrstili v načrte razvojnih programov državnega proračuna in občinskih proračunov ter se neposredno potrjevali v okviru kohezijske politike Evropske unije.

Vseh projektov v podpisanih dogovorih v vseh 12 razvojnih regijah je bilo 241. Skupna vrednost sofinanciranja s strani države v podpisanih dogovorih znaša 479,7 milijona evrov.

Med analizo odobrenih projektov v okviru podpisanih dogovorov smo te ločili na t. i. mehke ukrepe, ki nimajo vpliva na prostor oziroma ne vplivajo na načrtovanje in urejanje prostora, kot so regijske štipendijske sheme, projekt Podjetno nad izzive (v nadaljevanju: PONI) ipd. Tem projektom torej niso sledili posegi v prostor. Za analizo razvojnih potreb v procesu priprave strokovnih podlag za regionalne prostorske akte so bili torej pomembni projekti, ki so zahtevali posege v prostor. Analiza tovrstnih potrjenih projektov kaže, da so se v okviru DRR 2014–2020 izvajali pretežno ti projekti:

- oskrba s pitno vodo,
- čiščenje in odvajanje odpadnih voda,
- komunalno opremljanje gospodarskih in poslovnih con,
- prometna infrastruktura (pretežno v gospodarskih in poslovnih conah), v manjšem delu tudi vezano na 3. in 4. razvojno os,
- gradnja kolesarske infrastrukture.

V programskem obdobju 2021–2027 je bil do zdaj izveden le en javni poziv k predložitvi osnutkov DRR. Predmet pobuda je sofinanciranje projektov v okviru *Prednostne naloge Inovacijska družba znanja* (RSO1.3, »Krepitev trajnostne rasti in konkurenčnosti malih in srednjih podjetij ter ustvarjanje delovnih mest v malih in srednjih podjetjih, med drugim s produktivnimi naložbami (ESRR)« – PONI). Gre torej za mehke ukrepe, ki nimajo neposrednih učinkov na prostor.

3.4 Analiza potreb za področje poselitve

3.4.1 Uvodne ugotovitve

Kako vsebinsko osmisliti pojem razvojne potrebe, ki se pogosto pojavlja pri pripravi in udejanjanju strategij, programov in projektov na področju razvojnega in prostorskega načrtovanja? Poleg tega pojma se v načrtovalskem diskurzu pogosto pojavljajo tudi pojmi razvojni interes, varstvena potreba in varstveni interes. Kako omenjene pojme razumejo in uporabljajo razvojni in prostorski načrtovalci ter tudi drugi razvojni udeleženci in nosilci urejanja prostora?

Zanimalo nas je, ali so pojmi razvojna potreba, razvojni interes, varstvena potreba in varstveni interes opredeljeni v ključnih strateških dokumentih in zakonskih aktih, ki zadevajo področje prostorskega načrtovanja ter področja varstva okolja in ohranjanja narave, ki so tesno povezana s področjem prostorskega razvoja in načrtovanja. Presenečeni smo bili, da nobeden

od teh pojmov, ki se številnim predstavnikom državne uprave zdijo samoumevni v vsakdanji rabi, ni opredeljen v ključnih strateških in zakonodajnih aktih, ki (ne)posredno zadevajo področje prostorskega razvoja: ReSPR50, ZUreP-3, *Zakon o varstvu okolja* (ZVO-2, Ur. l. RS, št. 44/2022) in *Zakon o ohranjanju narave* (ZON, Ur. l. RS, št. 96/04, 61/06, 8/10, 46/14, 21/18, 31/18, 82/20, 3/22, 105/22 in 18/23).

Poleg tega ne v omenjenih dokumentih ne v *Strategiji razvoja Slovenije* (v nadaljevanju: SRS 2030; Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2017), ki je strateški razvojni dokument in je tesno vsebinsko povezan z ReSPR50, ni opredeljene pojma razvoj. V naslednjem poglavju smo navedli nekaj predlogov lastnih opredelitev pojmov razvoj, razvojne potrebe in poselitve.

3.4.2 Opredelitve pojmov

Območje poselitve je območje, na katerem ljudje stalno prebivajo v organizirani skupnosti, v kateri so povezani s seboj in z zunanjim okoljem. Tam izvajajo različne gospodarske, oskrbne in storitvene dejavnosti, s katerimi zadovoljujejo večino svojih vsakdanjih življenjskih potreb.

Razvoj je proces dolgotrajne optimizacije gospodarskih, družbenih in prostorskih zmogljivosti določenega območja in sinergičnega povezovanja njegovih ključnih udeležencev, da se izvedejo dejavnosti, ki ustvarjajo pozitivne spremembe ter zvišujejo raven in kakovost življenja njenih prebivalcev ob hkratni trajnostni rabi razpoložljivih naravnih virov in varstva okolja.

Razvojna potreba na področju poselitve je ozaveščeno in javno izraženo pomanjkanje virov, infrastrukture, dejavnosti, organizacije in upravljanja, s katerimi bi se lahko pospešil vsestranski razvoj določenega območja in dvignila kakovost življenja njegovih prebivalcev. Razvojne potrebe na območju poselitve lahko – upoštevaje vsebinsko prirejeno hierarhijo potreb po Maslowu (1987) – razdelimo na te skupine potreb:

1. Fizične potrebe – pomanjkanje ustreznih stanovanj, kakovostnih storitev gospodarske javne infrastrukture, zdravega bivalnega okolja ipd. (prizadevanje za življenje v kakovostnem bivalnem okolju, v katerem prebivalci lahko pijejo zdravo pitno vodo, dihajo neonesnažen zrak, uživajo hrano, pridelano na zdravih tleh, dostopajo do različnih lokacij in storitev na trajnostni način ipd.).
2. Potrebe po varnosti – življenje v varnem okolju, v katerem so življenjske razmere prebivalcev urejene in predvidljive, prebivalci pa imajo občutek, da imajo nadzor nad svojim življenjem (so na primer varni pred naravnimi in drugimi nesrečami, primerno je poskrbljeno za starejše občane ipd.).

3. Potrebe po ljubezni in pripadnosti – življenje v okolju, v katerem prebivalci doživljajo občutek povezanosti in pripadnosti ter se s skupnimi močmi soočajo z izzivi, ki se pojavljajo na ravni skupnosti (skupno se zavzemajo za napredek območja na gospodarskem, kulturnem, športnem področju in drugih, za skupnostno soočanje z morebitnimi težavami, na primer z odpravljanjem posledic morebitnih naravnih in drugih nesreč ipd.).
4. Potrebe po spoštovanju – življenje v bivalnem okolju, v katerem prebivalci na individualni in skupinski ravni lahko doživljajo občutek lastne vrednosti, kjer se njihovi dosežki cenijo in spoštujejo (ustvarjanje možnosti za prebivalce, da prevzamejo vodilne vloge v svojih skupnostih ter njihovo opolnomočenje za sodelovanje pri odločanju in pobudah za razvoj skupnosti, priznani in čaščeni prebivalci skupnosti, krajevni dogodki in prazniki ipd.).
5. Potrebe po samoaktualizaciji – nanašajo se na uresničitev človeškega potenciala prebivalcev, njihovo samoizpolnitev ter prizadevanja po osebni in skupni rasti (vzpostavitve platforme za sodelovanje prebivalcev pri projektih, izmenjavo idej in skupno delo pri skupnih ciljih, vzpostavitev skupnih vrtov, delavnic in klubov za spodbujanje kolektivne ustvarjalnosti ipd.).

3.4.3 Analiza regionalnih razvojnih projektov ter prioritet in ukrepov, ki se nanašajo na področje poselitve

Analiza razvojnih projektov ter razvojnih prioritet in ukrepov, ki se nanašajo na področje poselitve na ravni 12 statističnih/razvojnih regij iz nabora potrjenih projektov iz DRR v obdobju 2014–2020, ki se izvajajo tudi v programskem obdobju 2021–2027, je pokazala, da v regijah na splošno močno prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve.

1. Pomurska razvojna regija

V Pomurski razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: razširjanje, opremljanje in izgradnja poslovnih con, izgradnja kolesarskih povezav in nadgradnja vodovodnih sistemov. V programskem delu RRP Pomurske razvojne regije 2021–2027 niso opredeljeni razvojne prioritete in ukrepi, ki bi neposredno obravnavali problematiko razvoja poselitve v regiji. To povezavo je mogoče posredno najti v okviru razvojne prioritete 8.5. *Privlačna regija v okviru ukrepa Oživljanje mestnih in vaških središč, kulturna infrastruktura ter razvoj kreativnega sektorja*. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR.

2. Podravska razvojna regija

V Podravske razvojne regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve. Poudarek je na odvajanju in čiščenju odpadnih voda v porečjih glavnih vodotokov regije, na izgradnji in komunalnem opremljanju poslovnih con in na posodabljanju prometne infrastrukture. V programskem delu RRP Podravske regije 2021–2027 sta v okviru razvojne prioritete 5.1 *Urbani razvoj* opredeljena ukrepa, ki se nanašata na problematiko poselitve, in sicer *Urbani razvoj mestnih občin* in *Regionalno-urbani razvoj mest*. V okviru razvojne prioritete 5.2 *Razvoj podeželja* je vključen ukrep *Ljudem prijazno podeželje*. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR.

3. Koroška razvojna regija

V Koroški razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: odvajanje in čiščenje odpadnih voda, izgradnja kolesarskih povezav, izgradnja poslovnih con, urejanje vodooskrbe ipd. V programskem delu RRP Koroške regije 2021–2027 so predvsem v okviru razvojne prioritete 5 – *Bolj trajnostni razvoj mest in podeželja* opredeljeni pomembni ukrepi: *Trajnostni razvoj mest in širših mestnih območij*; *Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost*; *Obmejna problemska območja* in *Teritorialno sodelovanje*. Nobeden od omenjenih ukrepov na projektni ravni ni bil vključen v DRR.

4. Savinjska razvojna regija

Tudi v Savinjski razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve. Močen poudarek je na odvajanju in čiščenju odpadnih voda v porečju glavnih vodotokov, na izgradnji kolesarskih povezav, izgradnji infrastrukture za kakovostno vodooskrbo ter izgradnji in opremljanju poslovnih con. V programskem delu RRP Savinjske regije 2021–2027 sta v okviru cilja 5. *Celostni razvoj in upravljanje Savinjske regije* opredeljena ukrepa za *prilagojen razvoj* in *Razvoj širšega podeželskega območja*. Nobeden od predlaganih ukrepov ni bil vključen v DRR.

5. Zasavska razvojna regija

V Zasavski razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: odvajanje in čiščenje odpadne vode v porečju Save, posodabljanje in izgradnja poslovnih con in izgradnja kolesarskih povezav. V programskem delu RRP Zasavske regije 2021–2027 je v okviru razvojne prioritete 8.5 *Trajnostni in celostni razvoj mesta in podeželja* opredeljen ukrep *Mehanizem CTN za trajnostni razvoj mestnih naselij in naselij mestnih območij*. Predlagani ukrep ni bil vključen v DRR.

6. Posavska razvojna regija

V Posavski razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: izgradnja kolesarskih povezav, izboljšanje obsega in kakovosti komunalne infrastrukture in hidravlične izboljšave vodovodnih sistemov v nekaterih občinah. Vključen je tudi projekt, ki obravnava potrebe po samoaktualizaciji – oblikovanje mreže socialnih storitev in medgeneracijskega sodelovanja. V programskem delu RRP Posavske regije 2021–2027 sta v okviru razvojne prioritete 8.5 *Skladen prostorski razvoj – povezana mesta in podeželje* opredeljena ukrepa *Trajnostni razvoj urbanih naselij* in *Trajnostni razvoj podeželja*, ki se nanašata na problematiko poselitve v regiji. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR.

7. Razvojna regija Jugovzhodna Slovenija

V razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: izgradnja in opremljanje poslovnih con, izgradnja kolesarskih povezav, urejanje oskrbe s pitno vodo in izgradnja kanalizacijskih omrežij. En projekt obravnava potrebe po varnosti – vzpostavitev ustreznih pogojev za aktivno udeležbo in nastanitve ranljivih skupin –, eden pa delno potrebe po samoaktualizaciji – *Projekt UrbaN Makerspace*. V programskem delu RRP razvojne regije Jugovzhodna Slovenija 2021–2027 so opredeljeni številni ukrepi, ki zadevajo področja razvoja poselitve, in sicer: *Trajnostni razvoj mest, mestnih naselij in naselij mestnih območij*; *Zeleno, podjetno in radoživo podeželje*; *Razvoj problemskih območij* in *Revitalizacija razvrednotenih/degradiranih območij*. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR.

8. Osrednjeslovenska razvojna regija

Tudi v Osrednjeslovenski razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve. Močno so poudarjeni izgradnja kolesarskih povezav, posodabljanje komunalne in vodovodne infrastrukture in izgradnja poslovnih con. V programskem delu RRP Osrednjeslovenske regije 2021–2027 niso nedvoumno opredeljeni ukrepi, ki bi se nanašali na problematiko razvoja poselitve, nanjo pa se posredno navezujejo nekateri prioritetni regijski projekti, na primer: *Infrastruktura za oskrbo starejših v LUR*; *Izgradnja družbene infrastrukture v LUR*; *Mreža medgeneracijskih centrov LUR*; *Analiza tveganja in ranljivosti na podnebne spremembe LUR* in *Razvoj samooskrbnih skupnosti v LUR*. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR.

9. Gorenjska razvojna regija

V Gorenjski razvojni regiji je med 26 opredeljenimi projekti 25 takih, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: izgradnja kolesarskih povezav, odvajanje in čiščenje odpadne vode, izgradnja vodovodov ipd. Le eden od projektov obravnava potrebe po varnosti s prizadevanjem za zagotovitev

dnevnega varstva starejših v naselju Planina. V programskem delu RRP Gorenjske 2021–2027 so v okviru razvojne prioritete »Gorenjska – enakomerno razvita in poseljena regija« opredeljeni projekti, ki se neposredno nanašajo na spodbujanje trajnostne poselitve v regiji. Naj poudarimo predvsem te: *Urbano središče regije – Kranj; Urbana središča regije – razvoj funkcionalnih območij; Vzpostavitev pilotnih pametnih skupnosti; Naseljeno pametno podeželje; Obmejna problemska območja*. Kljub njihovim kakovostnim in strokovno opredeljenim opisom nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR. To je pomanjkljivost nabora potrjenih projektov za območje Gorenjske razvojne regije.

10. Primorsko-Notranjska razvojna regija

V Primorsko-Notranjski razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: izgradnja kolesarskih povezav, izboljšanje obsega in kakovosti komunalne infrastrukture in rekonstrukcija cest. V programskem delu RRP Primorsko-Notranjske razvojne regije 2021–2027 sta v okviru razvojne prioritete 7. *Skladen razvoj mestnih naselij, naselij mestnih območij in podeželja* opredeljena ukrepa *Trajnostni razvoj mest, mestnih naselij in naselij mestnih območij* in *Trajnostni razvoj podeželja*, ki se nanašata na problematiko razvoja poselitve v regiji. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v DRR.

11. Goriška razvojna regija

Tudi v Goriški razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve: izgradnja kolesarskih povezav, odvajanje in čiščenje odpadne vode, izgradnja vodovodov in novih cestnih povezav. En projekt obravnava potrebe po varnosti – *poplavna varnost na območju porečja reke Vipave*, eden pa potrebe po samoaktualizaciji – *izgradnja 2. faze Skupnostnega centra Nova Gorica*. V programskem delu RRP Goriške razvojne regije 2021–2027 so opredeljeni številni ukrepi, ki (ne)posredno zadevajo območje razvoja poselitve, in sicer: *Večja dostopnost storitev splošnega pomena (Kulturni center Nova Gorica); Zagotavljanje razpoložljivih, dostopnih in primernih stanovanj; Ohranjanje vitalnosti obmejnih problemskih območij*. Nobeden od omenjenih projektov ni bil vključen v nabor ključnih regijskih razvojnih projektov ne v DRR.

12. Obalno-Kraška razvojna regija

V Obalno-Kraški razvojni regiji prevladujejo projekti, ki se navezujejo na fizične potrebe na področju poselitve. Poudarek je na projektih za odvajanje in čiščenje odpadnih voda, izboljšanje kakovosti vodooskrbe z izgradnjo povezovalnega vodovoda Ilirska Bistrica–Rodik in za izgradnjo kolesarskih povezav. V programskem delu RRP Obalno-Kraške razvojne regije 2021–2027 so predvsem v okviru razvojne prioritete 6 – *Prostorski razvoj in regija bližje prebivalcem* opredeljeni ti ukrepi: *Trajnostni urbani razvoj Kopra; Trajnostni prostor-*

ski razvoj obalnega pasu ter Trajnostni prostorski razvoj Kraska, Kraškega roba in Brkinov. Nobeden od omenjenih ukrepov na projektni ravni ni bil vključen v DRR.

3.4.4 Povzetek razvojnih potreb za področje poselitve

V analizi razvojnih potreb za področje poselitve smo ugotovili, da v DRR v vseh regijah izrazito prevladujejo projekti, ki so usmerjeni v zadovoljevanje t. i. fizičnih potreb na področju poselitve. Gre za projekte, katerih nameni so izgradnja kolesarskih povezav, odvajanje in čiščenje komunalne in padavinske odpadne vode, urejanje oskrbe s pitno vodo in izgradnja kanalizacijskih omrežij, obnova in izgradnja novih cestnih povezav, širjenje in posodabljanje poslovnih con. Le v nekaterih regijah so bili potrjeni projekti, ki zadovoljujejo t. i. potrebe po varnosti in samoaktualizaciji. Obenem nobeden od predlaganih ukrepov iz programskih delov RRP, ki se (ne)posredno nanašajo na področje razvoja poselitve, ni bil vključen v DRR.

Pričakujemo, da bo v kontekstu odpravljanja posledic katastrofalnih poplav in plazov, ki so avgusta 2023 prizadele dele Slovenije, prišlo do poskusa vnovičnega opredeljevanja ključnih razvojnih projektov na državni in regionalni ravni, ki bodo še izraziteje usmerjeni v zadovoljevanje t. i. fizičnih potreb na področju poselitve. Pričakovati je tudi mogoče, da bodo potrebe po varnosti, ljubezni in pripadnosti, spoštovanju in samoaktualizaciji na področju poselitve udeležane s pomočjo drugih razpoložljivih finančnih mehanizmov.

3.5 Analiza razvojnih potreb za krajino

Cilji in strateške usmeritve za krajino so povzeti iz dokumentov: ReSPR50, SRS 2030 in *Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt Republike Slovenije* (Ministrstvo za okolje podnebje in energijo, 2020). Za seznanitev z delovanjem regij in njihovih razvojnih programov je bila izdelana tudi analiza RRP za vsebinska področja, povezana z razvojem (in varstvom) krajine.

Pregled strateških dokumentov kaže, da večina resorjev nima konkretnih ciljev za regionalno raven. Nekoliko konkretniji dokument je ReSPR50. RRP vsebujejo projekte, ki so različno prostorsko opredeljeni – lokalno, občinsko, regionalno. Nekateri so splošni za določeno območje oziroma kraj, v nekaterih regijah je med projekte vključena tudi izdelava RPP oziroma finančno ovrednotenje njegove izdelave.

Na področju poselitve na podeželju je pomemben poudarek ReSPR50 glede krajinske identitete, identitete podeželja in upoštevanja arhitekturne tipologije na ravni regij, pri čemer je treba upoštevati pojavljanje arhitekturnih tipologij (arhitek-

turnih regij in krajin) v različnih statističnih regijah (statistične regije so prostorski okvir za pripravo RPP). Za področje poselitve so ključne tudi strokovne podlage glede območij poplavne ogroženosti (prostorske opredelitve strateške usmeritve »umikanje poselitve in infrastrukture z ogroženih območij (poplavna, erozijska, plazovita, plazljiva), vzpostavljanje naravnih blažilcev ekstremnih vremenskih dogodkov (ohranitev in vzpostavitev razlivnih območij)«, saj je smiselno načrtovanje ukrepov na ravni regije oziroma medregijsko (povodja).

Na področju turizma je ključna pridobitev podlag glede prednostnega razvoja območij v krajini glede na vizijo uravnoveženosti med varstvenimi in razvojnimi cilji (na primer razvoj nastanitvenih zmogljivosti in tudi območij za kampe, kopališča, športne dejavnosti, povezane z razvojem izletniških točk, pohodniških poti, kolesarskih povezav ipd.). Krajina (njena ohranjenost in izjemnost) je namreč ključna za prepoznavnost Slovenije oziroma posameznih območij kot destinacij. Na področju rekreacije in pristočasnih dejavnosti je pomemben razvoj možnosti aktivnega preživljanja prostega časa v okolici bivališč (ne nujno v povezavi s turizmom), na primer razvoj rekreacijskih območij v okolici naselij.

Na področju kmetijstva so potrebna razvojna izhodišča glede kmetijskih operacij in intenzivnosti pridelave, uvajanja novih tehnologij rabe tal, pridelovanja in kultur; prostorski vpliv razvoja (prednostna območja za razvoj kmetijstva, zadržani razvoj kmetijstva, območja za agrarne operacije, na primer namakanje ipd., revitalizacije kmetijske dejavnosti na določenih območjih in opuščanje kmetijske dejavnosti na določenih območjih ipd.). Potrebne so tudi usmeritve za posamezne regije glede na cilj prehranske varnosti in stabilne pridelave hrane ter trajnostne rabe proizvodnih potencialov.

Glede razvoja gozdov so pomembni gozdnogospodarski in lovsko upravljavski načrti (gozdnih območij), ki določajo prioritete funkcije (varovalne, pridelovalne, rekreacijske) na določenih območjih in intenzivnost rabe z upoštevanjem naravnih značilnosti in ekosistemskega pristopa.

Glede dejavnosti izkoriščanja mineralnih surovin je treba na regijski ravni opredeliti posamezna pomembnejša nahajališča in presoditi prihodnje izkoriščanje (potrebe) ter opredeliti strateško pomembna območja mineralnih surovin. Poleg tega se je treba posvetiti tudi nahajališčem in sanacijam v povezavi s prostorsko razsežnostjo in vplivi na prostor (na primer površinski kopi kot vpliv na prepoznavnost v krajini).

Na področju upravljanja voda se razvojni in varstveni ukrepi v regijah določajo v povezavi z vodnim režimom in rabo vode za gospodarske in druge namene, razvoj z upoštevanjem podnebnih izzivov, glede na okvir že obstoječe rabe vode ter območja

in porečja omejenega razvoja ipd. Pri tem se vključujejo tudi ukrepi za zmanjšanje nevarnosti zaradi poplav in vzpostavljanje ureditev v okviru zelenih sistemov (na primer večnamenska razlivna območja ipd.).

Področje energetike (glej tudi poglavje 2.3 Gospodarska javna infrastruktura) in razvoja te je izjemno pomembno v krajini. Pri tem se obravnava razvoj prednostnih območij za rabo OVE (sončna energija, vetrna energija, geotermalna energija, hidroenergija, lesna biomasa), pri čemer so glede prostorskih preveritev potrebni aktualni podatki iz projekta *RES Slovenija* (potenciali za povečanje deleža OVE, preveritve hidroenergetskega potenciala in zahtev – ekosistemi, ekološka povezljivost, prepoznavnost krajine ipd.).

Razvoj zelenih sistemov na ravni regije (in zelene infrastrukture) je usmerjen v povezljivost, zagotavljanje večfunkcionalnosti in raznovrstnih funkcij v krajini, prilagajanje podnebnim spremembam, upoštevanje ureditev upravljanja voda in varstvenih zahtev, ekosistemov in ekološke povezljivosti, obravnavo rekreacije in prepoznavnosti prostora.

Med poudarjenimi strateškimi cilji sta opredelitev območij in elementov prepoznavnosti na regionalni ravni ter njihovo ohranjanje in razvoj. Strokovna podlaga za krajino na ravni regije opredeljuje, kakšen je prihodnji pomen kulturnih in naravnih vrednot ter razvoj krajine glede morfoloških značilnosti – pomembnost območij prepoznavnosti, izjemnih krajin, dediščinskih krajin, naravnih parkov ipd., razvoj in obnova izjemnih krajin in območij prepoznavnosti, prenova krajinskih razvrednotenih območij ipd. Razvoj območij dediščine se obravnava kot integralna prostorska kategorija. Določijo se območja za izdelavo krajinskih zasnov na ravni regij, medregijsko, in usmeritve za krajinske zasnove v regiji.

Končni cilj strokovne podlage za področje razvoja v krajini je izdelava regijskih usmeritev za posamezne dejavnosti. Glede na ustreznost za določene dejavnosti je cilj opredelitev območij prednostnega razvoja dejavnosti (intenziviranje posameznega področja), razvoja ob hkratnem varstvu naravnih vrednot in območja prednostnega varstva vrednot (intenziviranje varstva). Cilj usmeritev je trajnostna raba naravnih virov in prostora, usklajevanje interesov in zmanjšanje degradacije okolja, vključno z ohranjanjem in izboljšanjem vidne kakovosti prostora.

3.6 Analiza razvojnih potreb za gospodarsko javno infrastrukturo

Cilji učinkovite mobilnosti v Sloveniji so dograditev infrastrukture, predvsem V. in X. koridorja, ki bo temeljila na povezavah in kombinaciji različnih prometnih sistemov, in razvoj ustreznih storitev na njej, povezava javnih letališč za

mednarodni promet, še posebej Letališča Jožeta Pučnika, in povezava pristanišča Luke Koper z drugimi prometnimi sistemi. Med ključnimi razvojnimi izzivi na področju urejanja prometa na regionalni ravni je izboljšanje trajnostne mobilnosti, ki temelji na udobnem, učinkovitem in cenovno dostopnem JPP. Pri tem je velika pozornost usmerjena v razvoj železniškega omrežja, dopolnjuje pa naj ga sistem avtobusnih prevozov, ki bo skupaj z mikromobilnostjo tvoril celovito integrirano in večmodalno omrežje. Pomembno vlogo pri tem bo imelo tudi vzpostavljanje omrežja prestopnih točk med različnimi oblikami javnega prevoza, osebnim vozilom in javnim prevozom. Razvoj kolesarskega omrežja naj vključuje vidik razvoja turizma in dnevne mobilnosti, v prostor pa naj se umešča tako, da se navezuje na večja območja delovnih mest in območja gostejše stanovanjske gradnje. Pri načrtovanju je ključno sočasno načrtovanje prostorskega urbanega razvoja in razvoja prometnih sistemov, da se zagotovita ustrezna dostopnost in kakovost prometnega omrežja, ki temelji na trajnostni mobilnosti.

Na regionalni ravni je treba za oskrbo s pitno vodo soočiti razpoložljivost virov in njihove zmogljivosti z oskrbnimi območji ter za vse opredeliti razvojne zmogljivosti in varnost oskrbe (rezervni vodni viri). Prioritetno je treba obravnavati problematiko oskrbe slovenske Istre s pitno vodo, saj te v poletnem obdobju primanjkuje, pri čemer so primernejše rešitve, ki rešujejo oskrbo znotraj regije. Na področju ravnanja z odpadki je treba zagotoviti izvajanje obdelave in odstranjevanja na regionalni ravni z učinkovitim sistemom razporeditve objektov za čim nižje transportne stroške in emisije ter uresničevanje potreb države in regij. Razogljičenje in energetska učinkovitost sta ključna strateška cilja za razvoj energetskega sistema v Sloveniji (Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, 2020), zato bo proizvodnja energije poleg obstoječih sistemov in jedrskega goriva temeljila na izrabi obnovljivih in drugih nizkoogljičnih virov energije (ReSPR50, 2023). Velik poudarek bo na modernizaciji in povečanju zmogljivosti prenosnega in distribucijskega omrežja, razvoju vozlišč, objektov za pretvorbo in hrambo energije in storitev pametnih omrežij, kar je velik izziv za RPP. Posodobitve, načrtovanje in umeščanje energetske infrastrukture bodo veliki izzivi za prostorsko načrtovanje, tudi pri izdelavi RPP. Nove hidroelektrarne se načrtujejo samo na Savi. Zaradi težav pri dobavi zemeljskega plina bi bilo smiselno zmanjšati odvisnost in zagotoviti večjo rabo OVE. Cilj je širitev plinovodnega omrežja v vse regije, kjer še ni razvito omrežje, ter postopno nadomeščanje zemeljskega plina kot fosilnega goriva z OVE, sintetičnimi in drugimi nizkoogljičnimi plini obnovljivega izvora, kot sta vodik in metan. Razvojni trendi so usmerjeni v pospešen razvoj učinkovitega sistema daljinskega ogrevanja in hlajenja, ki bo temeljil na uporabi OVE, soprodukcije toplote in električne energije (SPTE) in odvečne toplote. Pri tem bo treba veliko pozornost usmeriti

tudi v 40-odstotno znižanje porabe toplote v stavbah zaradi uresničevanja energetske ciljeve do leta 2050. Na področju OVE se za povečanje deleža proizvodnje OVE prednostno izkoristijo potenciali obstoječih energetskega objektov in GJI pred gradnjo novih sistemov z objekti.

Oskrba z energijo je prostorsko razvojni izziv, ki je usmerjen v zmanjšanje energetske odvisnosti od fosilnih goriv ter v prehod na rabo OVE iz lokalnih virov ob podpori razvoja energetskega omrežij in prestrukturiranja premogovnih regij (ReSPR50, 2023). Varčna raba virov, vključno s prostorom, se bo izvajala v skladu s konceptom krožnega gospodarstva, ki je usmerjeno v celovito prenavo ter trajnostno gradnjo stavb in naselij. Na vseh področjih se spodbujata večja energetska in snovna učinkovitost, pri čemer bo imelo pomembno vlogo prostorsko in urbanistično načrtovanje. Spodbujata se raba OVE in povečanje deleža v primarni energetskega bilanci države. Vidik učinkovite oskrbe z energijo, ki temelji na izvajanju energetske učinkovitosti, se vključuje v proces načrtovanja zasnove regij, podpira se tudi razvoj poslovnih modelov za proizvodnjo energije iz OVE. Spodbuja se razvoj večnamenskih objektov, ki poleg proizvodnje OVE zagotavljajo tudi druge dejavnosti (upravljanje voda, razvoj kmetijstva, turizma in rekreacije).

4 Sklep

Izdelava strokovnih podlag za prvo generacijo RPP je svojevrsten izziv, saj resorji niso vajeni načrtovanja na regionalni ravni. Prav tako so težave pri pridobivanju relevantnih podatkov, ki so potrebni za načrtovanje na regionalni ravni. Pri izdelavi analize stanja v prostoru smo si pomagali s splošno dostopnimi podatki in podatki resorjev. Ključna izziva sta bila pomanjkanje nekaterih podatkov in preveč drugih, ki jih je bilo treba pretvoriti v relevantne informacije.

Pri analizi razvojnih potreb smo se prav tako soočili s številnimi izzivi. RRP in DRR so nam bili sicer v pomoč, vendar se je izkazalo, da veliko projektov nima večjega prostorskega vpliva. Hkrati so v dogovore vključeni številni projekti le lokalnega pomena. V pomoč nam je bila delavnica, na kateri smo od resorjev pridobili informacije o razvojnih prioritetah za posamezna področja.

V drugi fazi projekta bomo na podlagi ugotovljenega stanja in razvojnih potreb oblikovali usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in GJI. Menimo, da bodo pripravljena gradiva in zbrani podatki v veliko pomoč pri izdelavi RPP.

Boštjan Cotič, univ. dipl. inž. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: bostjan.cotic@uir.si

Barbara Mušič, univ. dipl. inž. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: barbara.music@uirs.si

Mag. Andrej Gulič
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: andrej.gulic@uirs.si

Dr. Igor Bizjak
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: igor.bizjak@uirs.si

Simon Koblar, mag. geog.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: simon.koblar@uirs.si

Dr. Damjana Gantar, univ. dipl. inž. kraj. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: damjana.gantar@uirs.si

Marko Fatur, univ. dipl. inž. grad.
Ljubljanski urbanistični zavod d. d., Ljubljana
E-pošta: marko.fatur@luz.si

Mag. Jelka Hudoklin
ACER Novo mesto d. o. o., Novo mesto
E-pošta: jelka.hudoklin@acer.si

Mag. Irena Hočevnar
Acer Novo mesto d. o. o., Novo mesto
E-pošta: irena.hocevar@acer.si

Nina Uršič, dipl. inž. kraj. arh. (UN)
Locus prostorske informacijske rešitve d. o. o., Domžale
E-pošta: nina.ursic@locus.si

Maja Šinigoj, univ. dipl. inž. arh.
Locus prostorske informacijske rešitve d. o. o., Nova Gorica
E-pošta: maja.sinigoj@locus.si

Mag. Shuchita Špela Ložar, univ. dipl. inž. vod. in kom. inž.
Ljubljanski urbanistični zavod d. d., Ljubljana
E-pošta: spela.lozar@luz.si

Viri in literatura

Locus d. o. o. (2023): *Analiza opremljenosti z družbeno infrastrukturo*. Domžale.

Maslow, A. H. (1987): *Motivation and personality*. New York, Longman.

Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo (2020): *Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt Republike Slovenije*. Ljubljana.

Nared, J., Repolusk, P., Zavodnik Lamovšek, A., Foški, M., in Mrak, G. (2023): *Demografska analiza in projekcije za podeželska in urbana območja v Sloveniji*. Ljubljana, Založba ZRC.

Pogačar, P., Kušar, S., Cof, A., Černe, B., in Zenkovič, N. (2016): *Opredelitev in določitev prednostnih območij za stanovanjsko oskrbo – PROSO*. Ljubljana.

Posoški razvojni center (2022): *Regionalni razvojni program Severne Primorske (Goriške) razvojne regije 2021–2027*. Tolmin.

Razvojna agencija Savinjske regije (2022): *Regionalni razvojni program Savinjske razvojne regije 2021–2027*. Celje.

Razvojni center Murska Sobota (2022): *Regionalni razvojni program Pomurske regije 2021–2027*. Murska Sobota.

Razvojni center Novo mesto (2022): *Regionalni razvojni program regije Jugovzhodna Slovenija za obdobje 2021–2027*. Novo mesto.

Regionalna razvojna agencija Gorenjske (2022): *Regionalni razvojni program Gorenjske 2021–2027*. Kranj.

Regionalna razvojna agencija Ljubljanske urbane regije (2022): *Regionalni razvojni program Ljubljanske urbane regije 2021–2027*. Ljubljana.

Regionalna razvojna agencija Podravje – Maribor (2022): *Regionalni razvojni program Podravja 2021–2027*. Maribor.

Regionalna razvojna agencija Posavje (2022): *Regionalni razvojni program regije Posavje za obdobje 2021–2027*. Krško.

Regionalna razvojna agencija za Koroško (2022): *Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2021–2027*. Dravograd.

Regionalna razvojna agencija Zasavje (2022): *Regionalni razvojni program Zasavske regije 2021–2027*. Zagorje ob Savi.

Regionalna razvojna agencija Zeleni kras (2022): *Regionalni razvojni program Primorsko-notranjske regije za obdobje 2021–2027*. Pivka.

Regionalni razvojni center Koper (2022): *Regionalni razvojni program Obalno-kraške regije za obdobje 2021–2027*. Koper.

Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025 (ReNSP15–25): Uradni list Republike Slovenije, št. 92/15. Ljubljana.

Resolucija o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050 (ReSPR50): Uradni list Republike Slovenije, št. 72/2023. Ljubljana.

Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (2017): *Strategija razvoja Slovenije 2030*. Ljubljana.

Zakon o ohranjanju narave (ZON): Uradni list Republike Slovenije, št. 96/04, 61/06, 8/10, 46/14, 21/18, 31/18, 82/20, 3/22, 105/22 in 18/23. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2): Uradni list Republike Slovenije, št. 61/17, 199/21 in 20/22. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3): Uradni list Republike Slovenije, št. 199/21, 18/23, 78/23, 95/23 in 23/24. Ljubljana.

Zakon o varstvu okolja (ZVO-2): Uradni list Republike Slovenije, št. 44/2022. Ljubljana.

Monika KIRBIŠ ROJS

Vito BOBEK

Tatjana HORVAT

Predlogi za oblikovanje optimalnega sistema za izvajanje kohezijske politike v Sloveniji

Evropska sredstva imajo izjemno pozitivno vlogo tudi pri premagovanju posledic kriz, kot sta pandemija covid-19 in energetska kriza. Evropska komisija se je na zadnjo krizo odzvala hitro in z izdatno finančno pomočjo do leta 2029, ki je zaradi uvedbe novega mehanizma za okrevanje in odpornost za Slovenijo skoraj dvakrat višja, kot je bila v programskem obdobju 2014–2020. Zaradi kriznih okoliščin se je spremenilo tudi razmišljanje o prihodnosti kohezijske politike in države članice so bile dobesedno prisiljene, da so začele resno razmišljati o reformah na ključnih razvojnih področjih. Evropska komisija je oblikovala zakonodajni okvir, ki omogoča vedno več poenostavitve in fleksibilnosti pri izvajanju projektov. Članek je osredotočen na kohezijsko politiko kot najpomembnejšo politiko Evropske unije za

spodbujanje večje solidarnosti in zmanjševanje regionalnih razvojnih razlik. Predstavljeni so predlogi za izboljšave v sistemu kohezijske politike v Sloveniji, pri čemer je poudarek na strateškem načrtovanju, institucionalnem okviru in administrativni sposobnosti za upravljanje sredstev. Predlogi in priporočila so realni in vsebinsko oblikovani tako, da jih lahko uporabi Vlada Republike Slovenije oziroma politični odločevalci.

Ključne besede: evropska sredstva, kohezija, regionalni razvoj, strateško načrtovanje, sistem upravljanja

1 Uvod

Regionalni razvoj v Evropski uniji (v nadaljevanju: EU) in Sloveniji se sooča s številnimi izzivi. Kljub kohezijski politiki kot glavni naložbeni politiki EU so regionalne razlike med državami članicami EU in njihovimi regijami stalnica. V tem prispevku^[1] se bomo osredotočili na kohezijsko politiko EU z vidika njenega načrtovanja in učinkovitosti sistema upravljanja. Za proučevanje te teme smo se odločili zaradi dveh dejstev:

1. Ker je delo na področju evropskih projektov v Sloveniji zaradi izzivov, ki jih navajamo v nadaljevanju, precej težavno, čeprav so ta sredstva pravzaprav edina razvojna sredstva.
2. Ker življenje zunaj mestnih središč oziroma Ljubljane konstantno izgublja kakovost, Slovenija pa postaja vse bolj centralizirana, kar je prav nasprotno bistvu kohezijske politike. Zaposlitveni bazen osrednjeslovenske regije je sicer velik in veliko dnevnikih migrantov^[2] iz drugih regij uživa razvojno stopnjo razvitosti te regije, vendar tak sistem na dolgi rok ni vzdržen, saj ni trajnosten.

Kohezijske politike se drži »sloves«, da je zelo kompleksna in preveč zbirokratizirana. Sistemi upravljanja kohezijske politike se med državami članicami razlikujejo, zlasti zaradi domače zakonodaje, saj Evropska komisija postavi samo osnovni regulativni okvir. V slovenskem sistemu upravljanja evropskih sredstev so najbolj kritične te točke:

1. sistem je preveč centraliziran na državni ravni, medtem ko imajo regije premalo pristojnosti in finančnih sredstev;
2. sistem na državni ravni je razdrobljen po preveč institucijah (ministrstva, skladi, agencije ipd.);
3. sistem na državni ravni je prepogosto predmet organizacijskih in kadrovskih sprememb;
4. sistem se srečuje z zahtevnimi administrativnimi ovirami;
5. večjih infrastrukturnih projektov ni mogoče izvesti v razumnih rokih, vsaj v času enega programskega obdobja;
6. slabo strateško načrtovanje, zato ni jasnih vsebinskih prioriteta razvoja, zaradi česar so sredstva razdrobljena na številna področja in nimajo ustreznih multiplikativnih učinkov.

Slovenijo so šele zadnje krize zaradi pandemije covid-19 in vojne v Ukrajini prisilile, tudi s pomočjo *Mehanizma za okrevalje in odpornost*, da si je zastavila resne razvojne prioritete in reforme na področju dolgotrajne oskrbe, zdravstva, pokojninskega sistema in drugih ključnih področjih. Prisotno je tudi razmišljanje o regionalizaciji Slovenije, ki bi po mnenju številnih prispevala k učinkovitejšemu delovanju države kot celote in učinkovitejšemu koriščenju evropskih sredstev, zlasti v okviru transnacionalnih, medregionalnih in centraliziranih programov, pri katerih slovenske občine niso konkurenčne v primerjavi z avstrijskimi, italijanskimi in drugimi večjimi regijami.

2 Učinkovitost evropske kohezijske politike pri zmanjševanju regionalnih razlik

Regionalne razlike so glavna skrb EU. Kljub kohezijski politiki in prizadevanjem za omejitev regionalne razslojenosti rezultati na tem področju niso zadovoljivi.^[3] Manj razvite južne regije v državah Sredozemlja ali uspešne prestolnice potrjujejo nevzdržno gospodarsko rast v prostorski razsežnosti. Revna območja se morajo soočiti s številnimi izzivi, kot so nižja raven človeškega kapitala, brezposelnost in nezadostna javna infrastruktura, medtem ko večina razvitih regij privablja ljudi z boljšimi pogoji za življenje (Pičtak, 2021).

Znanstvena literatura ne daje jasne razlage o vlogi regionalnih razlik znotraj posameznih držav. Neuravnotežena gospodarska rast in regionalne razlike ovirajo gospodarsko, socialno in teritorialno kohezijo EU, ki že od osemdesetih let prejšnjega stoletja vodi aktivno regionalno politiko. *Strukturni skladi*, *Kohezijski sklad* in drugi finančni instrumenti so večinoma podpirali revnejše regije, da bi omejili regionalno razslojevanje. Vendar kljub znatnim finančnim sredstvom, namenjenim manj razvitim območjem, učinkovitost kohezijske politike v procesu konvergence ni jasna.^[4] Prispevki na tem področju dajejo mešane, če ne nasprotujoče si rezultate. Lahko bi rekli, da se je po veliki širitvi EU leta 2004 pogled na kohezijsko politiko spremenil. Nekatere študije poudarjajo pozitiven vpliv kohezijske politike v boju proti regionalnim razlikam (na primer Cappellen idr., 2003; Beugelsdijk in Eijffinger, 2005; Bradley, 2006; Maynou idr., 2014; Cerqua in Pellegrini, 2017; Di Cataldo, 2017; Fiaschi idr., 2017; Giua, 2017; Farole idr., 2018; Maucorps idr., 2020; Canova in Pappa, 2021; Ferreira in Ferreira, 2021). Avtorji ocenjujejo, da sredstva skladov EU pozitivno vplivajo na rast BDP in dvig stopenj zaposlenosti, vendar so tudi pri tem velike razlike med posameznimi državami in regijami.^[5] Drugi avtorji (na primer Boldrin in Canova, 2001; Ederveen idr., 2006; Bähr, 2008; Esposti in Bussoletti, 2008; Dall'erba in Le Gallo, 2008; Le Gallo idr., 2011, Rodríguez-

-Pose in Novak, 2013) so do nje izrazito kritični in opozarjajo na nepomembno ali negativno vlogo kohezijske politike pri konvergenci med regijami in pospeševanju gospodarske rasti (Pičtak, 2021).

Najbolj pozitiven pogled na učinkovitost regionalne politike ima Evropska komisija, ki že več kot trideset let deli nepovratna sredstva evropskim regijam in pravi, da *strukturni skladi* in *Kohezijski sklad* ne spodbujajo le povpraševanja zaradi naraščanja dohodkov v regijah, ki prejemajo pomoč, ampak z vlaganjem v infrastrukturo in človeški kapital večajo tudi konkurenčnost in produktivnost ter dolgoročno prispevajo k povečanju dohodkov v teh regijah (Evropska komisija, 2021). Leta 2013 je Evropska komisija v kohezijsko politiko vpeljala koncept *celostnega teritorialnega razvoja za obdobje 2014–2020* z instrumentom *celostnih teritorialnih naložb* (CTN). To pomembno vplivalo na nadaljnje preoblikovanje politike urbanega razvoja po celotni EU (Mendez idr., 2021).

3 Ključne ugotovitve in predlogi rešitev za optimizacijo sistema kohezijske politike v Sloveniji

Ključne ugotovitve in predlogi rešitev za Slovenijo, ki jih predstavljamo v nadaljevanju in so bili oblikovani s pomočjo pregleda literature, ankete in dela s fokusnimi skupinami, so strukturirani po teh vsebinskih področjih: 1. oblikovanje in izvajanje evropske kohezijske politike kot glavne naložbene politike EU; 2. upravljanje evropskih projektov ter optimizacija procesov in postopkov pri njihovi pripravi in izvajanju; 3. sistem regionalnega razvoja v Sloveniji in morebitna vzpostavitev pokrajin.

1. Oblikovanje in izvajanje evropske kohezijske politike kot glavne naložbene politike EU

Ena izmed ključnih ugotovitev je, da *ima Slovenija težave z oblikovanjem jasne dolgoročne vizije razvoja*, ki bi ji sledili tudi ob menjavi vlade. *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (ZSRR-2, Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23, v nadaljevanju: ZSRR-2) sicer v drugem odstavku 5. člena določa, da se regionalna politika načrtuje s temi medsebojno usklajenimi dokumenti:

1. s strategijo razvoja Slovenije;
2. državnim strateškim prostorskim aktom;
3. programom državnih razvojnih prioritet in investicij;
4. programskimi dokumenti na mednarodni in državni ravni;
5. regionalnimi in območnimi razvojnimi programi;
6. dogovori za razvoj regij.

Leta 2017 je Vlada Republike Slovenije sprejela *Strategijo razvoja Slovenije do leta 2030*, ki upošteva pomen indeksa človekovega razvoja. Ker državo oziroma njeno razvojno stopnjo opredeljujejo posamezna območja oziroma regije, bi v takem strateškem dokumentu pričakovali teritorialno dimenzijo načrtovanja razvoja države. Natančnejši pregled kaže, da dokument ne opredeljuje jasnih teritorialnih razvojnih načrtov niti razvojnih kazalnikov na ravni slovenskih razvojnih oziroma statističnih regij. Letnar Černič in Drobnič (2020) se sprašujeta, kako si sploh lahko predstavljamo uresničevanje skladnega regionalnega razvoja, če ključni strateški dokument države ne prepozna pomembnosti regionalnega razvoja kot pomembnega razvojnega dejavnika države niti pomembnosti spremljanja uresničevanja razvoja posameznih območij in s tem tudi pravic na posameznih območjih države. Leta 2023 je Državni zbor Republike Slovenije potrdil *Strategijo prostorskega razvoja Slovenije 2050*, ki obravnava izzive prostorskega razvoja Slovenije. Strategija povezuje širša mestna območja v logično celoto, podeželju pa omogoča kakovostnejše in dostopnejše javne storitve. Njena cilja sta skladen razvoj Slovenije ter povezanost vseh njenih prebivalk in prebivalcev. Rešitve iz strategije so usmerjene v doseganje učinkovite, trajnostne in inovativne rabe virov in v postopni prehod na participativni model upravljanja prostora. Kot korak na poti k doseganju dolgoročnih ciljev in usmeritev strategije bo pripravljen akcijski program za njeno izvajanje do 2030. Ta bo vključeval naloge in povezal merljive cilje prostorskega razvoja z izvajanjem sektorskih politik. Strategija vzpostavlja odgovornejši odnos do prostora. V njej so upoštevani aktualni izzivi urbanizma, podnebni sprememb, stanovanjske oskrbe, trajnostne mobilnosti, prehranske in energetske samooskrbe in vpetosti v mednarodni prostor (Ministrstvo za naravne vire in prostor, 2023).

Oblikovanje razvojnih politik v Sloveniji je razpršeno po različnih ministrstvih. Koordinator za *Načrt za okrevanje in odpornost* (v nadaljevanju: NOO) je Ministrstvo za finance, organ upravljanja za kohezijsko politiko in nosilec regionalne politike je ministrstvo, pristojno za kohezijo in regionalni razvoj, lokalna samouprava in razvoj pa sta v pristojnosti Ministrstva za javno upravo. Menimo, da bi bilo bolje, če bi evropsko kohezijsko politiko in NOO upravljalo eno ministrstvo, tj. ministrstvo, pristojno za kohezijo in regionalni razvoj. Najbolj logično pa bi bilo, da bi v okviru tega ministrstva delovali tudi področje lokalne samouprave, kot je bilo urejeno v mandatu vlade 2004–2008, in tudi področje razvojne politike države.

Ugotavljamo tudi, da se v Sloveniji *priprave na novo programsko obdobje običajno začnejo prepozno, preslab in prepozen je pretok informacij z vladne ravni na nižje*, zato prihaja do nezaznavanja razvojnih prioritet kohezijske politike in počasnega koriščenja sredstev EU. V Avstriji se vlada dve leti pred začetkom novega programskega obdobja uskladi z zveznimi

deželami glede strateških razvojnih vsebin in projektov, ki jih podprejo z evropskimi sredstvi.

2. Upravljanje evropskih projektov ter optimizacija procesov in postopkov pri njihovi pripravi in izvajanju

Ugotavljamo, da je za *upravljanje evropskih projektov značilna pretirana birokracija*, ki se zadnja leta žal celo povečuje. Zakaj se vsak poskus, da bi zmanjšali goro »papirologije«, vselej izjalovi in izteče v še gostejšo mrežo čedalje zapletenejših birokratskih postopkov? Kot pravi avtor *Utopije pravil* (Graeber, 2017), je današnji svet talec popolne birokratizacije. Birokracija ni več tarča posmeha ali satire, kot je bila še pred časom, temveč s prepletenostjo s prostorom političnega odločilno sooblikuje skoraj vsak vidik življenja v razvitem svetu. Zato si tudi ne delamo utvar, da jo je mogoče pri evropskih projektih odpraviti. Da pa se jo omejit ter optimizirati procese in postopke, kar bi olajšalo delo vključenim akterjem na vseh ravneh upravljanja.

3. Sistem regionalnega razvoja v Sloveniji in morebitna vzpostavitev pokrajin

Ustava Republike Slovenije (URS, Ur. l. RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13, 47/13, 75/16 in 92/21) v 143. členu opredeljuje pokrajine, medtem ko pokrajinska zakonodaja v tridesetih letih samostojnosti države ni bila sprejeta. To vedno bolj sproža vprašanje, ali bomo končno ustanovili pokrajine ali spremenili ustavo in se jim dokončno odpovedali? V vseh teh letih so se na regionalni ravni oblikovale institucije, ki funkcionirajo. Občine, ki so se dobro lotile upravljanja, so danes uspešne. Vendar manjka vmesni člen, tj. upravni sistem na regionalni ravni (Trpin, 1998).^[6] Medobčinsko sodelovanje ne more biti nadomestilo za pokrajine.

Za začetek je *potrebno boljše ali bolj profesionalno sodelovanje* na vseh ravneh politike – nacionalno in regionalno oziroma lokalno. Vsekakor bi zadeve potekale veliko bolje, če bi v Sloveniji imeli vzpostavljene politične pokrajine in bi se župani pogovarjali z voditeljem pokrajine. Tudi vlogo regionalnih razvojnih agencij (RRA) bi bilo treba določiti na novo. Te bi morale bolj skrbeti za različne udeležence na svojem področju in z različnimi ukrepi prispevati k razvoju celotne regije, kar bi predvsem zahtevalo ureditev njihovih statusov in financiranja (na primer vključitev podrobnejših določil o financiranju razvojnih institucij v ZSRR-2).

Del državnega proračuna bi bilo smiselno takoj prenesti v upravljanje na regionalno raven, in sicer vsaj del evropskih sredstev, ki jih bo sicer glede na velik obseg v vsakem primeru težko porabiti do konca leta 2029. Tako bi tudi razvojne regije postale bolj operativne in bi se lahko razvojno specializirale. Vzpostaviti bi bilo treba *sistem za spremljanje ukrepov* regionalne politike in drugih politik ter njihovih učinkov za celotno

Oblikovanje in izvajanje evropske kohezijske politike kot glavne naložbene politike EU	Upravljanje evropskih projektov ter optimizacija procesov in postopkov pri njihovi pripravi in izvajanju	Sistem regionalnega razvoja v Sloveniji in morebitna vzpostavitev pokrajin
DRŽAVA:	DRŽAVA:	DRŽAVA:
<ul style="list-style-type: none"> • oblikovanje jasne dolgoročne vizije razvoja države, vključno z regionalno politiko; • pravočasen začetek priprav na novo programsko obdobje kohezijske politike. 	<ul style="list-style-type: none"> • koordiniranje kohezijske politike na ustrezno visoki politični ravni; • izboljšanje pretoka informacij med vladnimi resorji, službami znotraj resorjev, zaposlenimi znotraj služb in upravičenci; • spremembe v domači zakonodaji za hitrejšo izvedbo projektov, zlasti infrastrukturnih, in skrajšanje administrativnih postopkov; • krepitev administrativne usposobljenosti in profesionalizacija javne uprave; • priprava realnega letnega ali večletnega načrta javnih razpisov in jasnih navodil; • spodbujanje finančno vzdržnih projektov (tudi javno-zasebnih partnerstev). 	<ul style="list-style-type: none"> • boljše ali bolj profesionalno sodelovanje med vsemi ravnmi politike – nacionalno in regionalno oziroma lokalno; • v predpisih države bolj jasno urediti način financiranja razvojnih institucij; • del državnega proračuna prenesti v upravljanje na regionalno raven, pri čemer morajo biti RRP realni; • vzpostavitev sistema za spremljanje ukrepov regionalne politike in drugih politik in njihovih učinkov za celotno področje horizontalne regionalne politike; • selitev javnih služb iz glavnega mesta v manj razvite regije; • večji obseg dela od doma in fleksibilnost delovnega časa; • ureditev javnega potniškega prometa; • ustanovitev pokrajin.
OBČINE IN DRUGI:		
	<ul style="list-style-type: none"> • priprava razvojnih strategij in strateških projektov na zalogo; • skupne projektne pisarne in usposabljanje projektnih skupin; • vključitev zunanjih strokovnjakov za nekatera področja; • iskanje in kombiniranje vseh razpoložljivih finančnih virov; • predstavništvo regij v Bruslju po vzoru Italije, Hrvaške ipd.; • boljše sodelovanje med občinami, gospodarstvom, institucijami znanja in raziskovalnimi ustanovami. 	

Slika 1: Predlogi rešitev za optimizacijo sistema regionalne/kohezijske politike v Sloveniji (lastni vir)

področje horizontalne regionalne politike. Regije morajo imeti možnost, da v *regionalne razvojne programe* (v nadaljevanju: RRP) same vključijo projekte, za katere presodijo, da jih v razvojni regiji potrebujejo. Ob tem je treba opozoriti na *pomen realnosti RRP* oziroma realnost izvedbe ukrepov/projektov v RRP. V RRP bi bilo treba uvrščati izvedljive projekte in vključevati take ukrepe/projekte, ki imajo značaj regionalnosti,^[7] ter jasno in realno opredeliti finančne vire.

K decentralizaciji lahko veliko pripomore tudi *selitev javnih služb iz glavnega mesta v manj razvite regije*. Določene državne

institucije bi že glede na svojo naravo dela spadale na regionalno raven, tudi z vidika imenovanja vodstva (centri za socialno delo, območne službe Zavoda za varstvo narave, regijske bolnišnice ipd.). Glede na preobremenjenost glavnega mesta z dnevnimi delovnimi migracijami in dejstvo, da javni potniški promet še leta ne bo ustrezno urejen, sta kratkoročna ukrepa, ki bi ju lahko uvedli, *večji obseg dela od doma* in *fleksibilnost delovnega časa*.

Zadnji korak v decentralizaciji bi bila *ustanovitev pokrajin*.^[8] Na uspeh uvedbe pokrajin kot nove upravne strukture odlo-

čilno vpliva pet temeljnih elementov, ki so podlaga za realno politično odločanje o tem zahtevnem vprašanju:

1. *normativna analiza*, ki mora jasno pokazati, kakšne spremembe bo povzročila uvedba pokrajin v drugih delih pravnega sistema in kakšne so predvidljive posledice teh sprememb;
2. *institucionalna analiza*, ki mora odgovoriti na vprašanje, kakšne spremembe bodo nastale pri delovanju obstoječih institucij in kakšne bodo posledice teh sprememb;
3. *socialna analiza*, ki mora podati predvidljivo sliko pozitivnih učinkov uvedbe nove strukture na razvoj posameznih družbenih delov in tudi družbe kot celote;
4. *analiza stroškov*, ki mora vsebovati realen prikaz cene uvedbe pokrajin;
5. *interesna analiza*, ki naj razjasni vprašanje, ali ima uvedba pokrajin v nekem trenutku dejansko podporo javnosti ali ne (Trpin, 1998). V Sloveniji javno mnenje ni najbolj naklonjeno pokrajinam. Leta 2008 je glede ustanovitve pokrajin potekal posvetovalni referendum, ki ni bil uspešen. Zato bi bilo treba v prihodnje vložiti veliko navora v ozaveščanje ljudi o tem, kakšne koristi bi jim prinesle pokrajine.^[9]

4 Sklep

Izbruh koronavirusa je bil največji izziv sodobnega časa za celotno EU. Države, še posebej regionalne in lokalne skupnosti, so bile v prvi bojni liniji proti bolezni in njenim posledicam. Za premagovanje tega izziva sta bili ključni solidarnost in odgovornost v naših družbah in med državami EU. Evropska komisija je zato aprila 2020 začela izvajati dva svežnja ukrepov: naložbeno pobudo za odziv na koronavirus (CRII) in naložbeno pobudo za odziv na koronavirus Plus (CRII+), ki sta ju hitro potrdila Evropski parlament in Evropski svet. Ta paket ukrepov je bil konec maja 2020 dopolnjen s predstavitvijo pobude React-EU. Obstoječa sredstva kohezijske politike so bila preusmerjena na najnujnejše ukrepe, nova sredstva pa so bila na voljo v vseh državah in regijah EU za reševanje krize. Vse države članice so imele od teh ukrepov koristi, s čimer se je kohezijska politika še enkrat izkazala za izjemno pomembno in tudi učinkovito.

Glede na to, da se je izvedba programskega obdobja kohezijske politike 2021–2027 šele dobro začela in da se je leta 2023 končalo programsko obdobje 2014–2020, vključno s pobudo React-EU, ter da se zelo intenzivno izvajajo načrti za okrevanje in odpornost, bo v prihodnje zanimivo spremljati izvedbo zastavljenih reform in naložb širom EU in seveda še posebej v Sloveniji. Ob tem se odpira tudi vprašanje, ali bodo države v celoti izkoristile vsa evropska sredstva, ki so jim na voljo. V Sloveniji so imele nekatere, zlasti manj razvite regije na vzhodu, že v obdobju 2014–2020 težave z absorpcijsko sposobnostjo,

za katero lahko sklepamo, da bo glede na skoraj dvakrat večji obseg sredstev v prihodnje še manjša. Svet EU je že začel razpravo o kohezijski politiki po letu 2027, da bi dal politične smernice o kohezijski politiki, ki se zdi državam članicam primerna. Odpirajo se številna vprašanja, ki so gotovo zanimiva tudi z akademskega vidika in bodo predmet nadaljnega raziskovanja.

Mag. Monika Kirbiš Rojs, univ. dipl. ekon.

Državni svet Republike Slovenije, Šubičeva ulica 4, 1000 Ljubljana
E-pošta: monika.kirbis@gmail.com

Prof. dr. Vito Bobek, univ. dipl. ekon.

Nova Univerza, Fakulteta za državne in evropske študije, Žanova ulica 3, 4000 Kranj
E-pošta: vito.bobek@guest.arnes.si

Izr. prof. dr. Tatjana Horvat, univ. dipl. ekon.

Univerza na Primorskem, Fakulteta za management, Izolska vrata 2, 6000 Koper
E-pošta: tatjana.horvat@fm-kp.si

Opombe

^[1] Prispevek je bil pripravljen v okviru nastajajoče doktorske disertacije *Optimalni model regionalnega razvoja v Sloveniji z vidika strateškega načrtovanja in učinkovitosti sistema upravljanja*.

^[2] Občina Ljubljana je najbolj obremenjena z delovnimi migracijami. Leta 2015 je v Ljubljano dnevno prihajalo na delo skoraj 112.700 oseb iz drugih občin, leta 2019 129.200, leta 2021 138.900 in leta 2022 141.300 (Statistični urad Republike Slovenije, 2023).

^[3] Izraza *kohezijska politika* in *regionalna politika* se pogosto uporabljata, dejansko skoraj zamenljivo. V tehničnem smislu je *kohezijska politika*, ki stoji za več sto tisoč projekti po vsej Evropi, ki prejemajo sredstva iz *Evropskega sklada za regionalni razvoj*, *Evropskega socialnega sklada* in *Kohezijskega sklada* (Sielker idr., 2021).

^[4] Bučar (1981) pravi, da je *merilo učinkovitosti* od vseh meril najbolj povzdignovano in najbolj v ospredju politične retorike, hkrati pa najmanj opredeljeno in najmanj zanesljivo.

^[5] Crescenzi in Giua (2019) s svojim raziskovalnim pristopom ugotavljata, da kohezijska politika pozitivno vpliva na regionalno rast in zaposlovanje po vsej EU, vendar je velik del vpliva na rast skoncentriran v Nemčiji, medtem ko so učinki na zaposlovanje omejeni na Združeno kraljestvo. Manj rožnata je slika v Južni Evropi. V Italiji pozitivni učinki na zaposlovanje ne preživijo velike recesije, medtem ko so v Španiji koristi gospodarske rasti omejene na obdobje okrevanja.

^[6] Komunikacija med državo in občinami poteka bolj ali manj enosmerno, čeprav bi morala potekati v obeh smereh – z nacionalne ravni navzdol, z lokalne ravni pa navzgor. V razvojnem smislu se vidi, da manjkata regionalna raven in stik z lokalnim okoljem, ki bi lažje dajal odgovore na številna vprašanja, na primer pri umeščanju projektov v prostor.

^[7] Gradnja obvoznice je lahko koristna za celotno razvojno regijo in se lahko vključi v RRP.

^[8] Latvija je leta 2009 izvedla upravno teritorialno reformo ter število občin zmanjšala s 524 na 119. Vendar analiza kaže, da reforma ni prinesla drugih sprememb v modelu upravljanja ali organizacijski strukturi. Analiza razvoja institucionalnega okvira kaže, da so politične pobude EU, kot je upravljanje na več ravneh, izvajanje načela partnerstva in zahtev za določanje sistema izvajanja kohezijske politike, pomembni

dejavniki, ki vplivajo na razvoj javne administracije, ki se je v Latviji zaradi dostopnosti sredstev EU razširila (Baltija in Muravska, 2017).

^[9] Poleg omenjenega leta 2008 je bilo še kar nekaj konkretnih poskusov priprave ustreznega in sprejemljivega predloga za ustanovitev pokrajin, zadnji s strani Državnega sveta Republike Slovenije (Brezovnik idr., 2020), pri katerem je sodelovalo več kot 60 strokovnjakov iz akademskih krogov. Z njim se je med drugim ugotovilo, da bi bilo treba poleg osnovnih treh zakonov o pokrajinah sprejeti še več kot 150 drugih zakonov in podzakonskih aktov, da bi se lahko pokrajine popolnoma in postopoma (v 10 letih) tudi uveljavile.

Viri in literatura

- Baltija, L., in Muravska, T. (2017): What institutional arrangements exist to ensure coherent EU Cohesion Policy planning and implementation? V: Bachtler, J., Berkowitz, P., Hardy, S., in Muravska, T. (ur.): *EU Cohesion Policy: Reassessing performance and direction*, str. 271–283. London, New York, Routledge.
- Bähr, C. (2008): How does sub-national autonomy affect the effectiveness of structural funds? *Kyklos*, 61(1), str. 3–18.
- Beugelsdijk, M., in Eijffinger, S. C. W. (2005): The effectiveness of structural policy in the European Union: An empirical analysis for the UE-15 in 1995–2001. *Journal of Common Market Studies*, 43(1), str. 37–51.
- Boldrin, M., in Canova, F. (2001): Inequality and convergence in Europe's regions: Reconsidering European regional policies. *Economic Policy*, 16(32), str. 205–253.
- Bradley, J. (2006): Evaluating the impact of European Union Cohesion Policy in less-developed countries and regions. *Regional Studies*, 40(2), str. 189–200.
- Brezovnik, B., Drobne, S., Holcman, B., Oplotnik, Ž. J., in Trpin, G. (ur.) (2020): *Pokrajine v Sloveniji (osnutki pokrajinske zakonodaje s pregledom pristojnosti pokrajin)*. Ljubljana, Državni svet Republike Slovenije.
- Bučar, F. (1981): *Upravljanje*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Canova, F., in Pappa, E. (2021): *On the effectiveness of the Next Generation EU funds*. Dostopno na: <https://cepr.org/voxeu/columns/effectiveness-next-generation-eu-funds> (sneto 3. 8. 2023).
- Cappellen, A., Castellacci, F., Fagerberg, J., in Verspagen, B. (2003): The impact of regional support on growth and convergence in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 41(4), str. 621–644.
- Cerqua, A., in Pellegrini, G. (2017): Are we spending too much to grow? The case of structural funds. *Journal of Regional Science*, 58(3), str. 535–563.
- Crescenzi, R., in Giua, M. (2019): One or many Cohesion Policies of the European Union? On the differential economic impacts of Cohesion Policy across member states. *Regional Studies*, 54(1), str. 10–20.
- Dall'erba, S., in Le Gallo, J. (2008): Regional convergence and the impact of European structural funds over 1989–1999: A spatial econometric analysis. *Papers in Regional Science*, 87(2), str. 219–244.
- Di Cataldo, M. (2017): The impact of EU Objective 1 funds on regional development: Evidence from the UK and the prospect of Brexit. *Journal of Regional Science*, 57(5), str. 814–839.
- Ederveen, S., de Groot, H. L. F., in Nahuis, R. (2006): Fertile soil for structural funds? A panel data analysis of the conditional effectiveness of European Cohesion Policy. *Kyklos*, 59(1), str. 17–42.
- Esposti, R., in Bussoletti, S. (2008): Impact of objective 1 funds on regional growth convergence in the European Union: A panel-data approach. *Regional Studies*, 42(2), str. 159–173.
- Evropska komisija (2021): *Kohezija v Evropi do leta 2050: Osmo poročilo o ekonomski, socialni in teritorialni koheziji*. Luxembourg.
- Farole, T., Goga, S., in Ionescu-Heroiu, M. (2018): *Rethinking lagging regions: Using Cohesion Policy to deliver on the potential of Europe's regions*. Washington, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Ferreira, C., in Ferreira, J. (2021): *Regional strategies for sustainable and inclusive territorial development – Estonia*. Luxembourg, ESPON.
- Fiaschi, D., Lavezzi, A. M., in Parenti, A. (2017): Does EU Cohesion Policy work? Theory and evidence. *Journal of Regional Science*, 58(2), str. 386–423.
- Giua, M. (2017): Spatial discontinuity for the impact assessment of the EU regional policy: The case of Italian objective one regions. *Journal of Regional Science*, 57(1), str. 109–131.
- Graeber, D. (2017): *Utopija pravil: O tehnologiji, neumnosti in skrivnih radostih birokracije*. Ljubljana, Beletrina.
- Le Gallo, J., Dall'erba, S., in Guillain, R. (2011): The local versus global dilemma of the effects of structural funds. *Growth and Change*, 42(4), str. 466–490.
- Letnar Černič, J., in Drobnič, R. (2020): Razlike med slovenskimi regijami pri uresničevanju ekonomskih in socialnih pravic. *Dignitas*, 85–86, str. 185–208.
- Maucorps, A., Jestl, S., in Römisch, R. (2020): *The effects of the EU Cohesion Policy on regional economic growth: Using structural equation modeling for impact assessment*. Dunaj, The Vienna Institute for International Economic Studies.
- Maynou, L., Saez, M., Kyriacou, A., in Bacaria, J. (2014): The impact of structural and cohesion funds on Eurozone convergence 1990–2010. *Regional Studies*, 50(7), str. 1127–1139.
- Mendez, C., van der Zwet, A., in Borkowska-Waszak, S. (2021): Rescaling urban development policy in the EU: The impact of integrated place-based approaches in Cohesion Policy. *Regional Studies*, 55(6), str. 1154–1165.
- Ministrstvo za naravne vire in prostor (2023): *Predstavitev Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050*. Ljubljana.
- Piętak, Ł. (2021): Regional disparities, transmission channels, and the country's economic growth. *Journal of Regional Science*, 62(1), str. 270–306.
- Rodríguez-Pose, A., in Novak, K. (2013): Learning processes and economic returns in European Cohesion Policy. *Investigaciones Regionales*, 25, str. 7–26.
- Sielker, F., Rauhut, D., in Humer, A. (2021): EU Cohesion Policy and European spatial governance: An introduction to territorial, economic and social challenges. V: Rauhut, D., Sielker, F., in Humer, A. (ur.): *EU Cohesion Policy and spatial governance: Territorial, social and economic challenges*, str. 1–16. Camberley, Edward Elgar Publishing.
- Statistični urad Republike Slovenije (2023): *Delo in brezposelnost*. Dostopno na: <https://www.stat.si/statweb> (sneto 21. 5. 2023).
- Trpin, G. (1998): Pokrajine in upravna teritorializacija. *Javna uprava*, 34(2), str. 251–262.
- Ustava Republike Slovenije (URS)*. Uradni list Republike Slovenije, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13, 47/13, 75/16 in 92/21. Ljubljana.
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2)*. Uradni list Republike Slovenije, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23. Ljubljana.

Valentina LAVRENČIČ
 Lenča HUMERCA ŠOLAR
 Blaž BARBORIČ

Na pragu prve generacije regionalnih prostorskih planov

V Sloveniji smo že leta 2017 z Zakonom o urejanju prostora (ZUreP-2, Ur. l. RS, št. 61/17, 199/21 in 20/22, v nadaljevanju: ZureP-2) uvedli regionalno prostorsko planiranje kot strateško prostorsko načrtovanje, leta 2023 pa smo v državi začeli proces prve generacije regionalnih prostorskih planov (v nadaljevanju: RPP). Poudarek je na povezovanju strateškega prostorskega načrtovanja z razvojnim načrtovanjem na regionalni ravni, saj morata biti cilj in namen procesa trajnostni razvoj in celovit pristop k urejanju prostora. Strateško prostorsko načrtovanje se loči od izvedbenega prostorskega načrtovanja. Ob povezovanju različnih vidikov želimo optimizirati celovit pristop na območju razvojne regije, da se doseže skladen, uravnotežen in racionalen razvoj. Podpiramo participativni pristop, s katerim razvojne izzive, s katerimi se soočajo država in občine, lažje rešimo v sodelovanju in dogovarjanju, tj. v partnerskem odnosu med administrativnimi

ravnimi na območju razvojne regije. Zato si pri pripravi RPP želimo aktivnejšo vlogo resorjev, občin in drugih udeležencev in enakovreden dialog. Razvojne regije morajo RPP pripraviti in sprejeti do konca leta 2026. Sprejeti RPP bodo v pomoč pri pripravi regionalnih razvojnih programov (v nadaljevanju: RRP) za naslednje programske obdobje. Ker želimo primerljive RPP, izdelane na enak način na podlagi enotne uporabe ustreznih razpoložljivih podatkov, bo proces prve generacije RPP v vseh regijah v državi potekal sočasno in na enoten način.

Ključne besede: regionalni prostorski plan, trajnosten razvoj, strateško prostorsko načrtovanje/planiranje, celovitost, sodelovanje, regionalni razvoj

1 Uvod

Urejanje prostora na regionalni ravni je ključnega pomena za skladen regionalni in uravnotežen prostorski razvoj države. Instrument strateškega prostorskega načrtovanja na regionalni ravni je regionalni prostorski plan (v nadaljevanju: RPP), tj. prostorski strateški akt, s katerim se država in občine na podlagi *Strategije prostorskega razvoja Slovenije* (v nadaljevanju: SPRS), njenih akcijskih programov, drugih razvojnih aktov države in razvojnih ciljev Evropske unije dogovorijo in uskladijo o prostorskem razvoju posamezne razvojne regije ter določijo bistvene razvojne priložnosti in usmeritve za občinske prostorske akte.

S pripravo RPP se uresničuje načelo usklajevanja interesov in sodelovanja državne in občinske ravni na območju posamezne razvojne regije. V okviru priprave RPP se morajo država (resorji) in občine dogovoriti in uskladiti zasnove prostorskih ureditev na območju posamezne razvojne regije, dogovorjene rešitve pa morajo upoštevati pri nadaljnjem načrtovanju in pri izvedbi načrtovanih prostorskih ureditev. Občine se morajo dogovoriti in uskladiti glede zasnov posameznih ure-

ditev lokalnega pomena, ki zaradi svoje lege ali učinka segajo na območje več občin (npr. večje gospodarske in industrijske cone), državni resorji pa morajo uskladiti zasnove prostorskih ureditev državnega pomena.

2 Ocena stanja

V državi imamo upravni sistem, ki ima teritorialno in institucionalno dve upravni ravni – državno in lokalno. Ker ni na regionalni ravni pravne osebe z legitimiteto odločanja in ustreznimi finančnimi viri, so razvojne odločitve sprejete na državni ravni ali na lokalni.

Od osamosvojitve leta 1991 se strateško prostorsko načrtovanje v Sloveniji ne izvaja. Prostorsko načrtovanje je zasnovano bistveno ožje in pri njem je poudarjeno izvedbeno prostorsko načrtovanje. Strateško prostorsko načrtovanje se v širšem pogledu izvaja le prek SPRS, ki pa je zelo splošen prostorski dokument, saj določa le usmeritve za nadaljnje prostorsko

načrtovanje. SPRS praviloma ne vsebuje odločitev, katere dejavnosti in na kakšen način se bodo te porazdelile v prostoru oziroma katere prostorske ureditve so potrebne za zelen nadaljnji razvoj države.

Načrtovanje razvoja dejavnosti je prepuščeno resorjem, t. i. sektorizacija prostora, ki vsak zase ločeno načrtujejo svoje dejavnosti in jih usklajujejo z drugimi. Država prostorske ureditve iz svoje pristojnosti načrtuje z izvedbenimi državnimi prostorskimi načrti, za katere da pobudo pristojni resor. Zaradi odsotnosti predhodnih odločitev, katere prostorske ureditve so potrebne za zelen nadaljnji razvoj države, postopki izvedbenega prostorskega načrtovanja potekajo dolgo, saj je treba v postopku priprave teh enostransko načrtovane prostorske ureditve uskladiti z vsemi resorji in tangiranimi občinami.

Pristojnost urejanja prostora je v skladu z *Zakonom o lokalni samoupravi* (ZLS, Ur. l. RS, št. 94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12, 14/15, 11/18, 30/18, 61/20 in 80/20, v nadaljevanju: ZLS) popolnoma prepuščena občinam kot izvirna pristojnost. S tem je slovenski prostor razdrobljen na 212 občin, ki so si po velikosti, številu prebivalcev in gospodarski moči med sabo precej različne. Najmanjša občina ima manj kot 400 prebivalcev, največja, Mestna občina Ljubljana, pa približno 280.000. Dodatno ima 12 občin status mestnih občin. Občine vsaka zase pripravljajo strateške prostorske dokumente in jih praviloma spreminjajo ob vsakokratni spremembi izvedbenih občinskih prostorskih načrtov. Pri načrtovanju prostorskega razvoja ne sodelujejo med seboj, čeprav je zakonsko določenih več načinov za to. Medobčinsko sodelovanje je lahko neformalno, v pogodbenem razmerju ali institucionalizirani obliki (organi skupnih občinskih uprav, organi skupnega upravljanja javnih zavodov, javnih podjetij, javnih skladov, javnih agencij in interesne zveze občin). Občine najpogosteje sodelujejo na področju redarstva in skupnih inšpekcijskih služb, pri komunalnih zadevah (vodovod, odpadki, kanalizacija), na področju zdravstva, turizma in promocije, prednost pa dajejo predvsem neformalnim oblikam sodelovanja (neformalna srečanja med župani in projektno sodelovanje) ter tudi sodelovanju v skupnih zavodih in podjetjih, sodelovanju v lokalnih akcijskih skupinah, skupnih občinskih upravah in pri regionalnih razvojnih agencijah.

Zaradi razlik med občinami in manjkajoče vmesne regionalne ravni prihaja do težav pri izvajanju posameznih nalog regionalnega pomena, kot so javni promet, prostorsko načrtovanje, ravnanje z odpadki, naravne nesreče itd. Te naloge so premajhne, da bi jih izvajali na nacionalni ravni, hkrati pa prevelike, da bi jih lahko izvajale občine same. Pri učinkovitem izvajanju zahtevnejših nalog imajo težave zlasti majhne občine, saj se srečujejo s pomanjkanjem osebja in sredstev, prav tako so šibke v razmerju do države.

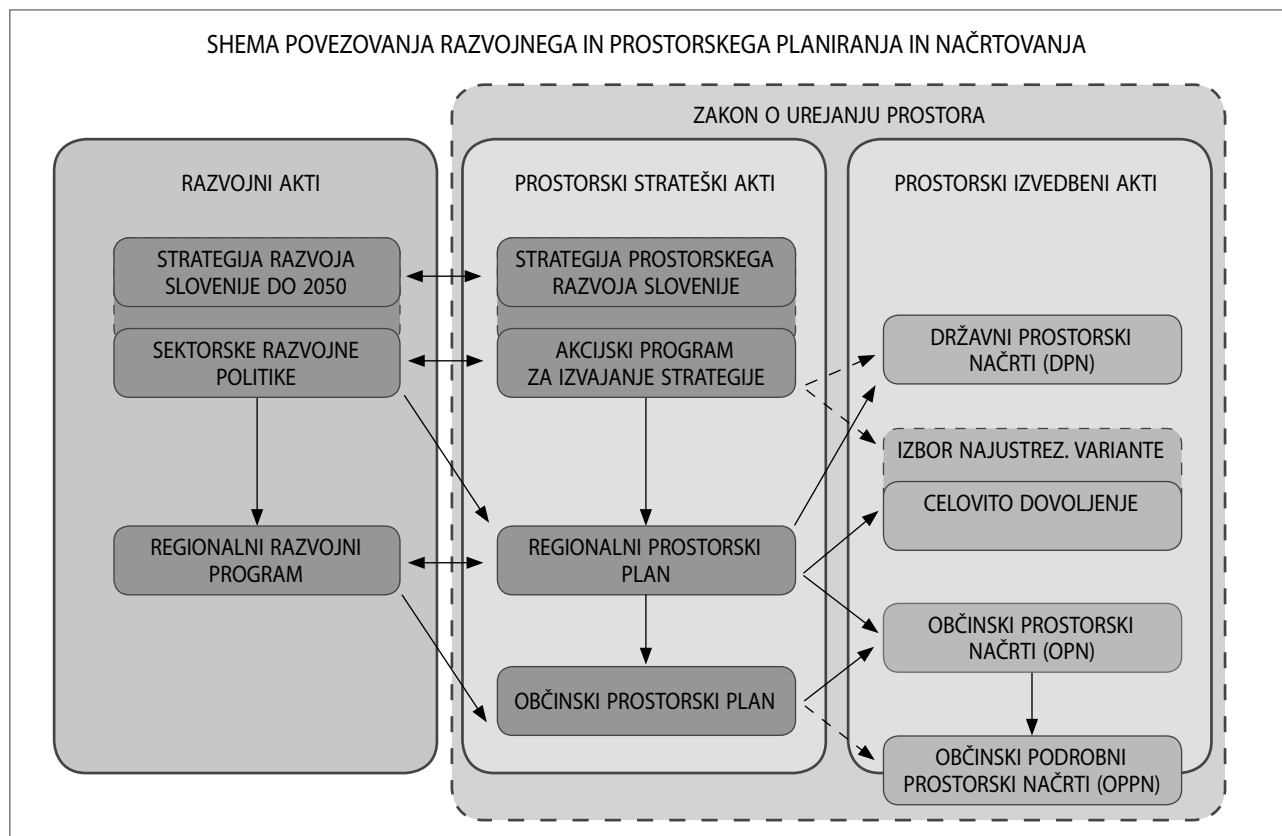
Analize so pokazale pomanjkanje instrumentov za sodelovanje in usklajevanje razvojnih ciljev med različnimi administrativnimi ravni (država, občine). Nekatere razvojne izzive, s katerimi se soočajo država in občine, bi lažje rešili v dogovarjanju in oblikovanju integralnih prostorskorazvojnih rešitev.

3 Uvajanje regionalnega prostorskega planiranja

Regionalno prostorsko planiranje je bilo v Sloveniji uvedeno že leta 2003 z *Zakonom o urejanju prostora* (ZUreP-1, Ur. l. RS, št. 110/02, 8/03, 58/03, 33/07, 108/09, 80/10 in 61/17, v nadaljevanju: ZUreP-1), regije so pripravljale regionalne zasnove prostorskega razvoja (v nadaljevanju: RZPR), kar sta priprava in sprejetje Zakona o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, Ur. l. RS, št. 33/07, 70/08, 108/09, 80/10, 43/11, 57/12, 57/12, 109/12, 76/14, 14/15, 61/17 in 199/21, v nadaljevanju: ZPNačrt) leta 2007 prekinila in ustavila.

Regionalno prostorsko planiranje se je začelo ponovno uvajati leta 2018 z ZUreP-2. Zaradi odsotnosti upravne ravni regij se je to oprlo na sistemske rešitve politike skladnega regionalnega razvoja v državi v skladu z *Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (ZSRR-2, Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23, v nadaljevanju: ZSRR-2). Regionalno prostorsko planiranje velja za strateško prostorsko načrtovanje, RPP pa velja za strateški prostorski akt, pripravljen na ravni razvojnih regij. V Sloveniji je v skladu z ZSRR-2 12 razvojnih regij, ki so funkcionalne ozemeljske celote in prostorsko praviloma sovpadajo s statističnimi regijami.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/21, 18/23, 78/23 in 95/23, v nadaljevanju: ZUreP-3), sprejet konec leta 2021, je ohranil določbe glede priprave RPP ter dodatno določil, da morajo razvojne regije pripraviti in sprejeti RPP do konca leta 2026 oziroma do 1. januarja 2027. S pripravo RPP se uresničuje načelo usklajevanja interesov in sodelovanja državne in občinske ravni na območju posamezne razvojne regije, saj se morajo država (resorji: ministrstva in državne javne službe) in občine dogovoriti in uskladiti zasnove prostorskih ureditev na območju posamezne razvojne regije. Dogovorjene rešitve morajo upoštevati pri nadaljnjem načrtovanju in izvedbi načrtovanih prostorskih ureditev.

Slika 1: Shema, povzeta iz obrazložitve ZUreP-2 (vir: Ministrstvo za okolje in prostor, 2016)

4 Povezovanje strateškega prostorskega načrtovanja z razvojnim

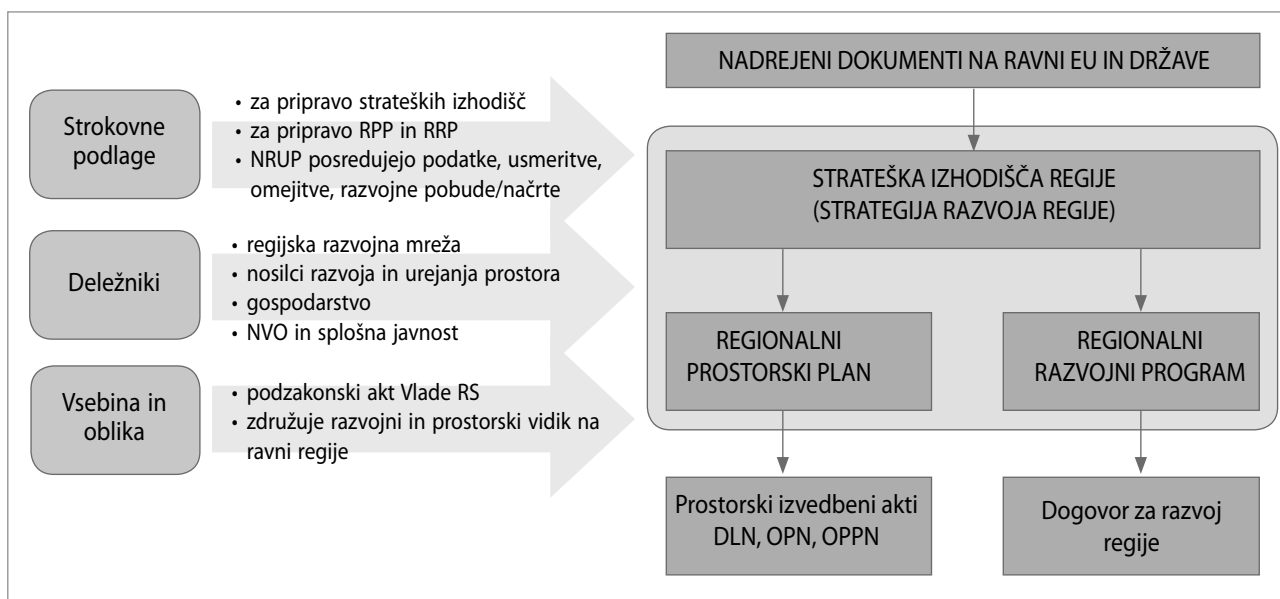
Prostorsko načrtovanje ni vključeno v sistem razvojnega načrtovanja, zato smo iskali rešitve, s katerimi bi prostorsko in razvojno načrtovanje povezali na strateški ravni. Že ZUreP-2 je postavil okvir za povezovanje prostorskega načrtovanja z razvojnim, vendar v praksi ostajamo pri istem že uveljavljenem sistemu s poudarjenim izvedbenim prostorskim načrtovanjem.

Glede na upravno razdelitev države se rešitev kaže le v povezovanju strateškega prostorskega načrtovanja z razvojnim načrtovanjem na regionalni ravni, saj bi morali biti cilji in nameni predvsem celovit pristop k urejanju prostora, doseganje sinergijskih učinkov s pripravo integralnih projektov in doseganje večje učinkovitosti pri izvajanju trajnostnega razvoja. S tem smo pri ministrstvu poskušali povezati prostorsko in razvojno načrtovanje na regionalni ravni in skupaj s tedanjim Direktoratom za regionalni razvoj (v nadaljevanju: MGRT DRR) tedanjega Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo sofinancirali izdelavo CRP-projekta *Model povezovanja*

prostorskega in razvojnega načrtovanja na regionalni ravni (v nadaljevanju: CRP-projekt), Služba za lokalno samoupravo Ministrstva za javno upravo pa je sodelovala kot opazovalec.

CRP-projekt je pokazal, da je model povezovanja razvojnega in prostorskega načrtovanja na regionalni ravni izvedljiv kljub odsotnosti regionalne administrativne ravni. Predlagan je bil predhodni skupen celovit razmislek o razvoju regije, tj. skupna (prostorska in razvojna) strategija razvoja regije (v nadaljevanju: SRR) kot dokument, ki določi cilje in smer razvoja, v kateri želi regija delovati v naslednjih letih. V SRR naj bi se na podlagi analize, strateškega razmisleka in vključitve vseh ključnih udeležencev na participativen način določili vizija in cilji razvoja ter način, kako jih dosežati. *Regionalni razvojni program* (v nadaljevanju: RRP) in RPP sta bila predlagana kot dokumenta, ki bi na podlagi predhodno pripravljene SRR določila ključne izvedbene korake in prostorske danosti, kako naj regija doseže zastavljene cilje razvoja.

Rezultati CRP-projekta naj bi bili podlaga za celovitejši pristop v okviru nove finančne perspektive 2021–2027 ter strokovna podpora za dopolnitev zakonodaje na področju prostorskega in razvojnega načrtovanja na regionalni ravni ter na področju povezovanja na lokalni ravni. Pri pripravi ZUreP-2 so bili

Slika 2: Model povezovanja prostorskega in razvojnega načrtovanja na regionalni ravni (vir: Nared idr., 2018)

rezultati CRP-projekta le delno upoštevani, ZSRR-2 in ZLS pa v vmesnem času nista bila dopolnjena. Ker ministrstvo po uveljavitvi ZUreP-2 ni podprlo priprave RPP, so morale razvojne regije predloge RRP za obdobje 2021–2027 pripraviti brez celovitega razmisleka o prostorskem razvoju in brez prostorske umeščenosti razvojnih projektov.

V skladu z ZUreP-3 je RPP podlaga za pripravo RRP in se lahko sprejme najpozneje skupaj z njim. V RPP se država in občine uskladijo o prihodnjem razvoju regije ter določijo bistvene razvojne priložnosti. Navedeno pomeni, da RPP prevzema vlogo in namen SRR, predlagana v CRP-projektu. RPP določa cilje in prednostne naloge prostorskega razvoja v regiji, zasnove razvoja poselitve, razvoja v krajini in razvoja infrastrukture ter usmeritve za njihovo izvajanje.

5 Testiranje priprave regionalnih prostorskih planov

Ker je RPP nov dokument, s katerim doslej nismo imeli izkušenj, razen poskusov priprave RZPR po ZUreP-1 iz leta 2003, je ministrstvo leta 2019 Urbanističnemu inštitutu Republike Slovenije (v nadaljevanju: UIRS) naročilo izdelavo strokovnega gradiva za navodila za vsebino, obliko in način priprave RPP (glej Koblar idr., 2019). Menili smo, da potrebujemo za pripravo RPP jasna in enotna navodila, saj bi sicer ob pomanjkanju izkušenj pripravljavcev na regionalni ravni, verjetno dobili medsebojno neprimerljive dokumente, njihova kakovost pa bi bila vprašljiva. Cilj naloge je bil pripraviti navodila o

vsebini in obliki RPP skupaj z ilustrativnimi/vzorčnimi prikazi in navodila glede načina priprave RPP.

Dodatno smo v *Pilotnem projektu za implementacijo prostorske in gradbene zakonodaje* (v nadaljevanju: PILOT MOP) med drugim testirali tudi pripravo RPP (v nadaljevanju: PILOT MOP – Področje 1 RPP) (glej Ministrstvo za okolje in prostor, 2022). PILOT MOP je preizkušal izvedljivost, povezanost in povezljivost nalog, ki jih predpisuje prostorska in gradbena zakonodaja. V okviru projekta PILOT MOP so naloge PILOT MOP – Področje 1 RPP izvajale testne regionalne razvojne agencije (v nadaljevanju: RRA): RRA Koroška d. o. o., Razvojni center Novo mesto (RRA Jugovzhodna Slovenija) in Idrijsko-Cerkljanska razvojna agencija d. o. o. Idrija (ICRA, mrežna RRA Goriška). S projektom smo želeli:

- poenotiti način priprave, vsebino in obliko RPP,
- opredeliti terminske, kadrovske in finančne pogoje za pripravo RPP,
- preizkusiti pripravo RPP z vidika systemske uvedbe regionalnega prostorskega planiranja kot kontinuiranega procesa.

Pri izvedbi nalog je z recenzentsko svetovalno vlogo sodelovala tudi projektna skupina, ki so jo sestavljali predstavniki Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije (ZAPS), Združenja regionalnih razvojnih agencij Slovenije (RRA GIZ), UIRS, MGRT, DRR, Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) ter Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). Izvajalec projekta, ki se je končal konec leta 2022, je bil Geodetski inštitut Slovenije.

Projekt, testiranje in recenzije projektne skupine kažejo, da je regionalno prostorsko planiranje izvedljivo kljub odsotnosti regionalne upravne ravni. Sodelujoči so ugotovili tudi, da so obstoječe regionalne razvojne agencije trenutno najprimernejše za prevzem vloge pripravljavca RPP. Sodelujoči so kot rezultat testiranja izdelali:

- organizacijski model za pristop pri pripravi RPP (dodatno oblikovanje odbora za prostor pri razvojnem svetu regije in oblikovanje strokovne skupine iz predstavnikov občin v regiji), vzorčni primer *Izhodišč za pripravo RPP* (struktura poglavij in vsebina),
- orodja in metode v podporo procesu regionalnega prostorskega planiranja,
- dopolnitve in popravke *Navodil o vsebini, obliki in načinu priprave RPP*.

V uveljavljenem sistemu prostorskega načrtovanja je proces prostorskega načrtovanja izenačen s postopkom priprave prostorskega akta. Zato je v prihodnje nujno treba poudariti proces prostorskega načrtovanja kot kontinuirano dejavnost, v okviru katere se med drugim pripravljajo tudi prostorski akti. Regionalno prostorsko planiranje se uvede kot kontinuiran proces, ki zahteva neprekinjeno strokovno delo. Z vidika odgovornega in celovitega upravljanja prostora je strateško regionalno prostorsko planiranje nujno, vendar je težka in zahtevna naloga za vse udeležene, zato naj se čim prej začne s pripravo prve generacije RPP za vse razvojne regije v državi. Rezultati in ugotovitve v projektu PILOT MOP – Področje 1 RPP so lahko podlaga za sistematično uvedbo regionalnega prostorskega planiranja v Sloveniji.

6 Regionalno prostorsko planiranje

Ključne potrebe za vsa razvojna načrtovanja so prostor in iz njega izhajajoči oziroma nanj vezani prostorski potenciali. Prostor je omejena dobrina, zato je treba z njim ravnati odgovorno. Izhodišča za oblikovanje projektov za spodbujanje skladnega regionalnega in trajnostnega prostorskega razvoja so prostorski potenciali, ki jih oblikujejo specifične kombinacije gospodarskih, družbenih in okoljskih značilnosti v urbanem in ruralnem prostoru. Evropska skupnost daje pri porabi javnega denarja prednost integralnim razvojnim projektom, ki morajo izkazovati usklajene gospodarske, socialne in okoljske potrebe v konkretnem prostoru. Pri ocenjevanju integralnih razvojnih projektov se upoštevajo endogeni potenciali regij, urbanih in podeželskih območij ipd., zato je v prihodnje potrebna priprava takih razvojnih programov, ki bodo utemeljevali ključne potrebe razvojne regije in občin z integracijo različnih vsebinskih področij.

Zato se z regionalnim prostorskim planiranjem v sistemu prostorskega načrtovanja uvajata bistveni novosti pri pripravi strateških prostorskih aktov:

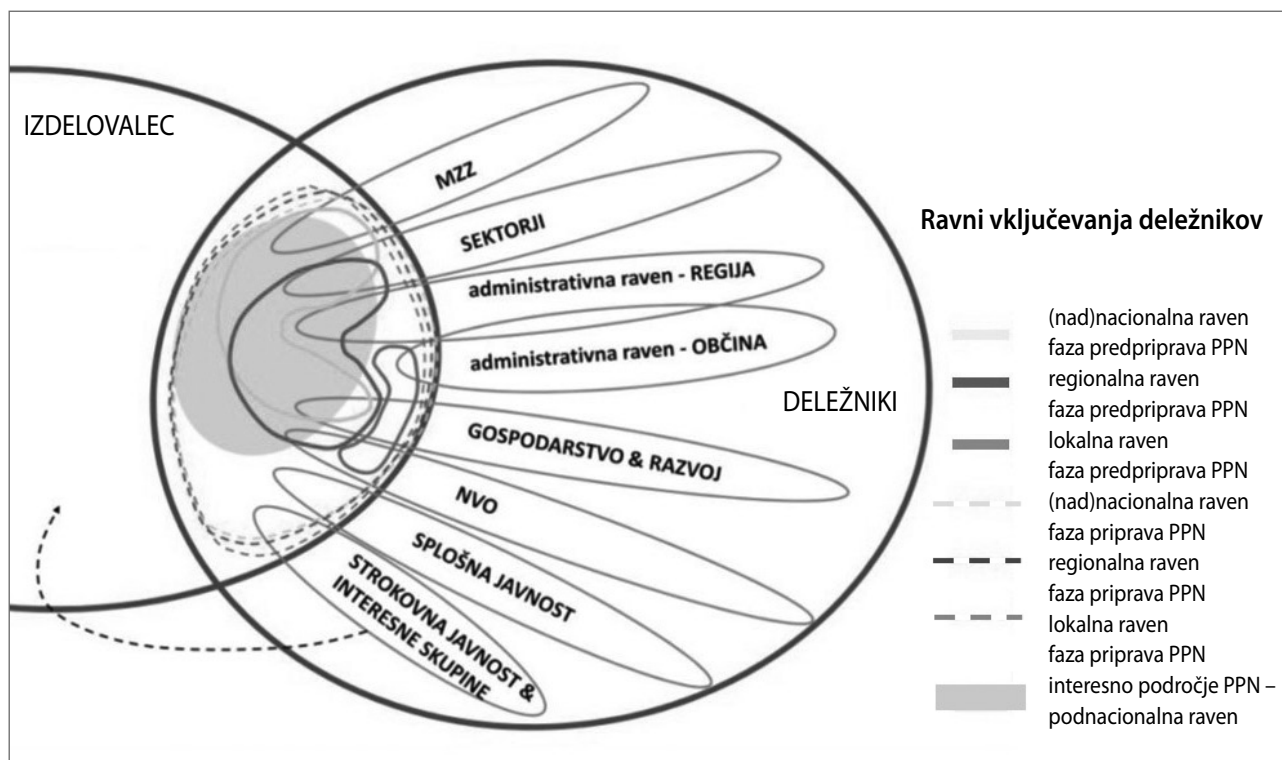
1. Celovit pristop k urejanju prostora – povezovanje prostorskega in razvojnega načrtovanja: urejanje prostora na regionalni ravni je ključnega pomena za skladen regionalni razvoj in uravnotežen prostorski razvoj države. Z RPP se država in občine dogovorijo in uskladijo o prostorskem razvoju posamezne razvojne regije ter določijo bistvene razvojne priložnosti in usmeritve. S celovitim pristopom na območju (ang. *placebased*) želimo doseči prostorsko racionalen, uravnotežen in usklajen razvoj. Za doseganje trajnostnega razvoja je nujno sočasno obravnavanje in povezovanje različnih vidikov, tj. socialnega, ekonomskega, okoljskega in prostorskega.
2. Participativni pristop – enakovredno sodelovanje nosilcev urejanja prostora in občin: z dobrim sodelovanjem različnih udeležencev pri urejanju prostora in administrativnih ravni želimo pripraviti RPP tako, da bo sprejet in podprt s strani vseh relevantnih udeležencev. V uveljavljenem sistemu prostorskega načrtovanja udeleženci z različnih administrativnih ravni nimajo enake vloge. V postopku priprave RPP je treba vsem ključnim udeležencem omogočiti enakovreden dialog ter sodelovanje in usklajevanje rešitev ob upoštevanju vseh sektorskih razvojnih in varstvenih ciljev in občinskih interesov.

V postopku priprave RPP je nujna aktivnejša vloga resorjev (ministrstva in državne javne službe) in drugih udeležencev, ki naj s svojimi razvojnimi akti in drugimi strokovnimi podlagami (v nadaljevanju: SP) prispevajo več že v začetni fazi postopka priprave RPP. Za usklajene in dogovorjene odločitve o razvoju je nujno sodelovanje in usklajevanje rešitev ob upoštevanju vseh sektorskih razvojnih in varstvenih ciljev in občinskih interesov, le tako bo RPP lahko podlaga za nadaljnje odločitve (za resorne politike, izvedbene prostorske akte na državni in lokalni ravni). Izdelani in sprejeti RPP bodo podlaga za nadaljnje podrobnejše prostorsko načrtovanje prostorskih ureditev državnega pomena in tudi prostorskih ureditev lokalnega pomena.

7 Prednosti priprave regionalnih prostorskih planov

Prednosti uvajanja regionalnega prostorskega načrtovanja in priprave regionalnih prostorskih planov so zlasti:

1. Vlogo koordinatorja na nacionalni ravni prevzame Direktorat za prostor in graditev ministrstva (v nadaljevanju: DPG MNVP): za pripravo RPP je bistvenega pomena dogovor med državo in občinami. Zaradi zagotavljanja

Slika 3: Shema vključevanja udeležencev glede na njihovo vlogo v procesu priprave pomorskega prostorskega plana in glede na vsebine oziroma relevantnost teritorialne ravni (vir: Goličnik Marušič idr., 2018)

- gospodarnosti in racionalnosti postopka priprave RPP bo koordinacijo in usklajevanje med resorji na nacionalni ravni v postopkih priprave RPP prevzel DPG MNVP. S tem je načrtovana tudi vzpostavitev komisije za prostorski razvoj, ki jo je določil že ZUreP-2.
- RPP pomeni razbremenitev občin: z uvedbo regionalnega prostorskega načrtovanja in ukinitvijo strateškega dela občinskega prostorskega načrta (v nadaljevanju: OPN) je država želela občine razbremeniti, zmanjšati kopičenje občinskih strateških dokumentov in jih premakniti na večkrat primernejšo regionalno raven. Zato priprava RPP s tem pomeni tudi zmanjšanje stroškov priprave OPN in SP za vsako občino (vsaj v primerih manjših občin).
 - S pripravo RPP se zmanjšajo stroški občine, namenjeni prostorskemu načrtovanju: prispevek občine, namenjen sofinanciranju priprave RPP, bo bistveno nižji od stroška izdelave OPN in SP zanj. Občine bodo dodatno pridobile, saj bodo v postopku priprave RPP lahko nekatere SP, zlasti SP resorjev, izdelale za širše območje. Pri pripravi RPP se bodo upoštevali tudi podatki in SP, pripravljeni v postopku razvojnega načrtovanja (priprava RRP).
 - Okoljska presoja RPP lahko nadomesti postopek celovite presoje vplivov na okolje (v nadaljevanju: CPVO) za OPN: vsebine RPP bodo okoljsko presojane, izdelano bo okoljsko poročilo (v nadaljevanju: OP za RPP) in izve-

- den postopek CPVO. Če bodo v tem postopku CPVO presojane tudi prostorske ureditve lokalnega pomena, jih ne bo treba ponovno presojati v okviru priprave OPN. Za OPN je v skladu z novim ZUreP-3 mogoča znatna postopkovna olajšava, če v postopku njegove priprave ni potrebna izvedba celovite presoje vplivov na okolje.
- Vsebina RPP je lahko podlaga za nov, fleksibilnejši način ugotavljanja skladnosti OPN: RPP določa cilje, prednostne naloge in usmeritve za prostorski razvoj razvojne regije, predvsem usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in razvoj gospodarske javne infrastrukture. Med drugim opredeljuje mesta, druga urbana naselja oziroma morebitna druga naselja, ki so pomembna za razvoj regije, določa širša mestna območja, podaja zasnove omrežij družbene infrastrukture, gospodarske javne infrastrukture, stanovanjskih območij in zelenega sistema regije ter navaja prednostna območja za razvoj posameznih dejavnosti, ki so pomembne za regijo in povezave s sosednjimi območji. RPP bo določil tudi usmeritve za OPN, ki jih bodo morale občine upoštevati v prihodnje. Zato bi se lahko skladnost OPN preverjala le s sprejetimi RPP.

8 Priprava prve generacije regionalnih prostorskih planov

RPP bodo v pomoč pri pripravi integralnih projektov, s čimer bodo pripomogle k celovitejšemu pristopu načrtovanja razvoja v finančni perspektivi 2028–2035. Ministrstvo bo sofinanciralo pripravo prve generacije RPP v vseh razvojnih regijah v Sloveniji. Priprava te bo potekala sočasno v vseh 12 razvojnih regijah v državi, ministrstvo pa jo bo usmerjalo.

Cilj je poenotena priprava prve generacije RPP v vseh razvojnih regijah v državi in ob tem se želijo zagotoviti:

- enotna uporaba razpoložljivih podatkov,
- strokovne, kakovostne in zakonite rešitve na področju prostorskega razvoja v regiji,
- usklajenost razvojnih rešitev na nacionalni in medobčinski ravni,
- uravnoteženost razvojnih vidikov za ohranjanje okolja,
- enoten postopek priprave RPP,
- vključenost vseh relevantnih udeležencev v postopek priprave RPP.

Ministrstvo v pomoč regijam pri pripravi prve generacije RPP vse relevantne informacije objavlja na spletni strani Urejanje prostora na regionalni ravni (Portal Gov.si).

9 Udeleženci v postopkih priprave prvih regionalnih prostorskih planov

V skladu z ZUreP-3 bodo v postopku priprave RPP sodelovali ti udeleženci, vsak v okviru svojih pristojnosti:

- pripravljavec RPP,
- izdelovalec RPP,
- občine v posamezni razvojni regiji,
- resorji, ministrstva in državne javne službe,
- lokalne gospodarske javne službe,
- predstavniki ključnih gospodarskih subjektov na območju razvojne regije,
- predstavniki nevladnih organizacij (kot predstavniki javnosti),
- organi odločanja v razvojni regiji: svet regije in razvojni svet regije,
- MNVP, DPG,
- Komisija vlade za prostorski razvoj in Prostorski svet,
- Vlada Republike Slovenije.

10 Vloga pripravljavca in vloga izdelovalca

Pri tem ministrstvo dosledno ločuje vlogi izdelovalca in pripravljavca RPP: *priprava RPP ≠ izdelava RPP*. Priprava RPP pomeni vodenje postopka priprave RPP in obsega te naloge in dejavnosti pripravljavca RPP:

- zagotavlja sodelovanje vseh relevantnih udeležencev pri urejanju prostora;
- skrbi za usklajevanje interesov med državo in občinami v regiji;
- skrbi za zgodnje in učinkovito obveščanje in sodelovanje javnosti;
- v skladu s predpisi, ki urejajo javno naročanje, izbere izdelovalce RPP ali njegovih posameznih sestavin, izdelovalce specifičnih SP in izdelovalce OP za RPP.

Pripravljavec RPP mora za vodenje postopka priprave RPP zaposliti ustrezno usposobljeno osebo, tj. strokovnjaka s področja prostorskega načrtovanja. Vodja projektne skupine, ki bo vodila postopek priprave RPP, je lahko strokovnjak s področja arhitekture, krajinske arhitekture, urbanizma, prostorskega načrtovanja, geografije ali znanosti o okolju.

Izdelava RPP pomeni izdelavo prostorskega akta v posameznih fazah postopka priprave RPP. Izdelovalec RPP mora v skladu s 45. členom ZUreP-3 zagotoviti interdisciplinarno skupino. V okviru projekta PILOT MOP – Področje 1 RPP so testne regije predlagale spremembe glede interdisciplinarne skupine, ki naj jo zagotavlja izdelovalec RPP. Priporočajo, naj se glede na značilnosti RPP, njegovo merilo in s tem raven obravnave, ki je izrazito strateška in ne izvedbena, interdisciplinarnost zagotavlja s skupino, sestavljeno iz arhitektov, krajinskih arhitektov, prostorskih načrtovalcev, geografov in komunikologov/sociologov/antropologov ali drugih, ki imajo izkušnje s komunikacijo z javnostmi. Ker se bodo pripravljavci RPP med seboj razlikovali, ocenjujejo, da je bistveno, da se omenjena znanja za izdelavo RPP zagotavljajo na ravni celotne skupine pripravljavec/izdelovalec. Glede na vsebino, obseg in obliko RPP naj se ta skupina po potrebi dopolni z osebo s področja gradbeništva, prometnega inženirstva, agrarne ekonomike, biologije, ekonomije (urbana ekonomika), gozdarstva, ekologije, geodezije in po potrebi drugih.

11 Finančni okvir

ZUreP-3 določa, da morajo regije najpozneje do 31. decembra 2026 pripraviti in sprejeti RPP, sredstva za RPP pa morajo biti v višini 60 % celotnega stroška zagotovljena v državnem proračunu. Strošek prve generacije RPP je že bil ocenjen. Okvirna vrednost in merila za določanje vrednosti priprave RPP so bila predlagani že v CRP-projektu. Sredstva, potrebna za pripravo RPP, so bila ocenjena v višini 1.800.000 evrov, povprečno po 150.000 evrov na razvojno regijo. Okvirni strošek priprave RPP je bil ponovno preverjen v poznejših nalogah. Ko je bil leta 2017 ZUreP-2 predlagan v obravnavo Vladi Republike Slovenije, je ministrstvo v vladnem gradivu ocenilo in podrobneje navedlo posledice, ki naj bi jih sprejetje zakona imelo tudi zaradi uvajanja novega instrumenta RPP v vseh 12 razvojnih regijah, te naj bi znašale več kot 40.000 evrov. Pri oceni finančnih posledic se je predvidevalo, da bi bila priprava RPP vsebinsko povezana s pripravo RRP, zato bi lahko uporabili določene SP, ki že obstajajo, prav tako tudi usposobljen kader, ki bi usklajeval različne interese v prostoru. V okvirni strošek priprave RPP so bila vključena sredstva za vodenje postopka priprave, sredstva za izdelavo dokumenta in sredstva za izdelavo njegovih SP, ki so bila ocenjena na približno 300.000 evrov na razvojno regijo, kar pomeni skupaj 3.600.000 evrov.

Pri ministrstvu smo na podlagi predhodnih študij in ugotovitev ponovno ocenili strošek priprave prve generacije RPP in v skupno oceno vključili te nujne stroške:

- Strošek pripravljavca RPP, ki vodi postopek priprave RPP, v ta namen mora zaposlovati ustrezno usposobljeno osebo, tj. strokovnjaka s področja prostorskega načrtovanja. Vrednost je ocenjena kot strošek enega zaposlenega in materialnih stroškov.
- Strošek izdelave RPP – celoten strošek izdelave RPP v vseh regijah v državi je ocenjen na 1.800.000 evrov, povprečno po 150.000 evrov na razvojno regijo. Merili za določitev vrednosti izdelave RPP v posamezni regiji sta število prebivalcev in površina regije v km².
- Stroški izdelave obveznih SP po ZUreP-3 – zagotovilo jih bo ministrstvo med letoma 2023 in 2024 za vse razvojne regije v državi.
- Strošek izdelave OP za RPP za postopek CPVO po predpisih, ki urejajo področje varstva okolja – vrednost je ocenjena ekspertno, višino sredstev, potrebnih za izdelavo OP za RPP v vseh razvojnih regijah, ocenjujemo na 1.200.000 evrov.

Ker se regije med seboj razlikujejo, bo pred začetkom sofinanciranja za vsako posamezno razvojno regijo narejena ločena finančna konstrukcija priprave prvega RPP.

12 Sklep

V sistemu urejanja prostora je nujno treba na novo definirati strateško prostorsko načrtovanje ter ga vsebinsko in procesno ločiti od izvedbenega. Pri pripravi strateških prostorskih aktov, tudi na regionalni ravni, sta nujna celovit pristop k urejanju prostora s povezovanjem prostorskega in razvojnega načrtovanja ter participativni pristop z enakovrednim sodelovanjem državnih resorjev, ministrstev, državnih javnih služb in občin. Za pripravo RPP je bistven dogovor med državo in občinami. Nujna je aktivnejša vloga predvsem resorjev (ministrstva in državne javne službe), ki naj s svojimi razvojnimi akti in drugimi SP prispevajo več že v začetni fazi postopka priprave RPP. RPP pomeni vsebinsko in finančno razbremenitev občin, saj se bo strateški del OPN premaknil na regionalno raven. Priprava RPP pomeni tudi zmanjšanje stroškov priprave OPN in SP za vsako občino.

Rezultati in ugotovitve v projektu PILOT MOP – Področje 1 RPP in strokovnjakov, ki so sodelovali pri pripravi gradiv in dokumentov za proces prve generacije RPP, izkazujejo, da se mora regionalno prostorsko planiranje v Republiki Sloveniji uvesti kot kontinuirana dejavnost. Z vidika doseganja trajnostnega prostorskega razvoja je priprava prve generacije RPP nujna, vendar pa je za vse udeležene kompleksna in zahtevna. Izvedljiva je le ob povezovanju, sodelovanju in usklajevanju vseh udeleženi.

Valentina Lavrenčič, univ. dipl. ing. arh.

Ministrstvo za naravne vire in prostor, Sektor za strateški prostorski razvoj, Ljubljana
E-pošta: valentina.lavrencic@gov.si

Mag. Lenča Humerca Šolar, univ. dipl. geog. in anglistka

Ministrstvo za naravne vire in prostor, Sektor za strateški prostorski razvoj, Ljubljana
E-pošta: lenca.humerca-solar@gov.si

Blaž Barborič, mag. geog.

Geodetski inštitut Slovenije, Ljubljana
E-pošta: blaz.barboric@gis.si

Viri in literatura

Goličnik Marušič, B., Barborič, B., Bizjak, I., Cotič, B., Gulič, A., Karničnik, I., Kete, P., Kovačič, B., Mušič, B., Radovan, D., Tominc, B., in Viršek Ravbar, N. (2018): *Projekt V5-1653: Razvoj procesa in postopkov priprave integralnega pomorskega prostorskega načrtovanja*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Koblar, S., Gulič, A., Mušič, B., Cotič, B., in Štaut, L. (2019): *Priprava navodil za vsebino, obliko in način priprave regionalnega prostorskega plana*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike.

Ministrstvo za okolje in prostor (2022): *Pilot MOP – Področje 1: Zagotovitev podatkov za vzpostavitev prostorskega planiranja na regionalni ravni*. Ljubljana.

Ministrstvo za okolje in prostor (2016): *Predlog Zakona o urejanju prostora – predlog za obravnavo*. Ljubljana.

Nared, J., Hudoklin, J., Hočevar, I., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Rozman, U., Kavaš, D., Koman, K., Rus, P., Kozina, J., in Repolusk, P. (2018): *Projekt V6-1652: Model povezovanja prostorskega in razvojnega načrtovanja na regionalni ravni v okviru ciljnega raziskovalnega programa »CRP 2016« v letu 2016*. Ljubljana.

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). Uradni list Republike Slovenije, št. 94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12, 14/15, 11/18, 30/18, 61/20 in 80/20. Ljubljana.

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt). Uradni list Republike Slovenije, št. 33/07, 70/08, 108/09, 80/10, 43/11, 57/12, 57/12, 109/12, 76/14, 14/15, 61/17 in 199/21. Ljubljana.

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2). Uradni list Republike Slovenije, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1). Uradni list Republike Slovenije, št. 110/02, 8/03, 58/03, 33/07, 108/09, 80/10 in 61/17. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2). Uradni list Republike Slovenije, št. 61/17, 199/21 in 20/22. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). Uradni list Republike Slovenije, št. 199/21, 18/23, 78/23 in 95/23. Ljubljana.

Uroš ROZMAN
Karmen SONJAK

Dogovor za razvoj regij

Dogovor za razvoj regij (v nadaljevanju: DRR) je instrument regionalne politike po *Zakonu o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (ZSRR-2, Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23) in je dvostranski izvedbeni akt, s katerim uresničujemo Regionalni razvojni program (RRP) tako, da se v teoriji določijo ključni regijski in sektorski projekti za premagovanje razvojnih ovir v regiji in viri financiranja. Žal v praksi mehanizem ne podpira samo ključnih regijskih projektov, temveč sledi le ciljem evropske kohezijske politike in ciljem države, zaradi česar velikokrat ne sledi prioritetam posameznih razvojnih regij, ki se med seboj pogosto precej razlikujejo. Sredstva, ki so namenjena mehanizmu DRR, so se v perspektivi 2014–2020 in 2021–2027 preazporedila znotraj ciljev posameznih resornih ministrstev, ki ta denar

(napačno) prepoznajo kot lastna sredstva. Zato se tudi namen njihove porabe velikokrat podredi njihovim interesom in ne interesom regije. S spremenjenim pristopom bi lahko bolje sledili potrebam regij in s tem močneje vplivali na razvojne kazalnike regije, kar je osnovni cilj instrumenta. Ob tem bi lahko poleg evropskih sredstev mehanizmu namenili še večji delež nacionalnih sredstev, s čimer bi se pripravili na obdobje, ko evropskih sredstev ne bo več v takem deležu kot danes.

Ključne besede: razvojne regije, kohezijska politika, dogovor za razvoj regij, regionalni razvojni program

1 Uvod

Endogena regionalna politika v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: RS) se je začela razvijati leta 1999 s sprejetjem prvega *Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (ZSRR, Ur. l. RS, št. 83/03 in 93/05, v nadaljevanju: ZSRR), ki je nadomestil *Zakon o spodbujanju razvoja na demografsko ogroženih območjih* (ZSRDO, Ur. l. RS, št. 48/90, 3/91, 12/92 in 60/99) iz leta 1990. Leta 2001 so bile regionalne razvojne agencije (v nadaljevanju: RRA) pooblaščenice za opravljanje nalog v razvojnih regijah. Leta 2005 je bil sprejet nov *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (ZSRR-1, Ur. l. RS, št. 93/05, 127/06 in 20/11, v nadaljevanju: ZSRR-1), ki je na novo opredelil organe regije in izbor projektov po načelu javnih pozivov. Nato je 2011 sledil *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (ZSRR-2, Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23, v nadaljevanju: ZSRR-2), ki je preoblikoval organe regije (razvojni svet regije) ter opredelil nov mehanizem, ki se imenuje Dogovor za razvoj regij (v nadaljevanju: DRR) in ga uporabljamo še danes. V preteklih 20 letih sta bila v Sloveniji preizkušena dva načina financiranja projektov v regijah. V nadaljevanju bodo predstavljeni rezultati posameznih načinov ter njihove slabosti in prednosti. Danes smo ponovno pred spremembo ZSRR-2, zato je pomembno, da se kritično ozremo v preteklost in poskušamo poiskati najustreznejše rešitve, ki bodo regijam omogočale, da se močneje

razvijajo glede na svoje strateške prednosti. Le tako bodo lahko kakovostno sledile cilju skladnega regionalnega razvoja.

2 Zakonski okvir endogene regionalne politike

Prvi ZSRR je opredelil spodbude za skladni regionalni razvoj in se je uporabljal pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo (v nadaljevanju: EU) med letoma 1999 in 2004. V tem obdobju je bdela nad izvajanjem regionalnega razvoja Javna agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj. Sredstva so se v skladu z zakonom zagotavljala s pomočjo Sklada za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja in proračunskih sredstev ministrstev, ki zajemajo tudi sredstva mednarodnih finančnih pomoči in se usklajeno usmerjajo v regionalne razvojne programe (v nadaljevanju: RRP). Državne regionalne spodbude so se prednostno usmerjale v (ZSRR):

- regije ali dele regij, ki po vrednosti bruto domačega proizvoda na prebivalca, po kupni moči ali stopnji brezposelnosti za več kot 20 % negativno odstopajo od državnega povprečja;
- območja s posebnimi razvojnimi problemi.

Območja s posebnimi razvojnimi problemi so se določala na podlagi teh meril:

1. Za območje oziroma občino – z ekonomsko šibkega območja:
 - bruto 80 % osnove za dohodnino na prebivalca v občini glede na državno povprečje;
 - upadanje števila prebivalstva.
2. Za območje oziroma občino s strukturnimi problemi in visoko brezposelnostjo:
 - preseganje stopnje registrirane brezposelnosti v občini glede na državno povprečje za več kot 20 %;
 - delež kmečkega prebivalstva, ki za 20 % presega državno povprečje.
3. Za razvojno omejevana obmejna območja in območja z omejenimi dejavniki:
 - delež površine območja z omejenimi dejavniki v občini in upadanje števila prebivalstva na teh območjih;
 - delež površine občine v obmejnem pasu glede na celotno površino v občini in ob upadanju števila prebivalstva v občini.

Po sprejemu Slovenije v EU so za obdobje 2007–2013 veljali Nacionalni strateški referenčni okvir (NSRO) in trije podrobnejši operativni programi (v nadaljevanju: OP) (Skladi EU, 2023a):

- OP krepitev regionalnih razvojnih potencialov (v nadaljevanju: OP RR),
- OP razvoja okoljske in prometne infrastrukture (OP ROPI),
- OP razvoja človeških virov (OP RČV).

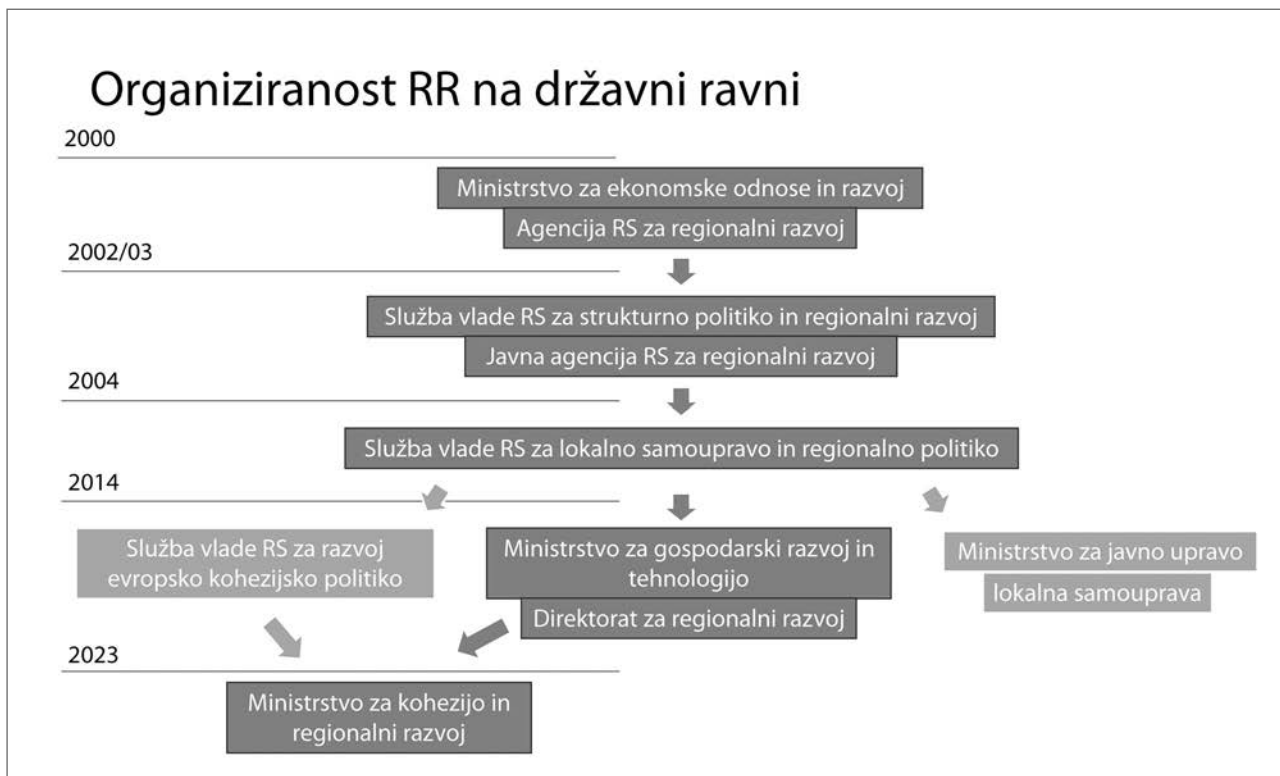
Po letu 2006 so bili podlaga za določitev financiranja endogene regionalne politike prenovljen ZSRR-1, OP RR ter Merila za izbor operacij financiranih iz sredstev kohezijskega sklada in evropskega sklada za regionalni razvoj za obdobje 2007–2013. V tem obdobju je nad regionalnim razvojem bdela Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko (SVLR). OP RR je bil usmerjen predvsem v krepitev razvojnih priložnosti, da bi spodbudil konkurenčnost celotnega gospodarstva in zmanjševanja razvojnih razlik med slovenskimi regijami. Razvojne spodbude so bile namenjene za projekte splošne infrastrukture, inovacij in investicij s poudarkom na konkurenčnosti, ustvarjanju in ohranjanju trajnih delovnih mest ter zagotavljanju trajnostnega razvoja. Endogena regionalna razvojna politika se je izvajala s prednostno usmeritvijo štiri – Razvoj regije (Skladi EU, 2023b). Projekti so morali slediti merilom, ki so bili zapisani v OP RR. Odvisno od predmeta projekta je ministrstvo lahko določilo ta tehnična merila (ZSRR-1):

- tehnične rešitve;
- učinkovitost izvajanja projekta;

- kakovost storitev in ukrepe za njihovo nemoteno izvajanje;
- možnosti za družbeni in ekonomski razvoj;
- okoljske varstvene vplive;
- reference pri izvajanju primerljivih dejavnosti (izbor projektov je potekal prek javnih pozivov, kot je opredeljeno v ZSRR-1).

DRR je instrument regionalne politike po ZSRR-2 in je dvostranski izvedbeni akt, s katerim regije uresničujejo RRP. V finančni perspektivi 2014–2020 je naloge regionalnega razvoja na nacionalni ravni izvajalo Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (v nadaljevanju: MGRT), znotraj katerega je deloval Direktorat za regionalni razvoj. V procesu DRR se določijo ključni regijski in sektorski projekti za premagovanje razvojnih ovir v regiji in viri financiranja (Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, 2023a). Podrobnosti izvedbe DRR opredeljuje *Uredba o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike* (Ur. l. RS, št. 16/13, 78/15, 46/19 in 63/23) iz leta 2013, ki podrobneje določa pogoje, merila ter postopek sofinanciranja regijskih projektov v skladu z DRR in izvajanje drugih ukrepov endogene regionalne politike. Postopek priprave DRR se začne po sprejetju RRP s povabilom državnega organa, pristojnega za regionalni razvoj, razvojnemu svetu regije za pripravo in podpis dogovora, ki ga ministrstvo objavi tudi na osrednjem spletnem mestu državne uprave. RRA pošlje osnutek DRR ministrstvu in v njem je opredeljen izbor projektov, ki morajo upoštevati splošne pogoje za uvrščanje regijskih projektov v dogovor, ki so opredeljeni v *Uredbi o spremembah in dopolnitvah Uredbe o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike* (Ur. l. RS, št. 78/15):

- skladnost projekta z RRP in drugimi strategijami na območju regije;
- skladnost projekta s programskimi dokumenti s področja regionalnega razvoja, ki so podlaga za sofinanciranje regijskih projektov;
- skladnost projekta s strateškorazvojnimi dokumenti pristojnih ministrstev;
- izkazan razvojni vpliv na celotno regijo ali del te (kar se utemeljuje z območnim razvojnim programom, območnimi razvojnimi partnerstvi, geografsko pokritostjo območja, ki ga obsega projekt, vključenimi občinami in številom prebivalstva);
- merljivost učinkov in rezultatov projekta;
- prikaz zaprte finančne konstrukcije projekta z upoštevanjem deleža sofinanciranja, določenega v povabilu;
- pripravljenost in izvedljivost projekta v načrtovanem časovnem obdobju, kar se utemeljuje z ustrezno fazo pripravljenosti dokumentacije v skladu s točko (č) prvega odstavka 2a. člena uredbe.

Slika 1: Organiziranost regionalnega razvoja na nacionalni ravni (ilustracija: Uroš Rozman in Karmen Sonjak)

Pri izboru regijskih projektov mora razvojni svet regije upoštevati ta splošna merila *Uredbe o spremembah in dopolnitvah Uredbe o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike* (Ur. l. RS, št. 78/15):

- pozitiven učinek na gospodarsko rast, krepitev razvojne specializacije in konkurenčnost regije,
- pozitiven učinek na dvig kakovosti življenja in razvoj človeškega potenciala,
- pozitiven vpliv na okolje ob upoštevanju zelenega prehoda,
- izboljšanje mobilnosti in regionalne povezljivosti,
- sinergijski učinek in komplementarnost z drugimi projekti,
- sodelovanje znotraj regij in med njimi,
- skladen prostorski razvoj regij,
- trajnostni učinek projekta glede na vložena finančna sredstva.

RRA pred uvrstitvijo projektov v DRR preveri izpolnjevanje pogojev in izvede točkovanje po merilih v skladu z merili in splošnimi pogoji. Na podlagi sklepa razvojnega sveta regije o določitvi regijskih projektov za uvrstitev v osnutek dogovora pošlje RRA osnutek dogovora ministrstvu. Regijski, medregijski in sektorski projekti se uvrščajo v DRR s soglasjem razvojnega sveta regije, pristojnega ministra in ministra, pristojnega za regionalni razvoj. DRR je sklenjen, ko ga podpišeta pred-

sednik razvojnega sveta regije in minister, pristojen za regionalni razvoj. Od leta 2023 prvič nad regionalnim razvojem bdi samostojno Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (v nadaljevanju: MKRR), znotraj katerega deluje Direktorat za regionalni razvoj.

Med letoma 1999 in 2023 se je na področju regionalnega razvoja zamenjalo 17 ministrov. Organizacijske spremembe organiziranosti regionalnega razvoja na nacionalni ravni so prikazane na sliki 1.

3 Pregled izvajanja endogene regionalne politike v Sloveniji

Med leti so se mehanizmi oziroma instrumenti spreminjali, namen pa je bil vedno enak – regionalni razvoj in zmanjšanje regionalnih razlik. Pred vstopom Slovenije v EU so se pripravljale podlage za koriščenje sredstev iz neposrednih regionalnih spodbud in regionalne infrastrukture 2002–2005. Z vstopom v EU so RRA skupaj s partnerji pripravljali izvedbene načrte, ki so bili osnova za koriščenje sredstev EU za sofinanciranje projektov iz Razvoja regij (2007–2013) in DRR (2014–2020). Zdaj smo pred izvedbo finančne perspektive 2021–2027, ki se bo prav tako izvajala prek mehanizma DRR. Pregled posameznih obdobji v nadaljevanju je narejen na primeru koroške regije.

3.1 Predpristopno obdobje in neposredne regionalne spodbude (2000–2006)

Regije so imele v predpristopnem času na voljo sredstva iz programov PHARE, ISPA in SAPARD. Leta 2002 se je izvajal razpis za sofinanciranje pripravljanih del za izvedbene dele RRP za leti 2002 in 2003. Program sofinanciranja RRP (neposredne regionalne spodbude in regionalna infrastruktura) se je začel izvajati v letu 2003. V tem obdobju so se sredstva namenila pripravi dokumentacije za regijske projekte (ceste, kanalizacija, vodovod, odpadki ipd.). Po vstopu Slovenije v EU leta 2004 so se začela črpati sredstva ESRR, ESS in KS. Skupaj je bilo med letoma 2000 in 2005 na ravni Slovenije na voljo okoli 200 milijonov evrov (Drevenšek, 2006). V koroški regiji je bilo izvedenih sedem regijskih projektov v vrednosti okoli 10 milijonov evrov evropskih sredstev, ki so imeli jasno zaznano regijsko zasnovo. Primeri projektov:

- obrtne cone – v več občinah,
- pripravljala dela za regijsko odlagališče odpadkov Koroške,
- osrednja naravna in kulturna znamenitost Uršlja gora,
- Koroško kulturno poletje,
- ustanovitev in delovanje javnega zavoda Koroško višje in visokošolsko središče,
- štipendijska shema Koroška.

3.2 Razvoj regij (2007–2013)

V OP RR za obdobje 2007–2013 je bilo na voljo 585.838.152 evrov, od tega za koroško regijo 27.595.436 evrov. Nepovratna sredstva je SVLR razpisovala prek javnih razpisov. Za vse upravičene namene je regija uspešno kandidirala z 42 projekti. Največ sredstev EU (29,6 %) se je namenilo ekonomski in izobraževalni infrastrukturi, sledijo prometna infrastruktura (20 %), javna infrastruktura na območjih s posebnimi varstvenimi režimi in turističnih območjih (19,2 %), razvoj urbanih naselij (14,1 %), okoljska infrastruktura (13,6 %) in socialna infrastruktura (3,5 %). Projekte je izvajalo vseh 12 občin v regiji. Izvajali so se večinoma občinski projekti:

- obnova lokalnih cest,
- dograditev vrtcev,
- ureditev kolesarskih in pešpoti,
- kanalizacija in čistilne naprave,
- vodovodni sistemi,
- obnova mestnih jeder,
- podjetniški inkubatorji,
- poslovne cone,
- ureditev plovnosti na reki Dravi,
- Natura 2000.

Z vidika mogočih ukrepov je bila ta finančna perspektiva usmerjena zelo široko, zato so regije lahko našle ustrezne ukrepe znotraj sprejetih RRP.

3.3 Dogovor za razvoj regije 2014–2020

Prvič se je mehanizem DRR uporabil novembra 2015, ko je takratni MGRT objavil prvo povabilo iz projekta DRR. Skupna ocenjena višina predlaganih projektnih predlogov za vseh 12 regij je znašala 3,1 milijarde evrov, od tega pričakovano financiranje iz sredstev EU 2,1 milijarde evrov (gre za projekte iz prednostnih naložb poziva regijam kot tudi drugih prednostnih naložb OP). Na podlagi omenjenega prvega povabila je bilo v DRR uvrščenih 29 projektov v skupni vrednosti sofinanciranja s strani države 93,8 milijona evrov. Novembra leta 2017 je bilo objavljeno drugo povabilo iz DRR. Skupaj je bilo zanj zagotovljenih dobrih 420,1 milijona evrov sredstev evropske kohezijske politike. Kohezijski regiji Zahodna Slovenija je na voljo 133,4 milijona evrov, kohezijski regiji Vzhodna Slovenija pa 286,7 milijona evrov. Skupaj je bilo v podpisanih dogovorih iz obeh povabil 241 projektov, skupna vrednost sofinanciranja s strani države v podpisanih dogovorih pa je znašala 479,7 milijona evrov.

Koroška regija je imela v DRR 2014–2020 na voljo 25.627.843 evrov. Za vse upravičene namene je regija uspešno kandidirala s 27 projekti. Največ sredstev EU se je namenilo za vlaganje v vodni sektor (41,9 %), sledijo spodbujanje podjetništva (28,5 %), spodbujanje multimodalne urbane mobilnosti (22,1 %) in izboljšanje regionalne mobilnosti (7,5 %). Projekti so se izvajali v 11 občinah v regiji, 1 občina ni prijavila projekta, saj vsebinska izhodišča tega niso omogočala. Izvajali so se ti občinski, medobčinski in regijski projekti:

- poslovne cone,
- Podjetno nad izzive (v nadaljevanju: PONI),
- podjetniški inkubator,
- kolesarske povezave,
- zanesljivost z zdravstveno ustrezno pitno vodo,
- kanalizacija in čistilne naprave,
- priprava dokumentacije za navezovalne ceste na 3. razvojnno os.

V finančni perspektivi 2014–2020 so se upravičena področja začela zmanjševati, kar je regijam začelo povzročati prve večje težave pri uresničevanju specifičnih ciljev RRP. Prvič se je tudi zgodilo, da v projekte ni bilo mogoče vključiti vseh občin v regiji.

Preglednica 1: Primerjava dodeljenih sredstev za regionalni razvoj v posamezni finančni perspektivi z upoštevanjo inflacijo (Slovenija)

Finančna perspektiva	2000–2006	2007–2013	2014–2020	2021–2027
vrednost dodeljenih sredstev (v milijonih evrov)	200	586	479	458
vrednost dodeljenih sredstev z upoštevanjo inflacijo (v milijonih evrov)	374	853	586	458
delež sredstev EU (v odstotnih deležih)	50	85	60	30

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023) in lastni vir

3.4 Dogovor za razvoj regije 2021–2027

V finančni perspektivi 2021–2027 je za DRR na voljo 458.530.000 evrov. Od tega je 243 milijonov evrov sredstev EU in RS, preostalih 215 milijonov evrov pa izhaja iz dodatnih pravic porabe sredstev EU (ang. *overcommitment*),^[1] ki so sredstva RS. Kohezijski regiji Zahodna Slovenija je na voljo 160.485.500 evrov, kohezijski regiji Vzhodna Slovenija pa 298.044.500 evrov. Koroška regija ima v DRR 2021–2027 na voljo 21.760.926 evrov (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, 2021a). Na podlagi OP 2021–2027 se bodo lahko v DRR financirali projekti s teh področij:

- PONI in inkubatorji,
- odvajanje in čiščenje,
- pitna voda,
- zelena infrastruktura,
- spodbujanje trajnostne mobilnosti na horizontalni ravni,
- zagotavljanje povezanosti kolesarske infrastrukture na državni ravni.

Skoraj polovica vseh sredstev je namenjena odvajanju in čiščenju odpadne vode (več kot 2.000 populacijskih enot), s čimer se bodo poskušali doseči cilji Slovenije do EU. Na drugem mestu po vrednosti sredstev je področje zagotavljanja povezanosti kolesarske infrastrukture na državni ravni, kjer se bo financirala izgradnja državnega kolesarskega omrežja (Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2023). Kateri del povezave se bo urejal znotraj regije, se bo predvidoma odločila država. Nekatere regije v Sloveniji na teh dveh področjih sploh ne izkazujejo potreb niti nimajo pripravljenih projektov. Najmanj sredstev je namenjenih podjetniškimi podpornimi ukrepi (PONI in inkubatorji). Tako bodo imele regije v tej finančni perspektivi zelo malo možnosti, da bi sledile specifičnim potrebam, ki so jih navedle v RRP (Rozman idr., 2022).

4 Kritičen pogled na izvajanje endogene regionalne politike

4.1 Višina dodeljenih sredstev

Višina dodeljenih sredstev za mehanizem regionalnega razvoja se z vsako finančno perspektivo spremeni glede na razpoložljive finančne vire v OP. Viri so kombinacija sredstev EU in RS. Delež sofinanciranja občine je odvisen od izbranih prioritet, vzhodne ali zahodne kohezije in posamezne finančne perspektive. Iz primerjave v preglednici 1 lahko ugotovimo, da je ob upoštevanju inflacije (razen v predpristopnem obdobju) v vsaki finančni perspektivi na razpolago manj sredstev. Med tremi finančnimi perspektivami se je delež sredstev zmanjšal za skoraj 50 %, ob upoštevanju trenutnega trenda inflacije pa se bo ta razlika do konca finančne perspektive samo še povečevala. Zmanjšuje se tudi delež sredstev EU, zato bo v prihodnje, če bomo želeli ohraniti regionalna sredstva, večji poudarek treba nameniti proračunu RS. Tako bodo v prihodnje sredstva EU, gledano na delež, le postranska podpora regionalnemu razvoju.

4.2 Določitev prioritet

Upravičene prioritete endogene regionalne politike v posamezni finančni perspektivi so vezane predvsem na posamezne veljavne OP in ne na potrebe, ki jih regije izkazujejo v RRP. Projekti so bili najbolj regijsko usmerjeni v predpristopnem obdobju, ko je bila osnova za določitev prioritet RRP in ne OP. Prav tako se je z OP spreminjala širina upravičenih prioritet oziroma področij, ki se z vsako finančno perspektivo zmanjšujejo. Največji nabor ukrepov v OP je bil na voljo v obdobju 2007–2013, ko so se prioritete določile v ločenem OP RR. V obdobjih 2014–2020 in 2021–2027 Slovenija ni več pripravila ločenih OP za regionalni razvoj, ampak so se prioritete izbirale znotraj skupnega OP. Merilo pri izboru prioritet je bil predvsem interes resornih ministrstev in ne posameznih regij.

Preglednica 2: Primerjava deleža dodeljenih sredstev v Razvoju regij 2007–2013 med posameznimi cilji (Koroška in Podravje)

Cilji Razvoja regij 2007–2013	Koroška (v odstotnih deležih)	Podravje (v odstotnih deležih)
ekonomska in izobraževalna infrastruktura	29,6	1,8
prometna infrastruktura	20	20,7
javna infrastruktura v območjih s posebnimi varstvenimi režimi in turističnih območjih	19,2	24,2
razvoj urbanih naselij	14,1	1,2
okoljska infrastruktura	13,6	33,4
socialna infrastruktura	3,5	18,7

Vir: Bestijanič idr. (2023) in lastni vir

Preglednica 3: Primerjava deleža dodeljenih sredstev v DRR 2014–2020 med posameznimi cilji (Koroška in Podravje)

Cilji	Koroška (v odstotnih deležih)	Podravje (v odstotnih deležih)
vlaganja v vodni sektor	41,9	42,1
spodbujanje podjetništva	28,5	12,3
spodbujanje multimodalne urbane mobilnosti	22,1	29,0
izboljšanje regionalne mobilnosti	7,5	16,6

Vir: Bestijanič idr. (2023) in lastni vir

Na primeru regije Koroška in Podravje smo dokazali, da so kljub enakim prioritetam na državni in EU-ravni potrebe razvojnih regij zelo različne (preglednica 2). Tako je v obdobju 2007–2013 Koroška največ sredstev namenila ekonomski in izobraževalni infrastrukturi (29,6 %), medtem ko je Podravje tej namenilo samo 1,8 % sredstev, največ teh pa okoljski infrastrukturi, za katero je Koroška predvidela skoraj najmanj sredstev. V finančni perspektivi 2014–2020 so regije imele ožji nabor ukrepov in natančneje odmerjena sredstva znotraj prioritete, tako da razlike med regijama niso več tako velike (preglednica 3). Iz primerjave je vseeno očitno, da je regija Koroška namenila spodbujanju podjetništva 28,5 % sredstev, Podravje pa temu samo 12,3 %. Obe regiji sta skoraj enak delež sredstev namenili vlaganju v vodni sektor, saj je to prioriteto področje RS in EU (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, 2021b).

Zgodovina kaže, da ukrepe regionalne politike usmerja predvsem EU in nato resorna ministrstva RS. Ta tako velikokrat mehanizem regij samo uporabijo za izvajanje sektorskih projektov (državne ceste, obvoznice, državne kolesarske povezave), ki bi se izvedli v vsakem primeru, ali projektov, ki jih lokalne skupnosti morajo izvesti zaradi sledenja kazalnikom EU (kanalizacija, čistilne naprave, vodovod). V obdobju 2007–2013 so imele regije veliko širši nabor prednostnih naložb v OP kot v obdobju 2014–2020, kar je omogočalo lažje sledenje prioritetam regije. Žal te in cilji posameznih regij, ki jih zapišejo v RRP, niso osnovno izhodišče za določanje prioritete. Regije lahko samo manevrirajo znotraj prioritete, ki jih OP določi enotno za

vse regije. Posledično priprava RRP izgublja pomen in veljavo. Ključ za preboj regij bi morala biti njihova specializacija, v okviru katere bi lahko kar najbolje izkoristile svoj potencial.

4.3 Način izbora in potrjevanja projektov

Način izbora projektov v posamezni finančni perspektivi lahko delimo na izvajanje pred ZSRR-1, ko so projekte potrjevali programski odbori (občine, gospodarstvo, nevladni sektor), in po tem zakonu, ko so bili vzpostavljeni sveti regije (občine) in razvojni sveti regije (občine, gospodarstvo, nevladni sektor). Po ZSRR je regijske projekte uskladila RRA in jih poslala na glasovanje programskemu odboru, ki je bil v tistem času edini organ odločanja na regijski ravni. Po ZSRR-1 je postala prvi »neuradni« korak delitev sredstev po občinah, nato je RRA uskladil spisek projektov, ki ga mora potrditi svet regije, ki ga zastopajo župani. Potrjen spisek projektov gre nato na glasovanje na razvojni svet regije, ki ga zastopajo poleg županov tudi predstavniki gospodarstva in nevladnega sektorja, ob tem pa je treba dodati, da imajo župani pri glasovanju dvojni glas.

Razlike pri potrjevanju projektov so tudi na nacionalni ravni, kjer lahko ločimo predpristopno obdobje in Razvoj regij in obdobje po DRR. Pri Razvoju regij v finančni perspektivi 2007–2013 je izbor projektov potekal prek javnih razpisov, ki jih je objavil SVLR. Celoten postopek je tako potekal prek ene vladne službe. Pred prijavo projektov so morali prijavitelji pridobiti potrdilo s strani pristojne RRA, da je projekt uvrščen v RRP. Zadnji osmi razpis je bil namenjen porabi

Preglednica 4: Primerjava finančnih perspektiv na področju mehanizmov regionalnega razvoja glede na različna merila

Merila	2000–2006	2007–2013	2014–2020	2021–2027
vrednost dodeljenih sredstev	4.	1.	2.	3.
raznolikost ukrepov/področji	1.	2.	3.	4.
sledenje načrtovanim ukrepom v RRP	1.	2.	3.	4.
regijski projekti	1.	4.	2.	3.
skupna uvrstitev	1.	2.	3.	4.

Opomba: 1. pomeni najvišjo uvrstitev, 4. pomeni najnižjo uvrstitev.

Lastni vir

ostanka sredstev na ravni celotne Slovenije. V finančni perspektivi 2014–2020 je izbor projektov potekal prek mehanizma DRR, kjer sta projekte potrjevala razvojni svet regije in MGRT ob soglasju resornega ministrstva, pristojnega za posamezno področje. Projekti so bili tako uvrščeni v DRR, še preden so bili pripravljani za izvedbo. Projekt je bil dokončno potrjen s strani Službe Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (SVRK), ko je imel vso potrebno dokumentacijo in soglasja, na kar je sledil podpis odločitve o podpori. Med podpisom DRR in podpisom odločitve o podpori za posamezen projekt je preteklo več let. Posledično je v posameznih regijah prišlo do ostanka sredstev, za katera pa MGRT ni izvedel ponovnega poziva ali razpisa. Splošno mnenje je, da je bil mehanizem Razvoja regij administrativno preprostejši, saj niso bile potrebne številčne spremembe DRR niti časovno zelo potratno usklajevanje z resornimi ministri.

5 Primerjava finančnih perspektiv

Pregled delovanja mehanizmov regionalnega razvoja v štirih finančnih perspektivah nam lahko pomaga pri realni oceni uspešnosti izvajanja in sledenja potrebam razvojnih regij v Sloveniji. V ta namen smo naredili primerjavo finančnih perspektiv na podlagi štirih meril, ki se nam zdijo ključna za uspešnost regionalnega razvoja: vrednost dodeljenih sredstev, raznolikost ukrepov/področij, sledenje načrtovanim ukrepom v RRP in delež regijskih projektov. Uvrstitev znotraj posameznega merila smo naredili na podlagi analiz, predstavljenih v predhodnih poglavjih. Iz rezultatov, ki so predstavljeni v preglednici 4, izhaja, da je bila glede na izbrana merila najuspešnejša perspektiva 2000–2006, v kateri še nismo poznali mehanizmov, kot sta Razvoj regij ali DRR. V tem obdobju je bilo mogoče izvajati najširši nabor različnih projektov, ti pa so bili večinoma regijski ali vsaj medobčinski. S tem se je dalo najlažje slediti ukrepom RRP. Slabost tega obdobja je predvsem to, da so imele regije zaradi predpristopnega obdobja na voljo najmanj sredstev. Ta tudi niso bila natančno odmerjena za mehanizem regionalnega razvoja, kar je bilo značilno za vse druge perspektive.

Na drugo mesto se je uvrstila finančna perspektiva 2007–2013, saj je bilo v tem obdobju za regionalni razvoj namenjenih največ sredstev, žal pa se je spodbujalo predvsem izvajanje občinskih projektov. To obdobje je bilo ugodno z vidika raznolikosti ukrepov, zaradi česar so lahko občine lažje izvajale projekte, ki so jih zapisale v RRP. Na tretjem mestu sledi finančna perspektiva 2014–2020, v kateri so se ponovno večinoma spodbujali medobčinski in regijski projekti, vendar na manj področjih, zaradi česar so bile regije prisiljene v izvajanje projektov, ki pogosto niso bili med prioritetskimi. Na zadnjem mestu je aktualna finančna perspektiva, saj se širina upravičenih ukrepov dodatno zmanjšuje, zaradi česar bodo imele nekatere regije težave pri porabi sredstev. S tem se tudi manj sledi potrebam regij. Regijsko povezovanje je v vsebinskih izhodiščih za DRR manj izrazito kot v prejšnjem obdobju, prav tako se ponovno realno zmanjšujejo sredstva, ki bodo namenjena mehanizmu regionalnega razvoja.

6 Sklep

Regionalni razvoj se bo dolgoročno lahko krepil ob ustrezni podpori RS, kar pomeni zagotavljanje zadostnih in ustreznih finančnih virov s poudarkom na proračunu RS. Cilj regij bi moral biti dvig financiranja ukrepov za regionalni razvoj znotraj finančne perspektive na vsaj 1 milijardo evrov. S tem se bo zagotovila primerljiva vsota, ki jo je regionalni razvoj ob upoštevanju inflacije že imel med letoma 2007 in 2013. Ob tem bo treba zmanjšati odvisnost ukrepov regionalne politike od politike resornih ministrstev in sredstev EU ter povečati pomen ciljev in ukrepov, ki so zapisani v RRP vsake posamezne regije. Le tako se bo lahko sledilo specializaciji regij in potrebam posameznih regij. Za lažjo in hitrejšo izvedbo mehanizma bo treba poenostaviti sistem DRR, v katerega je smiselno vključiti dobre prakse iz sistema Razvoja regij. Pri tem bo treba okrepiti vlogo MKRR, ki bi moral direktno upravljati sredstva DRR, neodvisno od resornih ministrstev, ki to počnejo zdaj. Za izboljšanje podpore na regionalni ravni bo treba dodatno finančno ter tudi po pristojnostih in dolžnostih okrepiti vlogo RRA pri izvajanju DRR in pripravi projektov (na primer

dolinska oskrba s pitno vodo, regijska ureditev JPP, regijsko kolesarko omrežje, regijsko obveščanje ob elementarnih nesrečah, celovit pristop urejanja vodotokov ipd.). Za preprostejše in učinkovitejše usklajevanje interesov na ravni regij bo treba jasneje opredeliti merila regijskih projektov in občinskih projektov regijskega ali medobčinskega pomena. Ob tem je smiselno opredeliti minimalni delež regijski projektov oziroma projektov regijskega pomena, ki se izvajajo v okviru mehanizma DRR. Regionalni razvoj bi prav tako moral še naprej namenjati veliko pozornosti in sredstev infrastrukturi za razvoj podjetništva, saj se v obstoječi perspektivi opaža trend zmanjševanja vsebinske in finančne podpore. Zadnja ujma je pokazala, da bo v regionalnem razvoju treba iskati rešitve tudi za obnovo po naravnih nesrečah. Z upoštevanjem predlaganih usmeritev se bo okrepila vloga razvojnih regij, ki so se v zadnjih 20 letih pokazale in dokazale kot nepogrešljiv mozaik razvoja RS.

Uroš Rozman

Regionalna razvojna agencija za Koroško d. o. o., Meža 10, Dravograd
E-pošta: uros.rozman@rra-koroska.si

Karmen Sonjak

Regionalna razvojna agencija za Koroško d. o. o., Meža 10, Dravograd
E-pošta: karmen.sonjak@rra-koroska.si

Opombe

^[1] *Overcommitment* je varnostna rezerva, ki pomeni zagotavljanje dodatnih pravic porabe nad pravicami porabe operativnega programa (Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, 2023b).

Viri in literatura

Bestijanič, D., Dover, A., Ekart, P., Fras, M., Gorjup Janžekovič, V., Gornik, K., idr. (2023): *Izziv. Razvoj. Napredek: 30 let dosežkov RRA Podravje – Maribor*. Maribor, Regionalna razvojna agencija za Podravje – Maribor.

Drevenšek, L. (2006): *Pristopna pomoč Phare kot priprava na črpanje sredstev strukturnih skladov v Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Klančnik, B. (2009): *Zgodba o regionalnem razvoju in regionalnih agencijah*. Predstavljeno na Regionalnih dnevih, Otočec, 24.–25. 9. 2009. Tipkopis.

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (2021a): *Dopolnitev št. 4 k Dogovoru za razvoj Koroške razvojne regije*. Ljubljana.

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (2021b): *Dopolnitev št. 4 k Dogovoru za razvoj Podravske razvojne regije*. Ljubljana.

Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (2023a): *Dogovori za razvoj regij*. Ljubljana.

Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (2023b): *Tretje poročilo o napredku pri koriščenju sredstev evropske kohezijske politike v programskem obdobju 2014–2020 in 2021–2027; 10. 11. 2023 do 8. 12. 2023 – predlog za obravnavo*. Ljubljana.

Rozman, U., Keuc, B., Potočnik, A., Pučnik, B., Gornik, K., Virič, A., idr. (2022): *Regionalni razvojni program Podravja 2021–2027*. Maribor, Regionalna razvojna agencija za Podravje – Maribor.

Skladi EU (2023a): *Operativni program v okviru cilja »naložbe za rast in delovna mesta«*. Dostopno na: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.eu-skladi.si%2Fsl%2Fdokumenti%2Fkljucni-dokumenti%2Fprogramme_2014si16maop001_7_1_sl.docx&wdOrigin=BROWSELINK (sneto 26. 10. 2023).

Skladi EU (2023b): *Programski dokumenti Slovenije za obdobje 2007–2013*. Dostopno na: <https://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/predpisi/operativni-programi/2007-2013> (sneto 26. 10. 2023).

Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (2023): *Program evropske kohezijske politike v obdobju 2021–2027 v Sloveniji*. Ljubljana.

Sonjak, K., Zajc, P., Knez, J., Pungartnik, J., Vodovnik, P., Krajnc, U., idr. (2022): *Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2021–2027*. Dravograd, Regionalna razvojna agencija za Koroško.

Statistični urad Republike Slovenije (2023): *Indeks inflacije, Slovenija, mesečno*. Dostopno na: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/H2815.px> (sneto 16. 10. 2023).

Uredba o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike. Uradni list Republike Slovenije, št. 16/13, 78/15, 46/19 in 63/23. Ljubljana.

Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike. Uradni list Republike Slovenije, št. 78/15. Ljubljana.

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR). Uradni list Republike Slovenije, št. 83/03 in 93/05. Ljubljana.

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-1). Uradni list Republike Slovenije, št. 93/05, 127/06 in 20/11. Ljubljana.

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2). Uradni list Republike Slovenije, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23. Ljubljana.

Leon KOBETIČ

Koliko stane regionalni prostorski plan

Regionalnega prostorskega planiranja v Republiki Sloveniji še ni. Prava prve generacije regionalnih prostorskih planov je zgodovinska priložnost za prostorske stroke in državo, hkrati pa za vse udeležence tudi velik izziv. Za izvedbo tako kompleksnega projekta so ključne sistemske možnosti, ki se izražajo v zagotavljanju in opredelitvi kakovostne organizacije, realnega časa, potrebnih kadrov in sredstev za kakovostno in učinkovito delo. V prispevku so podrobneje analizirani stroški priprave RPP po sklopih in predvidena finančna konstrukcija, ki jo je pripravila država. Ključna ugotovitev je, da za pripravo prve

generacije RPP nimamo zagotovljenih ustreznih kadrov in sredstev, kar resno ogroža prihodnjo kakovostno izvedbo projekta. Poleg opozoril glede tveganj so v prispevku navedeni tudi sistemski ukrepi, ki jih morajo izvesti država, občine in stroka, za boljšo pripravo prve generacije RPP.

Ključne besede: regija, regionalno planiranje, prostorsko planiranje, regionalni prostorski plan, stroški planiranja

1 Uvod

Vprašanje iz naslova tega prispevka se sliši provokativno, odgovor nanj pa ni preprost. Najprej je treba poudariti bistveno razliko med pojmovanjem vrednosti in cene. Jasno je, da prostorska stroka razume vrednost svojega dela bolj subjektivno oziroma da ceni svoje delo drugače morda objektivni opazovalec. Hkrati pa sem prepričan, da bi morala biti vrednost, ki se izraža skozi objektivno korist regionalnega prostorskega planiranja zelo visoka, ker mora regionalno prostorsko planiranje odgovoriti na ključno vprašanje prostorske razmestitve tistih razvojnih teženj in predlogov na regionalni ravni, ki jih do zdaj ni bilo mogoče uskladiti niti z državnim prostorskim načrtovanjem niti z lokalnim. Takih vsebin je veliko in s potenciranimi posledicami podnebnih sprememb se te samo še povečujejo. Bolj kot s ceno za izdelavo in usklajevanje regionalnih prostorskih planov (v nadaljevanju: RPP) bi se morali torej ukvarjati z vrednostjo teh, ki bi morala izražati stvarne koristi v smislu izboljšanja kakovosti življenja, trajnostnega razvoja, varnosti, ekonomičnosti in drugih vrednot, na katerih temelji naša razvojna vizija.

Regionalnega prostorskega planiranja v Republiki Sloveniji sploh ni! Prostorsko planiranje se na državni ravni izvaja s pripravo *Strategije prostorskega razvoja Slovenije* (v nadaljevanju: SPRS). Državne prostorske načrte (v nadaljevanju: DPN) ni mogoče šteti kot RPP, saj vedno rešujejo samo posamezne

sektorske vsebine na izvedbeni ravni. Po vsebini so blizu RPP strateški deli občinskih prostorskih načrtov (v nadaljevanju: OPN), ki pa zaradi razdrobljenosti in majhnosti slovenskih občin regionalne problematike praviloma sploh ne obravnavajo. Prostorsko planiranje na občinski ravni je predvsem posvečeno načrtovanju namenske rabe prostora in prostorskih izvedbenih pogojev, medtem ko je strateško načrtovanje (planiranje) in medobčinsko usklajevanje izjemno podhranjeno oziroma se sploh ne izvaja.

Zaradi navedenih razlogov ocenjujemo, da bo proces priprave RPP za vse udeležence, tudi za prostorsko načrtovalsko stroko, nov in zahteven proces, kar bo bistveno vplivalo tudi na čas in stroške priprave RPP. Tudi od stroke in vseh drugih udeležencev namreč ni mogoče pričakovati, da lahko dejavnosti, ki jih do zdaj nismo izvajali, opravimo v prvem poskusu maksimalno gospodarno in učinkovito. Tako trditev lahko samo še podkrepi ocena stanja na področju državnega in lokalnega prostorskega načrtovanja, kjer že dalj časa ugotavljamo izrazito neučinkovitost teh procesov, ki so sicer posledica številnih dejavnikov, med njimi pa je gotovo rdeča nit neučinkovito usklajevanje raznolikih interesov na skupnem obravnavanem prostoru.

2 Stroški priprave RPP

Stroške priprave RPP lahko v splošnem delimo na:

- stroške izdelave strokovnih podlag;
- stroške izdelave prostorskega akta – RPP;
- stroške izdelave okoljskega poročila za potrebe postopka celovite presoje vplivov na
- okolje (v nadaljevanju: CPVO) po predpisih, ki urejajo področje varstva okolja;
- stroške procesa priprave in usklajevanja RPP.

2.1 Stroški priprave strokovnih podlag za RPP

Stroški priprave strokovnih podlag predstavljajo največji delež stroškov priprave RPP. Najprej naj opozorim na pomembno zablodo, ki je izrazita posledica nestrokovnosti, vendar se v javnosti zelo pogosto pojavlja. Podatki še niso strokovne podlage! Celo stroka večkrat opozarja na pomanjkanje podatkov, pri čemer osebno menim, da želimo opozoriti predvsem na pomanjkanje prostorskih kazalnikov in strokovnih podlag, ki z analizami, sintezami in variantnimi predlogi ustrezno strokovno nadgrajujejo podatke.

Slovenija ima namreč sorazmerno bogato zbirko prostorskih (geoinformacijskih) podatkov. Velikokrat jih je celo preveč in povzročajo strokovno zmedo, saj v številnih primerih niso ustrezno vodeni, dokumentirani, vzdrževani, dostopni ipd. Za pripravo strokovnih podlag so ustrezni geoinformacijski podatki nujni, vendar sami ne zagotavljajo kakovostnih strokovnih podlag.

Obstoječe strokovne podlage velikokrat niso namenske, torej pripravljene izključno za pripravo prostorskega akta. Večina strokovnih podlag, ki so bile oziroma še bodo pripravljene v času priprave RPP, je bila izdelana v druge namene, kot so SPRS, druge področne strategije, regionalni razvojni programi (v nadaljevanju: RRP), sektorski programi, DPN, OPN ipd. *Uredba o regionalnih razvojnih programih* (Uradni list Republike Slovenije, št. 69/12 in 78/15) predpisuje, da mora regijski projekt vsebovati tudi prostorsko opredelitev primernih lokacij za izvajanje dejavnosti. *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/21, 18/23, 78/23 in 95/23; v nadaljevanju: ZUreP-3) za pripravo RPP predpisuje tudi te obvezne strokovne podlage: strokovne podlage za usmeritve za razvoj poselitve (v nadaljevanju: SPP), strokovne podlage za usmeritve razvoja v krajini (v nadaljevanju: SPK), strokovne podlage za razvoj gospodarske javne infrastrukture (v nadaljevanju: SPGJI), urbanistično zasnovo (v nadaljevanju: UZ) in krajinsko zasnovo (v nadaljevanju: KZ).

Te strokovne podlage ter že sprejete strategije in programske dokumente moramo pri pripravi RPP nujno upoštevati. Vendar pa hkrati ugotavljamo, da te strokovne podlage praviloma prostorsko problematike sploh ne obravnavajo oziroma jo obravnavajo posplošeno in površno. RPP je predvsem prostorski akt in njegova glavna vsebina je prostorska razmestitev ključnih razvojnih vsebin (razvoja mest in naselij, gospodarske in družbene infrastrukture, zelenega sistema, varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami itn.), ki v strokovnih podlagah ni ustrezno obravnavana.

Poleg neustreznosti in nenamenskosti številnih strokovnih podlag je velik problem tudi njihova ažurnost. Ker regionalno prostorsko planiranje v Sloveniji ni kontinuiran in usklajen proces (pravzaprav še sploh ni proces), tudi strokovne podlage niso ažurne in jih bo težko povzeti na skupni imenovalc. Še več, prepričan sem, da bo v postopku priprave RPP za nekatera pomembna vsebinska področja po posameznih regijah ugotovljeno, da ustreznih strokovnih podlag za pripravo RPP sploh ni. Ob tem bi še posebej opozoril na pomanjkljive strokovne podlage glede potencialnih naravnih nesreč zaradi vse večjih vplivov podnebnih sprememb (npr. poplavna varnost, plazovitost, požarna varnost, vremenske ujme ipd.) in potrebnih preventivnih ukrepov.

Predpostavka, da je večina strokovnih podlag za pripravo prve generacije RPP že pripravljena, je posplošena in verjetno tudi napačna, kar pa se bo operativno izkazalo šele ob pripravi osnutkov RPP. Zelo verjetno je, da bo zaradi navedenih razlogov številne obstoječe strokovne podlage treba v procesu priprave RPP nadgraditi, nekatere pa pripraviti celo posebej namensko in na novo, kar bo s časovnega, kadrovskega in finančnega vidika velik izziv. Nosilci priprave strokovnih podlag bi morali biti po posameznih vsebinah (npr. energetika, promet, komunala, zdravstvo, šolstvo, kultura, varstvo pred naravnimi nesrečami, varstvo narave, poselitve itn.) posamični nosilci urejanja prostora oziroma posamični sektorji (Koblar idr., 2021) in občine, kar določa tudi drugi odstavek 78. člena ZUreP-3. Za pripravo strokovnih podlag bo nujno treba poskrbeti v začetnih fazah priprave RPP. Pri pripravi strokovnih podlag bi nujno morali sodelovati prostorski planerji, kar bi zagotavljalo ustrezno vključevanje prostorske komponente v pripravo teh.

2.2 Stroški izdelave RPP

Med stroške izdelave RPP štejemo predvsem pripravo prostorskega akta. Priprava RPP obsega te sklope dejavnosti:

- analizo strokovnih podlag in drugih dokumentov za pripravo RPP,

- sintezo strokovnih podlag ter oblikovanje variantnih scenarijev in predlogov prostorskega razvoja,
- pripravo RPP v posamičnih fazah postopka (osnutek, dopolnjeni osnutek, predlog, usklajen predlog),
- pripravo obrazložitev in utemeljitev RPP,
- pripravo spremljajočih vsebin RPP (gradiva za usklajevanje udeležencev, predstavitev in druga gradiva za vključevanje javnosti, geoinformacijski podatki z metapodatki ipd.).

Če bi bile strokovne podlage za RPP ustrezno pripravljene, bi priprava dokumenta RPP pomenila predvsem pripravo strokovnega predloga (oziroma variantnih predlogov) za usklajitev različnih interesov v prostoru. Že ta naloga je velik izziv, saj je prostor omejena dobrina in je velikokrat prekrit z več nasprotujočimi si interesi. Strokovna presoja vsebin in prioritete je naloga priprave RPP, pri čemer se od RPP pričakuje, da bo podal predloge prostorskih ureditev tudi na podlagi predhodnega vrednotenja in utemeljitve mogočih variant in dal usmeritve za njihovo prostorsko načrtovanje.

Če bodo predlogi RPP pripravljani samo kot nabor medsebojno neuskklajenih strokovnih podlag oziroma kot nabor sektorskih želja, in še to brez opredelitve prostorskih potreb in alokacije teh, bo tak akt neuporaben in mrtva črka na papirju. Morda bi celo lažje dobil podporo in soglasje vpletenih udeležencev, saj bi vsak v njem dobil tisto, kar hoče, vsi skupaj pa ne bi dobili ničesar. Bojim se, da bi tak akt ostal na ravni načel in splošnih usmeritev, kar pa ne bi reševalo problemov ter ne bi upravičilo truda in sredstev, vloženih v pripravo RPP.

Če želimo pripraviti RPP kot prostorski akt z jasno opredeljenimi vsebinskimi rešitvami, dimenzioniranjem prostorskih potreb in prostorsko razmestitvijo teh na regionalni ravni, je tak akt težje pripraviti. Konkretizacija vsebin, predvsem priprava strokovno utemeljenih predlogov s prioriteta in ukrepi, na podlagi katerih bi odločevalci lahko sprejemali tehtne odločitve, je velik izziv. Menim, da v tem trenutku za ta izziv nimamo zagotovljenega dovolj strokovnega kadra niti finančnih sredstev.

2.3 Stroški izdelave okoljskega poročila v postopku CPVO

Predpogoj za sprejetje RPP je tudi priprava okoljskega poročila in vodenje postopka CPVO, ki se konča s pridobitvijo odločitve ministrstva, pristojnega za okolje, da so vplivi RPP na okolje sprejemljivi. Iz dosedanjih izkušenj pri pripravi prostorskih aktov je jasno, da je prav ta odločitev ključna za sprejetje prostorskega akta in da odločbe o sprejemljivosti vplivov na okolje ni lahko pridobiti. Postopek CPVO je še vedno ločen od postopka priprave prostorskega akta (pri pripravi prostor-

skega akta je treba formalno voditi dva med seboj povezana postopka), ki prav tako zahteva pripravo strokovnih podlag, strokovno pripravo okoljskega poročila ter intenzivno usklajevanje interesov.

V postopku CPVO sodeluje šest ključnih nosilcev urejanja prostora za področje kmetijstva, gozdarstva, varstva narave, kulturne dediščine, voda in varovanja zdravja. Usklajevanje interesov za ta področja se v postopku priprave RPP sicer prekriva z usklajevanjem prostorskega akta, vendar pa je zaradi dvojnega postopka to časovno zahtevno in postopkovno manj učinkovito.

S kadrovskega vidika priprava okoljskega poročila in vodenje postopka CPVO zahtevata strokovno skupino okoljskih strokovnjakov z izkušnjami pri usklajevanju prostorskih aktov, ki jih je v Sloveniji malo, ter intenzivno sodelovanje teh z izdelovalci RPP in področnih strokovnih podlag.

2.4 Stroški procesa priprave in usklajevanja RPP

Stroški procesa usklajevanja RPP so verjetno najbolj nedoločljivi, saj proces usklajevanja ni formalno določen in organiziran. Ob tem naj najprej poudarim, da proces usklajevanja ni samo vodenje postopka priprave RPP. Predpisan postopek sprejemanja RPP vključuje samo minimalen in nujen obseg postopka, ki je nujen za sprejetje RPP. Ministrstvo za naravne vire in prostor (2022) je v poročilu *Zagotovitev podatkov za vzpostavitev prostorskega planiranja na regionalni ravni* ugotovilo, da so regionalne razvojne agencije (v nadaljevanju: RRA) trenutno najprimernejše za prevzem vloge pripravljavca regionalnega prostorskega plana. RRA pa izkušnje s pripravo prostorskih aktov nimajo, saj v resnici niso nikoli vodile nobenega prostorskega akta. Pripravljavci prostorskih aktov so bili do zdaj država za državne prostorske akte in občine za občinske prostorske akte.

Postopek priprave RPP sicer v 78. členu določa ZUreP-3. Vendar pa so zakonske določbe usmeritvene in ne določajo ne količine ne oblike usklajevanj. Tako ZUreP-3 na primer določa, da se priprava RPP začne, ko se država in vse občine v razvojni regiji po posvetovanjih z javnostjo dogovorijo in uskladijo o njegovi okvirni vsebini, postopku priprave in načinu sodelovanja z udeleženci pri urejanju prostora (izhodišča za pripravo RPP). Koliko takih posvetovanj in s katerimi udeleženci bo potrebno, je stvar pripravljavca. ZUreP-3 določa, da sta med pripravo potrebni javna razgrnitev osnutka RPP za 60 dni in izvedba javnega posveta. Glede na izkušnje s pripravo OPN je ugotovljeno, da so številne občine izvedle vsaj dve javni razgrnitvi (nekatero celo več) in cel niz javnih posvetov oziroma javnih obravnav prostorskega akta. Bo resnično dovolj, če bo osnutek RPP obravnavan samo na enem javnem posvetu

v regijskem središču? Bo za ustrezno obravnavo osnutka RPP za Osrednjeslovensko razvojno regijo dovolj en javni posvet v Ljubljani? Ali želimo ljudem na tak način približati prostorsko načrtovanje in ključne prostorske odločitve?

Prav tako ni jasno, kako poteka »ustrezna obravnava« oziroma usklajevanje predlogov in pripomb, pridobljenih med javno razgrnitvijo. Zanesljivo lahko predvidimo, da bodo usmeritve, strokovne podlage in pripombe različnih sektorjev med seboj neusklajene, v številnih primerih si celo popolnoma nasprotujejo. Bodo pripombe obravnavane kabinetsko, za zaprtimi vrati s strokovnimi pooblašenci, ali bodo izvedena številna usklajevanja različnih udeležencev?

RPP morata pred sprejetjem potrditi vlada in svet obravnavane regije. Poenostavljeno, RPP morajo pred sprejetjem potrditi vsi državni resorji in večina županov v obravnavani regiji. Verjetnost, da se bo RPP glede pomembnih vsebin sprejemal s preglasovanjem, je po mojem mnenju majhna. RPP bo pred sprejetjem pač treba uskladiti. Bolj ko bo RPP splošen, manj ko bo vseboval rešitev, več bo v njem načel in usmeritev ter manj konkretnih vsebin in prostorskih opredelitev (količin in lokacij), lažje bo tak akt uskladiti ter manj bo uporaben in koristen.

3 Finančna konstrukcija priprave RPP

Pristojno ministrstvo za prostor je pripravilo finančno konstrukcijo za pripravo prve generacije RPP. Skupni ocenjeni strošek priprave teh znaša okvirno 5,5 milijona evrov.

ZUreP-3 določa, da se sredstva za izdelavo RPP zagotavljajo v občinskih proračunih in v državnem, pri čemer zadnji zagotovi 60 % sredstev. Strošek države bi tako znašal okvirno 3,3 milijona evrov, strošek občin pa okvirno 2,2 milijona evrov.

Okvirna delitev, ki jo je pripravilo pristojno ministrstvo, je celotni strošek razdelila na:

- strošek pripravljavca (RRA) okvirno 2,0 milijona evrov, kar naj bi vključevalo stroške enega zaposlenega na regijo za štiri leta in potrebne materialne stroške pripravljavca RPP;
- strošek izdelave RPP okvirno 1,8 milijona evrov oziroma povprečno 150.000 evrov na regijo;
- strošek izdelave okoljskega poročila in sodelovanje v postopku CPVO okvirno 1,2 milijona evrov oziroma povprečno 100.000 evrov na regijo;
- strošek izdelave obveznih strokovnih podlag po ZUreP-3 okvirno 250.000 evrov za vse strokovne podlage in vse regije skupaj.

Za izdelavo RPP je bila glede na predlagana merila pripravljena tudi delitev stroškov med regijami.

Preglednica 1: Predlagane vrednosti za izdelavo RPP

Razvojna regija	Odstotni deleži	Predlagana sredstva (v evrih)
Pomurska	6	112.278
Podravska	13,1	227.786
Koroška	4,2	83.717
Savinjska	11,8	206.377
Zasavska	2,5	56.256
Posavska	4,2	82.836
Jugovzhodna Slovenija	10,1	178.111
Osrednjeslovenska	18,9	321.685
Gorenjska	10,3	181.572
Primorsko-Notranjska	4,9	93.678
Goriška	8,5	153.404
Obalno-Kraška	5,4	102.301

Vir: Ministrstvo za naravne vire in prostor (2023)

Za pripravo okoljskih poročil in sodelovanje v postopku CPVO taka delitev ni bila pripravljena, lahko pa predvidevamo, da bodo stroški priprave okoljskih poročil po regijah različni.

4 Komentar k finančni konstrukciji RPP

4.1 Stroški pripravljavca RPP

Stroški pripravljavca RPP predvidevajo predvsem stroške dela ene osebe (v nadaljevanju: FTE) za celotna štiri leta priprave RPP. Predvidevamo sicer, da bo priprava RPP vsaj občasno zahtevala več oseb, tako vodstva RRA kot tudi drugih strokovnih služb. Ob tem ponovno opozarjam na neizkušenost RRA pri pripravi prostorskih aktov. Ker je za pripravo RPP predvideno dodatno financiranje kadra in ker so RRA na področju prostorskega načrtovanja in vodenja postopkov priprave prostorskih aktov neizkušeni, je mogoče pričakovati, da bodo kadrovske primanjkljaje poskušali nadomestiti z novimi zaposlitvami. Če bi na trgu storitev želeli pridobiti izkušen kader, ki bi se z zahtevno nalogo priprave RPP lahko soočil, bi tega lahko vzeli samo državi ali občinam, s tem pa samo oslabili partnerje v projektu.

Zaradi neizkušenosti RRA pri pripravi prostorskih aktov menim, da bo precejšen delež priprave postopkov moral prevzeti izdelovalec RPP, kar bo povzročalo stroške, ki niso predvideni

v finančni konstrukciji. Tudi materialni stroški (v povprečju 2.500 evrov na leto) najbrž ne bodo zadoščali niti za kilometrino.

4.2 Stroški izdelovalca RPP

Stroški izdelovalca RPP so ocenjeni pavšalno. Če upoštevamo podobno metodologijo kot pri stroških pripravljavca, lahko ugotovimo, da je ministrstvo v oceni stroškov izdelave RPP predvidelo strošek okvirno 0,8 FTE za štiri leta in materialne stroške, ki bodo za izdelovalca bistveno višji od stroškov pripravljavca. Če lahko pri pripravljavcu še nekako razumemo, da bo večino priprave RPP v regiji opravila ena oseba, zaposlena v RRA, bo za izdelavo RPP potrebna interdisciplinarna ekipa več strokovnjakov (arhitekti, krajinski arhitekti, urbanisti, geografi, geodeti, geoinformatiki, prometni, komunalni, vodarski, gradbeni in inženirji drugih naravoslovnih strok, okoljski strokovnjaki, strokovnjaki s področja varstva narave in varstva kulturne dediščine, kmetijski in gozdarski inženirji, ekonomisti, strokovnjaki s področja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ipd.). Če izdelovalec vseh strokovnih področij ne bo mogel pokriti v lastnem podjetju, bo moral strokovnjake najeti na trgu storitev. Glede na dosedanje izkušnje s pripravo prostorskih aktov iskreno dvomim, da bodo nosilci urejanja prostora ustrezne strokovnjake zagotovili iz lastnih kadrovskih in finančnih virov, čeprav bi bilo to nujno. Tudi če bi to dejansko storili, to ne more popolnoma nadomestiti potrebnega strokovnega kadra pri izdelovalcu RPP.

Če torej predvidimo, da zgornjih 0,8 FTE razdelimo po strokovnih profilih tako, da v ožji strokovni skupini zagotovimo najmanj 1 FTE arhitekta in 1 FTE krajinskega arhitekta, 0,8 FTE prostorskega načrtovalca ali urbanista in 0,5 FTE geoinformatika ter od 0,1 do 0,2 FTE za druge potrebne zgoraj naštetih strokovne profile, lahko predvidevamo, da bi za skupino strokovnjakov za izdelavo RPP potrebovali najmanj 5 FTE. Ta skupina pa bi bila za izdelavo RPP štiri leta predvidoma plačana 32.000 evrov bruto na leto.

Taka predpostavka seveda velja za fiktivno povprečno regijo. Za primer najmanjše Zasavske regije je ocena izdelave RPP za skoraj dve tretjini manjša od zgoraj naštetih vrednosti. Za povprečno regijo torej predvidevamo, da se bosta lahko ključna strokovna profila za izdelavo RPP (arhitekt in krajinski arhitekt) svoji nalogi izdelave RPP posvetila okvirno 30 učinkovitih dni v letu, drugi strokovni profili pa še bistveno manj.

In če bi bilo RPP sploh mogoče izdelati s predvidenimi sredstvi, je iz finančne konstrukcije popolnoma izključeno (ozi-

roma v stroških izdelave skrito) sodelovanje izdelovalca RPP pri usklajevanju tega. Običajno, spet na podlagi izkušenj iz priprave drugih prostorskih aktov, je izdelovalec prisoten prav pri vseh usklajevanjih, predstavitev, javnih predstavitev, regijskih in občinskih svetih in drugih dogodkih med pripravo RPP. Tako strokovna ekipa, ki izdelava prostorski akt, ves čas tudi aktivno sodeluje pri usklajevanju tega, saj ga najbolj pozna in ga lahko vsebinsko strokovno tudi najbolje zagovarja. Na podlagi izkušenj pri pripravi drugih prostorskih aktov menimo, da stroški usklajevanja prostorskega akta na strani izdelovalca znašajo najmanj 40 % celotnih stroškov izdelave prostorskega akta. Glede na naravo RPP, število udeležencev in zahteven proces usklajevanja pa smo prepričani, da bodo ti stroški še višji.

Finančna konstrukcija tudi posebej ne poudarja vloge vodje projekta izdelave RPP. Vodenje projekta je dodatna dejavnost v procesu izdelave RPP in vodja projekta, tudi če bo to eden od strokovnjakov iz projektne tima, bi moral imeti za to posebej predvidena sredstva.

Na podlagi zgoraj navedene krovne finančne konstrukcije menim, da je zelo naivno pričakovati, da je mogoče RPP izdelati v okviru predvidenih sredstev.

4.3 Stroški izdelovalca okoljskega poročila

Krovna analiza stroškov izdelave okoljskega poročila je zelo podobna analizi izdelave RPP. Postopek CPVO sicer formalno vključuje manj nosilcev urejanja prostora, vendar pa je soočanje vsebin pravzaprav enako kot pri izdelavi RPP. Okoljsko poročilo obravnava določeno fazo že pripravljenega prostorskega akta (osnutek RPP), ki ga mora pripraviti izdelovalec RPP. Zato je priprava okoljskega poročila manj obsežna in manj zahtevna od priprave RPP. Je pa izjemno zahtevno usklajevanje okoljskega poročila v postopku CPVO oziroma priprave RPP. Ob tem je pomembno poudariti, da pri usklajevanju z okoljskimi resorji praviloma sodelujeta izdelovalec RPP in tudi izdelovalec okoljskega poročila.

Kalkulacija izdelave okoljskega poročila je zelo podobna kalkulaciji izdelave RPP, opisane v zgornjem poglavju. Razmerje med predvidenimi stroški izdelave RPP in stroški izdelave okoljskega poročila (1,5 proti 1,0) ni ustrezno. Stroški izdelave RPP so v razmerju do okoljskega poročila močno podcenjeni, prav tako sem prepričan, da tudi stroški priprave in usklajevanja okoljskega poročila ne bodo zadoščali za kakovostno izvedbo projekta.

4.4 Stroški izdelave obveznih strokovnih podlag

V oceni stroškov priprave RPP je predviden tudi strošek priprave obveznih strokovnih podlag, predpisanih z ZUreP-3: SPP, SPK, SPGJI, UZ in KZ. Ministrstvo predvideva, da se bodo te strokovne podlage pripravile predhodno, v enkratnem centraliziranem procesu, vodenem s strani ministrstva, kar je zaradi enotne metodologije in pristopa tudi smiselno in tudi ekonomsko upravičeno.

Težava je ocenjena vrednost za pripravo teh strokovnih podlag. Za vse slovenske regije je za celotno pripravo vseh naštetih strokovnih podlag po področjih, za analizo stanja in analizo razvojnih možnosti predviden strošek 250.000 evrov bruto. Za to vrednost bi bilo torej treba pripraviti:

1. SPP po posameznih področjih (funkcije in vloga naselij v omrežju naselij na regionalni ravni, policentrični razvoj središč, stanovanja, gospodarstvo, družbena infrastruktura, nepozidana stavbna zemljišča, ogroženost poselitvenih območij, prednostna območja za poselitev itn.).
2. SPK po področjih (kmetijstvo, gozdarstvo, vode, varstvo narave, ekološki koridorji, naravna ogroženost in vplivi podnebnih sprememb, razpršena poselitev in razpršena gradnja itn.).
3. SPGJI po področjih (promet, energetika, vodooskrba, odvajanje voda, telekomunikacije, odpadki itn.).
4. UZ za regionalna središča – okvirno od 20 do 30 urbanističnih zasnov.
5. KZ za pomembna območja krajine v regiji – okvirno od 20 do 30 krajinskih zasnov.

Pristojno ministrstvo je za prve tri našete strokovne podlage predvidelo 150.000 evrov bruto, za krajinske in urbanistične zasnove pa 100.000 evrov bruto. Če upoštevamo, da je posamičen sklop predvideno ocenjen enako, torej za vsak sklop 50.000 evrov bruto, lahko ugotovimo, da je za posamično strokovno podlago (SPP, SPK, SPGJI) za povprečno regijo predvidenih 4.167 evrov bruto, za pripravo povprečne UZ in KZ pa 2.500 evrov bruto.

Taka kalkulacija bi komaj zadoščala za pokritje materialnih stroškov projekta, kar dejansko pomeni, da tega sploh ni mogoče izvesti.

5 Sklep

Priprava prve generacije RPP bo za pripravljavca, izdelovalca, občine in državo, nosilce urejanja prostora in vse druge udeležence zahteven proces. V predvidenih slabih štirih letih bo treba za posamično regijo pripraviti ustrezna izhodišča, strokovne

podlage, RPP in okoljsko poročilo ter jih v postopku priprave RPP in CPVO uskladiti z vsemi udeleženci. Ocenjujemo, da je celoten projekt, če ga želimo izvesti kakovostno in v predvidenem času, organizacijsko, kadrovsko in finančno podhranjen.

Predlagamo, naj država in občine razmislijo o teh ukrepih za pripravo in izvedbo projekta:

1. Za posamezna vsebinska področja po resorjih je treba določiti odgovorne službe in odgovorne kadre za pripravo podatkov, kazalnikov, strokovnih podlag in sektorskih prostorskih planov.
2. Na podlagi analize stanja, ki jo izvaja ministrstvo, pristojno za prostor, naj se pripravijo projektne naloge za sektorske strokovne podlage, ki bodo ustrezno obravnavale regionalne prostorske izzive.
3. Za pripravo ažuriranja oziroma novih strokovnih podlag za pripravo RPP je v posameznih resorjih treba zagotoviti sredstva. Ker gre v večini primerov za državne službe, to pomeni, da je treba zagotoviti proračunske postavke za pripravo posameznih strokovnih podlag ter sektorskih prostorskih strategij in planov, kadre in čas za izvajanje teh nalog.
4. Občine naj v občinskih proračunih zagotovijo dodatna sredstva za pripravo oziroma nadgradnjo strateških strokovnih podlag oziroma prostorskih planov občin, ki jih bodo izvedle med pripravo RPP. Sredstva, ki so s strani občin predvidena v sedanji finančni konstrukciji, namreč nikakor ne zadoščajo za doseganje predvidenega cilja.
5. Ministrstvo, pristojno za prostor, naj resno prouči finančno izvedljivost projekta, predvsem z vidika:
 - priprave obveznih strokovnih podlag, v katerih predlagana finančna konstrukcija ni vzdržna;
 - usklajevanja RPP v vseh fazah postopka, pri katerih bo obseg tega usklajevanja zanesljivo za večkratnik presegel do zdaj predviden obseg in sredstva, zagotovljena zanj;
 - izdelave RPP v vseh fazah postopka, za katere je še posebej za manjše regije predvideni strošek izdelave RPP tako nizek, da tega po našem mnenju ne bo mogoče kakovostno pripraviti.

Vse kaže, da bomo v Republiki Sloveniji več kot trideset let po osamosvojitvi končno le začeli pripravljati prve RPP. Ta proces pa lahko pomeni bistveno več kot samo pripravo prostorskega akta. Gre za zgodovinsko priložnost, da se sistem prostorskega planiranja uredi tako, da bo bolj koristen in učinkovit za razvoj države. Hkrati bi dobro voden proces priprave in usklajevanja RPP lahko pomenil pomemben korak k prepotrebni formalni regionalizaciji in boljši rabi omejenega prostora naše države.

Ali bomo ta proces izpeljali kar najbolje, ni odvisno samo od volje in entuziazma posameznikov, ampak predvsem od sistemskih možnosti za izvedbo tega kompleksnega projekta, ki se izražajo v kakovostni organizaciji, času, kadrovskih in finančnih možnostih. Zadnje po moji oceni še niso ustrezne, kar pomeni resno grožnjo za kakovostno pripravo prve generacije regionalnih prostorskih planov.

.....
Leon Kobetič, univ. dipl. inž. grad.
Locus d. o. o., Domžale
E-pošta: leon.kobetic@locus.si

Viri in literatura

Koblar, S., Gulič, A., Mušič, B., Cotič, B., in Štut, L. (2019): *Priprava navodil za vsebino, obliko in način priprave regionalnega prostorskega plana*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostor_regionalno/navodila_vsebina_oblika_nacin_priprave_rpp.pdf (sneto 31. 10. 2023).

Ministrstvo za naravne vire in prostor (2022): *Pilot MOP: Področje 1: Zagotovitev podatkov za vzpostavitev prostorskega planiranja na regionalni ravni*. Ljubljana. Dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/projekt-pilot-mop/podrocje-1-zagotovitev-podatkov-za-vzpostavitev-prostorskega-planiranja-na-regionalni-ravni/> (sneto 31. 10. 2023).

Ministrstvo za naravne vire in prostor (2023): *Priprava prve generacije Regionalnih prostorskih planov*. Ljubljana. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostor_regionalno/priprava_prve_generacije_RPP.pdf (sneto 31. 10. 2023).

Uredba o regionalnih razvojnih programih. Uradni list Republike Slovenije, št. 69/12 in 78/15. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). Uradni list RS, št. 199/21, 18/23, 78/23 in 95/23. Ljubljana.

Damjana GANTAR
Jana KOZAMERNIK
Aleš MLAKAR

Krajina v regionalnem prostorskem načrtovanju

Prispevek želi predstaviti namen, izhodišča in vsebine obravnave krajine v strokovnih podlagah na regionalni ravni prostorskega načrtovanja in v regionalnem prostorskem planu. Prispevek temelji na pregledu referenčnih gradiv in dejavnosti (priporočila za izdelavo krajinske zasnove, izhodišča za krajinsko politiko Slovenije in prenova krajinske tipologije) ter analize in predloga obravnave krajine v aktualnih strokovnih podlagah za pripravo regionalnega prostorskega plana. Poudarja pomen vključevanja krajine ter posledično

njenega razvoja in ohranjanja v regionalno prostorsko načrtovanje, saj se krajini v sistemu prostorskega načrtovanja še vedno namenja premalo pozornosti, kar se kaže v nenehnem izgubljanju kakovosti in prepoznavnosti slovenskih krajin.

Ključne besede: krajina, regionalno planiranje, strokovne podlage, krajinska zasnova

1 Uvod

Trije ključni temelji obravnave prostora in prostorskih dejavnikov razvoja – prostorski sistemi poselitve, gospodarske infrastrukture in krajine – so v sistemu prostorskega načrtovanja v preteklosti pomembno vplivali na opredelitev metod dela in vsebin prostorskih načrtov. Čeprav so danes ti sistemi zakonsko opredeljeni le na ravni strokovnih podlag, se na regionalni ravni v praksi še vedno prepoznavajo kot smiselni vidiki prostorske organizacije. Veljavni *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/21, 18/23, 78/23 in 95/23, v nadaljevanju: ZUreP-3) namreč navaja, da se za pripravo regionalnega prostorskega plana (v nadaljevanju: RPP) izdelava obvezna strokovna podlaga, v kateri se s pomočjo analize stanja v prostoru in razvojnih potreb določijo usmeritve za razvoj poselitve, razvoja v krajini in gospodarske javne infrastrukture. Področje razvoja v krajini, kot danes zakonodaja opredeljuje sistem krajine, tako podrobneje obravnava prepletanje dejavnosti, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, urejanje voda, izkoriščanje mineralnih virov, turizem in rekreacija, varstvo naravnih in kulturnih vrednot, energetike in poselitve, varstva okolja, pri njihovi obravnavi pa se ob razvojnih vidikih ustrezno upoštevajo tudi okoljske in varstvene vsebine. Zakon določa tudi izdelavo krajinske zasnove (v nadaljevanju: KZ) kot obvezne strokovne podlage za posamezna krajinsko zaokrožena območja.

Načrtovanje v krajini temelji na usklajevanju razvojnih teženj in varstvenih izhodišč s cilji regionalnega planiranja. Pri tem se obravnavajo dejavniki in procesi v prostoru, za kar se uporabljajo pregledni postopki, kot je določevanje ustreznosti prostora za posamezne dejavnosti na podlagi soočanja primernosti in ranljivosti. V sistemu krajine in pri drugih dveh sistemih je rezultat tega uveljavljenega pristopa informacija o ustreznosti površin za posamezne dejavnosti, ki se opredmeti v zasnovi organizacije dejavnosti v prostoru in namenski rabi prostora. Tako se povezujejo ukrepi različnih resorjev za doseganje skupnega cilja izboljšanja kakovosti krajine, ohranjanja identitete regij in razvoja njihovega gospodarskega potenciala in za ustrezno odzivanje na aktualne izzive, kot so podnebne spremembe ali samooskrba s hrano ipd. Pri tem se s postopki opredeljevanja bolj in manj primernih območij za razvoj dejavnosti osredotoča na pomembnost smotrnega ravnanja s prostorom, kar vodi k ključnemu cilju regionalnega planiranja – skladnemu in vzdržnemu prostorskemu razvoju.

2 Zakaj je pomembna obravnava krajine na regionalni ravni

Namen obravnave krajine na regionalni ravni je predvsem zagotavljanje jasnega koncepta razvoja in varstva v prostoru. Pri tem gre za preprečevanje stihijskega, preveč intenzivnega ali škodljivega razvoja ali pretiranega varstva. Zato sta pomembna ugotavljanje stvarnih razvojnih potreb in usmerjanje pobud znotraj regije, ob tem pa ugotavljanje stvarnih vplivov regionalno pomembnih prostorskih ureditev, njihovo usmerjanje na ustrezne lokacije in določanje omilitvenih ukrepov, ki naj se izrazijo v nadaljnjih fazah načrtovanja. Razvoj različnih dejavnosti v krajini in ustrezna umestitev predvidenih prostorskih ureditev temeljita na analizi razvojnih potreb in prostorskih danosti in sta podprta z ugotavljanjem njihove izvedljivosti. Upoštevajo se območja mogočih alternativ (tudi preko administrativnih meja občin), še posebej za razvoj kmetijstva (s prostorskim usmerjanjem posameznih oblik pridelave), obnovljivih virov energije (v nadaljevanju: OVE), turistične in rekreativne infrastrukture za preprečevanje disperzije in nepotrebne podvajanja teh ureditev po občinah. V kontekst celostne obravnave je vpeto varstvo naravnih virov in njihovo izkoriščanje, celostno ohranjanje kulturne dediščine in ohranjanje narave v prostorsko obsežnih območjih tako z njihovo obravnavo v preveritvah kot tudi pri poznejšem vključevanju v navezujoče regionalne razvojne programe (v nadaljevanju: RRP) in projekte.

Pomembna prednost obravnave na regionalni ravni (v primerjavi z državno) je, da je na podlagi strokovno domišljenih in usklajenih strateških odločitev (tudi z nosilci urejanja prostora in javnostmi) lažja in hitrejša priprava hierarhično podrejenih prostorskih aktov. Pomembna je celovita obravnava prostorskih prvin in dejavnosti, ki zaradi kompleksnosti, obsega in narave procesov v prostoru bistveno presegajo načrtovanje na ravni občin (na primer urejanje vodotokov, turistične in rekreacijske infrastrukture, širših zavarovanih območij). Posebej ključno je usklajevanje in poenotenje posameznih rešitev na krajinsko zaokroženih območjih, če so ta administrativno razdeljena na več občin (zaradi česar bi lahko prišlo do različne obravnave njihovih delov v občinskih prostorskih načrtih (v nadaljevanju: OPN) in necelovite obravnave problematik). Regionalni vidik zagotavlja tudi ustrežnejšo obravnavo povezljivosti prostora, načrtovanja zelene infrastrukture in zagotavljanje ekosistemskih storitev, oblikujejo se osnove za učinkovito upravljanje prostora v povezavi z gospodarskimi in družbenimi koristmi (na primer ukrepi kmetijske politike ter upravljavski načrti za zavarovana območja po predpisih s področij ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine), obravnava se varstvo pred naravnimi nesrečami (preprečevanje škode zaradi poplav na poselitvenih območjih, poselitve na plazovitih območjih). S

celovitim razvojem podeželja ter varstvom, načrtovanjem in upravljanjem krajine se uveljavlja tudi *Evropska konvencija o krajini* (Ur. l. RS, št. 19/2003) in gradi krajinska politika Slovenije (Ažman idr., 2020).

3 Načela obravnave krajine na regionalni ravni

Na regionalni ravni se z obravnavo krajine zagotavlja celovit pogled na vse sestavne dele prostora ter upoštevanje njihovega značaja in potencialov (razvojni, poselitveni, varovani, zavarovani, ogroženi ipd.) in ne le obravnava naravnih ali ohranjenih delov prostora. Pomembna je tudi celostna obravnava medsebojnih interakcij, vplivov in povezav med vsemi sestavnimi deli prostora. Ključna načela obravnave krajine so:

1. Usmerjenost v doseganje zelenega stanja v prostoru

Z opredeljenim zelenim stanjem v krajini in jasno izoblikovano predstavo o tem, katerim ciljem se sledi, se izoblikuje tudi obravnava krajine v regiji in njenih posameznih delov, na primer kaj naj se strateško ohranja in kaj prostorsko razvija, spreminja.

2. Analiza in vrednotenje kot osnovi prostorsko načrtovalskega dela

Analiza je problemsko naravnana in usmerjena v zbiranje tistih informacij, ki omogočajo tehtanje prostorskih odločitev in stvarno usklajevanje posameznih interesov v prostoru. Odvisno od značilnosti prostora in doseganja ciljev je treba upoštevati možnost/nujnost zagotavljanja specifičnih strokovnih podlag (na primer za urejanje voda, varstvo kulturne dediščine ipd.) in osredotočeno oblikovanje prostorskih rešitev (umeščanje v prostor).

3. Povezovanje z drugimi načrtovalskimi in varstvenimi opravili

Smiselno je, da izdelava usmeritev razvoja v krajini upošteva in sovпада z vsebinami in postopki priprave povezanih gradiv, kot so urbanistične zasnove, različni upravljavskimi načrti, strokovne podlage ipd., ki se nanašajo na obravnavano regijo.

4. Problemska naravnost

Na ravni regije sta pomembni celovita obravnava ter tudi osredotočenost na aktualne razvojne namere in potrebne prostorske ureditve, problematične prostorske okoliščine in območja nasprotujočih si razvojnih in/ali varstvenih interesov. Na podlagi strokovnih podlag je potrebno prepoznavanje obstoječih in potencialnih problemov (prostorskih, okoljskih, upravljavskih, socialnih), razvrednotenje, razvojnih teženj in naravnih procesov, ki spreminjajo ravnovesje v prostoru.

5. Aktivno prostorsko načrtovanje – ustvarjalno varstvo ter razumno usmerjanje razvoja in varstva v prostoru

Je nujno za preseganje načrtovalske prakse, osredotočeno na investitorske pobude in nekritično povzemanje in nizanje posameznih resornih plasti. Potrebna je kritična presoja programskih opredelitev in strateških izhodišč za nadaljnje odločanje o razvoju prostora ter aktivno usmerjanje razvojnih pobud na osnovi jasnih ciljev, konceptov in meril. Usmeritve za razporeditev dejavnosti poleg okvirnih območij za njihov razvoj upoštevajo in določajo tudi funkcijske povezave, različne smeri in kategorije razvoja dejavnosti ali varstva naravnih virov ter prednostna območja.

6. Vrednotenje vplivov na gospodarstvo, družbo in okolje kot neločljivo povezan del prostorskega načrtovanja

Vplivi dejavnosti, prostorskih ureditev in posegov se obravnavajo sproti ne glede na fazo izdelave RPP in formalno izvedbo postopka celovite presoje vplivov na okolje. Vrednotenje (ocena, presoja) vplivov je optimizacijski in načrtovalski postopek, usmerjen v iskanje in izbiranje (naj)boljših rešitev ter podajanje izvedljivih omilitvenih in izboljševalnih ukrepov – konceptualnih, prostorskih/lokacijskih in tehnoloških/oblikovalskih.

7. Vključevanje v vsa področja (resorje, sektorje) odločanja o razvoju in varstvu v prostoru

Usmeritve in rešitve v RPP se povezujejo s strateškimi (resornimi, razvojnimi) in operativnimi dokumenti s področij, povezanih z urejanjem prostora – kmetijstvo in razvoj podeželja, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, varstvo okolja, ohranjanje narave, upravljanje voda, celostno ohranjanje (varstva) kulturne dediščine in kulture, zdravje, prometna infrastruktura, prometna omrežja in trajnostna mobilnost, turizem, gospodarstvo, lokalni in regionalni razvoj, energetika, rudarstvo, obramba, varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami in varstvo pred požarom.

8. Upoštevanje regionalne raznolikosti in izzivov, povezanih s podnebnimi spremembami

Upoštevati je treba krajinske značilnosti posameznih regij. Glede na zakonska določila (ZUreP-3) in *Resolucijo o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050* (ReSPRS50, Ur. l. RS, št. 72/2023, v nadaljevanju: ReSPRS50) je velik poudarek na ohranjanju identitete prostora. Usmerjanje razvoja in prostorske rešitve se morajo prilagajati regijskim posebnostim.

4 Krajina v strokovnih podlagah za regionalni prostorski plan

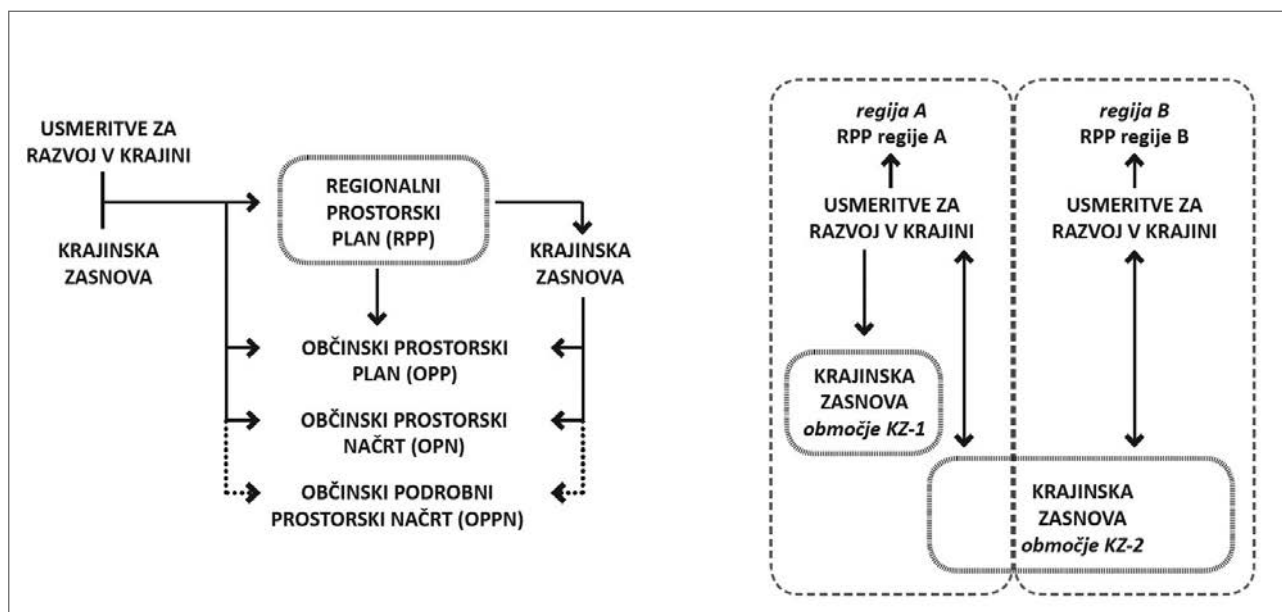
ZUreP-3 kot obvezni strokovni podlagi za RPP v povezavi z razvojem in varstvom krajine določa strokovno podlago, v kateri se na podlagi analize stanja v prostoru in razvojnih potreb določijo usmeritve za razvoj poselitve, razvoj v krajini in gospodarske javne infrastrukture, in KZ. Z željo racionalne in dopolnjujoče se priprave obeh strokovnih podlag so v nadaljevanju pojasnjeni ozadje, namen, obseg in vsebina njune izdelave.

4.1 Razvoj v krajini

ZUreP-3 pri določitvi obvezne strokovne podlage uporablja pojem »razvoj v krajini«. Ta se nanaša na dve prostorski razsežnosti: razvoj dejavnosti v krajini, torej vseh tistih, ki so (ali bodo) sestavni del krajine, in razvoj krajine same po sebi. V smislu razvoja dejavnosti v krajini se moramo zavedati, da je krajina prostor, v katerem se izvajajo dejavnosti – njeno spreminjanje je odvisno tudi od načrtovalskih odločitev in prilagajanja prostora za določen namen (spreminjanje z gradnjo, posegi) oziroma z načrtovanim opuščanjem rabe (npr. vzpostavljanje varstva). Na drugi strani govorimo o razvoju krajine same po sebi, o razumevanju procesov v krajini, povezanih z naravnimi značilnostmi, spreminjanjem zaradi naravnih procesov in/ali nenehne rabe/delovanja procesov v nekem prostoru (vzdrževanje, spremembe vodostajev in toka vodotokov, spremembe površinskega pokrova ipd.). Ne glede na poudarek ZUreP-3 v 75. členu, po katerem naj bi se na regionalni ravni usmeritve za razvoj v krajini osredotočale na ohranjanje krajinske identitete, je dejstvo, da ima krajina spremenljiv značaj in da so vse usmeritve za razvoj v krajini povezane z oblikovanjem prihodnje identitete. Usmeritve za razvoj v krajini obravnavajo oba vidika, krajina je torej enoten okvir razvoja dejavnosti, zagotavlja usklajenost posameznih interesov in horizontalno povezanost resornih ukrepov.

4.2 Usmeritve za razvoj v krajini na ravni regije in krajinska zasnova kot strokovna podlaga za RPP

Prejšnji *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-2, Ur. l. RS, št. 61/17, 199/21 in 20/22, v nadaljevanju: ZUreP-2) je kot obvezno strokovno podlago za pripravo RPP ali občinskega prostorskega plana (v nadaljevanju: OPP), OPN in varovana območja po predpisih s področja varstva kulturne dediščine uvedel KZ. V času priprave *Priporočil za izdelavo krajinske zasnove* (Cigoj Sitar idr., 2020, v nadaljevanju: priporočila) se je izkazalo, da obstajajo zelo različna mnenja, na kateri ravni naj

Slika 1: Povezanost obravnave krajine na regionalni ravni in v povezavi z občinsko/lokalno: usmeritve za razvoj v krajini kot strokovna podlaga, ki obravnava krajino celotnega območja RPP, in KZ kot strokovna podlaga za posamezna območja znotraj (ali preko) regije (ilustracija: Jana Kozamernik)

bi se KZ dejansko izdelovala – od mnenja, da je KZ izrazito orodje regionalnega prostorskega planiranja, do tega, da naj bi se KZ izdelovala za posamezne prostorske ureditve, na primer igrišče za golf, torej že na ravni, kjer se praviloma izdeluje načrt krajinske arhitekture. Priporočila so raznolikost mnenj preseglja z izhodiščem, da je KZ po značaju – podrobnosti in vsebini, na katero se osredotoča – v povezavi z ravnjo, na kateri se izdeluje, prilagodljiva. KZ je lahko:

- konceptualna: usmerjena v oblikovanje strateških izhodišč razvoja in varstva (na ravni RPP/OPP);
- usmerjena v organizacijo dejavnosti v prostoru, umeščanje novih prostorskih ureditev in/ali določanje namenske rabe (predmet OPN);
- zelo podrobna: izdelana na izvedbeni ravni in namenjena oblikovanju (podrobnih) prostorskih izvedbenih pogojev v OPN in/ali usmeritev za podrobnejše izvedbene prostorske akte (v to kategorijo spada tudi KZ, ki se kot strokovna podlaga pripravlja za občinski prostorski podrobni načrt (OPPN) za obnovo v skladu s 16. členom *Zakona o interventnih ukrepih za odpravo posledic poplav in zemeljskih plazov* (ZIUOPZP, Ur. l. RS, št. 95/23, 117/23 in 131/23).

Kot drugo razhajanje pri razumevanju izdelave KZ se je izkazal pojem krajinsko zaokroženega območja. ZUreP-3, podobno kot že ZUreP-2, ne predvideva izdelave KZ za celotno območje RPP, OPP ali OPN, temveč le za »posamezna krajinsko zaokrožena območja«. Zaokroženost je vedno stvar merila in namena obravnave. Lahko gre za širša geografsko in funkcionalno zaokrožena območja (na primer Krás, Bela kra-

jina), izrazito linijske poteze (na primer dolina Krke, obalni pas morja) ali (majhna) zaokrožena območja – zaokrožena po merilih, kot so relief, površinski pokrov, značilnosti poselitve, homogenost, prepoznavnost glede na posamezno dejavnost ali predvideno ureditev. Priporočila predvidevajo, da lahko krajinsko zaokroženo območje obsega tudi območje celotne regije ali občine, torej da se KZ lahko izdelava tudi za celotno območje prostorskega akta. K oblikovanju take predpostavke je pripomogla tudi takratna negotovost glede strokovnih podlag, ki naj bi se izdelovale na ravni celotne regije (območja RPP). Priporočila opozarjajo, da KZ kot strokovna podlaga (le) za posamezna krajinsko zaokrožena območja znotraj območja urejanja s posameznim prostorskim aktom lahko zdrži, le če/ko bo za pripravo RPP jasno opredeljena obveza izdelave strokovne podlage za krajino in njene vsebine, obravnavane na ravni celotne regije/občine.

ZUreP-3 je zgornji dilemi izdelave KZ ustrezno razrešil in potrdil izhodišča priporočil. Kot obvezno strokovno podlago za pripravo RPP ali OPP je poleg KZ določil izdelavo strokovne podlage, v kateri se na podlagi analize stanja v prostoru in razvojnih potreb določijo usmeritve za razvoj poselitve, razvoja v krajini in gospodarske javne infrastrukture. Izdelava strokovnih podlag, ki se nanašajo na krajino na regionalni ravni, je s tem postala zaokrožena. Strokovna podlaga, v kateri se določijo usmeritve razvoja v krajini, se nanaša na celotno območje RPP in odgovarja na vsa vprašanja razvoja dejavnosti v krajini ter razvoja in varstva krajine v regiji, KZ pa se nanašajo na posamezna območja znotraj območja RPP in so lahko osredotočene na posamezen prostorsko-načrtovalski problem.

4.3 Krajinska zasnova za RPP in krajinska zasnova za OPP/OPN

KZ, ki se pripravljata kot strokovna podlaga za RPP, služi neposredni opredelitvi vsebin RPP in je lahko hkrati/posredno tudi osnova za pripravo OPN. Taka KZ je strateška/planska in služi predvsem sprejemanju odločitev o varstvu in razvoju posameznih območij, usmerjanju razporeditve dejavnosti v prostoru, posledično določanju namenske rabe prostora. Izdelava KZ na tej ravni je smiselna predvsem za širša krajinsko zaokrožena območja, še posebej če ta območja segajo na območja več občin (na primer območje Krajinskega parka Goričko, dolina Kolpe, Kras). Z enotnim razvojnim in varstvenim konceptom se zagotovijo enotna strateška izhodišča urejanja, z enotnimi usmeritvami pa enotna regulacija v posameznih OPN. KZ je vseobsežna strokovna podlaga, torej se vsebina KZ ne nanaša le na urejanje krajine, ampak na vse vsebine RPP/OPP znotraj obravnavanega območja, tudi na razvoj poselitve, razvoj gospodarske javne infrastrukture in družbene infrastrukture. Če KZ, ki se pripravljata kot strokovna podlaga za RPP, hkrati posredno služi tudi kot osnova za pripravo OPN, je lahko tudi že na tej ravni podrobnejša, v določilih RPP pa se vsebine ustrezno generalizirajo (izdelavo strokovnih podlag je smiselno racionalizirati tako, da so uporabne za različne namene). Tako KZ je smiselno opredeliti kot zavezujočo prilogo RPP, saj se z generalizacijo običajno izgubljajo podrobnosti, pomembne za pripravo OPN.

5 Teme obravnave krajine na regionalni ravni

Strokovna podlaga za krajino v analitičnem delu vključuje obravnavo stanja in teženj v prostoru, krajinske zgradbe, krajinskih tipov, razvojne naravnosti in izzivov (kot so podnebne spremembe), razvojnih možnosti v prostoru glede na (obstoječe in načrtovane) dejavnosti v krajini in prostorsko-okoljske vidike (varovanje, ogroženost, problemska območja). Pri obravnavi teh vsebin se upoštevajo vizije in cilji nadrejenih dokumentov (strateški, državni) in dokumentov na regionalni ravni, potrebna je tudi seznanitev s strateškimi usmeritvami na občinski ravni in morebitnimi načrtovanimi spremembami nadobčinskega pomena. Poleg tega se upoštevajo še programska izhodišča (področne politike), njihovo prepletanje in soodvisnost.

5.1 Področja obravnave krajine na regionalni ravni – posamezne sestavine, za katere se izdelajo usmeritve

V nadaljevanju so opredeljene ključne vsebine in dejavnosti, ki jih zajema priprava strokovnih podlag v okviru priprave regionalnega prostorskega plana:

1. Poselitve na podeželju

Na področju poselitve na podeželju je pomemben podatek ReSPRS50 glede identitete podeželja in upoštevanja arhitekturne tipologije na ravni regij, pri čemer je treba upoštevati različne tipologije znotraj regije (RPP obravnava statistične regije; krajinska tipologija (Marušič idr., 1998; Golobič idr., 2023) in arhitekturna tipologija (Fister idr., 1993) imata drugačne prostorske enote). Za področje poselitve so ključnega pomena tudi strokovne podlage glede območij poplavne ogroženosti (umikanje poselitve in infrastrukture z ogroženih območij (poplavna, erozijska, plazovita, plazljiva), vzpostavljanje naravnih blažilcev ekstremnih vremenskih dogodkov (ohranitev in vzpostavitev razlivnih območij) in zagotavljanje zelenih cezur med naselji (ki so obenem pomembne za zagotavljanje ekološke povezljivosti) oziroma preprečevanje stapljanja naselij v aglomeracije in omejevanje širjenja razpršene (posamične) poselitve.

2. Kmetijstvo in kmetijska zemljišča

Vsebine vključujejo razvojna izhodišča glede agrarnih operacij in intenzivnosti pridelave, uvajanja novih tehnologij, načinov pridelave in kultur; prostorski vpliv razvoja (prednostna območja za razvoj kmetijstva, zadržan razvoj kmetijstva, območja za agrarne operacije, na primer namakanje ipd., revitalizacije kmetijske dejavnosti na določenih območjih in opuščanje kmetijske dejavnosti na določenih območjih ipd.). Tudi določanje trajno varovanih kmetijskih zemljišč naj bi imelo regionalno razsežnost, nekakšno izravnano med občinami. Potrebne so tudi usmeritve za posamezne regije glede na cilj prehranske varnosti in stabilne pridelave hrane ter trajnostne rabe proizvodnih potencialov. Z vidika namakanja se posamezna območja obravnavajo celostno (intenziteta – upoštevanje obremenitev vodnih virov zaradi namakanja, ustrezen sistem, upravljanje in vzdrževanje, dolgoročnost). Predlagajo se območja za izvajanje agrarnih operacij (komasacij, melioracij), vpetih v širši okvir zemljiško ureditvenih operacij, upoštevajoč izboljšanje kmetijskih zemljišč in/ali izboljšanja pogojev obdelave ter kontekst celovitega urejanja krajine in lastniških razmerij, vključno z usmeritvami – opredelitvijo krajinskih značilnosti/vrednot, ki se ohranjajo ob tem.

3. Gozdarstvo in gozdna območja

Glede razvoja gozdov (gozdnih območij) je ključno upoštevanje gozdnogospodarskih načrtov, ki določajo prioritete funkcije (varovalne, biotopske, pridelovalne, rekreacijske ipd.) na določenih območjih in intenziteto rabe z vključevanjem naravnih značilnosti in ekosistemskega pristopa. Biotopska funkcija gozdov je ena od podlag za zasnovo ekološke povezljivosti in načrtovanja zelenega sistema regije.

4. Urejanje voda in upravljanje teh

Nedavne poplave so pokazale, da urejanje voda ne more biti sektorsko in omejeno na posamezne projekte. Urejanje voda izrazito presega raven načrtovanja na ravni občine in bi moralo postati ključna vsebina RPP. Urejanje voda naj bo prostorsko celostno (vezano na povodja in ne na posege v posamezne segmente vodotoka) in vpeto v celovito urejanje prostora. Ukrepi za zagotavljanje poplavne varnosti in dolgoročno vzdržno upravljanje voda naj ne bodo predmet (morebitnih novih) sektorskih aktov, temveč sestavina prostorskih strateških in izvedbenih aktov. Vsebine v povezavi z urejanjem voda vključujejo: suše, poplave (spremembe na primer Q100), hidrološke ekstreme, razpoložljivost vode, potencialno onesnaženost kot grožnjo vodnim virom itd., razvoj obale in njeno ranljivost, kopalne vode.

5. Mineralne surovine

Na regijski ravni se opredeljujejo do posameznih pomembnejših nahajališč in presojujejo prihodnje potrebe. Opredelijo se strateško pomembna območja mineralnih surovin. Nahajališča in območja sanacije se obravnavajo v povezavi s prostorsko razsežnostjo in vplivi na prostor (na primer površinski kopi kot vpliv na prepoznavnost v krajini).

6. OVE, energetika

Področje energetike in razvoja energetike je bistvenega pomena v krajini. Pri tem se obravnava razvoj prednostnih območij za rabo OVE (sončna, vetrna, geotermalna in vodna energija, biomasa), pri čemer so glede prostorskih preveritev potrebni aktualni podatki o potencialih za povečanje deleža OVE, preveritve hidroenergetskega potenciala in zahtev na primer HE, ČHE ipd. – ekosistemi, ekološka povezljivost, prepoznavnost krajine ipd.

7. Turizem in rekreacija

Ključne vsebine so razvoj območij s poudarjeno rabo turizma ali rekreacije v krajini, pri čemer se upoštevajo varstveni in razvojni cilji (na primer razvoj nastanitvenih zmogljivosti, območij za kampe, kopališča, izletniške točke, pohodniške poti, kolesarske povezave, območij plovbe

ipd.), krajina je namreč ena od najpomembnejših tržnih kategorij slovenskega turizma. Na področju rekreacije in prostočasnih dejavnosti je pomemben razvoj možnosti aktivnega preživljanja prostega časa za vse v okolici bivališč, na primer razvoj rekreacijskih območij v okolici naselij.

8. Kakovost bivanja in krepitev (prostorske) identitete

Celovit pristop obravnave krajine v RPP vodi k preprečevanju razvrednotenja krajine ter ohranjanju prepoznavnosti in potencialov za konkurenčen razvoj in kakovost bivanja. Z ohranjanjem in razvijanjem krajine se prispeva k izvajanju ciljev ReSPRS50, ki poudarja izzive in koristi ohranjanja in izboljšanja naselbinske in krajinske prepoznavnosti, saj je »Slovenija prepoznavna po velikem deležu naravno ohranjenih območij, izjemnih naravnih vrednotah in kulturni dediščini, deloma ohranjeni arhitekturni identiteti ter po bogatem in raznolikem mozaiku kulturnih krajin«. Prepoznavnost prostora (ReSPRS50) je značilnost prostora, ki jo oblikujejo kakovostne grajene in krajinske prvine in strukture, lahko je opredeljena kot edinstvena in neponovljiva lastnost (na primer izjemna krajina) na ravni Slovenije ali kot značilna struktura/vzorec na regionalni ali lokalni ravni. Na ravni RPP to pomeni, da z ustreznim načrtovanjem dejavnosti in umeščanjem v krajini skrbimo, da so rešitve prilagojene regionalni tipiki oziroma prepoznavnim lastnostim, da izhajamo iz danosti prostora, da ne vnašamo generičnih oblik, objektov, urbanističnih vzorcev, da je načrtovanje infrastrukture in ureditev prilagojeno prostoru in merilu, da prispevajo k usklajeni podobi urbanih in podeželskih naselij in krajine.

9. Ohranjanje narave in varstvo kulturne dediščine

Strokovna podlaga za krajino na ravni regije opredeljuje, kakšni so prihodnji pomen kulturnih in naravnih vrednot in razvoj krajine v smislu morfoloških značilnosti – pomembnost območij prepoznavnosti, izjemnih krajin, dediščinskih krajin, naravnih parkov ipd. –, razvoj in obnova izjemnih krajin in območij prepoznavnosti, prenova krajinskih razvrednotenih območij ipd. Razvoj območij dediščine se obravnava kot integralna prostorska kategorija. Določijo se območja za izdelavo KZ na ravni regij, medregijsko in usmeritve za KZ v regiji.

10. Zeleni sistemi na ravni regije, zelena infrastruktura

Ekološka/habitatna omrežja, zagotavljanje ekosistemskih storitev in zelena infrastruktura so aktualna vsebina urejanja prostora na mednarodni ravni. Določitev samo namenske rabe prostora, v nekaterih primerih (odvisno od problematike in obravnavanega območja) ne zadošča, treba je določiti tudi način rabe/vzdrževanja, habitatne

tipe, ekološke in okoljske dejavnike. Razvoj zelenih sistemov na ravni regije je usmerjen v zagotavljanje večfunkcionalnosti in raznolikih funkcij v krajini, prilagajanje podnebnim spremembam, upoštevanje upravljanja voda in varstvenih zahtev, ekosistemov in ekološke povezljivosti in prepoznavnosti prostora.

11. Prilagajanje podnebnim spremembam

Gre za področje oziroma vsebino, ki je nadsektorska in povezana predvsem z upravljanjem voda, kmetijstvom (varstvom kmetijskih zemljišč), gozdarstvom, kakovostjo okolja (zrak, vode, tla, odpadki), umeščanjem različnih dejavnosti v prostor. Rešitve naj vključujejo vidike blaženja podnebnih sprememb in prilagoditev nanje, ki so take, da prispevajo k zmanjšanju negativnih vplivov na okolje in podnebje, k izboljšanju stanja okolja ter krepitvi odpornosti določenega območja na naravne in druge nesreče.

V nadaljevanju povzemamo primere projektov za posamezna področja razvoja dejavnosti v krajini glede na usmeritve Re-SPR50 in nekaterih drugih dokumentov. V vseh dvanajstih

RRP za obdobje 2021–2027 smo pregledali projekte, ki so relevantni za razvoj v krajini. Regije so vključile raznovrstne projekte, ki se navezujejo na različne ravni prostorskega načrtovanja, od regionalne do občinske ali celo lokalne (na primer znotraj določene soseske). Preveritev projektov, ki so že prepoznani v regijah, je smiselna in pomeni eno od vhodnih informacij za pripravo prve generacije RPP. Obstoječe predloge je treba prostorsko preveriti in opredeliti z vidika potreb in vplivov, njihovega usmerjanja na ustrezne lokacije in določanja omilitvenih ukrepov, ki naj se izrazijo v nadaljnjih fazah načrtovanja. Prepoznajo naj se projekti, ki presega občinsko raven, državna raven pa je za njihovo umeščanje preveč robustna. Finančne, kadrovske in časovne omejitve priprave RPP se bodo verjetno izrazile tudi pri racionalizaciji obsega RPP – iz vseobsežnega načrta v načrt, ki bo opredelil le bistvene in konkretne vsebine regionalnega razvoja. Pri tem je treba vključiti vsa področja oziroma dejavnosti v krajini (prvi stolpec v tabeli) z upoštevanjem regionalnih posebnosti. Pri preveritvi predlaganih projektov se upošteva tudi skladnost projektnih predlogov z usmeritvami strateških dokumentov (povzeti so v prvem stolpcu tabele).

Preglednica 1: Primeri razvojnih pobud oziroma načrtovanih projektov iz trenutnih RRP (namenoma so vključeni projekti z različnim značajem, od lokalnega do regionalnega) in strateških usmeritev po področjih obravnave krajine

Dejavnosti v krajini/področja usmeritve strateških dokumentov	Primeri razvojnih pobud oziroma načrtovanih projektov iz veljavnih RRP
Poselitve na podeželju (ReSPR50) <ul style="list-style-type: none"> • Prenova podeželskih naselij, ureditev jeder naselij; • ohranjanje identitete podeželskih naselij in krajine; • zaokroženost naselij (preprečevanje zlivanja naselij); • umik poselitve z ogroženih območij (poplavna, erozijska, plazovita, plazljiva), vzpostavljajo se naravni blažilci ekstremnih vremenskih dogodkov (ohranitev in vzpostavitev razlivnih območij); • omejevanje širjenja posamične poselitve, razen na območjih, ogroženih zaradi naravnih nesreč. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ureditev in oživiljanje vaških jeder in mestnih središč (občine Ajdovščina, Bovec, Cerklje ob Soči, Idrija; Goriška razvojna regija); • razvoj osnovnih storitev na podeželju (na primer JV Slovenija).
Kmetijstvo <ul style="list-style-type: none"> • Obdelana kmetijska zemljišča in večja prehranska samooskrba (ReSPR50); • ohranjanje trajne rodovitnosti, preprečevanje zaraščanja; • prehranska varnost in stabilna pridelava hrane, trajnostna raba proizvodnih potencialov (ReSURSKŽ, Ur. l. RS, št. 25/11); • trajno varovana in druga kmetijska zemljišča (določanje v DPN, občinskih načrtih). 	<ul style="list-style-type: none"> • Namakalni sistemi (Gorenjska razvojna regija); • gradnja namakalnega sistema Vipavske doline (Goriška razvojna regija); • spodbujanje kmetijstva in trajnostni razvoj podeželja (MONG, Ajdovščina, Tolmin; Goriška razvojna regija); • ekološka pridelava hmelja kot tržna niša (Savinjska razvojna regija, občina Žalec).

Dejavnosti v krajini/področja usmeritve strateških dokumentov	Primeri razvojnih pobud oziroma načrtovanih projektov iz veljavnih RRP
Gozdarstvo	
<ul style="list-style-type: none"> • Gozdni kompleksi za varovanje pred erozijo (ReSPR50); • nacionalni gozdni program temelji na regionalnih značilnostih in ekosistemskem pristopu (RENGP, Ur. l. RS, št. 111/07); • ohranjanje zaplat gozdnih zemljišč in drugih krajinskih elementov 	<ul style="list-style-type: none"> • Ureditev gozdnih poti za gospodarjenje z gozdovi (Bovec, Čezsoča); • upravljanje gozdne infrastrukture za zagotavljanje poplavne varnosti Zgornje Savinjske doline in Šaleške kotline (ZGS, OE Nazarje; Savinjska razvojna regija).
Vode, upravljanje voda	
<ul style="list-style-type: none"> • Zagotavljanje čiste pitne vode; • razvoj trajnostno naravnanih pomorskih dejavnosti; • turistične možnosti voda se opredelijo v okviru RRP; • varstvo in obramba pred nesrečami; • zmanjšanje nevarnosti zaradi poplav (ReSPR50). 	<ul style="list-style-type: none"> • Protipoplavna varnost v goriški regiji (Ajdovščina, Idrija, MONG, Šempeter -Vrtojba); • poplavna varnost ob Bolski (Savinjska razvojna regija); • poplavna varnost subregije (Savinjska razvojna regija; Spodnja Savinjska dolina); • izgradnja nujno potrebnih protipoplavnih ukrepov za območje Celja in Laškega (RS, Savinjska razvojna regija); • sanacija plazov po neurjih (občina Mozirje, Savinjska razvojna regija); • protipoplavni ukrepi – suhi zadrževalnik Črnolica (faza D) (občina Šentjur, Savinjska razvojna regija).
Izkoriščanje mineralnih surovin in sanacije	
<ul style="list-style-type: none"> • Optimizacija pridobivanja, postopno zapiranje manjših pridobivalnih prostorov; • sanacije; • varstvo virov mineralnih surovin in omejevanje drugih dejavnosti na območjih pridobivanja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Obnova podjetja IAK – optimizacija proizvodnje, obnova infrastrukture v kamnolomu (Industrija apna Kresnice, Zasavska razvojna regija); • izraba degradiranega območja odlagališča Graščak (Savinjska razvojna regija; občina Slovenske Konjice).
OVE, energetika	
<ul style="list-style-type: none"> • Povečanje deleža energetske oskrbe iz OVE in nizkoogljičnih virov (ReSPR50); • potenciali za OVE se opredelijo v regionalnih energetskih konceptih kot strokovna podlaga (ReSPR50); • hidroenergija – preveritve hidroenergetskega potenciala in zahtev (ekosistemi, ekološka povezljivost, prepoznavnost krajine ipd.) (ReSPR50). 	<ul style="list-style-type: none"> • Povečanje deleža OVE (zunaj območij neokrnjene narave in območij NV) sočasno z revitalizacijo lesne industrije (Gorenjska razvojna regija); • izgradnja sončnih elektrarn na območju občine Kanal ob Soči (Goriška razvojna regija).
Turizem	
<ul style="list-style-type: none"> • Posebna območja za širitev se opredelijo v akcijskem programu za izvajanje strategije (ReSPRS50); • nastanitvene možnosti se zagotovijo s prenovo objektov; • razvoj turizma se prilagodi zmogljivostim prostora. 	<ul style="list-style-type: none"> • Trajnostna turistična destinacija Unesco biosferno območje Julijske Alpe (Gorenjska razvojna regija); • razvoj in posodabljanje smučišč (žičniške naprave, zasneževanje, kolesarski parki; Gorenjska razvojna regija); • turistične kolesarske poti (občine Bovec, Kobarid, Renče - Vogrsko; Goriška razvojna regija).
Rekreacija in prostočasne dejavnosti	
<ul style="list-style-type: none"> • Raznolike dejavnosti, rekreacijska območja v okolici naselij ipd.; • zdrav življenjski slog. 	<ul style="list-style-type: none"> • Regijski športno-rekreacijski center Ajševica (Goriška razvojna regija); • zagotavljanje varnih pešpovezav (Goriška razvojna regija); • medgeneracijski mestni park v Cerknici (primorsko-notranjska regija); • krepitev zdravega načina življenja za podporo ZELENI EU (Savinjska razvojna regija; občina Solčava).

Dejavnosti v krajini/področja usmeritve strateških dokumentov	Primeri razvojnih pobud oziroma načrtovanih projektov iz veljavnih RRP
Razvoj zelenih sistemov na ravni regije in zelena infrastruktura (ReSPR50)	
<ul style="list-style-type: none"> • Povezanost zelenih sistemov na ravni regije (se opredeli v RPP) in lokalne ravni – zeleni sistemi naselij; • z zeleno infrastrukturo se podeželje povezuje z urbaniimi območji; • z zelenim sistemom se zagotavlja večfunkcionalnost prostora, zlasti ekološke in okoljske funkcije, prilagajanje na podnebne spremembe, vključno z različnimi površinami voda, ekosistemi, tla in gozd, prepoznavnost krajine in rekreacija v krajini, zagotovi se povezanost zelenega sistema regije z drugimi in zelenimi sistemi naselij; • ekološka povezljivost: povezljivost ekoloških procesov in struktur, ekološki koridorji, biotska raznovrstnost (RENVO20–30, Ur. l. RS, št. 31/20 in 44/22). 	<ul style="list-style-type: none"> • Zelena infrastruktura okoli mesta Postojne (Primorsko-No-tranjska razvojna regija); • regionalni prostorski plan LUR (Osrednjeslovenska razvojna regija).
Prilaganje podnebnim spremembam (ReNPVO20–30, Ur. l. RS, št. 31/20 in 44/22)	
<ul style="list-style-type: none"> • Blaženje podnebnih sprememb in prilaganje tem; sprejem nujnih ukrepov; • zmanjšana izpostavljenost vplivom podnebnih sprememb ter občutljivost nanje in ranljivost zanje s povečano odpornostjo in prilagoditveno sposobnostjo družbe. 	<ul style="list-style-type: none"> • Blažitev posledic podnebnih sprememb: protipoplavne zaščite, sanacija plazov (Javornik, Koroška Bela) (Gorenjska razvojna regija); • center za prilaganje na podnebne spremembe (Ajdovščina).
Prepoznavnost (identiteta) na regionalni ravni	
Kulturne in naravne vrednote (razvoj sektorjev varstvo kulturne dediščine; ohranjanje narave) (ReSPR50)	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomembnost območij prepoznavnosti, izjemnih krajin, dediščinskih krajin, naravnih parkov ipd. – opredelitev teh območij; • razvoj in obnova izjemnih krajin in območij prepoznavnosti; • razvoj posebnih območij: prenova krajinskih razvrednotenih območij; • KD kot razvojni vir – spodbujanje aktivnejše rabe KD kot vir razvoja (regionalnega, lokalnega); • širša zavarovana območja se razvijajo kot integralne prostorske kategorije, posebne strokovne podlage. 	<ul style="list-style-type: none"> • Unescovo biosferno območje Julijske Alpe (Julijana, kolesarjenje, bela in zelena zima, ribištvo, top dogodki) (Gorenjska razvojna regija); • mreža varovanih in zavarovanih območij (projekt TNP, mokrišča, Udin boršt, Dovžanova soteska (vzpostavitev formalnega upravljanja) (Republika Slovenija); • izgradnja, obnova, ureditev in dostop do kulturne in naravne dediščine (Ajdovščina, Bovec, Brda, Cerklje, Idrija, MONG, Brda, Soča).

6 Sklep

Obravnava krajine na regionalni ravni – s splošno strokovno podlago razvoja v krajini in s KZ – na podlagi strokovno domišljenih, utemeljenih in usklajenih strateških odločitev določi jasen koncept razvoja in varstva v krajini.

Končni rezultati obravnave sistema krajine na regionalni ravni so določitev zasnove organizacije prostora v regiji, usmeritev za posamezne dejavnosti, intenzivnost razvoja posamezne dejavnosti in večnamenskost območij, opredeljevanje regijskega zelenega sistema in določitev območij, za katera je potrebna podrobnejša obravnava (na primer ciljno naravna strokovna podlaga, KZ), pri čemer je ključno povezovanje dejavnosti in

obrnava prostorskih prvin kot krajinskih entitet, konkretno pa tudi določitev prednostnih ukrepov. Glede na ustreznosti za določene dejavnosti se opredelijo območja prednostnega razvoja dejavnosti (intenziviranje posameznega področja), razvoja ob hkratnem varstvu naravnih vrednot in območja prednostnega varstva vrednot (intenziviranje varstva). Usmeritve vedno stremijo k trajnostni rabi okoljskih virov, zmanjšanju degradacije okolja in izboljšanju prostorske učinkovitosti. V okviru RPP se izoblikuje tudi program ukrepov, s katerim se aktivno izvajajo rešitve iz RPP in upravlja prostor. Program ukrepov poleg območij podrobnejšega urejanja obsega opredelitev ukrepov za izvedbo posameznih rešitev iz RPP, praviloma

v obliki akcijskega načrta, način prenosa v področno (resorno, sektorsko) delovanje, dokumente in pravne režime ter finančne mehanizme.

Že v preteklosti je bil utemeljen planerski pristop vrednotenja prostora za razvoj dejavnosti skozi analize ustreznosti prostora za določene rabe. Smiselna bi bila uveljavitev tega tudi na regijski ravni, ki bi ji sledilo podrobnejše načrtovanje na lokalni ravni, še posebej pri vprašanih razmestitve v prostoru. Varstveni režimi (kot so naravne vrednote, Natura 2000, kulturna dediščina, vodovarstvena območja, gozdni rezervati, zakonsko varovana območja ipd.) se vključujejo med obravnavo vseh vsebin kot prostorski potencial in tudi kot vidik ranljivosti okolja, na primer v analizah ranljivosti za določeno predlagano/potencialno rabo. Umeščanje različnih dejavnosti na najprimernejše lokacije se obravnava skozi vidik privlačnosti za rabo, izdelava se ocena privlačnosti prostora za specifično dejavnost (na primer na podlagi sektorskega interesa). Ob vrednotenju oz. soočenju ranljivosti in privlačnosti se izluščijo bolj in manj ustrezna območja, na katerih ni omejitev za rabo z vidika ranljivosti okolja in ki so še primerna z vidika privlačnosti za rabo, s tem pa lokacije, ki so (naj)ustreznejše in imajo (naj)manj negativnih učinkov na okolje.

.....
Dr. Damjana Gantar, univ. dipl. inž. kraj. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: damjana.gantar@uirsi.si

Jana Kozamernik, univ. dipl. inž. kraj. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: jana.kozamernik@uirsi.si

Dr. Aleš Mlakar, univ. dipl. inž. kraj. arh.
Prostorsko načrtovanje Aleš Mlakar s. p., Ljubljana
E-pošta: ales.mlakar@siol.com

Viri in literatura

Ažman, T., Berlot, Š., Bevk, T., Cigoj Sitar, N., Hladnik, J., Hudoklin, J., idr. (2020): *Koncept Krajske politike Slovenije*. Ljubljana, Društvo krajskih arhitektov Slovenije.

Cigoj Sitar, N., Gantar, D., Kozamernik, J., in Mlakar, A. (2020): *Priporočila za izdelavo krajske zasnove*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Evropska konvencija o krajini. Uradni list Republika Slovenije št. 19/2003. Ljubljana.

Fister, P., Boh-Pečnik, N., Debevec, L., Deu, Ž., Kavčič, M., in Lah, L. (1993): *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor Republika Slovenije, Zavod Republike Slovenije za prostorsko planiranje.

Golobič, M., Penko Seidl, N., Bevk, T., Pipan, T., Kostanjšek, B., in Hudoklin, J. (2023): *CRP V5-2135: Prenova Regionalne razdelitve krajskih tipov in izjemnih krajin v Sloveniji ter njihova digitalizacija, Tretje vmesno poročilo: Posodobitev regionalizacije in izjemnih krajin, usmeritve – 1. del*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo.

Marušič I., Dušan, O., Jančič, M., Bartol, B., Jug, M., in Maligoj, T. (1998): *Metodološke osnove: [uvodni zvezek]*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Zavod Republike Slovenije za prostorsko planiranje.

Resolucija o nacionalnem gozdnem programu (ReNGP). Uradni list Republike Slovenije, št. 111/07. Ljubljana.

Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030 (ReNPVO20–30). Uradni list Republike Slovenije, št. 31/20 in 44/22. Ljubljana.

Resolucija o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050 (ReSPRS50). Uradni list Republike Slovenije, št. 72/2023. Ljubljana.

Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo.si hrano za jutri« (ReSURSKŽ). Uradni list Republike Slovenije, št. 25/11. Ljubljana.

Zakon o interventnih ukrepih za odpravo posledic poplav in zemeljskih plazov (ZIUOPZP). Uradni list Republike Slovenije, št. 95/23, 117/23 in 131/23. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2). Uradni list Republike Slovenije, št. 61/17, 199/21 in 20/22. Ljubljana.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). Uradni list Republike Slovenije, št. 199/21, 18/23, 78/23 in 95/23. Ljubljana.

Jože KOS GRABAR
Klemen R. BIZJAK
Žan PLEVNIK

Vsebinska in organizacijska zasnova podnebno nevtralne in trajnostne razvojne preobrazbe regionalne skupnosti občin

Prispevek obravnava podnebno nevtralno in trajnostno razvojno preobrazbo regionalne skupnosti občin oziroma regije, pri čemer se osredotoča na organizacijske in vsebinske usmeritve in predloge, kako to preobrazbo izpeljati. Po vsebinski plati se preobrazba nanaša na osrednje družbene podsisteme v regiji, zlasti na (krožno) gospodarstvo, (obnovljivo) energetiko in (trajnostni) promet, hkrati pa na povezano pripravo temeljnih izhodišč in načel, korenitih inovativnih področnih zasnov in sinergijsko učinkovitih, naprednih vzorčnih projektov. Pri uresničevanju sprejetih zastavitev naj bi se za pospešitev preobrazbe uporabljala tudi strategija skokovitosti (ang. *leapfrogging*). Po organizacijski plati prispevek navaja predlog povezanega večinstitucionalnega pristopa z osrednjo vlogo operativnega vodstva in nadzornega sveta ter sodelovanjem zaveznikov, svetovalcev in zainteresiranih javnosti, vse ob dobro zasnovanih

načinih medsebojnega komuniciranja. Poudarjen je pomen doseganja čim širšega soglasja glede ciljev in namenov preobrazbe ter zagotovitve potrebnih finančnih sredstev, tudi s pomočjo novih finančnih mehanizmov. Prispevek regionalno konceptualno nadgrajuje spoznanja in izkušnje iz izvedbe mednarodnega projekta *Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope*, ki je bil med letoma 2020 in 2022 izveden tudi ob sodelovanju partnerjev iz mesta Maribor. Sintezno so predstavljeni dobre izkušnje, primeri, priporočila in slabosti, s katerimi smo se srečali med izvajanjem tega projekta.

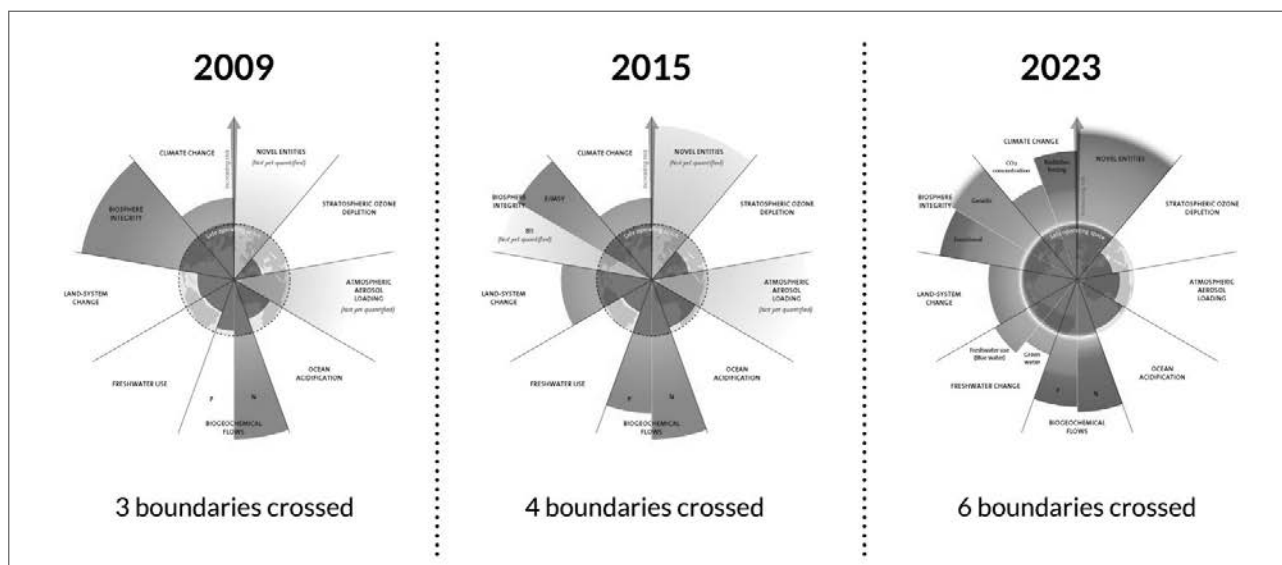
Ključne besede: podnebna nevtralnost, trajnostni razvoj, regije, občine

1 Uvod

Vsaka družba oziroma družbena skupnost doživlja spremembe in preobrazbe, ki so posledica njenih notranjih silnic (dejavnosti, ustvarjalnosti) in zunanjih dejavnikov (vplivi drugih družb oziroma (naj)širše družbe ter sprememb v ožjem in širšem naravnem okolju). Če se družba razvija uspešno, mora biti zmožna omenjene spremembe obvladovati in sousmerjati tako, da je to družbi ter njenim pripadnikom in pripadnicam čim bolj v korist, morebitne škode pa je obenem čim manj. Pri tem je pomembno tudi to, v kolikšnem deležu oziroma v katerih svojih teritorialnih delih izvaja družba prej omenjeno obvladovanje in usmerjanje. Za uresničevanje nekaterih družbenih potreb je namreč primerna lokalna raven, za druge regionalna, za tretje državna oziroma nacionalna in za četrte mednarodna ali celo občečloveška (planetarna) raven. Splošnejših družbenih potreb, tj. tistih, ki se nanašajo na večje število prebivalcev, ne moremo celovito ali optimalno obravnavati in zadovoljevati na lokalni ravni, temveč je za ukvarjanje z njimi primeren regionalni ali državni kontekst (ali celo širši).

Ta prispevek se nanaša na družbo oziroma družbeno skupnost regionalno povezanih občin (v nadaljevanju: regija), in sicer v okviru Republike Slovenije ter v kontekstu podnebnih sprememb, drugih okoljskih izzivov in problemov ter širše družbenih negotovosti in težav. Namen prispevka je obravnavati temo usmerjanja družbene preobrazbe na regionalni ravni, pri čemer so osnovni cilji:

1. prilagajanje podnebnim spremembam;
2. omilitev ali odprava negativnih vplivov družbenega delovanja na podnebje in naravno okolje nasploh;
3. trajnostno (sonaravno, vzdržno) uresničevanje – v okoliščinah aktualnih in pričakovanih izzivov, negotovosti in tveganj – tistih družbenih potreb, ki se izražajo tudi in zlasti na regionalni ravni.

Slika 1: Trend prekoračenja planetarnih meja (razpoložljivih zmoglosti za varno delovanje) – leta 2009 so bile prekoračene tri meje, leta 2015 štiri, leta 2023 pa je bilo prekoračenih že šest meja (vir: Stockholm Resilience Centre, 2023).

Znaten del okoljskih izzivov in problemov, s katerimi se danes soočamo (tudi na ozemlju Republike Slovenije in v njenih regijah, izhaja iz širšega, tj. kontinentalnega in/ali planetarnega konteksta. Pri tem gre za problematiko plinov v stratosferi in atmosferi, zakisanosti oceanov, bio-/geokemičnih tokov, rabe pitne vode, sprememb rabe tal, integritete biosfere, podnebnih sprememb ipd. S slike 1 razvidni negativni planetarni trendi v zvezi s prej naštetim bodo vplivali tudi na okoljske in posledično družbene spremembe na nižjih ravneh, tudi na regionalni (Richardson idr., 2023).

Avtorji tega prispevka izhajajo tudi iz zavedanja, da v Republiki Sloveniji pokrajine kot samoupravne lokalne skupnosti še niso ustanovljene in da je bilo v zvezi s tem v zadnjih treh desetletjih izvedenih že precej dejavnosti. Tako je bilo z izhodiščnim *Zakonom o lokalni samoupravi* (Ur. l. RS, št. 72/1993: 3765) predvideno: »Občine se samostojno odločajo o povezovanju v širše lokalne samoupravne skupnosti, tudi v pokrajine.« Poznejše spremembe tega zakona so to določilo črtale, ohranile pa možnost ustanovitve oziroma povezave dveh ali več občin v »enonamensko ali večnamensko zvezo občin« (*Zakon o lokalni samoupravi*, ZLS, Ur. l. RS, št. 94/2007, 76/2008, 79/2009, 51/2010, 40/2012, 14/2015, 11/2018, 30/2018, 61/2020 in 80/2020). Predlogi ustanovitve posameznih pokrajin niso doživeli svojega zakonskega epiloga, enako velja za celovit predlog pokrajinske zakonodaje (2019–2022), oblikovan po sprejetju ustavnih sprememb (leta 2006) za oblikovanje pokrajinskega podsistema lokalne samouprave (Državni svet Republike Slovenije, 2019).

Kljub navedenemu menimo, da so že delujoče ali zakonsko predvidene institucije in strukture regionalnega značaja (območna razvojna partnerstva, regijske razvojne mreže, regional-

ne razvojne agencije, regionalne zbornice v okviru Gospodarske zbornice Slovenije ipd.) okvir, v okviru katerega je mogoče začeti uresničevanje regionalnih razvojnih preobrazbenih usmeritev in predlogov, kakršne kot primere navajamo v tem prispevku.

Po pričakovani formalni vzpostavitvi pokrajin bo mogoče odpraviti slabosti, ki izhajajo iz njihove odsotnosti in ki so povezane tudi s temo tega prispevka. Ena od izpostavljenih slabosti razvojnega načrtovanja v Sloveniji je, da se zaradi pomanjkljive podnebno-razvojne vizije in prezapletenih postopkov na državni ravni ne uspevamo dovolj uspešno odzivati (zlasti glede preprečevanja in/ali omilitve) na okoljske nevarnosti in nesreče, kot so suše, neurja, poplave, zemeljski plazovi, požari, žledolomi ipd. Hkrati se moramo na lokalni ravni zaradi življenjskih potreb prebivalstva akcijsko in sanacijsko čim prej in čim bolj odzivati na navedene dogodke, vendar predvsem zaradi sistemsko nezadostnega financiranja marsikje ne uspeemo zadovoljiti niti osnovnih potreb v zvezi s tem.

2 Vsebinski vidiki podnebno nevtralne in trajnostne razvojne preobrazbe regije

Besedna zveza *vsebinski vidiki* se v tem prispevku nanaša na:

1. temeljna vodila (vizijo, paradigmo);
2. osnovna načela delovanja;
3. korenite področno-programske zasnove;
4. projekte in ukrepe v zvezi s splošno in podrobneje razdelano vsebinsko zastavitvijo razvojne preobrazbe regije, obravnavane v tem prispevku.

Vse štiri zgornje vsebinske postavke je treba oblikovati v začetni fazi priprave oziroma izpeljave razvojne preobrazbe, in sicer specifično za konkretno regijo. V to dejavnost je treba vključiti vse sodelujoče subjekte ter upoštevati njihove pristojnosti in vnaprej dogovorjeni način sprejemanja odločitev. V nadaljevanju primeroma navajamo mogoče vsebine za omenjene štiri postavke.

2.1 Temeljna vodila (vizija, paradigma)

Razvoj regije bo v nekaj prihodnjih desetletjih temeljil na rastočem znanju, etiki in ustvarjalnosti njenih prebivalcev, na celostnem (holističnem) in preudarnem pristopu, na medčloveški pravičnosti, odgovornosti do drugih živih bitij in ekosistemov, okoljski ozaveščenosti, na regionalnih primerjalnih prednostih ter preteklih dobrih domačih in tujih praksah. Stremeli bomo h kakovostnemu izvajanju dejavnosti v družbi ter enakopravnemu in samozavestnemu sodelovanju z zainteresiranimi subjekti iz drugih regionalnih, po potrebi tudi mednarodnih skupnosti in okolij. Pri delovanju regionalne družbene skupnosti bomo ustvarjalno upoštevali omejenost (regionalnih) naravnih virov, zlasti neobnovljivih. Skupni vplivi regionalnega družbenega delovanja bodo navznoter in navzven (tj. do širše družbe in naravnih sestavin okolja) uglaseni in uravnoteženi. Obstoječa in nasledena družbena in okoljska nesorazmerja in konflikte bomo ublažili in dolgoročno odpravili. Regija bo postala bolj samozadostna, odporna in hkrati bolj odzivna na spremembe ter notranje in zunanje izzive različnih vrst. Prispevali bomo svoj delež k ublažitvi in razreševanju podnebnih in drugih okoljskih problemov v regiji in širše. Spoznanja in primere dobre prakse na tem področju bomo intenzivno izmenjevali znotraj lastne regionalne skupnosti in z zainteresiranimi subjekti od drugod. Z nudenjem medsebojne pomoči bomo krepili vzajemni regionalni razvoj (Kos Grabar idr., 2021).

2.2 Osnovna načela delovanja

Pri snovanju in izvajanju razvojne preobrazbe bodo sodelujoči subjekti v regiji upoštevali ta načela:

- sistematičnost, celovitost in dolgoročna ter (selektivno tudi) kratkoročna usmerjenost razvojne preobrazbe in njenega izvajanja;
- transparentnost komuniciranja in sprejemanja odločitev;
- odprto, spodbujajoče, participativno, nemonopolizirano vključevanje zainteresiranih organizacij in posameznikov iz regije;
- dvig ravni samooskrbnosti in odpornosti (tj. zmanjšanje stopnje ranljivosti) gospodarstva, socialnih struktur in naravnih danosti regije;
- združevanje, povezovanje, nadgradnja, krepitev in sinergija razpoložljivih virov in zmogljivosti v regiji (instituci-

onalnih, kadrovskih, finančnih, materialnih ipd.);

- upoštevanje sodobnih znanstvenih, strokovnih in etičnih spoznanj, dosežkov in rešitev (v tem okviru tudi t. i. pametnih rešitev).

2.3 Korenite področne zasnove

Za izbrane osrednje regionalne podsisteme oziroma področja (na primer gospodarstvo, pridelava hrane, izobraževanje, zdravstvo, promet, elektronske komunikacije, komunalna infrastruktura (pitna voda, odplake, odpadki), energetska infrastruktura, naravne vrednote ipd.) se v eni od začetnih faz snovanja regionalne razvojne preobrazbe pripravijo t. i. korenite (temeljite, radikalne) zasnove razvoja in sprememb teh podsistemov. Te naj bodo ustvarjalno domiselne in ambiciozne, upoštevajo ter hkrati učinkovito naj obravnavajo okoljsko in družbeno problematiko, ki je značilna za regijo (YES tim Maribor, 2020a).

Kot primer navajamo mogočo korenito zasnovo za področje krožnega in na naravnih virih temelječega gospodarstva v regiji, poimenovano BioRegija. Ta je zasnovana kot središčno vzorčno območje za izvajanje celovite trajnostne preobrazbe, pri kateri se tesno prepletajo antropogene in naravne sestavine, se inovacije tesno navezujejo na naravo in se vzpostavljajo novi standardi trajnostnega razvoja. V BioRegiji so javno zdravje, zdravje posameznika in naravni viri visoko postavljene vrednote. V regenerativno zasnovani produkciji so ogljično intenzivni in okoljsko še kako drugače problematični materiali in vhodne surovine nadomeščeni s primernejšimi. Novooblikovana BioBanka finančno podpira projekte za dvig biodiverzitete, ohranjanje ekosistemov ter lokalno in regionalno trajnostno pridelavo hrane in biomase. Biorafinerije proizvajajo napredne, na naravi temelječe snovi in materiale, na primer nanovlakna, ki v proizvodnji nadomeščajo tradicionalne materiale. Lesna tradicija BioRegije postaja eden od temeljev trajnostnega regionalnega gospodarstva. Večina novih stavb se gradi iz recikliranega lesa in biološko razgradljivih materialov, njihov videz izhaja iz kakovostnih primerov vernakularne in sodobne arhitekture. V naseljih v regiji se urejajo ekološki in permakulturni parki in vzpostavljajo rekreacijska območja, ki se ob dežju spremenijo v jezera ali mokrišča. Biogospodarstvo v regiji priteguje mlade strokovnjake in raziskovalce tudi od drugod. To prinaša v regijo in njena naselja nove priložnosti in novo življenje.

BioRegija skrbi za čim višjo stopnjo svoje energetske samozadostnosti prek rabe kombinacije obnovljivih virov energije. Viški energije, ki jih proizvajajo lokalne skupnosti v regiji, se shranjujejo v »lokalnih energetskih središčih« in si jih lahko lokalne skupnosti po potrebi izmenjujejo.

V BioRegiji je glavna transportna osredotočena na *aktivni transport* (hoja, tek, kolesarstvo) in elektrificirani javni potniški prevoz, dostopen vsakomur. Z aktivnim transportom si prebivalke in prebivalci zagotavljajo hiter, preprost in zdrav način mobilnosti in dostopa do vsakodnevnih potrebnih storitev. Z elektrificiranim javnim prevozom je zagotovljena tudi racionalna raba prostora in energije s kar najmanjšim ogljičnim odtisom. Raba avtomobilov se izvaja samo v nujno potrebnem obsegu. Taka *prometna piramida* podpira tudi razvoj lokalnega gospodarstva (lažji dostop do majhnih podjetij in trgovin, kmetij ipd.) ter izboljšuje družabno življenje v urbanih in ruralnih okoljih.

Trajnostno zasnovano regionalno gospodarstvo v BioRegiji je alternativa *linearnemu gospodarstvu* (proizvesti-uporabiti-odstraniti), stremi k čim višji stopnji obdelave oziroma dodelave surovin in materialov, pridobljenih in/ali proizvedenih v BioRegiji, ter večinoma uporablja izrabljene proizvode in (reciklirane) odpadke kot vhodne surovine za tehnološko napredne in inovativne predelovalne dejavnosti (Bizjak, 2020).

2.4 Projekti in ukrepi

Izhajajoč iz dogovorjenih vsebin iz postavk, navedenih v prejšnjih treh podpoglavjih, so sodelujoči v okviru priprave regionalne razvojne preobrazbe opredelili v nadaljevanju konkretizirane, k operativnim ciljem usmerjene dejavnosti, prek katerih bodo uresničene vsebinske zastavitve iz teh postavk. Te dejavnosti imajo značaj konkretnih projektov (*trdih* in *mehkih*) in ukrepov organizacijskega, finančnega, pravnega, podnebnege, trajnostnega ipd. preobrazbenega značaja.

Zaradi racionalne rabe virov in upoštevanja načela učinkovitosti je priporočljivo, da se iz evidenčno pripravljene nabora vseh (idejno predlaganih in/ali tudi delno že začelih) projektov dogovorno izluščijo vzorčni ali t. i. svetilniški projekti, nato pa se po eden od teh izvede v vsaki od sodelujočih občin. V nadaljevanju se uresničeni vzorčni projekti – če so seveda uspešni – »ponovijo« v drugih občinah (tam, kjer je to potrebno) ali multiplicirajo, tj. izvedejo na širši ravni s povečanimi zmogljivostmi. Pri tem se upoštevajo pridobljeni izkušnje, znanja, operativni delovni postopki iz izvedbe vzorčnih projektov. Med vzorčnimi projekti naj bo tudi vsaj eden (ali dva) regionalnega značaja, pri izvedbi katerega hkrati sodelujejo vse občine iz regije (YES tim Maribor, 2020a).

Primeri mogočih vzorčnih projektov so vzpostavitev regionalnega središča upravljanja mobilnosti, vpeljavo enotne vozovnice za vse vrste javnega prometa v regiji (variantno tudi širše), izgradnjo sodobne vzorčne stanovanjske »soseske« po načelih trajnosti, pametnih rešitev in medsosedske kohezije, izgradnjo

skupnostne sončne elektrarne za več uporabnikov v naselju ali delu naselja, izgradnjo inovativnih rastlinjakov za trajnostno pridelavo hrane ipd. (YES tim Maribor, 2020b).

V nadaljevanju kot primer podajamo podrobnejšo zasnovo za projekt *Rastlinjaki – prihodnost hrane in tal*. Namen teh rastlinjakov, organiziranih kot inovativna, dejavnostno večstranska in integrirana podjetja, je razvijati trajnostno pridelavo hrane in rabo tal v večjih urbanih naseljih in vzpostavljati nove standarde na tem področju. Njihovo delovanje temelji na ekoloških načelih, visokokakovostni rastlinjaki pa se uporabljajo kot modularni sistemi za gojenje hrane na fragmentiranih območjih kmetijskih zemljišč in (prej) degradiranih površinah. Njihova dejavnost vključuje predvsem pridelavo rastlin, gob, rib in školjk ter zagotavlja učinkovito rabo prsti, energije, vode, hranil in drugih (naravnih) virov. V teh podjetjih rastlinjakih so združene različne panoge in storitve:

- energija in toplotni viri: za ogrevanje in osvetlitev rastlinjakov in spremnih zaprtih prostorov se uporabljajo obnovljivi energetske viri (sončna in vetrna energija, biomasa);
- ribogojstvo: gojenje rib ali školjk v nadzorovanem, sonaravno zasnovanem vodnem okolju omogoča vzrejo svežih in visokokakovostnih rib in školjk brez uporabe kemičnih sredstev in antibiotikov;
- vrtinarstvo: ekološka pridelava različnih vrst visokokakovostne in okusne zelenjave, zelišč in sadja;
- turizem: vodeni ogledi in izleti v rastlinjake, kjer lahko obiskovalci spoznavajo trajnostno pridelavo hrane, naravne vire, uporabljene v ta namen, in lokalno kulinariko;
- izobraževanje: izvajanje izobraževalnih programov za vrtce, šole in lokalne skupnosti o pomenu trajnostne pridelave hrane;
- skupnostna kohezija: omogočanje druženja lokalnega prebivalstva z možnostjo vključevanja zainteresiranih posameznikov v nekaterih delih delovanja podjetij rastlinjakov.

Projekt *Rastlinjaki – prihodnost hrane in tal* prispeva tudi k zmanjšanju pritiska na kmetijska zemljišča, racionalni rabi in ohranjanju tal v mestih, zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov in potreb po prevozu hrane na dolge razdalje. Obenem spodbuja ozaveščenost o trajnostnih praksah ter zagotavlja lokalno pridelano hrano visoke kakovosti za uporabnike v urbanih naseljih in regiji. Multipliciranost rastlinjakov v okviru regije lahko pomeni pomemben vidik kmetijske pridelave v njej (Simonič Korošak in Bizjak, 2020).

3 Organizacijski vidiki podnebno nevtralne in trajnostne razvojne preobrazbe regije

Z besedno zvezo *organizacijski vidiki* se v tem prispevku navezujemo na:

1. sodelujoče organizirane subjekte in posameznike,
2. politične, upravne in strokovne kadre, njihovo organiziranost, razmerja med njimi in njihove pristojnosti,
3. formalnopravne okvire delovanja, postopke in načine sprejemanja odločitev,
4. oblike komuniciranja med sodelujočimi subjekti in z javnostmi,
5. finančna in materialna sredstva,
6. formalizirane strateške dokumente in operativno (projektno) dokumentacijo.

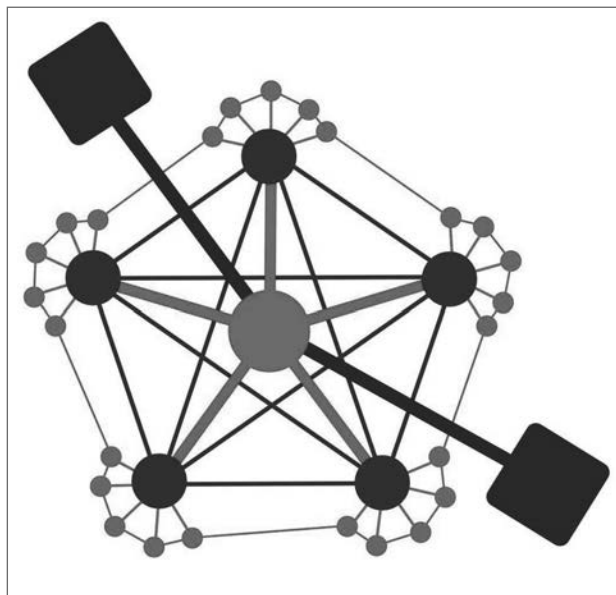
3.1 Sodelujoči organizirani subjekti in posamezniki

Mogoči sodelujoči subjekti v dejavnostih podnebno nevtralne in trajnostne razvojne preobrazbe regionalno povezanih občin so (glej sliko 2):

- nadzorni subjekt(i) – vodstvo regije, ministrstvo, mednarodna institucija/program/projekt (na sliki 2 kvadratni formi);
- koordinativni subjekt – primarni partner (na sliki 2 krog v sredini);
- regionalne institucije in posamezne občine – sekundarni partnerji (na sliki 2 pet krogov na konicah pentagrama);
- druge institucije in posamezniki (delujoči v posameznih občinah) – terciarni partnerji (podjetja, izobraževalne ustanove, krajevne skupnosti, mestne četrti, nevladne organizacije ipd. zainteresirani posamezniki/-ce) (na sliki 2 najmanjši krogi).

3.2 Politični, upravni in strokovni kadri, njihova organiziranost, razmerja med njimi in njihove pristojnosti

Za uspešno pripravo in izvajanje razvojne preobrazbe so ključnega pomena profesionalni, kakovostni in motivirani kadri iz sfer politike, uprave in različnih strok oziroma disciplin. Pri tem gre za že prej oblikovane in uigrane ekipe ter za kompetentne posameznike z vodilnih regionalnih in občinskih funkcij (vodje regionalnih organov, župani, podžupani, vodje občinskih uprav in njihovih oddelkov, strokovno-upravni in projektni vodje ipd.) ali delujočih v relevantnih strokovnih organizacijah (direktorji, strokovni in projektni vodje, stro-

Slika 2: Mogoči organigram sodelujočih subjektov pri regionalni razvojni preobrazbi (ilustracija: Jože Kos Grabar)

Slika 3: Skupine sodelujočih kadrov glede na njihovo osrednjo vlogo pri razvojni preobrazbi regije (vir: YES tim Maribor, 2020a)

kovne delovne ekipe v posameznih organizacijah). Ti kadri so iz raznovrstnih naravoslovnih, družboslovnih in humanističnih strok, pri čemer gre predvsem za tiste strokovnjake in strokovnjakinje, ki glede na svoje preverjeno znanje in večletne izkušnje izkazujejo interdisciplinarne kompetence, obenem pa so njihove občekulturne in vrednostne naravnosti in motivacije izpričano družbeno in okoljsko občutljive in odgovorne.

Organiziranost, razmerja med sodelujočimi kadri, njihove pristojnosti in zadolžitve (vloge) naj bodo tako zastavljeni in dogovorjeni, da bodo omogočali kakovostno, pravočasno, nemoteno in učinkovito snovanje ter izvajanje razvojne preobrazbe in vseh pripadajočih dejavnosti. Glede na njihove vloge lahko sodelujoče kadre razvrstimo v štiri skupine, ki so razvidne s slike 3.

Za izvajanje podnebno razvojne preobrazbe regije je osrednjega pomena kakovostno, profesionalno, večletno vodenje celotnega sklopa dejavnosti. Pri tem imata glavno vlogo operativno vodstvo in nadzorni organ. Znanje, izkušnje, motiviranost in financiranost delovanja članov teh dveh teles so osrednji predpogoji za njuno uspešno delovanje (ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o. in YES tim Maribor, 2021, 2022a, 2022b).

3.3 Formalnopравни okvir delovanja, postopki in načini sprejemanja odločitev

Formalnopravni okvir delovanja, organizacijsko-delovni postopki in v okviru zadnjih zlasti načini sprejemanja odločitev se izvajajo z ustrezno veljavnim normativnim določilom (zakoni, podzakonski akti, statuti organizacij ipd.), obenem pa tudi z ustreznim posebej dogovorjenim pravilom za izvajanje zastavljene razvojne preobrazbe. Vendar pri inovativno in fleksibilno zastavljenih razvojnih dejavnostih ne sme ostati samo pri tem. Omenjeni okvir delovanja in postopki morajo biti dovolj odprti in dovzetni za nove protagoniste, ideje, okoliščine in izzive ter vse te ustvarjalno, premišljeno, naklonjeno in dovolj hitro vključevati v usmerjanje (sprotno prilagajanje) in izvajanje razvojne preobrazbe. V ta namen je treba oblikovati odprte, dinamične, novatorsko zasnovane organizacijsko-sodelovalne platforme, razvojnega preobrazbenega delovanja pa ne samo uokvirjati v (togo delujoče) ustaljene organe in (rigidno) določene sheme opravil.

3.4 Oblike komuniciranja med sodelujočimi subjekti in z javnostmi

Oblike komuniciranja naj bodo raznovrstne, vendar naj poleg posredno-komunikacijsko-tehnično podprtih vsekakor vključujejo tudi dovolj neposrednih, »živih« oblik komuniciranja. Prav te namreč omogočajo intenzivnejšo, produktivnejšo, bolj večplastno in predvsem bolj osebno doživeto izmenjavo informacij, obenem pa prispevajo k višji stopnji medčloveške, skupnostne motivacije za sodelovanje in soustvarjanje. Še zlasti to velja za komuniciranje z novimi zainteresiranimi subjekti, občani in občankami ter manj poučenimi posamezniki. Predvsem tem je treba nuditi lahko dostopne informacije o tem, kje in kako lahko izvedo več o že opravljenih in načrtovanih razvojnih preobrazbenih dejavnostih. Komuniciranje z raznovrstnimi javnostmi je treba podpreti tudi s profesionalnim novinarstvom in vzpostavljenimi lastnimi »kanali« informiranja (spletni portal, novičnik, družbena omrežja ipd.) (YES tim Maribor, 2020a).

3.5 Finančna in materialna sredstva

Vnaprej zagotovljena finančna in materialna sredstva (prostori za delovanje, tehnična oprema ipd.) so eden od nujnih predpogojev za izvajanje razvojne preobrazbe. Za zagotovitev finančnih sredstev je mogočih več virov, najprej so to proračuni občin, vključenih v regijo, proračuna Republike Slovenije in Evropske unije (pogojna dosegljivost njihovega sofinanciranja prek prijav regije in občin na različne razpise) in finančna sredstva zainteresiranih gospodarskih subjektov. V okviru teme financiranja je treba ločeno obravnavati:

1. splošne oziroma skupne dejavnosti v zvezi z razvojno preobrazbo in
2. konkretne projektne dejavnosti, saj se glede na vire financiranja ti postavki precej razlikujeta.

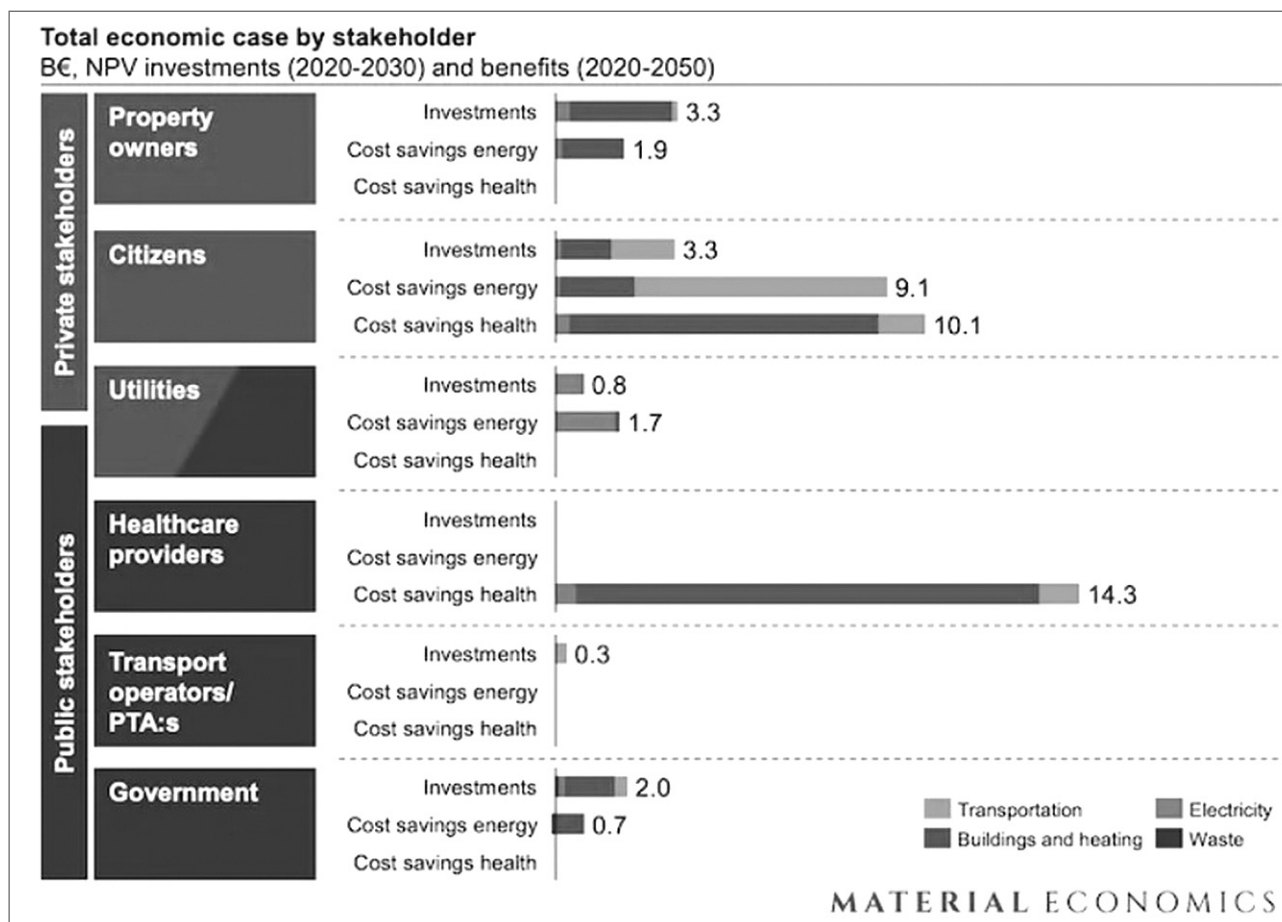
Glede prve postavke je treba v primernem obsegu zagotoviti redna *zagonška ali semenska sredstva* skozi daljši čas (vsaj za začetnih 5–7 let). Glede druge postavke je treba vzpostaviti inovativne finančne instrumente oziroma modele financiranja.

Prostori za delovanje, tehnična oprema, osebna prevozna sredstva za sodelujoče kadre in druga materialna sredstva morajo biti redno na voljo predvsem operativnemu vodstvu razvojne preobrazbe. Pri tem je najprimerneje, da jih zagotovi (po potrebi tudi posoja, daje v najem) tista organizacija, ki je najbolj vpeta v zadevne dejavnosti. Med prostore za delovanje spada tudi javnosti dostopna *podnebno razvojna ali zelena pisarna regije*, primerna za delovne sestanke, javna srečanja, delavnice in druge podobne dogodke.

V nadaljevanju navajamo nekaj dodatnih informacij, ki se nanašajo na zgoraj omenjene inovativne finančne instrumente, natančneje na tiste, ki omogočajo učinkovito *mešano financiranje*. Gre za pristop, pri katerem se javna sredstva kombinirajo (»mešajo«) z zasebnimi investicijami za skupno financiranje projektov, ki prinašajo družbeno in okoljsko korist. Tako se zasebni sektor spodbuja k vlaganju v projekte, ki prispevajo k reševanju regionalnih in tudi globalnih izzivov.

Novi finančni instrumenti oziroma modeli za učinkovito *mešano financiranje* projektov na ravni regije, ki jih bo treba še razviti, bodo ob upoštevanju pričakovanih izzivov ter okoljskih in družbenih sprememb pomembno omogočili financiranje družbene preobrazbe. Ocena, izdelana v okviru raziskave Ekonomski primer za razogljichenje Slovenije (Taylor, 2020), je za Slovenijo pokazala, da so koristi kljub dodatnim investicijam lahko značilno višje od stroškov.

Hitro in dobro načrtovano ukrepanje lahko hkrati zniža gospodarske izgube zaradi neugodnih vremenskih in podnebnih dogodkov. Po podatkih Evropske agencije za okolje (EEA)

Slika 4: Ocenjene investicije za doseg cilja podnebne transformacije in koristi za obdobje 2020–2030/2050 za izbrane družbene udeležence v Republiki Sloveniji (vir: Taylor, 2020)

znaša za obdobje 1980–2021 skupna izguba na prebivalca v Sloveniji kar 1.918 evrov, tj. na primer za 20 % več kot v sosednji Avstriji, kjer je ta 1.527 evrov (Evropska agencija za okolje, 2023). Nekateri strokovnjaki opozarjajo, da bi zaradi podcenjevanja izpostavljenosti podnebnim spremembam in ranljivosti ter slabim ekonomskim modelom, ki ne omogočajo prave informiranosti investitorjev, lahko bila polovica svetovnega bruto družbenega produkta uničena že do leta 2070. Zato lahko dobro finančno načrtovanje regiji omogoči pravočasno preobrazbo in večje koristi (Trust idr., 2023).

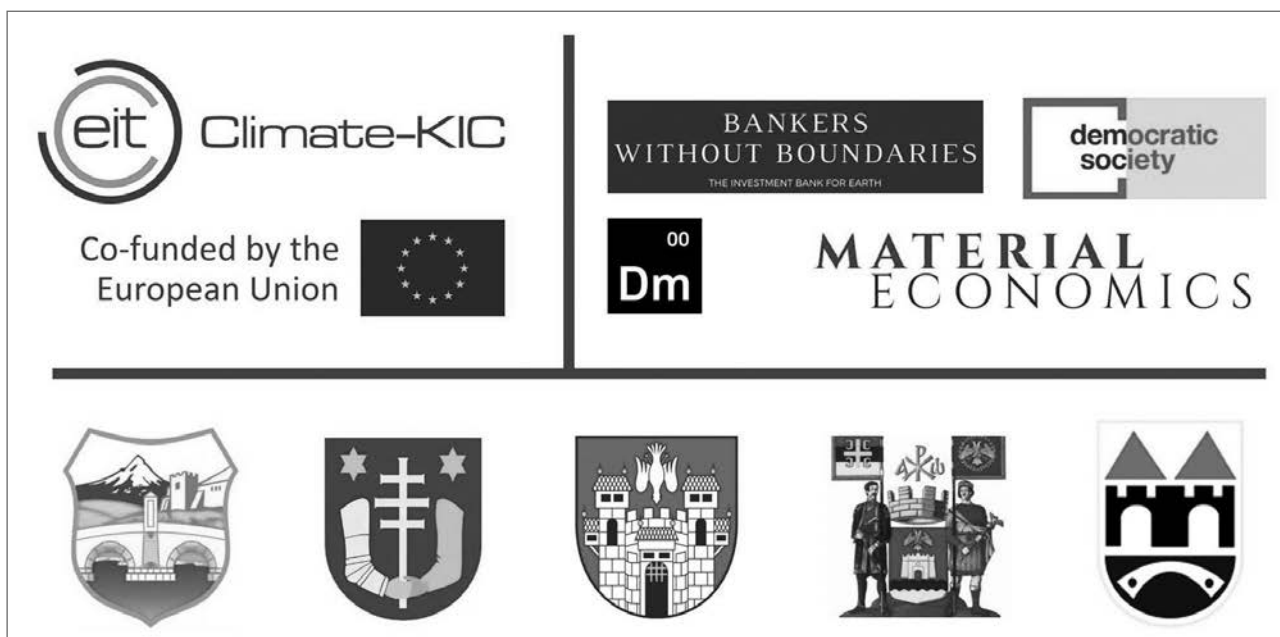
3.6 Formalizirani strateški dokumenti in operativna (projekt)na dokumentacija

Strateško usmerjeni dokumenti in operativna projektna izvedbena dokumentacija so naslednja nujno potrebna sestavina dejavnosti razvojne preobrazbe. Ti dokumenti formalizirajo dogovore, usklajevanja, načrtovane dejavnosti, projekte in izvedbe, ki so rezultat (so)delovanja protagonistov razvojne preobrazbe. V njih je treba zajeti, natančno in dovolj podrobno razdelati in se uskladiti/dogovoriti/formalno sprejeti vse v

zvezi z vsebinskimi postavkami, navedenimi v podpoglavjih drugega poglavja tega članka.

4 Pozitivne izkušnje pri izvajanju mednarodnega projekta Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope

V okviru triletnega mednarodnega projekta *Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope* (ang. *Future cities of South East Europe*; v nadaljevanju: FCSEE 2020–2022) so si mesta Križevci (Hrvaška), Maribor (Slovenija), Niš (Srbija), Skopje (Severna Makedonija) in (delno) Sarajevo (Bosna in Hercegovina) (glej sliko 5) skupaj prizadevala za zelo ambiciozno poslanstvo: narediti ta mesta do leta 2025 za ena od najboljših mogočih mest v Evropi za bivanje, delo in obisk. Projekt se je izhodiščno in v splošnem za vsa mesta nanašal na izboljšanje kakovosti zraka, doseganje krožnih in brezogljičnih ekonomij, zagotavljanje enakega dostopa do družbenih dobrin za vse prebivalce ter na zmanjševanje toplotnih obremenitev in poplavnih nevarnosti. Vsako od sodelujočih mest je zase določilo podrobnejše vsebine

Slika 5: Logotipi in mestni grbi osrednjih sodelujočih partnerjev v mednarodnem projektu FCSEE 2020–2022 (od leve proti desni si sledijo grbi Skopja, Krizevcev, Maribora, Niša in Sarajeva) (zbral in uredil: Jože Kos Grabar)

in posebnosti v svojih projektih dejavnostih. V projekt so bile vključene tudi mednarodne svetovalne organizacije, in sicer podnebna skupnost znanja in inovacij, povezana z Evropskim inštitutom za inovacije in tehnologijo (ang. *EIT Climate-KIC*; osrednji sofinancer projekta), Bankirji brez meja (ang. *Bankers Without Boundaries*), Demokratična družba (ang. *Democratic Society*), Laboratoriji temne snovi (ang. *Dark Matter Laboratories*) in Materialna ekonomija (ang. *Material Economics*) (glej sliko 5).

Vsebina projekta FCSEE 2020–2022 je izhajala iz širše zasnovanega mednarodnega projekta *Zdrava, čista mesta*, ki ga že več let izvaja EIT Climate-KIC ter se nanaša na pripravo transformacije izvajanja dejavnosti v sodelujočih mestih iz več evropskih držav na podnebno nevtralno izvajanje in pripravo vzorčnih projektov. Ti so usmerjeni tako k doseganju podnebne nevtralnosti kot tudi k izboljšanju bivalnih, delovnih, gospodarskih, socialnih in drugih razmer v mestih (EIT Climate-KIC, 2020).

Organizacijsko-tehnično podporo mariborskemu delu projekta FCSEE 2020–2022 je izvajalo podjetje ZUM urbanizem, planiranje projektiranja d. o. o., pri čemer so v projektu aktivno sodelovali Mestna občina Maribor, nekatera mariborska javna podjetja in agencije, Univerza v Mariboru, Zavod Poslovno proizvodna cona Tezno (Zavod PPC Tezno) iz Maribora in nekaj pogodbenih izvajalcev.

Pozitivnih izkušenj, pridobljenih v okviru izvajanja projekta FCSEE 2020–2022, je več, poudariti pa velja te:

- Projektne dejavnosti so bile kakovostno in kompleksno razdelane vnaprej, nato pa med izvajanjem dodatno domiselno razvite in dinamično prilagojene (spreminjajočim se) konkretnim okoliščinam. Večplastnost izhodiščne zasnove projekta je omogočila obravnavanje več ravni (teoretičnokonceptualne, operativno(pod)projektne, politične, finančne, strokovnokadrovske, javnoparticipativne, množičnomedijske), obenem pa je stremela k obravnavi celotnega življenjskega kroga konkretnih podprojektov.
- Med izvajanjem projekta so bile udeležencem ponujene in lahko dostopne raznovrstne koristne informacije (znanstvene, strokovne, organizacijske, izkušenske ipd.). Intenzivna komunikacija med sodelujoči na mednarodni ravni je nudila dobre možnosti za izmenjavo znanja in izkušenj, prenos primerov dobre prakse iz drugih držav oziroma družbenih okolij, povezovanje in mreženje zainteresiranih subjektov ter vzpostavitev novih projektov ali strateških dolgoročnih partnerstev (tudi za skupne prijave na prihodnjih razpisih Evropske unije, v nadaljevanju: EU).
- Izkazali so se pozitivni multiplikativni učinki *soočanja in sodelovanja raznolikosti*, pri čemer se je ta raznolikost oziroma raznovrstnost nanašala na vključene institucije ter njihova znanja in izkušnje, na vzorčne oziroma svetilniške projekte, vključene stroke (interdisciplinarnost), generacijsko pripadnost sodelujočih posameznikov in njihova izvorna državna, politična, upravnoadministrativna, etnična, kulturna in jezikovna okolja.
- Pri izvajanju projekta se je pokazal velik, celo odločilen pomen uglašene in odprtega sodelovanja mestnega oziroma občinskega vodstva in občinske uprave, podjetij,

univerze in zainteresiranih delov civilne družbe (ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o. in YES tim Maribor, 2021, 2022a, 2022b).

5 Razvojne in organizacijske ovire, ugotovljene med izvajanjem mednarodnega projekta Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope

Izvajanje mednarodnega triletnega projekta ob sodelovanju velikega števila partnerjev in vnaprejšnji zagotovljenosti le dela potrebnih finančnih sredstev vsekakor ni nezahtevna naloga. Zato smo se sodelujoče ekipe iz vseh petih mest soočile tudi z nekaj težavami, ovirami in nevšečnostmi organizacijskega in/ali vsebinskega značaja, od katerih v nadaljevanju izpostavljammo te:

- Postopki komuniciranja z osrednjo vodstveno in sofinancersko institucijo projekta (EIT Climate-KIC), tj. vsakoletno podrobnejše izvedbeno in finančno načrtovanje, usklajevanje, poročanje, dopolnjevanje dokumentov ipd., so (bili) dokaj zapleteni, delovno zahtevni, potekali so v (pre) dolgih ciklih oziroma bili zamudni, predvsem za tiste, ki s tem nis(m)o imeli prejšnjih praktičnih izkušenj.
- Izhodiščna stopnja finančne soudeležbe (od 35 do 50 %) udeleženih partnerjev je bila finančnoizvedbeni problem za tiste mestne ekipe, ki so bile soočene z nižjo stopnjo pripravljenosti (beri: podnebno nevtralne motiviranosti) njihovih lokalnih ali regionalnih okolij, da sodelujejo pri projektu z lastnimi gmotnimi vložki (naročila za izvedbo faznih nalog in podprojektov, sofinanciranje projekta kot celote, s strani projekta FCSEE 2020–2022 neplačana lastna delovna soudeležba zunanjega partnerja). Pojavil se je tudi problem sistemske nerazdelanosti finančne soudeležbe neproračunsko financiranih partnerjev (podjetja, nevladne organizacije ipd.), tj. tistih, ki nimajo nobenih rednih javnoproračunskih virov in bi torej morali za zagotovitev lastne finančne soudeležbe pri projektu pridobiti finančna sredstva iz tretjih virov.
- Med triletnim izvajanjem projekta je bilo veliko preveč fluktuacije in pogodbenozaposlitvene prekarnosti v okviru ožje sodelujočega strokovnega kadra. Taka *kadrovska netrajnost* je v koliziji z *vsebinsko trajnostno naravnostjo* in dolgoročnostjo razvojnih projektov, kajti za uspešnost teh je vendarle potrebna tudi strokovnokadrovska kontinuiteta. Fluktuacijska kadrovska problematika je bila toliko večja zaradi (neposrečene) organizacijske zastavitve, po kateri je vlogo osrednjega operativnega koordinatorja izvajanja celotnega projekta (na ravni vseh udeleženih osrednjih partnerjev) vsako leto prevzela druga mestna ekipa.
- V nekaterih sodelujočih mestih so se pokazale neuglaščenost, nedogovorjenost in celo nezaželena »konkurenčnost« med vsebino projekta FCSEE 2020–2022 na eni strani ter med obstoječimi ali načrtovanimi razvojnimi programi in projekti občin oziroma mestnih vodstev na drugi. Posledica tega je bilo pomanjkljivo občinsko sofinanciranje projekta in nižja ali zelo nihajoča stopnja sodelovanja občinskih struktur v projektu FCSEE 2020–2022.
- Nadrejeni »zahodni projektne mentorji« so bili v nekaterih primerih premalo dovzetni za predloge in pristope sodelujočih mestnih ekip, ki niso bili v okviru projektne predvidenih. Od »poučevanih mestnih ekip z Balkana« je bilo pričakovano, da »ponovijo vajo«, ki je bila prej domišljena in razdelana v zahodnem delu EU, prav tako pa večinoma od tam tudi sofinancirana.
- Privabljanje zasebnega kapitala je naletelo na več ovir, in sicer na različno zakonodajo v državah EU in zunaj nje, pomanjkanje širše politično podprtih in sprejetih zelenih vizij mest (povečana tveganja za zasebne investitorje), omejene pristojnosti mest za sodelovanje v novih modelih financiranja, ki omogočajo učinkovito *mešano financiranje* projektov ipd.
- Institucije, kakršne so mestne uprave, se pogosto soočajo s težavami pri obvladovanju izzivov, ki jih predstavljajo podnebne spremembe, in sicer zaradi svoje rigidnosti, omejenih zmogljivosti za prilagajanje, kompleksnosti birokratskih postopkov, pomanjkanja specializiranega znanja ter nujnih finančnih in kadrovskih virov.

6 Sklep

Nekatera tovrstna priporočila – tako vsebinska kot organizacijska – so eksplicitno ali implicitno podana že v nekaterih od zgornjih točk. V tej točki navajamo ali dopolnjujemo tista, za katera menimo, da so pomembnejša.

Z vsebinskega in organizacijskega zornega kota je zelo pomembno doseči čim širše in hkrati verodostojno soglasje o temeljnih izhodiščih (viziji), ciljih in namenih podnebne in trajnostne razvojne preobrazbe regije. Čim širše oziroma družbeno močnejše bo to soglasje, tem lažje in uspešnejše bo izvajanje preobrazbe. Doseganje tega soglasja je treba uvrstiti v uvodni del snovanja preobrazbe (skupaj s pripravo podpornih strokovnih analiz in predlogov), doseženo soglasje pa materializirati v konkretnih političnih, (u)pravnih, delovnih, finančnih, kadrovskih in operativnoorganizacijskih zavezah in izvedbenih dejavnostih.

S posebno pozornostjo je treba oblikovati operativnovodstveno telo preobrazbe, ki bo imelo vlogo osrednjega gibalnega

vzvoda v dejavnostih preobrazbe. To telo naj vključuje primer-
no število strokovno podkovanih, razgledanih, uveljavljenih,
izpričano motiviranih, odgovornih in samoiniciativnih ljudi
(5–7). Ti naj bodo večinoma iz zadevne regije in hkrati iz
različnih družbenih sfer (politične in upravne, interdiscipli-
narno in profesionalno strokovne, znanstvene in izobraževal-
ne, podjetniške, civilnodružbene). Pomembno je, da pristojne
institucije v državi, regijah in občinah kontinuirano skrbijo za
pogoje, v katerih se tovrstni kadri lahko oblikujejo, razvijajo,
(pre)kalijo in profesionalno oziroma zaposlitveno »preživijo«
na dolgi rok. Tovrstni kadri namreč ne rastejo sami od sebe
kot »sadeži na vejah dreves«, kjer bi jih lahko tisti, ki lepega
dne ugotovi, da jih potrebuje, utrgal zase.

V procesu priprave in izvajanja razvojne preobrazbe je treba
zagotoviti vključujoče okvire in platforme za sodelovanje, (si-
nergijsko) povezovanje in (organizacijsko) združevanje različ-
nih vrst virov (zmogljivosti, sredstev, kazalnikov), potrebnih za
razvojno preobrazbo. Prav (ne)razpoložljivost in (premajhen)
obseg teh virov – poleg njihove (ne)kakovosti – sta ozko grlo
pri razvojnih prizadevanjih regij in občin. Zato je uresničevanje
načela »v slogi je moč« toliko pomembnejše. Enako velja za
odpravljanje (virov) nesoglasij, starih zamer, sebične zaintere-
siranosti, podrejanja skupnega posameznemu, občekulturne in
vrednostne ozkosti ter drugih *notranjih omejitev* sodelujočih
protagonistov.

Pomembno je metodološko sistematično, pretehtano in kon-
tinuirano načrtovanje razvojne preobrazbe in posameznih
dejavnosti iz njenega sklopa. To načrtovanje mora v vsakem
primeru vključevati tudi finančni vidik, pri čemer je zagotavl-
janje potrebnih finančnih in drugih materialnih sredstev stalna
naloga zlasti operativnega vodstva (priprave vlog na raznovrst-
ne razpise, vsebinski predlogi za regijske in občinske področne
razvojne strategije in programe, predlogi za proračunske po-
stavke, ponudbe zasebnim investitorjem ipd.).

Delo na razvojni preobrazbi regije je smiselno utemeljiti z ne-
kaj izbranimi, že prej dovolj podrobno načrtovanimi in/ali vsaj
deloma že začeti konkretnimi projekti (na primer s področij
trajnostnega prometa, »obnovljive« energetike, krožnega gos-
podarstva, ravnanja z odpadki, upravljanja voda). Lažje kot po-
polnoma od začetka zasnovati regionalno razvojno preobrazbo
je namreč nadgraditi ter ambiciozno in vizionarsko razširiti
to, kar je vsebinsko primerne na zadevnem področju že bilo
(parcialno, razdrobljeno) narejeno. S pristopom skokovitosti
(ang. *leapfrogging*) lahko preobrazbo še dodatno pospešimo in
te projekte razširimo, jih dvignemo na višjo raven, kar regiji
omogoči, da preskoči običajne tradicionalne faze razvoja, ki bi
lahko povzročile okoljsko škodo, ter se namesto tega usmeri v

napredne rešitve za vzpostavljanje trajnostne družbe in znotraj
nje zlasti trajnostnega gospodarstva (vključno s proizvodnjo
hrane), energetike in prometa.

.....
Jože Kos Grabar, univ. dipl. inž. geod.

ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o., Grajska ul. 7, 2000
Maribor

E-pošta: joze.kos.grabar@zum-mb.si

Ir.^[1] Klemen R. Bizjak, univ. dipl. inž. gozd.

Inštitut InTeRCeR – Inštitut za trajnostni razvoj in celostne rešitve,
Milčinskega ulica 12, 3000 Celje

E-pošta: klemenrbizjak@gmail.com

Žan Plevnik, mag. inž. arh. urb.

ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o., Grajska ul. 7, 2000
Maribor

E-pošta: zan.plevnik@zum-mb.si

Opombe

[1] Izobrazba, pridobljena v Kraljevini Nizozemski.

Zahvala

Prispevek je bil pripravljen na podlagi rezultatov, spoznanj in izku-
šenj, pridobljenih med izvajanjem triletnega mednarodnega projekta
Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope (ang. *Future cities of South East
Europe*; FCSEE 2020–2020). Tega so finančno in/ali delovno najbolj
podprle organizacije oziroma institucije EIT Climate-KIC, Mestna občina
Maribor, ZUM urbanizem, planiranje projektiranje d. o. o. in Center
za pametna mesta in skupnosti Univerze v Mariboru. Med projekt-
nimi svetovalci so se z zavzetostjo pri izvedbi projekta izkazali zlasti
Tim Taylor, Tena Petrovič in Sofija Bogeveva, ki se jim avtorji prispevka
zahvaljujejo za sodelovanje.

Viri in literatura

Bizjak, K. R. (2020): *Proposition: MariBor BioCity*. Pripravljeno v okvi-
ru izvajanja projekta *Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope* – FCSEE
2020–2022. Tipkopis.

Državni svet Republike Slovenije (2019): *Osnutek Zakona o ustanovitvi
pokrajnin (ZUPok)*. Ljubljana.

EIT Climate-KIC (2020): *Deep demonstration: Healthy, clean cities*. Am-
sterdam.

Evropska agencija za okolje (EEA) (2023): *Economic losses: Information
per Country and per*

Hazard Type – 1980 to 2021. Dostopno na: https://tableau-public.discomap.eea.europa.eu/views/Economic_losses_updated_buttons_download_2023/Economic_Losses?%3Aembed=y&%3AisGuestRedirectFromVizportal=y (sneto 14. 9. 2023).

Kos Grabar, J., Simonič Korošak, T., in Zajec, J. (2021): *Paradigma dolgo-
ročnega razvoja mesta Maribor*. Dostopno na: <https://joze-kos-grabar.medium.com/paradigma-dolgoro%C4%8Dnega-razvoja-mesta-maribor-63ed6ff68bb4> (sneto 10. 9. 2023).

Richardson, K., Steffen, W., Lucht, W., Bendtsen, J., Cornell, S. E., Donges, J. F., idr. (2023): Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances*, 9(37), str. 1–16.

Simonič Korošak, T., in Bizjak, K. R. (2020): *Project proposal: Greenhouses – the future of food and soil*. Pripravljeno v okviru izvajanja projekta Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope – FCSEE 2020–2022. Tipkopis.

Stockholm Resilience Centre (2023): *Planetary boundaries*. Dostopno na: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html> (sneto 13. 9. 2023).

Trust, S., Joshi, S., Lenton, T., in Oliver, J. (2023): *The emperor's new climate scenarios: Limitations and assumptions of commonly used climate-change scenarios in financial services*. London, Institute and Faculty of Actuaries.

Taylor, T. (2020): *The economic case for decarbonisation in Slovenia*. Dostopno na: <https://medium.com/thriving-communities-of-south-eastern-europe/the-economic-case-for-decarbonising-slovenia-7a63d9a55f6c> (sneto 14. 9. 2023).

YES tim Maribor (2020a): *Mariborski inkubator brezogljičnega družbenega razvoja*. Pripravljeno v okviru izvajanja projekta Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope – FCSEE 2020–2022). Tipkopis.

YES tim Maribor (2020b): *Project Information Forms*. Pripravljeno v okviru izvajanja projekta Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope – FCSEE 2020–2022. Tipkopis.

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). Uradni list Republike Slovenije, št. 94/2007, 76/2008, 79/2009, 51/2010, 40/2012, 14/2015, 11/2018, 30/2018, 61/2020 in 80/2020. Ljubljana.

Zakon o lokalni samoupravi. Uradni list Republike Slovenije, št. 72/1993. Ljubljana.

ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o. in YES tim Maribor (2021): *Projekt Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope – razvojno poročilo za Maribor za leto 2020 [Future cities of south east Europe – Maribor 2020 Progress Report]*, D. N. št. 20045. Tipkopis.

ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o. in YES tim Maribor (2022a): *Projekt Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope – razvojno poročilo za Maribor za leto 2021 [Future cities of south east Europe – Maribor 2021 Progress Report]*, D. N. št. 20045. Tipkopis.

ZUM urbanizem, planiranje, projektiranje d. o. o. in YES tim Maribor (2022b): *Projekt Prihodnja mesta jugovzhodne Evrope – razvojno poročilo za Maribor za leto 2022 [Future cities of south east Europe – Maribor 2022 Progress Report]*, D. N. št. 20045. Tipkopis.

Aleš JANŽOVNIK
Dušan BLATNIK

Zmanjševanje vplivov gradnje vodnogospodarskih in hidroenergetskih objektov na naravno okolje na primeru izgradnje verige elektrarn na spodnji Savi

V Republiki Sloveniji je v zadnjih 30 letih le malo projektov, ki bi jih lahko označili s pridevnikom regionalni, še manj pa je takih, ki so aktivni. Kot pomemben projekt za razvoj regije in države lahko gotovo opredelimo tudi gradnjo verige hidroelektrarn (v nadaljevanju: HE) na Savi, pri katerem se na spodnji Savi gradnja končuje, na srednji pa šele začenja. HE so kot obnovljivi vir energije ključne za prehod Slovenije v brezogljnično družbo. Urbanizacija in industrija vplivata na naravno okolje in kulturno krajino. S širitvijo urbanega prostora prihaja do degradacije in spreminjanja naravnega okolja. Z umeščanjem vseh vrst stavb in objektov infrastrukture, »potrebni« za nemoteno delovanje družbe in gospodarstva, ter prilaganjem urbanega in suburbanega prostora potrebam ljudi se nepovratno trošijo naravni viri, uničujejo naravni habitati, spreminja krajina, fragmentirajo ekosistemi in prekinjajo naravni migracijski koridorji živali, hkrati pa se z urbanizacijo spreminjajo tudi naravni procesi, kar lahko vpliva na

zdravje okolja in ljudi. Podobno na okolje vplivajo tudi vodnogospodarski in hidroenergetski objekti. Z gradnjo teh se na celotnem območju posega namreč popolnoma spremenita naravno okolje in krajina, vplivi izgradnje pa se lahko kažejo tudi na celotnem vodotoku dolvodno od predvidenega posega. Članek obravnava obstoječe prakse pri urejanju zadrževalnikov tehnološke vode in podaja primere dobre prakse na primerih izgradnje zadnjih treh elektrarn v verigi HE na spodnji Savi. Cilj članka je na evidentiranih primerih kritično prikazati večdisciplinarni pristop pri načrtovanju in izvedbi regionalnih projektov in orisati pozitivne učinke omenjenih projektov na posavsko regijo.

Ključne besede: hidroelektrarna, vpliv, habitat, večdisciplinarnost, rešitve

1 Uvod

Vode so poleg reliefa ključni dinamični oblikovalec prostora in krajine. Hkrati so te pomemben naravni vir, ki je v prostoru ali odločujoč razvojni dejavnik (namakanje, proizvodnja električne energije ipd.) ali omejitveni (poplave). S svojim obrežjem so tekoče vode in jezera ne glede na to, ali so ta naravnega ali antropogenega izvora, eden najbolj raznolikih prostorskih, krajinskih in ekoloških sistemov. Zaradi edinstvene zgradbe vodnega prostora, ki ga tvorijo stik kopnega z vodo (obrežje), bujna vegetacija in raznolik živalski svet ter široka uporabnost vode kot tekočine, omogočajo vodna telesa številne možnosti izrabe, hkrati pa ponujajo številna doživetja posebne vrste. Prav zato so vodna telesa med najprivlačnejšimi krajinskimi prizorišči (Hudoklin, 1998). Človek je začel vodni in obvodni prostor zaradi njegovih edinstvenih potencialov v svoje namene izrabljati že zelo zgodaj v zgodovini, že v času

prvih trajnih naselbin (Cech, 2018) pred več kot 14.000 leti (Batler, 2005). S poseljevanjem širšega odvodnega prostora in »prilaščanjem« obsežnih ravnin, ki so se izoblikovale z nasipanjem rodovitnega materiala ob popravah, je postopno preoblikoval in razvrednotil^[1] obvodni prostor, hkrati pa se je s posegi na območja naravnih procesov vodotokov nevarno približal vodi in s tem povečal tveganja za nastanek naravnih nesreč. O tem pričajo tudi katastrofalne poplave iz avgusta 2023, ki so prizadele Slovenijo (v nadaljevanju: poplave 2023). Čeprav so ljudje v naši deželi od prvih koliščarskih naselij na Barju in vse do danes pokazali veliko pestrosti in iznajdljivost pri rabi vodnih virov, je vendarle mogoče reči, da naš vodni in obvodni prostor v primerjavi s podobnimi prostori v Evropi in po svetu kaže dokaj veliko naravne ohranjenosti. Zato je treba izhodišča za poseganje v ta prostor oziroma za njegovo

Slika 1: Replika koliščarskega naselja na Ljubljanskem barju pri Igu (foto: Aleš Janžovnik)

urejanje postaviti na drugačne temelje, ki postavljajo v ospredje predvsem ekosistem vodnega telesa. Čeprav se voda glede na splošno razširjen odnos danes še vedno večinoma obravnava le kot snov v okolju, kaže ta v krajini številne pojavne oblike, ki imajo svojo lastno zgradbo, prepoznavnost, naravne zakonitosti in individualnost, ki jih pri urejanju obvodnega prostora nikakor ne smemo zanemariti. Kot je zapisal Marušič (1998: 6) v eni od svojih razprav: »Voda ni le likovna prvina, niti nosilka pomenov, ki so povezani z vodo kot virom, je tudi okolje naravnih procesov.« Prav zato pri načrtovanju posegov v vodni in obvodni prostor vode ne smemo obravnavati samo kot vode same po sebi, ampak kot vodni pojav v vsej njegovi celovitosti in kompleksnosti. Posledice poplav 2023 so opozorile na številne napake v dosedanji praksi umeščanja v prostor oziroma pri urejanju vodotokov in njihovih porečij, hkrati pa spodbudile zelo poglobljeno strokovno debato o načinih urejanja vodotokov in zagotavljanja poplavne varnosti v prihodnje. Ob upoštevanju podnebnih sprememb in z njimi povezanih vse bolj ekstremnih vremenskih pojavov bo prav to eno ključnih vprašanj, s katerimi se bo stroka morala soočiti v prihodnje.

2 Dosedanja praksa pri urejanju vodotokov in alternative

Še do pred kratkim je na področju urejanja vodotokov veljala doktrina, da je treba vodo čim prej in čim hitreje speljati mimo oziroma skozi urbanizirana območja. Da bi se »preprečilo« neposredno negativno delovanje vodotokov (poplavljanje, erozija, odlaganje plavin ipd.), so se struge vodotokov kanalizirale in poglobljale. Zaradi povečanja hidravlične prevodnosti in zagotavljanja čim hitrejšega odtekanja vode z območij, so se osi tras vodotokov izravnavale, brežine preoblikovale in uniformirale, obrežna vegetacija pa se je popolnoma odstranjevala. S preoblikovanjem strug in kanaliziranjem vodotokov ter posledičnim odvzemanjem površin, ki so naravno pripadale rekam, potokom in drugim površinskim odvodnikom, so se pridobivale tudi dodatne površine za poselitev, s čimer se je človek s svojimi rabami in dejavnostmi vedno bolj približeval vodotokom. S poseganjem v naravno dinamiko vodotokov je človek spreminjal krajinsko-ekološke lastnosti vodotokov in posameznih vodnih režimov in tako vplival na »varnost«

območij dolvodno od območja, ki ga je preurejal. Z enostransko načrtovanimi ukrepi, ki so upoštevali samo hidravlični vidik urejanja vodotokov, je človek razvrednotil in osiromasil^[2] obvodni prostor, hkrati pa povzročil, da so prej lokalno prostorsko omejeni dogodki prerastli v naravne nesreče večjih razsežnosti, s čimer je potencialno ogrozil življenja ljudi, povečal verjetnost za poškodbe stavb, infrastrukturnih objektov in naprav, v primeru poplav pa ustvaril pogoje za hitrejšo in večje odnašanje tal s kmetijskih površin oziroma za pospešene erozijske procese (Zakotnik, 2014). Kot se je izkazalo v poplavih 2023, je človek s tako imenovanim klasičnim pristopom pri urejanju vodotokov povzročil več škode kot koristi. Čas je torej za spremembe in drugačne pristope pri urejanju vodnega in obvodnega prostora. Pri tem ne gre samo za iskanje in implementacijo alternativnih, sonaravnih načinov urejanja posameznih delov vodotoka (sonaravne ureditve), temveč tudi za celovit pristop urejanja porečja vodotoka od njegovega izvira do njegovega izliva (interdisciplinarni pristop) ter obravnava vodotoka kot pojavne oblike in okolja naravnih procesov. Zaradi kompleksnosti obravnave in ker vodotok ni samo lokalna entiteta, je treba problematiko urejanja vodotokov reševati na regionalni ravni.

3 Regionalizacija in regionalni pristop urejanja vodotokov

V Sloveniji je v zadnjih 30 letih le malo projektov, ki bi jih lahko označili s pridevnikom regionalni v merilu Evropske unije, še manj pa je takih, ki so dejansko aktivni. Čeprav je Slovenija razdeljena na dvanajst statističnih regij in dve kohezijski regiji (Zahodna in Vzhodna Slovenija; Statistični urad Republike Slovenije, v nadaljevanju: SURS, 2023), jo je glede na različna merila in velikost na ravni Evropske unije mogoče obravnavati kot eno izmed evropskih regij. Med največje dokončane regionalne projekte Slovenije lahko zagotovo štejemo dokončani avtocestni križ in verigo hidroelektrarn (v nadaljevanju: HE) na reki Dravi. Med večje še nedokončane projekte gotovo spada veriga HE na reki Savi, začetki katere segajo že v čas pred osamosvojitvijo Slovenije. Pri tem je treba poudariti, da se regionalni projekti izvajajo zelo počasi in da so bili temelji za večino teh položeni že v času nekdanje države, ko so posamezne republike in država svoj prostorski razvoj načrtovali s srednjeročnimi in dolgoročnimi plani. V času po osamosvojitvi Slovenije se je večkrat in na hitro spremenila prostorska zakonodaja, spremenila, dopolnila in zaostрила pa se je tudi zakonodaja na področju varstva okolja. »Celovito« prostorsko načrtovanje, kot smo ga poznali, se je umaknilo v ozadje, načrtovanje prostora pa so prevzeli posamezni sektorji, ki so zakonodajo prilagodili sebi v prid. Z oblikovanjem nove države in politiko decentralizacije so prej velike kadrovske in strokovno močno podkrepjene občine razpadle na več

manjših, pristojnost urejanja prostora pa se je z državne ravni (urbanistični zavodi, 52 občin = stroka) prenesla na raven lokalne skupnosti (212 županov = politika). S tem se je končalo tudi obdobje velikopoteznega, vizionarskega, »regionalnega« prostorskega načrtovanja na strokovni osnovi, ki je ključno za razvoj in blaginjo države. Nova politika je sicer pripeljala do decentraliziranega in navidezno enakomernejšega razvoja države, hkrati pa je zelo ambiciozno in razvojno naravnano načrtovanje »županov« na vsak način in za vsako ceno, ki ga je sočasno podpirala tudi država, privedlo do tega, da so se ponekod kljub pomislekom preostanka stroke pozidale neustrezne in za gradnjo neprimerne površine. Na tem mestu pa se moramo tudi posuti s pepelom. Tudi stroka je včasih delovala servilno dnevni politiki, močnemu gospodarstvu ipd. Podnebne spremembe in z njimi povezani vse ekstremnejši vremenski pojavi, na primer poplave 2023, prinašajo streznitev in na široko odpirajo vrata za diskusijo, kako ravnati v prihodnje. Glede na to, da so številne občine finančno in kadrovske podhranjene, je skrajni čas, da pride do regionalizacije države. Da naj bi ta vzpostavila ravnovesje med lokalnimi skupnostmi in državo, se govori že od leta 1993, vendar zaradi strokovnih in političnih razlogov do njene izvedbe še vedno ni prišlo (Piry, 2005). Za razvoj naše države v tem trenutku sploh ni pomembno, kje in kakšne naj bodo regije ter koliko naj jih bo. Pomembno je, da te dobimo čim prej in da so oblikovane tako, da bo posamezna regija ekonomsko sposobna preživeti brez pomoči države. Ko bodo regije ustanovljene, pa je ključno, predvsem katere pristojnosti se bodo prenesle na regijo in da se bodo te prenesle brez dodatne birokratizacije.

V Sloveniji je vzpostavljeno kar nekaj primerov »regijskega združevanja občin« – Posavje, Zasavje, savinjsko-šaleška regija ipd. V prostoru je med lokalnimi skupnostmi največ interesa po združevanju upravnih funkcij na področju komunalne infrastrukture in določenih funkcij javne uprave (redarstvo, okolje in prostor ipd.). V številnih primerih se občine med seboj povezujejo tudi pri regijskih projektih, ki jih praviloma vodi občina z najprimernejšo kadrovske sestavo.

Kot je že bilo omenjeno, je dober primer združevanja občin na regijski ravni tudi Posavje. Ta trenutno neformalna slovenska pokrajina ob reki Savi obsega občine Radeče, Sevnica, Krško, Brežice, Kostanjevica na Krki in Bistrica ob Sotli (Wikipedija, 2023). Posavje velja za energetska regija, saj so v regiji poleg HE Vrhovo, Boštanj, Blanca, Krško in Brežice še nuklearna elektrarna Krško, termoelektrarna Brestanica in številne velike sočne elektrarne. Med njimi so tudi tri večje sončne elektrarne D2, D3 in D4 na deponiji sedimentov HE Brežice (Savaprojekt, 2021). Energetika je vsaj do zdaj veljala za dokaj »umazano« dejavnost, ki zaradi svoje funkcije praviloma omejuje razvoj drugih dejavnosti v prostoru, hkrati pa ima številne vplive na okolje. Zadnje naj bi še zlasti veljalo za

zadrževalnike tehnološke vode, med katere spadajo tudi bazeni HE, pri katerih ne gre le za vprašanje odzema, dotoka in odzema vode v oziroma iz zadrževalnika, temveč tudi za vprašanje delovanja in stabilnosti vodnega ekosistema v zadrževalniku ter združljivosti različnih rab na območju zadrževalnika. Vprašanje ekologije je zlasti pomembno pri bazenih HE, ki so nastali z zaježitvijo naravnih vodotokov, saj v njih naravni procesi potekajo bistveno drugače kot pri drugih zadrževalnikih, ki niso neposredno povezani z vodotoki (zasneževali bazeni, bazeni za namakanje ipd.) (Janžovnik, 2002). Z zaježitvijo vodotoka se namreč v celoti spremeni ekologija vodnega telesa, delovanje HE pa lahko vpliva tudi na kakovost vode v vodotoku dolvodno od zaježitve. Dodaten problem je tudi nihanje gladine vode, o katerem bomo nekaj več povedali v nadaljevanju tega prispevka.

Zadrževalniki so po definiciji *Zakona o vodah* (ZV-1, Ur. l. RS, št. 67/02, 2/04, 41/04, 57/08, 57/12, 100/13, 40/14, 56/15, 65/20, 35/23 in 78/23) vodni objekti, namenjeni urejanju voda oziroma trajnemu ali občasnemu zadrževanju teh. Tehnološke vode so vode, ki se uporabljajo v najrazličnejših procesih proizvodnje, mednje spada tudi proizvodnja električne energije.

Za regionalno načrtovanje »potrebujemo« regije! Poplave 2023 (njihove posledice) bodo spodbudile in prisilile, da bomo končno začeli drugače gledati na sobivanje z naravo. Prav razumevanje poplav ter vedenje in upoštevanje stroke lahko dajo zagon prostorskemu načrtovanju, ki ga v zadnjih 30 letih ni bilo. Velika izkušnja poplav je dovolj močan razlog za združitev različnih prostorskih strok, da bodo tudi v praksi nastopale interdisciplinarno, ne samo deklarativno, ne samo ob izrednih dogodkih. Segmentarnemu planiranju oziroma sektorskemu planiranju je treba narediti konec. Treba se je preusmeriti v sodelovanje, v proces celovitega trajnostnega načrtovanja v korist človeka. Celovito pomeni od vrta do tretjega življenjskega obdobja. Porečje rek je primerna (fizična) osnova za organiziranje strokovnih služb, saj ima vsaka regija izkušnje s poplavami in erozijo. Včasih so obstajala vodnogospodarska podjetja z ustreznimi stroki (vodenje, nadzor), ki so precej bolje opravljala delo na vodah, kot to počnejo današnji koncesionariji brez inženirjev ipd. Regionalne organiziranosti ni treba vzpostavljati za vsako ceno. Nastajati mora v stiku z ljudmi s terena in za ljudi. Prebivalci ob vodnem svetu imajo izkušnje poselitve zadnjih 3.000 let in več, ki jih ni mogoče zanemariti. Nekateri prišleki v ta prostor so v zadnjih poplavah drago plačali zanemarjanje avtohtonih prebivalcev in stroke. Tudi v prihodnje se bodo porajale želje po umeščanju različnih gradenj v prostor. In vsak poseg bo treba prostorsko preveriti na »ravnih regij«. Zlasti je pomembno upoštevanje sinergijskih učinkov. Mogoče bi lahko bile nastajajoče tehnične pisarne zametek regionalnega prostorskega planiranja, tudi (ponovno) regionalne vodarske stroke in osnove za logistiko prihodnjih regij.

4 Vpliv urbanizacije in industrije na vodno in obvodno krajino

Urbanizacija in industrija vplivata na naravno okolje in kulturno krajino. S širitvijo urbanega prostora prihaja do degradacije in nepovratnega spreminjanja naravnega okolja. Z umeščanjem vseh vrst stavb in objektov infrastrukture, »potrebnih« za nemoteno delovanje družbe in gospodarstva, ter prilaganjem urbanega in suburbanega prostora potrebam ljudi se nepovratno trošijo naravni viri, uničujejo naravni habitati, spreminja krajina, fragmentirajo ekosistemi in prekinjajo naravni migracijski koridorji živali, hkrati pa se z urbanizacijo spreminjajo tudi naravni procesi, kar lahko vpliva na zdravje okolja in ljudi. Čeprav ima gradnja HE številne prednosti (obnovljivi vir energije, zaščita pred poplavami), vodnogospodarski in hidroenergetski objekti vplivajo tudi na okolje. Z gradnjo teh se na celotnem območju posega namreč popolnoma spremenita naravno okolje in krajina, vplivi izgradnje pa se lahko kažejo tudi na celotnem vodotoku dolvodno od predvidenega posega.

Če je v praksi, podobno kot pri urejanju vodotokov še do pred kratkim veljalo, da so bazeni HE popolnoma tehnološki objekti z izključno energetske rabe, se stroka danes trudi, da bi bazene HE spremenila v večnamenske objekte s stabilnim »naravnim« ekosistemom.

Proizvodnja elektrike v HE je specifična dejavnost, ki za svoje delovanje potrebuje vodo. Dejavnost je zaradi svoje narave tako vezana na obstoječe vodotoke, kar pomeni, da umeščanje in gradnja HE posega v naravno okolje in obvodno krajino, pri čemer se nepovratno spreminja obvodni prostor. Če z gradnjo HE zaradi pridobljene elektrike in varstva pred poplavami pridobi človek, se z zaježitvijo, zasedbo prostora in spremembo ekoloških procesov spreminja tudi narava v širši okolici HE. Poleg omenjenega pri proizvodnji energije zaradi narave dejavnosti prihaja tudi do nihanja gladine vode vodnega telesa. To pomeni, da se glede potrebe po elektriki, glede na dnevne oziroma tedenske cikle in posamezna obdobja v letu nenehno spreminjata količina in raven vode v bazenu. Nihanje gladine vode ni odvisno le od potreb, vezanih na proizvodnjo električne energije, temveč tudi od vremenskih razmer. Vreme namreč vpliva na evaporacijo vode iz bazena, manjšo količino vode v sušnih obdobjih, večjo količino vode v mokrih obdobjih ali obdobjih intenzivnih padavin ipd. Količina vode v bazenu in nihanje gladine močno vplivata na ekologijo vodnega telesa in rabe obrežnega pasu. Prav nihanje oziroma tehnološka raba bazena je resen problem, saj omejuje večino drugih rab, hkrati pa preprečuje, da bi se na obrežju vzpostavil stabilen ekosistem, ki je ključen za zagotavljanje kakovosti vode v bazenu HE. Zaradi specifične rabe bazena HE ter z njo povezanega zagotavljanja stabilnosti brežin in visokovodnih energetske nasipov so se

vse do pred kratkim pri gradnji bazenov in urejanju njegovih brežin uporabljali izključno gradbeno inženirski ukrepi, kot so kamnite oziroma betonske obloge, betonske kašte, betonski zidovi ipd., ki praviloma ne omogočajo večnamenskosti obrežja, saj so namenjeni samo stabilizaciji brežin (Janžovnik, 2002). Tu se pojavlja tudi vprašanje posledic vodotesnih nasipov in vplivov na zaledje, obstoječe vodotoke, podzemne vode ipd.

5 Ukrepi za zmanjševanje vplivov gradnje HE na naravo

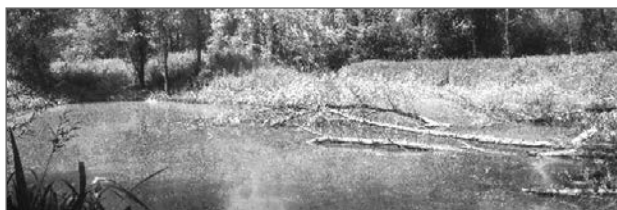
5.1 Ekoremediacije in ukrepi za varstvo narave

Da bi se v čim bolj zmanjšali vplivi gradnje HE na okolje ter hkrati omogočila večnamenskost prostora, je treba za gradnjo tovrstnih objektov oblikovati popolnoma drugačna izhodišča, ki bodo v ospredje postavila sonaravne pristope v urejanju obrežja – ekoremediacije, s katerimi se izboljšujejo ekološke razmere v bazenu HE, in krajinsko arhitekturne ureditve, s katerimi se na obrežju omogočajo tudi druge rabe (kmetijstvo, gozdarstvo, rekreacija, turizem ipd.). Dober primer uveljavljanja tovrstne prakse je regionalni projekt gradnje verige HE na spodnji Savi, kjer je od prve HE v Vrhovem do trenutno zadnje zgrajene HE v Brežicah viden velik premik v smeri zmanjševanja vplivov HE na okolje. Če se je HE Krško, ki je bila zgrajena leta 2013 (*Uredba o državnem lokacijskem načrtu za hidroelektrarno Krško*, Ur. l. RS, št. 103/06, 33/07), plaho spogledovala z uvajanjem ekoremediacijskih ukrepov, posameznimi naravovarstvenimi ureditvami in krajinskoarhitekturnimi pristopi urejanja, se je večji premik zgodil z umeščanjem in gradnjo HE Brežice, ki se je umeščala v letih od 2009 do 2013 (*Uredba o državnem prostorskem načrtu za območje hidroelektrarne Mokrice*, Ur. l. RS, št. 69/13) in gradila med letoma 2013 in 2019 (Janžovnik idr., 2016).

Leta 2019 je bila po štirih letih gradnje v omrežje priključena HE Brežice, peta v nizu elektrarn na Spodnji Savi. Za HE Mokrice, zadnjo in šesto v nizu, se trenutno izdeluje projekta dokumentacija za pridobitev gradbenega dovoljenja. HE Brežice je prva, ki je že z *Uredbo o državnem prostorskem načrtu za območje hidroelektrarne Brežice* (Ur. l. RS, št. 50/2012 in 69/13) imela načrtovanih 6 nadomestnih habitatov ter številne dodatne ukrepe za varstvo narave in okolja. Akumulacija pokriva okoli 300 hektarjev površin med jezom nuklearne elektrarne Krško in jezovno zgradbo HE ter omogoča zajetje $19,3 \times 10^6$ m³ vode, kar jo po velikosti uvršča na drugo mesto med umetnimi zaježitvami in na tretje mesto med vsemi vodnimi telesi v Sloveniji, večji sta samo Velenjsko in Bohinjsko jezero. Zgrajeni bazen HE Brežice je zasedel pretežno kmetijska zemljišča, obstoječe topolove nasade, gramozne jame, v celoti pa je bila potopljen tudi struga reke Save. Na širšem območju Vrbine,

Slika 2: Nadomestni habitat za dvoživke (vir: Rožman in Hribar, 2019)

Slika 3: Nadomestni habitat za želve in dvoživke (vir: Rožman in Hribar, 2019)

Slika 4: Mlake v topolovih nasadih, v ozadju ekocelica za razmnoževanje in razvoj škrlatnega kukuja (lat. *Cucujus cinnaberinus*), ki je pri nas ogrožena vrsta hrošča (vir: Rožman in Hribar, 2019).

kamor je umeščena akumulacija, se je po izgradnji bazena HE razvila bogata biotska pestrost, ki se je oblikovala kot posledica ustrezno načrtovanih in izvedenih ureditev (Vanič, 2019).

Na območju HE Brežice je bilo načrtovanih in zgrajenih šest nadomestnih habitatov, od teh jih je pet vezanih na nove vodne/obvodne površine in eden na kmetijske (travniki). Vodni nadomestni habitat nadomeščajo nekdanje štiri gramozne jame z brežinami, kjer so se skozi leta razvili habitat za želve (močvirska sklednica, lat. *Emys orbicularis*), plazilce, dvoživke in ptiče, in izgubo brežin reke Save, kjer so domovale najrazličnejše vrste ptic, kot so breguljka (lat. *Riparia riparia*), vodomec (lat. *Alcedo atthis*), čebelar (lat. *Merops apiaster*), mali martinec (lat. *Actitis hypoleucos*), navadna čigra (lat. *Sterna hirundo*) ipd. Vodne površine so se nadomeščale v razmerju 1 : 1,5, kar pomeni, da jih je zunaj akumulacije danes veliko več, kot jih je bilo pred zaježitvijo reke Save. Po izgradnji akumulacijskega bazena so zaradi dviga podtalne vode ponovno oživel tudi stari rokavi Save (mrtvice), ki so danes novi habitat za dvoživke in želve.

Vsi vodni nadomestni habitat se po izvedbi prepuščajo naravi, da jih ukroji po svojih potrebah, tako kot so bile nekoč naravi prepuščene gramozne jame, ki so do potopitve akumulacijskega bazena veljale za eno izmed najbolj biotsko pestrih območij v Posavju.

Poleg nadomestnih habitatov so se v sklopu ureditev HE Brežice izvedli tudi številni drugi ukrepi s področja ekologije in varstva narave. Prvič v zgodovini Slovenije so se brežine HE uredile tako, da kljub nihanju gladine vode omogočajo razvoj in obstoj naravnih ekosistemov. Na vodni strani visokovodnih energetskega nasipov so se med drugim oblikovali z močvirskimi rastlinami zaraščena in gola prodišča ter otoki za življenje in gnezdenje ptic, različno oblikovane peščene plitvine za življenje in drstenje rib ter reliefno členjeno in z rastlinami zasajeno obrežje, ki omogoča razvoj mikroorganizmov, ki opravljajo čistilno funkcijo vode.

Med inovacijami, ki bistveno prispevajo k izboljševanju stanja na področju varstva narave, je treba poudariti še ukrepe za ureditev ekocelic, postavitev netopirnic, ureditev prehodov za vodne organizme ter ureditev nadvišanja terena za umik divjadi in velikih sesalcev v primeru poplav.

5.2 Zasaditev topolovih nasadov in ekocelice

Območje Vrbine se je glede na terenske raziskave med letoma 2008 in 2011 izkazalo za eno ključnih območij za ohranjanje škrlatnega kukuja (lat. *Cucujus cinnaberinus*) v Sloveniji, saj je vrsta na območju topolovih nasadov, ki so sicer antropogenega nastanka, saj so bili nasajeni za papirno industrijo v Krškem, dosegala izjemno visoke gostote s skoraj 41 % zasedenostjo v odmrlih drevesih znotraj nasada (Vrezec – IDR, 2011). Velik del nasadov je bil po opustitvi papirne industrije posekan in spremenjen v kmetijske površine. Kukuj je vrsta hrošča in je tesno povezan z odmrliimi drevesi v zgodnji fazi razkroja. Ker se je življenjski prostor kukuja precej skrčil, je bilo širše območje Vrbine razglašeno za območje Natura 2000. Čeprav gradnja HE ni bistveno vplivala na življenjsko okolje tega hrošča, se je za izboljševanje njegovih življenjskih razmer v sklopu gradnje HE Brežice izvedbo 25 ekocelic. Te so namenjene prehodnemu obdobju ohranjanja populacije škrlatnega kukuja, dokler se na območju Vrbine ob Naturo 2000 ponovno ne vzpostavijo in ne dozori topolovi nasadi, ki so se ponovno vzpostavili v sklopu gradnje HE Brežice. Vsakoletni monitoring potrjuje stabilnost populacije (Vanič, 2019).

5.3 Netopirnice

Na območju načrtovanega akumulacijskega bazena HE Brežice je bilo opaženih devet vrst netopirjev, ki večinoma prebivajo v duplih, sušicah, pod odstopljeno drevesno skorjo, v prelomljenih in nalomljenih vejah in deblih dreves ter tudi na topolih, katerih premer je večji od 70 centimetrov (Center za kartografijo flore in favne – SP, 2008). Zaradi odstranitve dela vegetacije na območju načrtovanega akumulacijskega bazena HE Brežice je bilo na širšem območju HE Brežice ter ob potokih

Slika 5: Prehod za vodne organizme ob HE Brežice (vir: Rožman in Hribar, 2019)

Močnik in Struga 77 lesenih in leseno-betonskih netopirnic (Vanič, 2019).

5.4 Prehod za vodne organizme

Na levem bregu reke je bil ob jezovni zgradbi izveden prehod za vodne organizme v dolžini 750 metrov, ki je zasnovan sonaravno z brzicami, tolmuni, pragovi in drstišči. Prehod je tehnološka nadgradnja prehoda za vodne organizme ob HE Arto-Blanca (Vanič, 2019).

5.5 Nadvišanje terena za umik živali

Nadvišanja, izvedena iz melja in humusa ter delno zasajena z drevjem in grmičevjem, so namenjena umiku živali ob visokih vodah, kakšne so bile poplave 2023, ko se savska voda z odpiranjem prelivnega polja preliva na retenzijske površine na desnem bregu Save. Izvedena so bila tri nadvišanja (Vanič, 2019).

5.6 Sonaravno »preurejanje« obstoječih vodotokov

Pri gradnji HE Brežice se je zgodil še en pomemben mejnik. Močnik in Struga sta bila pred ureditvijo potoka, ki ju v naravi na določenih odsekih zaradi posegov v prostor in kmetovanja ni bilo, njuni strugi pa sta bili na nekaterih delih popolnoma presušeni ali močno zamočvirjeni, kar pomeni, da potoka nista opravljala svoje ekološke funkcije. Na podlagi izdelanih strokovnih podlag, s katerimi je bila predvidna renaturacija obeh vodotokov, sta se v sklopu izgradnje HE Brežice na posameznih delih popolnoma preuredili strugi obeh potokov. S preoblikovanjem struge (različni nakloni brežin), oblikovanjem tolmunov in plitvin, brzic, naravnih pragov, odbijačev ipd. so se v potokih omogočili naraven pretok vode, mešanje in vrtinčenje vode, kar je vzpodbudilo naravne procese in pritegnilo življenje, tudi migracijo rib gorvodno. Primer urejanja strug obeh vodotokov je pomenil premik od klasičnega gradbenega pristopa k urejanju vodotokov v smeri sonaravnih ureditev, kar je za naravovarstveni nadzor, ki ga je s svojimi strokovnimi kadri opravljalo podjetje Savaprojekt, prineslo veliko težav, saj je bil to klasičen primer razhajanja mnenj glede ustreznosti

tovrstnega pristopa urejanja. Sonaravne ureditve naj s hidrološko-hidravličnega vidika ne bi bile ustrezne (Vanič, 2019). Kot se je izkazalo v popravah 2023, to ne drži, saj so te pokazale, da sonaravne ureditve ne spreminjajo bistveno hidrološko-hidravličnih značilnosti vodotoka, dolvodno pa se učinek popravnih voda bistveno zmanjšuje, kar preprečuje katastrofalne posledice visokih voda.

6 Sklep

Gradnja verige HE na spodnji Savi je eden najpomembnejših regionalnih projektov naše države. Čeprav ta danes še ni popolnoma končan, se njegovi pozitivni učinki kažejo na celotnem območju Posavke regije, ki tudi zaradi HE postaja najpomembnejša energetska regija v Sloveniji, ki je že prehitela Podravje in savinjsko-šaleško regijo. Posavje z različnimi energetskimi objekti za proizvodnjo električne energije že danes proizvede večino elektrike v naši državi. Z gradnjo verige HE se je v regiji bistveno izboljšala prometna dostopnost, uredila pa se je tudi komunalna, okoljska in gospodarska infrastruktura. Izboljšave na tem področju so pospešile razvoj regije, kar je vplivalo tudi na njen gospodarski razvoj. Posavje je danes eno večjih zaposlitvenih območij, kjer delajo tudi visoko izobraženi kadri v dejavnostih z visoko dodano vrednostjo (energetika, razvoj ipd.) (SURS, 2023). Z gradnjo verige HE se je v Posavju bistveno izboljšala tudi poplavna varnost, kar potrjujejo tudi poplave 2023. Razen območij, na katerih v sklopu predvidenih HE protipoplavni ukrepi še niso bili dokončno izvedeni, in v delu spodnje Save, kjer se gradnja HE Mokrice še ni začela, Posavje ni bilo poplavljeno. Izvedeni ekoremediacijski ukrepi in krajinske ureditve pa so v številnih delih bistveno zmanjšali posledice delovanja visokih voda in tako preprečili najhujše. Kot je bilo omenjeno v tem prispevku, se je način urejanja in gradnje HE z leti spreminjal. Največje spremembe so se zgodile pri gradnji HE Brežice, kjer so se v celoti uveljavili sodobni trendi urejanja akumulacijskega bazena HE, ki postavljajo v ospredje ekologijo in varstvo narave. Pridobljene izkušnje pri projektiranju in izvedbi HE Brežice se nadgrajujejo v ureditvah HE Mokrice. Z izvedbo te se naše delo in prizadevanja za izboljšave ne bodo ustavila. Veriga HE na spodnji Savi namreč pomeni zelo velik razvojni potencial v smislu energetike, izobraževanja in turizma ter tudi v smislu ohranjanja in varovanja narave ter povečevanja biotske pestrosti v regiji. Nadgradnja in izboljšave obstoječih HE (Vrhovo, Boštanj, Arto-Blanca), ki so zgrajene po klasičnem gradbeno-inženirskem pristopu, so naš naslednji cilj in nov potencialni razvojni projekt posavske regije, ki zlasti na področju urejanja vodnogospodarskih ureditev orje ledino in postaja vzorčni primer dobre prakse.

Aleš Janžovnik, univ. dipl. inž. kraj. arh.
Savaprojekt d. d., Krško
E-pošta: ales.janzovnik@savaprojekt.si

Dušan Blatnik, univ. dipl. inž. arh.
E-GRUS d. o. o., Ljubljana
E-pošta: egrus.urbanist@gmail.com

Opomba

^[1] Razvrednotenje je stanje brez vrednosti ali stanje z odvzeto vrednostjo. S tem pojmom se označujejo spremembe v prostoru, ki so zaradi negativnih vplivov na naravo in/ali na družbeno okolje opredeljene kot nesprejemljive zaradi vplivov na prostor kot naravni vir ali zaradi neposrednih vplivov na naravo ali zaradi negativnih vplivov, ki se kažejo kot onesnaževanje (Hudoklin, 1995).

^[2] Zaradi izravnave osi in spremembe vzdolžnih naklonov strug vodotokov se je povečala hitrost vodnega toka, kar preprečuje odlaganje mulja in drugih sedimentov (hranila), hkrati pa onemogoča da bi se v vodotoku izoblikovali stabilni ekosistemi. Zaradi gradbeno-tehničnih ureditev in utrditev brežin vodotokov ter odstranitve obvodne vegetacije se poslabšuje tudi samoočiščevalna sposobnost vodotokov, zato se v njih poslabšuje tudi kakovost vode (Janžovnik, 2002).

Viri in literatura

Balter, M. (2005): *The seeds of civilization*. Dostopno na: <https://www.smithsonianmag.com/history/the-seeds-of-civilization-78015429> (sneto 10. 5. 2023).

Cech, V. T. (2018): *Principles of water resources: History, development, management, and policy*. Hoboken, Wiley.

Hudoklin, J. (1998): Splošno o degradacijah v prostoru. V: Hudoklin, J. (ur.): *Degradacije v prostoru*, str. 7–12. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije.

Janžovnik, A. (2002): *Krajinsko oblikovalska sanacija zadrževalnikov tehnološke vode*. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.

Janžovnik, A., Kvaternik, K., Hribar, A., Vanič, N., Umek, S., in Pirc, D. (2016): *Infrastrukturne ureditve na območju Hidroelektrarne Brežice – načrt krajinske arhitekture*. PZI Krško, Savaprojekt d. d., IBE d. d.

Marušič, J. (1998): Voda v pojavnosti krajine. V: Mlakar, A., Simoneti, M., in Matjašec, D. (ur.): *Voda – raba, varovanje, oblikovanje*, str. 5–9. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije.

Pirc, D., Žarn, P., Umek, S., Tepavčević, T., Janžovnik, A., in Mežič, D. (2023): *Občinski podrobni prostorski načrti za sončne elektrarne na depozitih sedimentov D2, D3 in D4 HE Brežice ter projektna dokumentacija za iste sončne elektrarne*. OPPN ter projektna DGD in PZI dokumentacija, Krško, Savaprojekt d. d.

Piry, I. (2005): Regionalizacija Slovenije – nedokončana simfonija slovenske geografije. *Dela*, 24, str. 37–48.

Statistični urad Republike Slovenije (2022): *Razdelitev Slovenije v statistične regije*. Dostopno na: <https://www.stat.si/obcine> (sneto 7. 6. 2023).

Rožman, N., in Hribar, A. (2019): Izvedba omilitvenih in drugih ureditev za varstvo narave pri izgradnji Hidroelektrarne Brežice. V: Cerkvenc, S., in Rojnik, E. (ur.): *Vodni dnevi 2019*, str. 175–186. Ljubljana, Slovensko društvo za zaščito voda.

Trčak, B., Čarni, A., Petrinec, V., Jakopič, M., Erjavec, D., Košir, P., Šilc, U., Zelnik, I., Marinšek, A., in Sajko, I. (2008): Kartiranje habitatnih tipov na vplivnem območju predvidenih HE Brežice in HE Mokrice. V: Govedič, M., Lešnik, A., in Kotarac, M. (ur.): *Pregled živalskih in rastlinskih vrst, njihovih habitatov ter kartiranje habitatnih tipov s posebnim ozirom na evropsko pomembne vrste, ekološko pomembna območja, posebna varstvena območja, zavarovana območja in naravne vrednote na vplivnem območju predvidenih HE Brežice in HE Mokrice (končno poročilo)*, str. 45–124. Miklavž na Dravskem Polju, Center za kartografijo favne in flore.

Uredba o državnem lokacijskem načrtu za hidroelektrarno Krško. Uradni list Republike Slovenije, št. 103/06, 33/07 in 50/12. Ljubljana.

Uredba o državnem prostorskem načrtu za območje hidroelektrarne Brežice. Uradni list Republike Slovenije, št. 50/2012 in 69/13. Ljubljana.

Uredba o državnem prostorskem načrtu za območje hidroelektrarne Mokrice. Uradni list Republike Slovenije, št. 69/13. Ljubljana.

Vanič, N. (2019): Naravovarstveni nadzor nad izvedbo nadomestnih habitatov in drugih naravovarstvenih ureditev in ukrepov pri Hidroelektrarni Brežice. V: *Referati in predstavitve 14. konference slovenskih elektroenergetikov CIGRE-CIRED, Štirinajsta konferenca slovenskih elektroenergetikov, Laško, 21.–23. maj 2019*, str. 1–6. Ljubljana, Slovensko združenje elektroenergetikov.

Vrezec, A., Ambrožič, Š., in Kapla, A., (2011): *Dodatne raziskave kvalifikacijskih vrst Natura 2000 ter izvajanje spremljanja stanja populacij izbranih ciljnih vrst hroščev v letih 2010 in 2011 – končno poročilo*. Ljubljana, Nacionalni inštitut za biologijo.

Wikipedija (2023): *Posavje*. Dostopno na: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Posavje> (sneto 7. 6. 2023).

Zakon o vodah (ZV-1). Uradni list Republike Slovenije, št. 67/02, 2/04, 41/04, 57/08, 57/12, 100/13, 40/14, 56/15, 65/20, 35/23 in 78/23. Ljubljana.

Zakotnik, M. (2014): *Pregled inženirsko bioloških metod v sonaravnem urejanju vodotokov*. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.

Boris PUKŠIČ

Internacionalizacija mikro-, majhnih in srednje velikih podjetij na primeru poslovne cone Tezno in različnih poslovnih con v Avstriji

Strokovni članek obravnava internacionalizacijo majhnih in srednje velikih podjetij (v nadaljevanju: MSP), pri čemer teoretični del povzema različne avtorje, ki so proučevali internacionalizacijo MSP v Evropi in po svetu. Poseben poudarek je na vplivih formalnih in neformalnih institucionalnih dejavnikov države gostiteljice, načinov vstopa na tuje trge, vloge omrežij in izzivih, kot so omejeni viri in lastniška struktura, s katerimi se soočajo MSP. Digitalizacija in njena vloga pri internacio-

nalizaciji MSP sta prav tako obravnavani. Praktični del članka raziskuje internacionalizacijo MSP v poslovni coni Tezno v Mariboru in različnih poslovnih conah v Avstriji.

Ključne besede: internacionalizacija, poslovna cona, gospodarstvo, gospodarska rast, tuji trgi

1 Uvod

Članek obravnava pomen in kompleksnost internacionalizacije majhnih in srednje velikih podjetij (v nadaljevanju: MSP). Teoretični del temelji na širokem pregledu literature, ki vključuje različne avtorje in njihove ugotovitve o internacionalizaciji MSP v globalnem kontekstu. V tem članku se posvečamo raziskovanju kompleksnega procesa internacionalizacije MSP. Analiza zajema različne vidike, od vplivov političnih, pravnih in kulturnih dejavnikov do strategij vstopa na tuje trge in vloge omrežij. Dodatno je v članku poudarjen pomen digitalizacije pri odpiranju novih priložnosti za MSP v mednarodnem okolju. Poleg teoretičnega okvira so predstavljeni tudi praktični izsledki raziskave, ki je bila izvedena v poslovni coni Tezno v Mariboru in različnih poslovnih conah v Avstriji, kot so Lake Side Park v Celovcu, medobčinski industrijski in obrtni park Velikovec, industrijski park Sankt Veit an der Glan, industrijska in obrtniška površina Kühnsdorf ter industrijska in obrtna površina Fürnitz, s čimer zagotavlja vpogled v realne izkušnje in izzive MSP v procesu internacionalizacije.

2 Internacionalizacija majhnih in srednje velikih podjetij

Internacionalizacija MSP, ki obsega širjenje na tuje trge, je vse bolj v središču akademskih raziskav in javnih politik. Laufs in Schwens (2014) v raziskavi trgov ugotovljata, da so najpogosteje proučevan trg internacionalizacije MSP ZDA, sledijo pa Španija, Grčija in Nemčija. Iz raziskav o mednarodnih priložnostih je razvidno, da na proces razvoja mednarodnih priložnosti vplivajo notranji in zunanji dejavniki (Mainela idr., 2014). Po besedah Costa idr. (2016) proces internacionalizacije vključuje štiri ključne konstrukte: izbiro trga, odločitev za vstop, načine vstopa in dejavnike, ki vplivajo na načine vstopa. V procesih internacionalizacije se številna MSP soočajo s težavami, predvsem s pomanjkanjem informacij, ki je prepoznano kot ena glavnih ovir. Z dostopom do večjih trgov lahko internacionalizirana podjetja dosežejo ekonomije obsega, izboljšajo proizvodno učinkovitost, hitreje povrnejo naložbe ter pridobijo dostop do tujih tehnoloških, tržnih in upravljaljskih znanj (Manolova idr., 2010).

Podjetja, ki se internacionalizirajo, morajo skrbno izbrati način vstopa na tuji trg. MSP imajo posebne značilnosti, ki vplivajo na to izbiro, vključno z omejenimi viri in lastniško strukturo. Napačna izbira lahko negativno vpliva na uspešnost podjetja (Laufs in Schwens, 2014). Izbira načina vstopa na tuji trg vpliva na to, koliko sredstev bo vložilo podjetje, kakšno tveganje bo prevzelo in kako bo nadziralo svoje dejavnosti v tujini (Anderson in Gatignon, 1986). Izbira načina vstopa na tuji trg je tesno povezana s tveganjem v mednarodnem okolju. Večja ko je zavezanost sredstev podjetja, večje je tveganje izgube teh sredstev pri neuspešnem poslovanju v tujini (Hill idr., 1986).

Država gostiteljica s formalnimi (kot so politična tveganja in zakonodajni okviri) in neformalnimi (kot so kultura in družbene norme) institucionalnimi dejavniki močno vpliva na okolje, s katerim se MSP soočajo pri poslovanju v tujini. Te dejavnike je treba upoštevati pri strateških odločitvah o načinu vstopa na tuje trge, saj lahko vplivajo na dolgoročno uspešnost podjetja. Način vstopa, npr. neposredne naložbe, franšize ali licenciranje, je odvisen od različnih dejavnikov, vključno z viri podjetja in pogoji v gostujoči državi. MSP morajo pravilno oceniti in razumeti formalne in neformalne institucionalne dejavnike države gostiteljice, da bi sprejeli informirane odločitve, ki bodo omogočile uspešen vstop in poslovanje na teh trgih (Schwens idr., 2011).

Internationalizacija in vstop na tuje trge tvorita proces, pri katerem morajo MSP zasedati položaje v omrežjih na tujih trgih, kar zahteva razvijanje novih ali prekinitvev obstoječih odnosov. Ta perspektiva poudarja pomen omrežja podjetja pri internacionalizaciji, medtem ko raziskave podjetništva potrjujejo pomembnost družbenega omrežja podjetnika za rast podjetja. V globalnem smislu omrežja presegajo državne meje, kar pomeni, da je celoten globalni trg zapleteno omrežje odnosov. Struktura in kakovost omrežja MSP sta torej ključni za prepoznavanje in izkoriščanje mednarodnih priložnosti (Hilmersson in Papaioannou, 2015). Child in Hsieh (2014) ugotavljata, da MSP pogosto izkoristijo mreže za zmanjšanje informacijske asimetrije, s čimer pridobijo dostop do informacij, pomembnih za njihovo mednarodno rast. To je še posebej značilno za hitro internacionalizirajoča se nova podjetja. Johanson in Vahlne (2009) navajata, da je članstvo v ustreznih mrežah ključnega pomena za uspešno internacionalizacijo podjetij.

Laufs in Schwens (2014) ugotavljata, da je starost podjetja pomembna dimenzija pri preučevanju načinov vstopa MSP na tuje trge. V literaturi se starost podjetja pogosto uporablja kot kriterij vzorčenja, predvsem v študijah, ki se nanašajo na zgodnje internacionalizacijo MSP od ali skoraj od ustanovitve. Ugotavljata še, da nova podjetja, ki se zgodaj in hitro interna-

cionalizirajo, pogosto izberejo načine vstopa z nižjo stopnjo zavezanosti, kot so distribucija ali izvoz. Eberhard in Craig (2013) med proučevanjem mladih in majhnih podjetij ugotavljata, da nekatera med njimi kljub svojim omejenim virom v zgodnji fazi svojega življenjskega cikla dosežejo precejšen uspeh na tujih trgih. Uspeh teh podjetij na tujih trgih je povezan z njihovimi notranjimi zmožnostmi, predvsem z inovacijskimi procesi. Internationalizacijo vidijo kot inovativno dejanje, zato so ta podjetja običajno izjemno inovativna pri načinih, ki jih izbirajo za nastop na novih trgih.

Medosebne mreže imajo ključno vlogo v inovacijskih procesih, saj omogočajo pridobivanje znanja iz različnih virov, kar je bistveno za inovacije. Posamezniki z več neformalnimi stiki zunaj organizacije so ključni za pridobivanje novega znanja, ki spodbuja inovativnost. Organizacijska inovativnost se opisuje kot proces ustvarjanja novih družbenih povezav, ki omogočajo nove kombinacije idej in virov (Obstfeld, 2005). V modelih procesa internacionalizacije še poudarjajo, da je generiranje izkustvenega znanja ključna determinanta internacionalizacije (Dikova in van Witteloostuijn, 2007). S pridobivanjem mednarodnih izkušenj pridobi podjetje znanje o soočanju z mednarodno konkurenco, prilagajanju izdelkov in storitev mednarodnim strankam ter trženju svojih izdelkov in storitev v tujini. Tradicionalno se to izkustveno znanje razvija postopoma (Hilmersson in Papaioannou, 2015).

3 Razlike v internacionalizaciji MSP v primerjavi z multinacionalkami

MSP se ločijo od večjih multinacionalk in imajo svoje posebnosti, ki vplivajo na njihovo izbiro načina vstopa na tuji trg. Med temi so omejeni viri in občutljivost na zunanje vplive. Poleg tega so številna MSP družinska podjetja, kar pomeni, da informacij o načinu internacionalizacije ne razkrivajo tako zlahka kot velika podjetja, zato jih je tudi težje proučevati (Laufs in Schwens, 2014). MSP imajo tri ključne značilnosti, ki vplivajo na njihovo odločitev o načinu vstopa na tuji trg (Laufs in Schwens, 2014):

1. V primerjavi z velikimi podjetji so v slabšem položaju glede razpoložljivih sredstev. To pomanjkanje sredstev omejuje njihovo sposobnost za napredno internacionalizacijo.
2. MSP so občutljivejša na zunanje izzive, kot so tehnološke, politične in institucionalne spremembe, kar prispeva k nepredvidljivosti njihovih odločitev.
3. Lastniška struktura MSP, zlasti dejstvo, da so številna od njih družinska podjetja, vpliva na njihove strateške odločitve in načine vstopa na tuje trge.

MSP se od velikih mednarodnih podjetij razlikujejo tudi po lastniški strukturi in značilnostih upravljanja (Pinho, 2007; Cheng, 2008), saj so številna MSP v družinski lasti ali jih upravljajo lastniki. MSP imajo v nasprotju z velikimi mednarodnimi podjetji posebne značilnosti, ki lahko vplivajo na njihovo izbiro načina vstopa na tuji trg v smislu ravni zavezanosti tujemu trgu, načina obvladovanja tveganj v državi gostiteljici in možnosti obvladovanja dejavnosti na tujem trgu (Laufs in Schwens, 2014). Ena izmed pogosto uporabljenih razvrstitev velikosti podjetja razdeli podjetja na velika podjetja (LES) in MSP. Ta razvrstitev običajno temelji na številu zaposlenih ali skupnih prihodkih. Po standardih EU so MSP tista podjetja, ki zaposlujejo do 250 ljudi (Statistični urad Republike Slovenije, 2019), medtem ko znaša v ZDA ta meja 500 zaposlenih, na Kitajskem pa do 3.000 zaposlenih. Ta različna merila izražajo geografske in gospodarske razlike med regijami, kar lahko vpliva na strategije in priložnosti za rast podjetij v različnih delih sveta (Steinhäuser idr., 2021).

Kombinacija individualiziranega vodstva in informacijskih omejitev v MSP kaže, da odločitve MSP pogosto temeljijo na osebnih predvidevanjih in so bolj odziv na nepričakovane dogodke v primerjavi z odločitvami v velikih mednarodnih podjetjih. Kljub naraščajočemu priznavanju vloge intuicije pri strateškem odločanju večjih podjetij, pomanjkanje informacij in drugih virov, ki je pogosto prisotno v MSP, lahko vodi do tega, da odločitve o internacionalizaciji izražajo razpoložljivost virov namesto racionalnega teženja k jasnim ciljem (Child in Hsieh, 2014). MSP običajno kažejo podjetniški dinamizem, prilagodljivost in višjo motivacijo, medtem ko so velika podjetja močnejša v ekonomijah obsega ter finančnih in tehnoloških virih. Pri začetku procesa internacionalizacije lahko zadnja učinkoviteje obvladujejo trgovinske ovire, saj so njihovi viri in sposobnosti bolj razviti kot pri manjših podjetjih (Paul idr., 2017).

Družinska podjetja se zaradi želje po prenosu podjetja na naslednje generacije soočajo z izzivi pri razvijanju vodstvenih sposobnosti in financiranju rasti, kar lahko omeji njihova prizadevanja za internacionalizacijo. Težave vključujejo nizko raven usposobljenega osebja, pomanjkanje mednarodnega tržnega znanja in preferenco za samofinanciranje rasti z omejenim dostopom do zunanjega kapitala. Neoprijemljivi viri, kot so mreže, lahko povečajo edinstvenost družinskih podjetij in ustvarijo konkurenčno prednost. Do zdaj še ni bilo proučeno, kako družinska lastnina vpliva na razmerje med mreženjem in internacionalizacijo, kar pomeni razliko v tej študiji (Eberhard in Craig, 2013). Gomez-Mejia idr. (2010) so ugotovili, da družinska podjetja kažejo nižjo stopnjo internacionalizacije kot nedružinska.

4 Digitalizacija internacionalizacije z uporabo platforme družbenih medijev

Z uporabo spleta prek spletnih aplikacij so MSP znatno znižala operativne stroške mednarodnega poslovanja, kar jim je omogočilo prožnejši odziv na nove mednarodne tržne priložnosti (Mathews in Haley, 2007). Digitalizacija je prinesla temeljite spremembe v poslovanju, med drugim v zmanjševanju posredovanja, interakciji s poslovnimi partnerji, olajševanju transakcij ter ustvarjanju in deljenju znanja. Te spremembe imajo globalni doseg, saj digitalizacija omogoča odkrivanje mednarodnih priložnosti, pospešuje in širi obseg internacionalizacije ter zmanjšuje geografske ovire, s čimer spodbuja interakcije med različnimi poslovnimi akterji ne glede na njihovo lokacijo (Stallkamp in Schotter, 2021). Digitalizacija je prinesla radikalne spremembe v poslovnem delovanju, kot so zmanjšanje posredovanja, interakcijo s poslovnimi partnerji, olajšanje transakcij ter spodbujanje ustvarjanja in deljenja znanja. Na globalni ravni ponuja dodatne prednosti, vključno z odkrivanjem mednarodnih poslovnih priložnosti, pospeševanjem in širjenjem obsega internacionalizacije, zmanjševanjem razdalj in geografskih ovir ter olajševanjem interakcij z različnimi poslovnimi akterji po vsem svetu, pri čemer zmanjšuje stroške in zaznano tveganje poslovanja v tujini (Fonseca idr., 2023).

5 Praktični del – internacionalizacija na primeru poslovne cone Tezno in poslovnih con v Avstriji

5.1 Predstavitev anketiranja iz Avstrije

Koroška agencija za poslovno naselitev in vlaganja (nem. *Kärntner Betriebsansiedlungs- und Beteiligungsgesellschaft m.b.H.*, v nadaljevanju: BABEG) podpira naselitev novih mednarodnih podjetij in jih strateško spremlja. Vključuje se v zunajuniverzitetne ustanove za krepitev tehničnih raziskav in inovacij na jugu Avstrije in deluje tudi čezmejno. Glavni cilj agencije BABEG je spodbuditi zanimanje za Koroško, pri čemer izkorišča znanje, razvito v lokalnih izobraževalnih in raziskovalnih ustanovah. Izvaja ukrepe za povečevanje poslovnih naselitev, ki vključujejo spodbujanje transformacije in gibanja, krepitev komunikacije in sodelovanja ter povezovanje podjetij z raziskovalnimi in izobraževalnimi ustanovami.

Slika 1: Medobčinski industrijski in obrtni park Velikovec/južna avstrijska Koroška (IGP Süd) (vir: BABEG, 2023a)

Slika 2: Industrijski park Sankt Veit an der Glan (vir: BABEG, 2023b)

Slika 3: Industrijska in obrtna površina Fürnitz (vir: Logistic Center Austria Süd, 2023)

5.2 Predstavitev poslovnih con agencije BABEG

Poslovne cone agencije BABEG so:

1. Medobčinski industrijski in obrtni park Velikovec/južna avstrijska Koroška (IGP Süd)

Ciljna skupina so proizvodna industrija, obrtne dejavnosti in storitve, povezane s proizvodnjo.

Slika 4: Industrijska in obrtniška površina Kühnsdorf (vir: BABEG, 2023c)

2. Industrijski park Sankt Veit an der Glan

Ciljna skupina so proizvodna podjetja in storitve, povezane s proizvodnjo, s poudarkom na okoljski in energetski tehnologiji. Industrijski park Sankt Veit an der Glan je zgodba o uspehu. Popolnoma opremljena zemljišča ležijo neposredno ob hitri cesti S37 z lastnim dostopom in izvozom, zelo dobrimi povezavami do osrednjega območja (avtocesta in letališče). Železniška postaja je oddaljena 3 kilometre.

3. Industrijska in obrtna površina Fürnitz

Ciljna skupina so podjetja s področja logistike in storitve, povezane z logistiko. Pretovorna postaja in logistični center sodelujeta z jadranskimi pristanišči. Leta 2006 se je začel razvoj lokacije za ustvarjanje prepoznavne logistične lokacije na regionalni ravni, ki leži ob dveh glavnih prometnih oseh, ob Turah in »Baltško-jadranski osi«. Sodelovanje s »pristanišči NAPA« je namenjeno spodbujanju razvoja tega vozlišča v zaledju.

4. Industrijska in obrtniška površina Kühnsdorf

Ciljna skupina so proizvodna industrija in obrtniška podjetja, storitve, povezane s proizvodnjo. Industrijska in obrtniška površina Kühnsdorf leži v neposredni bližini železniške postaje Kühnsdorf in je posebej zanimiva za industrijo, ki se ukvarja s tovarjenjem blaga. Regionalni akterji oziroma občine okrožja Velikovec si že leta prizadevajo za razvoj medobčinskega, železniško usmerjenega industrijskega in obrtniškega parka (IGP Jauntal) s poudarkom na logistiki.

5.3 Predstavitev anketiranca iz Slovenije

Poslovna cona Tezno v Mariboru ima bogato in raznoliko zgodovino. Območje je bilo prvotno znano kot del tovarne TAM, ki je bila ustanovljena leta 1941. Znani arhitekt Boris Kobe je oblikoval logotip TAM, navdihnjen s stekli pariške katedrale Notre Dame. Med drugo svetovno vojno so Nemci na tem območju zgradili tovarno za proizvodnjo letalskih delov,

Slika 5: Poslovna cona Tezno (vir: Cona Tezno, 2023)

vključno z obsežnim sistemom podzemnih rogov, ki so služili kot zaklonišča in skladišča.

Danes je poslovna cona Tezno eno največjih in najraznovrstnejših industrijskih območij v Sloveniji. Razteza se na 224 hektarjih in gosti več kot 150 podjetij, ki skupaj zaposlujejo okoli 4.500 ljudi. Podjetja so raznolika, vključno s tistimi iz avtomobilske industrije, kovinske predelave, elektroindustrije, logistike in storitvenih dejavnosti. Območje se lahko pohvali z odlično infrastrukturo, vključno s cestnimi povezavami, železniško postajo in bližino mednarodnega letališča. Razvoj poslovne cone Tezno še vedno poteka, pri čemer se območje nenehno prilagaja potrebam sodobnega gospodarstva in tehnološkemu napredku.

6 Analiza odgovorov po vprašanjih

6.1 Analiza prvega vprašanja

Analiza strategij vstopa na tuje trge med poslovno cono Tezno in avstrijskimi poslovnimi conami razkriva, da se območje Tezno raje odloča za *piggybacking*, medtem ko so v Avstriji pogostejše agresivnejše strategije, kot so FDI in strateška partnerstva. Čeprav slovenska poslovna cona uporablja širok na-

bor pristopov, je njena povprečna ocena nižja (4), kar kaže na manjšo razširjenost teh strategij. Nasprotno pa avstrijske cone izkazujejo višjo povprečno oceno (7), kar potrjuje močnejšo usmerjenost v internacionalizacijo in rast.

6.2 Analiza drugega vprašanja

Analiza tehnološke uporabe v poslovni coni Tezno in avstrijskih poslovnih conah razkriva različne strategije za internacionalizacijo. Prisotnost na spletu in uporaba družbenih medijev dosežeta v poslovni coni Tezno najvišje ocene, kar kaže na močan digitalni pristop. Avstrijske poslovne cone izkazujejo visoko stopnjo uporabe spletnih strani, medtem ko bi lahko izboljšale uporabo analitičnih orodij in mobilnih aplikacij. Povprečne ocene slovenske cone in avstrijskih so visoke, vendar zadnje kažejo večjo razpršenost v ocenah, kar potrjuje večjo raznolikost pri uporabljenih tehnologijah.

6.3 Analiza tretjega vprašanja

Analiza podpornih ukrepov v analiziranih poslovnih conah kaže razlike v strategijah internacionalizacije. Poslovna cona na Teznom izstopa z visoko ocenjeno podporo pri mreženju, povezovanju in izobraževanju, medtem ko avstrijske poslovne

Preglednica 1: Analiza prvega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	izvoz	5	9
2. ocenjevalna možnost	licenciranje in franšizing	2	4
3. ocenjevalna možnost	skupna podjetja (Joint Ventures)	2	3
4. ocenjevalna možnost	celovite neposredne tuje naložbe (FDI – Foreign Direct Investment)	1	7
5. ocenjevalna možnost	strateška partnerstva ali zaveznitva	5	8
6. ocenjevalna možnost	piggybacking (strategija izkoristka distribucijskih poti)	8	10
7. ocenjevalna možnost	e-commerce	6	9
8. ocenjevalna možnost	vstop na nišni trg	3	6
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		4	7

Opomba: * Prvo vprašanje je bilo: Pri vsakem izmed naštetih pristopov z od 1 do 10 ocenite stopnjo prevladujočega strateškega pristopa, ki ga podjetja v vaši poslovni coni uporabljajo za vstop na tuje trge (1 pomeni najnižjo stopnjo prevladujočega strateškega pristopa za vstop na tuje trge, 10 pa najvišjo stopnjo vpliva dejavnika na internacionalizacijo in rast števila novih delovnih mest, povezanih z njo).

Lastni vir

Preglednica 2: Analiza drugega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	spletne strani	9	10
2. ocenjevalna možnost	e-trgovina	10	8
3. ocenjevalna možnost	družbena omrežja in digitalni marketing	8	7
4. ocenjevalna možnost	digitalni komunikacijski orodji	10	9
5. ocenjevalna možnost	analitična orodja in Big Data	8	5
6. ocenjevalna možnost	Mobilne aplikacije	8	5
7. ocenjevalna možnost	platforme za plačilne storitve	6	9
8. ocenjevalna možnost	avtomatizacija in sistemi CRM	5	8
9. ocenjevalna možnost	tehnologija prevedenih vsebin	4	7
10. ocenjevalna možnost	tehnologija Cloud	9	7
11. ocenjevalna možnost	virtualna in povečana resničnost	6	6
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		7,5	7,4

Opomba: * Drugo vprašanje je bilo: Tehnologija je postala ključni dejavnik, ki omogoča podjetjem lažji in učinkovitejši vstop na tuje trge. Z od 1 do 10 ocenite pogostnost uporabe tehnologij v podjetjih v svoji poslovni coni za lažji vstop na tuje trge (1 pomeni nizko raven uporabe tehnologije podjetij v vaši poslovni coni, 10 pa visoko).

Lastni vir

cone prednjačijo v tehnološki podpori. Vse cone kažejo pomanjkanje fiskalnih in carinskih olajšav. Povprečne ocene, ki so blizu sredine lestvice, implicirajo možnosti za izboljšave v vseh conah, vendar visoko ocenjeno stabilno poslovno okolje v njih potrjuje trdne temelje, ki so na voljo podjetjem pri inter-

nacionalizaciji. Razlike v ocenah kažejo posebnosti in slabosti slovenske cone in avstrijskih, kar zahteva ciljne pristope k izboljšanju podpornih ukrepov.

Preglednica 3: Analiza tretjega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	fiskalne in carinske olajšave	1	1
2. ocenjevalna možnost	sodobna infrastruktura	4	8
3. ocenjevalna možnost	preprostejši zakonski okvir	4	1
4. ocenjevalna možnost	dostop do svetovnih trgov	2	7
5. ocenjevalna možnost	podpora pri mreženju in povezovanju	9	1
6. ocenjevalna možnost	usposabljanje in izobraževanje	8	1
7. ocenjevalna možnost	pravna in poslovna pomoč	7	8
8. ocenjevalna možnost	tehnološka podpora	3	10
9. ocenjevalna možnost	zagotavljanje stabilnega poslovnega okolja	8	8
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		5,1	5

Opomba: * Tretje vprašanje je bilo: Ker so poslovne cone območja, kjer lahko podjetja uživajo posebne prednosti, ki so zasnovane tako, da privabijo tuje naložbe in spodbujajo izvoz, običajno ponujajo številne podporne mehanizme, ki podjetjem olajšajo njihova internacionalizacijska prizadevanja. Z oceno od 1 do 10 ocenite pristnost ukrepa, ki ga uporablja vaša poslovna cona, da bi z njimi podprla podjetja pri njihovih internacionalizacijskih prizadevanjih (1 pomeni nizko prisotnost ukrepa za podporo internacionalizacijskih prizadevanj podjetij v vaši poslovni coni, 10 pa visoko).

Lastni vir

Preglednica 4: Analiza četrtega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	povečanje izvoza	4	10
2. ocenjevalna možnost	rast prihodkov	3	10
3. ocenjevalna možnost	raznolikost prihodkov	6	10
4. ocenjevalna možnost	naložbe v infrastrukturo	6	7
5. ocenjevalna možnost	globalni dobavitelji	8	7
6. ocenjevalna možnost	inovacije in konkurenčnost	7	9
7. ocenjevalna možnost	povečana produktivnost	6	8
8. ocenjevalna možnost	globalno znanje in veščine	10	9
9. ocenjevalna možnost	priliv tujih naložb	8	7
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		6,4	8,6

Opomba: * Četrto vprašanje je bilo: Pri vsakem dejavniku z od 1 do 10 ocenite njegov vpliv na internacionalizacijo in rast podjetij ter s tem na ustvarjanje novih delovnih mest v vaši poslovni coni (1 pomeni najnižjo stopnjo vpliva dejavnika na internacionalizacijo in rast ter z njo povezano ustvarjanje novih delovnih mest, 10 pa najvišjo).

Lastni vir

6.4 Analiza četrtega vprašanja

Preglednica 4 prikazuje ocene vpliva različnih dejavnikov na internacionalizacijo podjetij v proučevanih poslovnih conah. Poslovna cona Tezno izstopa pri globalnem znanju in veščinah ter prilivu tujih naložb, kar nakazuje, da so ti dejavniki ključni za rast in širitev podjetij. Nasprotje je prihodkovna rast, ki ima

nižjo oceno. Povprečna ocena za Tezno je 6,4, kar kaže zmerno do visoko vplivnost ocenjenih dejavnikov. V Avstriji so izvoz, prihodkovna in raznolikost prihodkov visoko ocenjeni s povprečno oceno 8,6, kar poudarja njihov močni vpliv na rast in internacionalizacijo. Primerjava razkriva, da avstrijske poslovne cone vidijo večji vpliv teh dejavnikov kot Tezno.

Preglednica 5: Analiza petega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	telekomunikacijska infrastruktura	8	10
2. ocenjevalna možnost	energetska infrastruktura	10	9
3. ocenjevalna možnost	vodna infrastruktura	10	9
4. ocenjevalna možnost	odpadna infrastruktura	8	9
5. ocenjevalna možnost	logistična infrastruktura	8	8
6. ocenjevalna možnost	izobraževalna infrastruktura	4	8
7. ocenjevalna možnost	raziskovalna in razvojna infrastruktura	1	10
8. ocenjevalna možnost	zdravstvena infrastruktura	1	9
9. ocenjevalna možnost	varnost in zaščita	2	8
10. ocenjevalna možnost	okoljska infrastruktura	7	9
11. ocenjevalna možnost	administrativna infrastruktura	1	7
12. ocenjevalna možnost	finančna infrastruktura	2	7
13. ocenjevalna možnost	skladiščna infrastruktura	3	7
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		5	8,5

Opomba: * Peto vprašanje je bilo: Z od 1 do 10 pri vsakem dejavniku infrastrukture ocenite, kakšno vlogo ima ta pri internacionalizaciji podjetij v vaši poslovni coni (1 pomeni, da ima dostop do infrastrukture najnižjo vlogo, 10 pa najvišjo).

Lastni vir

Preglednica 6: Analiza šestega vprašanja*

Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
3	1

Opomba: * Šesto vprašanje je bilo: Z od 1 do 10 ocenite delež internacionaliziranih podjetij v vaši poslovnici (1 pomeni 10 %, 10 pa 100 %).

Lastni vir

Preglednica 7: Analiza sedmega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	omejeno razumevanje ciljnih trgov	8	8
2. ocenjevalna možnost	pomanjkanje izkušenj s tujimi trg	7	9
3. ocenjevalna možnost	neupoštevanje mednarodnih zakonov in regulativ	8	4
4. ocenjevalna možnost	pomanjkanje jezikovnih veščin	5	8
5. ocenjevalna možnost	slaba strategija trženja in promocije	8	7
6. ocenjevalna možnost	nespretnost v medkulturnih odnosih	4	7
7. ocenjevalna možnost	pomanjkanje globalne strategije	9	6
8. ocenjevalna možnost	finančne omejitve	10	5
9. ocenjevalna možnost	napake pri logistiki in distribuciji	6	5
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		7,2	6,6

Opomba: * Sedmo vprašanje je bilo: Z od 1 do 10 pri vsakem dejavniku ocenite stopnjo strinjanja s trditvijo v povezavi s pomanjkljivostmi v znanju podjetij v vaši poslovni coni glede mednarodna tržišča (1 pomeni najmanjše strinjanje s trditvijo o ravni znanja podjetij o mednarodnih tržiščih, 10 pa najvišje).

Lastni vir

Preglednica 8: Analiza osmega vprašanja*

Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1	6

Opomba: * Osmo vprašanje je bilo: Z od 1 do 10 ocenite razpoložljivost lokalne delovne sile s potrebnimi veščinami za internacionalizirana podjetja v vaši poslovni coni (1 pomeni nizko razpoložljivost, 10 pa visoko).

Lastni vir

Preglednica 9: Analiza devetega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	konkurenca	4	5
2. ocenjevalna možnost	raznolikost trgov	7	8
3. ocenjevalna možnost	logistični izzivi	5	7
4. ocenjevalna možnost	tveganje valutnih nihanj	4	6
5. ocenjevalna možnost	pravna in regulativna vprašanja	7	5
6. ocenjevalna možnost	kadrovski izzivi	10	8
7. ocenjevalna možnost	finančni izzivi	10	8
8. ocenjevalna možnost	kulturuloški izzivi	3	8
9. ocenjevalna možnost	kibernetska varnost	3	7
10. ocenjevalna možnost	obvladovanje tveganj	8	7
11. ocenjevalna možnost	kapitalske zahteve	9	6
12. ocenjevalna možnost	obdavčitev	8	6
13. ocenjevalna možnost	zagotavljanje kakovosti	4	5
14. ocenjevalna možnost	odgovornost do družbe	3	6
15. ocenjevalna možnost	hitre spremembe v tehnologiji	10	7
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		6,3	6,6

Opomba: * Deveto vprašanje je bilo: Z od 1 do 10 pri vsakem dejavniku ocenite izzive pri internacionalizaciji podjetij v vaši poslovni coni (1 pomeni najnižjo stopnjo izziva pri internacionalizaciji podjetij, 10 pa najvišjo).

Lastni vir

6.5 Analiza petega vprašanja

Analiza ocen slovenske poslovne cone in avstrijskih razkriva, da energetska in vodna infrastruktura v poslovni coni Tezno prejemata najvišje ocene, kar poudarja njun pomen za internacionalizacijo podjetij. Nasprotje temu so raziskovalna, razvojna in zdravstvena infrastruktura, ki so ocenjene zelo nizko. V Avstriji visoko ocenjujejo telekomunikacijsko, raziskovalno in razvojno infrastrukturo, kar potrjuje njihovo pomembnost za podporo internacionalizaciji podjetij. Iz povprečne ocene 5 za poslovno cono Tezno in 8,5 za avstrijske poslovne cone je razvidno, da v Avstriji infrastrukturi pripisujejo večji pomen pri internacionalizaciji podjetij.

6.6 Analiza šestega vprašanja

Poslovna cona Tezno ima oceno 3 na lestvici ocenjevanja deleža internacionaliziranih podjetij, kar kaže, da ima približno 30 % podjetij mednarodno prisotnost. Nasprotje temu so avstrijske poslovne cone, ki imajo oceno 1, kar pomeni samo 10 %

internationaliziranih podjetij. Te ocene kažejo, da je na Tezno relativno večje število podjetij, ki so usmerjena v mednarodne trge, kar lahko izraža ugodnejše pogoje ali večjo proaktivnost v mednarodni trgovini.

6.7 Analiza sedmega vprašanja

Obravnavane poslovne cone prepoznavajo različne pomanjkljivosti pri poznavanju mednarodnih tržišč. V poslovni coni Tezno izstopajo finančne omejitve in pomanjkanje globalne strategije kot ključni pomanjkljivosti, medtem ko se v Avstriji osredotočajo na pomanjkanje izkušenj s tujimi trgi. Tezno ima višjo povprečno oceno pomanjkljivosti (7,2) v primerjavi z Avstrijo (6,6), kar potrjuje večjo zaznavo ovir pri internacionalizaciji. Manjša zaskrbljenost v poslovni coni Tezno glede medkulturnih veščin in jezikovnih sposobnosti lahko pomeni boljše veščine ali manjši poudarek na teh področjih. Primerjava slovenske poslovne cone in avstrijskih razkriva področja mogočih izboljšav in potrebe po razvoju specifičnih znanj za uspešnejšo internacionalizacijo.

Preglednica 10: Analiza desetega vprašanja*

Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalne možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
5 %	20 %

Opomba: * Deseto vprašanje je bilo: Ali so podjetja v vaši poslovni coni v preteklih letih povečala svojo prisotnost na mednarodnih trgih?
Lastni vir

Preglednica 11: Analiza enajstega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	lokacija	10	8
2. ocenjevalna možnost	infrastruktura	10	7
3. ocenjevalna možnost	logistična poveztljivost	10	8
4. ocenjevalna možnost	cenovna konkurenčnost	9	5
5. ocenjevalna možnost	delovna sila	10	7
6. ocenjevalna možnost	fiskalne spodbude	7	4
7. ocenjevalna možnost	razpoložljivost zemljišča	7	6
8. ocenjevalna možnost	okoljski standardi	7	4
9. ocenjevalna možnost	administrativna podpora	6	7
10. ocenjevalna možnost	varnost	5	3
11. ocenjevalna možnost	dostop do trga	6	10
12. ocenjevalna možnost	podpora lokalnih oblasti	10	7
13. ocenjevalna možnost	razpoložljivost energije	8	8
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		8,1	6,5

Opomba: * Enajsto vprašanje je bilo: Z 1 do 10 ocenite, kateri so ključni elementi konkurenčnosti pri privabljanju internacionaliziranih podjetij v vašo poslovno cono (1 pomeni najmanj ključen element konkurenčnosti pri privabljanju internacionaliziranih podjetij v vašo poslovno cono, 10 pa najbolj ključnega).

Lastni vir

6.8 Analiza osmega vprašanja

V poslovni coni Tezno je razpoložljivost kvalificirane delovne sile za internacionalizirana podjetja ocenjena kot zelo nizka (1), kar nakazuje pomembno vrzel na lokalnem trgu dela. Nasprotno v Avstriji ocena 6 kaže boljše stanje in da je lokalna delovna sila bolj usposobljena za mednarodno usmerjena podjetja. To razliko je treba upoštevati pri razvojnih strategijah, saj je kvalificirana delovna sila ključna za uspešnost in rast podjetij na globalnem trgu. Razvoj ustreznih usposabljanj in izobraževalnih programov bi bil za poslovno cono Tezno ključen za izboljšanje tega stanja.

6.9 Analiza devetega vprašanja

Pri internacionalizaciji podjetij se poslovna cona Tezno sooča s kadrovskimi in finančnimi izzivi in hitrimi tehnološkimi spremembami. Vsi so ocenjeni z 10, kar kaže na njihovo izrazitost. Manj izpostavljeni so kulturološki izzivi in kibernetična varnost, ki so dobili oceno 3. Povprečna ocena 6,3 izraža zmerno do visoko raven izzivov. V Avstriji, kjer je povprečna ocena izzivov 6,6, so najbolj izpostavljeni raznolikost trgov ter kadrovski in

finančni izzivi, ki so dobili oceno 8. Primerjava razkriva, da medtem ko so v poslovni coni Tezno ključni izzivi notranje narave, imajo v Avstriji velik vpliv zunanji tržni dejavniki.

6.10 Analiza desetega vprašanja

Poslovna cona Tezno in avstrijske poslovne cone kažejo različne pri širitvi svoje mednarodne prisotnosti, prva ima 5-odstotno rast, avstrijske pa 20-odstotno. Ta razlika kaže močnejšo usmerjenost ali uspešnejšo širitev avstrijskih podjetij na globalne trge, morda zaradi ugodnejših pogojev za internacionalizacijo, ki jih ponuja Avstrija.

6.11 Analiza enajstega vprašanja

Proučevane poslovne cone poudarjajo različne ključne elemente konkurenčnosti za privabljanje internacionaliziranih podjetij. Poslovna cona Tezno daje prednost lokaciji, infrastrukturi, in delovni sili z visokimi ocenami, medtem ko se v Avstriji poudarja dostop do trga, fiskalne spodbude in okoljski standardi pa so manj pomembni. S povprečno oceno 8,1 kaže poslovna cona Tezno večjo celovito konkurenčnost v primerjavi z avstrij-

Preglednica 12: Analiza dvanajstega vprašanja*

Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
Avstrija, Nemčija, Italija, Hrvaška, Srbija, Nizozemska, Belgija, Švedska, Kitajska	Nemčija, Slovenija, Italija in Južna Evropa

Opomba: * Dvanajsto vprašanje je bilo: Navedite glavne trge za internacionalizirana podjetja v vaši poslovni coni.

Lastni vir

Preglednica 13: Analiza trinajstega vprašanja*

Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
Ne	Da

Opomba: * Trinajsto vprašanje je bilo: Ali se v vaši poslovni coni izvajajo programi za podporo internacionalizaciji podjetij, kot so izmenjava informacij, skupna uporaba virov ali programi za razvoj partnerskih odnosov?

Lastni vir

Preglednica 14: Analiza štirinajstega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	privlačni poslovne pogoje	2	7
2. ocenjevalna možnost	informacijska podpora	4	8
3. ocenjevalna možnost	povezave s poslovnimi partnerji	7	8
4. ocenjevalna možnost	izobraževanja in usposabljanja	1	1
5. ocenjevalna možnost	infrastruktura	3	2
6. ocenjevalna možnost	podpora pri pridobivanju dovoljenj	4	2
7. ocenjevalna možnost	pomoč pri pridobivanju financiranja	2	5
8. ocenjevalna možnost	sodelovanje pri izmenjavi informacij	7	6
9. ocenjevalna možnost	povezovanje z lokalnimi institucijami	9	8
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		4,3	5,2

Opomba: * Navodilo pri štirinajstem vprašanju je bilo: Z od 1 do 10 ocenite, na kakšen način vaša poslovna cona sodeluje s tujimi investitorji ali poslovnimi partnerji pri internacionalizaciji (1 pomeni najnižjo stopnjo sodelovanja poslovne cone s tujimi investitorji ali poslovnimi partnerji pri internacionalizaciji, 10 pa najvišjo).

Lastni vir

skimi poslovnimi conami s povprečno oceno 6,5. To kaže na raznolikost v strategijah za privabljanje podjetij in potencial za izboljšave v vseh obravnavanih conah.

6.12 Analiza dvanajstega vprašanja

Analiza proučevanih poslovnih razkriva različne tržne usmeritve. Slovenska poslovna cona pokriva širok geografski spekter, vključno s trgi v Evropi in na Kitajskem, in ima globalno strategijo. Avstrijske cone se osredotočajo na Nemčijo, Slovenijo, Italijo in Južno Evropo, kar morda izraža regionalno osredičanje ali specifične strategije. Raznolikost tržnih povezav poslovne cone Tezno lahko pomeni širše poslovne možnosti, medtem ko bi lahko omejitev na bližnje regije v Avstriji spodbujala intenzivnejše in bolj ciljane poslovne odnose.

6.13 Analiza trinajstega vprašanja

Avstrijske poslovne cone nudijo programe za podporo internacionalizaciji, medtem ko poslovna cona Tezno te ne ponuja. To pomeni, da prve aktivno spodbujajo mednarodno sodelovanje ter rast z izmenjavo informacij in virov. Pomanjkanje tovrstnih programov v poslovni coni Tezno je priložnost za razvoj iniciativ, ki bi lahko podjetjem pomagale pri širjenju na globalne trge in izgradnji mednarodnih partnerstev.

6.14 Analiza štirinajstega vprašanja

Poslovna cona Tezno se odlikuje pri povezovanju z lokalnimi institucijami, medtem ko je podpora pri izobraževanju, usposabljanju in privlačnih poslovnih pogojih manjša. V avstrijskih poslovnih conah sta močna informacijska podpora in sodelovanje s poslovnimi partnerji, manj pa je razvitih mehanizmov za omogočanje infrastrukture in pridobivanje dovoljenj.

Preglednica 15: Analiza petnajstega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	finančna sredstva	9	7
2. ocenjevalna možnost	pomanjkanje izkušenj in znanja	9	10
3. ocenjevalna možnost	tržna analiza	9	8
4. ocenjevalna možnost	logistika in dobavna veriga	8	6
5. ocenjevalna možnost	pravni in regulativni vidiki	8	5
6. ocenjevalna možnost	jezik in kultura	6	8
7. ocenjevalna možnost	konkurenca	4	6
8. ocenjevalna možnost	politika in geopolitične nestabilnosti	10	4
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		7,9	6,8

Opomba: * Petnajsto vprašanje je bilo: Z od 1 do 10 ocenite vpliv dejavnika na preprečevanje internacionalizacije podjetij v vaši poslovni coni (1 pomeni nizek vpliv na prepečevanje internacionalizacije podjetij v vaši poslovni coni, 10 pa visokega).

Lastni vir

Preglednica 16: Analiza šestnajstega vprašanja*

Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
Da	Da

Opomba: * Šestnajsto vprašanje je bilo: Ali imajo podjetja v vaši poslovni coni možnost za širitev v svoji poslovni coni?

Lastni vir

Preglednica 17: Analiza sedemnajstega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijske poslovne cone za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	prisotnost na spletu	10	2
2. ocenjevalna možnost	uporaba družbenih medijev	9	7
3. ocenjevalna možnost	e-poštno oglaševanje	1	1
4. ocenjevalna možnost	trženje vsebin	3	2
5. ocenjevalna možnost	oglaševalske akcije	1	3
6. ocenjevalna možnost	sodelovanje na sejmih in dogodkih	2	4
7. ocenjevalna možnost	povezovanje z lokalnimi institucijami	8	5
8. ocenjevalna možnost	razvoj partnerskih odnosov	5	3
9. ocenjevalna možnost	informacijski materiali	2	3
10. ocenjevalna možnost	praksa vključevanja	2	1
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		4,3	3,1

Opomba: * Navodilo pri sedemnajstem vprašanju je bilo: Z od 1 do 10 ocenite način, ki ga vaša poslovna cona uporablja za promoviranje (1 pomeni, da poslovna cona redko uporablja posamezen način promoviranja, 10 pa da ga uporablja pogosto).

Lastni vir

Avstrijske poslovne cone presegajo poslovno cono Tezno pri splošni podpori in sodelovanju v procesih internacionalizacije, kar se kaže v višjih povprečnih ocenah. Na Teznom bi se lahko stanje izboljšalo z večjim poudarkom na izobraževanju in privlačnih poslovnih pogojih, medtem ko bi v Avstriji lahko nadgradili infrastrukturno podporo in procese pridobivanja dovoljenj.

6.15 Analiza petnajstega vprašanja

V poslovni coni Tezno so ovire za internacionalizacijo predvsem politična nestabilnost in pomanjkanje znanja, medtem ko je konkurenčnost manjša težava. V Avstriji je ključno pomanjkanje izkušenj, politične razmere pa manj vplivajo na internacionalizacijo. Povprečne ocene so za Tezno nekoliko

Preglednica 18: Analiza osemnajstega vprašanja*

Št. ocenjevalne možnosti	Ocenjevalne možnosti	Ocene poslovne cone Tezno za vsako od ocenjevalnih možnosti	Ocene avstrijskih poslovnih con za vsako od ocenjevalnih možnosti
1. ocenjevalna možnost	razogljičenje	3	7
2. ocenjevalna možnost	energetska učinkovitost	9	8
3. ocenjevalna možnost	energetska varnost	9	5
4. ocenjevalna možnost	notranji trg	6	9
5. ocenjevalna možnost	raziskave	4	8
6. ocenjevalna možnost	inovacije	7	8
7. ocenjevalna možnost	konkurenčnost	6	9
Povprečna ocena vprašanja na podlagi vseh ocenjevalnih možnosti		6,3	7,7

Opomba: * Navodilo pri osemnajstem vprašanju je bilo: Z od 1 do 10 ocenite, kako se cilji, politike in ukrepi v sedmih razsežnostnih področjih (razogljičenje, energetska učinkovitost, energetska varnost, notranji trg, raziskave, inovacije in konkurenčnost) izražajo v investicijah in posredno vplivajo na doseganje zastavljenih kazalnikov internacionalizacije podjetij v vaši poslovni coni (1 pomeni, da se cilji, politike in ukrepi na posameznem razsežnostnem področju nizko izražajo v investicijah in posredno nimajo vpliva na doseganje zastavljenih kazalnikov internacionalizacije podjetij, 10 pa pomeni da se ti izražajo visoko in posredno močno vplivajo).

Lastni vir

višje, kar pomeni večji vpliv zaznanih ovir na mednarodno širjenje. V obeh regijah je izboljšanje znanja in izkušenj ključno za spodbujanje internacionalizacije. Ta analiza lahko pomaga pri oblikovanju ciljnih podpornih strategij za podjetja, ki želijo razširiti svoje mednarodno delovanje.

6.16 Analiza šestnajstega vprašanje

Podjetja v obravnavanih poslovnih conah imajo možnost širitve na svoji lokaciji. To je pozitiven znak za obstoječa in potencialna nova podjetja, ki iščejo prostor za rast. Taka možnost je lahko privlačna za investitorje, saj potrjuje fleksibilnost in prilagodljivost poslovnega okolja, ki lahko podpira širitev poslovanja ter spodbuja nadaljnji razvoj in konkurenčnost podjetij v teh conah.

6.17 Analiza sedemnajstega vprašanja

Preglednica 17 prikazuje, da poslovna cona Tezno izstopa s prisotnostjo na spletu in družbenimi mediji, medtem ko v avstrijskih poslovnih conah prevladujejo druge promocijske strategije, na primer sodelovanje pri dogodkih. E-poštno oglaševanje je v obeh conah manj poudarjeno, saj je doseglo povprečno oceno 4,3 na Teznu in 3,1 v Avstriji. Iz tega je razvidna različna intenzivnost promocijskih pristopov. Razlike kažejo priložnosti za izboljšave v proučevanih conah, zlasti v povečanju raznolikosti promocijskih dejavnosti v Avstriji ter morda večji poudarek na sodelovanju pri dogodkih in povezovanju z lokalnimi institucijami v poslovni coni Tezno.

6.18 Analiza osemnajstega vprašanja

Analiza vpliva ciljev, politik in ukrepov na internacionalizacijo podjetij v proučevanih poslovnih conah razkriva zanimive razlike. V poslovni coni Tezno se poudarjata energetska učinkovitost in varnost, medtem ko je razogljičenje manj pomembno. V Avstriji so notranji trg, konkurenčnost in inovacije ključni dejavniki za internacionalizacijo. Povprečna ocena vpliva na internacionalizacijo je v Avstriji višja (7,7) kot na Teznu (6,3). To kaže na različne prioritete in strategije in potrebo po prilagajanju politik za boljšo podporo internacionalizaciji podjetij na vseh lokacijah.

7 Poročilo o internacionalizaciji v poslovni coni Tezno in avstrijskih poslovnih conah

V poročilu analiziramo in primerjamo pristope k internacionalizaciji podjetij v poslovni coni Tezno in avstrijskih poslovnih conah. Osredotočamo se na njihove strategije za digitalno promocijo, strategije vstopa na tuje trge, infrastrukturne vplive, pomanjkljivosti v znanju, kvalificirane delovne sile in promocijske strategije. Poudarjamo ključne razlike internacionalizacije v proučevanih poslovnih conah in navajamo tudi predloge za nadaljnje strateške izboljšave, ki lahko prispevajo k večji konkurenčnosti in globalni rasti podjetij v raziskovanih poslovnih conah.

1. Strategije vstopa na tuje trge

Na Tezнем se daje prednost manj zahtevnim strategijam, kot je *piggybacking*, medtem ko se v Avstriji usmerjajo k agresivnejšim pristopom, kot so FDI in strateška partnerstva. Predlog: Na Tezнем bi lahko razvijali bolj raznolike in proaktivne strategije za direktne investicije in iskanje strateških partnerstev, da bi povečali svojo mednarodno prisotnost. Avstrijske poslovne cone bi lahko razvijale dodatne inovativne modele vstopa, kot so digitalne platforme, ki bi omogočile lažji dostop do novih trgov.

2. Infrastrukturni vpliv

Na Tezнем sta energetska in vodna infrastruktura ključni, medtem ko se v Avstriji poudarjajo telekomunikacije, raziskave in razvoj. Predlogi: Na Tezнем bi morali razširiti svoja vlaganja v telekomunikacijsko infrastrukturo in raziskovalne zmogljivosti, da bi ustvarili spodbudnejše okolje za inovativna podjetja. V Avstriji naj nadaljujejo vlaganje v telekomunikacijsko in raziskovalno infrastrukturo in razvojne zmogljivosti, saj bo to spodbujalo inovacije in privabljalno visokotehnološka podjetja.

3. Pomanjkljivosti v znanju

Vse cone prepoznava pomanjkanje globalne strategije in izkušenj s tujimi trgi kot glavno pomanjkljivost. Predlog: Poslovna cona Tezno bi lahko vzpostavila partnerstva z izobraževalnimi institucijami in ponudila ciljno usmerjene izobraževalne programe, ki bi obravnavali te pomanjkljivosti.

4. Kvalificirana delovna sila

Poslovna cona Tezno se sooča z nižjo razpoložljivostjo usposobljene delovne sile kot avstrijske. Predlogi: Intenziviranje usposabljanj in razvojnih programov za izboljšanje spretnosti delovne sile bi bilo koristno za podporo rasti in širitvi podjetij v vseh proučevanih conah. Avstrijske poslovne cone bi z razvojem programov usposabljanja in izobraževanja, ki so usmerjeni v pridobivanje veščin, potrebnih za mednarodno poslovanje, pomagale zagotoviti, da lokalna delovna sila izpolnjuje potrebe podjetij.

5. Izzivi internacionalizacije

Poslovna cona Tezno se sooča z notranjimi izzivi, npr. kadrovske in finančne, medtem ko avstrijske poslovne cone poudarjajo zunanje tržne izzive. Predlogi: Izmenjava najboljših praks in znanj med conami bi lahko pomagala pri reševanju teh izzivov. Avstrijske poslovne cone lahko krepijo svoje mednarodne trgovinske odnose z vzpostavitvijo trgovinskih pisarn ali predstavništev na ključnih ciljnih trgih.

6. Promocijske strategije

Poslovna cona Tezno se osredotoča na digitalno prisotnost, medtem ko v Avstriji uporabljajo bolj raznolike strategije. Predlog: Poslovna cona Tezno bi lahko razširila svoj pristop

k promociji, vključno z večjim sodelovanjem na sejnih in dogodkih in povezovanjem z lokalnimi institucijami.

7. Digitalna promocija in prisotnost

Poslovna cona Tezno je zelo aktivna v digitalni promociji, kar potrjujejo močna prisotnost na spletu in uporaba družbenih medijev. To je pomembno za privabljanje pozornosti in povečevanje vidnosti v globalnem digitalnem prostoru. V avstrijskih poslovnih conah se zdi, da je digitalna promocija manj poudarjena, kar bi lahko bila priložnost za izboljšavo.

8. Možnosti širitve

Podjetja vseh poslovnih conah imajo možnosti za širitev v svojih conah, kar je pozitiven znak za obstoječa in potencialna nova podjetja, saj lahko računajo na prostor za rast brez selitve.

9. Programi za podporo internacionalizaciji

V poslovnih conah v Avstriji imajo programe za podporo internacionalizaciji, kot so izmenjava informacij in skupna uporaba virov, kar lahko pomembno prispeva k uspehu podjetij na tujih trgih. V poslovni coni Tezno je neobstoj takih programov priložnost za izboljšavo.

10. Energetska vprašanja in trajnost

V poslovni coni Tezno je poudarek na energetske učinkovitosti in varnosti, kar izraža rastoči pomen trajnostnega poslovanja in lahko pomeni konkurenčno prednost. V poslovnih conah v Avstriji so ti vidiki manj izpostavljeni.

11. Vpliv politike in geopolitike

Politika in geopolitične nestabilnosti so prepoznane kot ključne ovire v poslovni coni Tezno, kar poudarja pomen stabilnega političnega okolja za spodbujanje internacionalizacije v tej coni.

12. Uporaba raziskav in inovacij

V poslovnih conah v Avstriji so raziskave in inovacije visoko ocenjene, kar kaže, da sta inovativnost in tehnološki napredek ključna dejavnika za privabljanje in ohranjanje mednarodno aktivnih podjetij.

13. Konkurenčne prednosti

Vse cone poudarjajo pomen konkurenčnosti, vendar se zdi, da v poslovnih conah v Avstriji na tem področju aktivneje uporabljajo ukrepe, kot so notranji trg in dostop do trga, kar lahko podjetjem pomaga pri uspehu v mednarodnem okolju.

14. Ovire in izzivi

Pomanjkanje izkušenj, znanja in financiranja je v vseh proučevanih conah prepoznano kot ovira za internacionalizacijo, kar kaže na potrebo po ciljnih usposabljanjih in finančnih podporah za podjetja.

15. Sodelovanje z lokalnimi institucijami

Poslovna cona Tezno je močno povezana z lokalnimi institucijami, kar potrjuje dobro integracijo podjetij v lokalno okolje ter jim lahko nudi dodatno podporo pri njihovem razvoju in širitvi.

16. Promocijske strategije

V poslovnih conah v Avstriji so sejmi in dogodki prepoznani kot učinkovite promocijske strategije, medtem ko je v poslovni coni Tezno večji poudarek na prisotnosti na spletu in digitalnem marketingu. To razliko v strategijah je treba upoštevati pri oblikovanju pristopov za pridobivanje novih investitorjev in partnerjev.

8 Sklep

Sklepni povzetek strokovnega članka o internacionalizaciji MSP je poglobljena analiza dveh geografsko in ekonomsko različnih območij: poslovne cone Tezno in poslovnih con v Avstriji. Članek temelji na predpostavki, da je internacionalizacija ključni dejavnik rasti in konkurenčnosti MSP, kar zahteva celovito razumevanje in prilagajanje različnim institucionalnim, političnim in kulturnim dejavnikom.

V teoretičnem delu je poudarek na različnih pristopih in teorijah, ki obravnavajo internacionalizacijo MSP, pri čemer imajo osrednjo vlogo formalni in neformalni institucionalni dejavniki države gostiteljice, načini vstopa na tuje trge in vloga omrežij. Analiza formalnih dejavnikov, kot sta politično okolje in zakonodajni okvir, in neformalnih, kot so kultura in družbeni običaji, kaže na kompleksnost okolja, v katerem MSP opravljajo mednarodne dejavnosti.

Praktični del članka poudarja konkretne izkušnje in prakse iz poslovnih con na Teznu in v Avstriji, ki so podlaga za predloge, izboljšave in strategije za krepitev internacionalizacijskih prizadevanj MSP. Ugotovitve kažejo, da imajo MSP v poslovni coni Tezno dobro razvito digitalno prisotnost, kar jim omogoča učinkovito promocijo in globalno vidnost, medtem ko je v Avstriji ta vidik manj poudarjen, kar je potencial za nadaljnji razvoj. Obe območji ponujata ugodne možnosti za širitev podjetij, kar je bistveno za podporo njihove rasti in razvoja. Nekaj je razlik v podpornih programih, v okviru katerih Avstrija ponuja izmenjavo informacij in skupno uporabo virov, medtem ko na Teznu takih programov ni, kar kaže potrebo po njihovem razvoju in implementaciji. Energetska učinkovitost in trajnost sta v poslovni coni Tezno ključna elementa za privabljanje internacionaliziranih podjetij, kar je v skladu z globalnimi trendi trajnostnega poslovanja. V Avstriji bi večji poudarek na teh področjih prav tako lahko pomenil konkurenčno prednost. Politika in geopolitične razmere so v

poslovni coni Tezno prepoznane kot glavne ovire za internacionalizacijo, kar poudarja pomen stabilnega in predvidljivega političnega okolja za podjetja. V Avstriji so raziskave in inovacije visoko vrednotene, kar kaže, da je inovativnost ključnega pomena za uspeh na mednarodnih trgih.

Poleg tega je v članku poudarjena pomembnost konkurenčnosti ter kako Avstrija na tem področju aktivno izkorišča ukrepe za izboljšanje dostopa do trga in notranjega trga, medtem ko je na Teznu močnejši poudarek na digitalnem marketingu in prisotnosti na spletu. Nadaljnje ugotovitve kažejo tudi pomembnost odpravljanja ovir, kot so pomanjkanje izkušenj, znanja in financiranja, ter potrebo po ciljnih usposabljanjih in finančnih podporah za podjetja, ki si prizadevajo za internacionalizacijo. Sodelovanje z lokalnimi institucijami in integracija podjetij v lokalno okolje na Teznu lahko podjetjem nudi pomembno podporo ter je temelj za nadaljnji razvoj in širitev. V Avstriji je poudarek na sejmih in dogodkih kot učinkovitih promocijskih strategijah, ki prinašajo dodatne možnosti za pridobivanje novih investitorjev in partnerjev.

Na podlagi teh ugotovitev se članek končuje s priporočili za izboljšave, ki vključujejo razvoj podpornih programov v poslovni coni Tezno, večji poudarek na digitalni promociji v Avstriji, krepitev trajnostnih praks in politične stabilnosti ter spodbujanje raziskav in inovacij. Ta priporočila so usmerjena v izboljšanje konkurenčnosti in spodbujanje mednarodne rasti MSP v vseh proučevanih conah, s čimer se povečuje njihov potencial za uspeh v globalnem gospodarstvu.

.....
Boris Pukšič, mag. ekon. in posl. ved.

Regionalna razvojna agencija za Podravje – Maribor, Maribor
E-pošta: boris.puksic1@um.si

Viri in literatura

Anderson, E., in Gatignon, H. (1986): Modes of foreign entry: A transaction cost analysis and propositions. *Journal of International Business Studies*, 17(3), str. 1–26.

BABEG (2023a): *Kärntner Betriebsansiedlungs- und Beteiligungs m.b.H.: Gewerbe- & Industrieflächen*. Dostopno na: <https://www.standort.babeg.at/objektcode/35> (sneto 10. 10. 2023).

BABEG (2023b): *Kärntner Betriebsansiedlungs- und Beteiligungs m.b.H.: Gewerbe- & Industrieflächen*. Dostopno na: <https://www.standort.babeg.at/objektcode/49> (sneto 10. 10. 2023).

BABEG (2023c): *Kärntner Betriebsansiedlungs- und Beteiligungs m.b.H.: Gewerbe- & Industrieflächen*. Dostopno na: <https://www.standort.babeg.at/objektcode/46> (sneto 10. 10. 2023).

Cheng, S. (2008): Board size and the variability of corporate performance. *Journal of Financial Economics*, 87(1), str. 157–176.

Child, J., in Hsieh, L. H. Y. (2014): Decision mode, information and network attachment in the internationalization of SMEs: A configurational and contingency analysis. *Journal of World Business*, 49(4), str. 598–610.

- Cona Tezno (2023): *Medijsko središče*. Dostopno na: <https://www.cona-tezno.si/medijsko-sredisce> (sneto 10. 10. 2023).
- Costa, E., Soares, A., in Pinho de Sousa, J. (2016): Information, knowledge, and collaboration management in the internationalisation of SMEs: A systematic literature review. *International Journal of Information Management*, 36(4), str. 557–569.
- Dikova, D., in van Witteloostuijn, A. (2007): Foreign direct investment mode choice: Entry and establishment modes in transition economies. *Journal of International Business Studies*, 38(6), str. 1013–1033.
- Eberhard, M., in Craig, J. (2013): The evolving role of organisational and personal networks in international market venturing. *Journal of World Business*, 48(3), str. 385–397.
- Fonseca, L. N. M., Kogut, C. S., in da Rocha, A. (2023): Anywhere in the world? The internationalization of small entrepreneurial ventures using a social media platform. *Management International Review*, 63(4), str. 673–696.
- Gomez-Mejia, L. R., Makri, M., in Larraza Kintana, M. (2010): Diversification decisions in family-controlled firms. *Journal of Management Studies*, 47(2), str. 223–252.
- Hill, C. W. L., Hwang, P., in Chan Kim, W. (1986): An eclectic theory of the choice of international entry mode. *Strategic Management Journal*, 11(2), str. 117–128.
- Hilmersson, M., in Papaioannou, S. (2015): SME international opportunity scouting – empirical insights on its determinants and outcomes. *Journal of International Entrepreneurship*, 13(3), str. 186–211.
- Johanson, J., in Vahlne, J. E. (2009): The Uppsala internationalization process model revisited: From liability of foreignness to liability of outsidership. *Journal of International Business Studies*, 40(9), str. 1411–1431.
- Laufs, K., in Schwens, C. (2014): Foreign market entry mode choice of small and medium-sized enterprises: A systematic review and future research agenda. *International Business Review*, 23(6), str. 1109–1126.
- Logistic Center Austria Süd (2023): *LCA-Logistik Center Austria Süd – Grundlagen für Alpe-Adria Logistik-Kompetenzzentrum geschaffen*. Dostopno na: <https://www.lca-sued.at/2021/07/21/lca-logistik-center-austria-sued-grundlagen-fuer-alpe-adria-logistik-kompetenzzentrum-geschaffen> (sneto 10. 10. 2023).
- Mainela, T., Puhakka, V., in Servais, P. (2014): The concept of international opportunity in international entrepreneurship: A review and a research agenda. *International Journal of Management Reviews*, 16(1), str. 105–129.
- Manolova, T. S., Manev, I. M., in Gyoshev, B. S. (2010): In good company: The role of personal and inter-firm networks for new-venture internationalization in a transition economy. *Journal of World Business*, 45(3), str. 257–265.
- Mathews, S., in Healy, M. J. (2007): The internet and information capability reduces perceived risk of internationalisation: An Australian SME perspective. *International Journal of Organisational Behaviour*, 12(1), str. 71–87.
- Obstfeld, D. (2005): Social networks, the tertius iungens orientation, and involvement in innovation. *Administrative Science Quarterly*, 50(1), str. 100–130.
- Paul, J., Parthasarathy, S., in Gupta, P. (2017): Exporting challenges of SMEs: A review and future research agenda. *Journal of World Business*, 52(3), str. 327–342.
- Pinho, J. C. (2007): The impact of ownership: Location-specific advantages and managerial characteristics on SME foreign entry mode choices. *International Marketing Review*, 24(6), str. 715–734.
- Schwens, C., Eiche, J., in Kabst, R. (2011): The moderating impact of informal institutional distance and formal institutional risk on SME entry mode choice. *Journal of Management Studies*, 48(2), str. 330–351.
- Stallkamp, M., in Schotter, A. (2021): Platforms without borders? The international strategies of digital platform firms. *Global Strategy Journal*, 11(1), str. 58–80.
- Statistični urad Republike Slovenije (2019): *Mikro-, majhna in srednje velika podjetja (MSP)*. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/11018/slo-mala-srednja-podjetja.pdf> (sneto 10. 10. 2023).
- Steinhäuser, V. P. S., de Oliveira Oaula, F., in de Marcedo-Soares, T. D. L. V. (2021): Internationalization of SMEs: A systematic review of 20 years of research. *Journal of International Entrepreneurship*, 19(2), str. 164–195.

Peter KERŠEVAN

Milan KOVAČ

Kaja LIPNIK VEHOVAR

Ljubljansko železniško vozlišče in Potniški center Ljubljana

Ljubljano je železnica Dunaj–Trst s svetom povezala leta 1849. Trasa proge je potekala po robu mesta, toda že ob koncu 19. stol. se je mesto razširilo preko železniških tirov. Strokovnjaki se že od leta 1919 ukvarjajo z iskanjem rešitve za ljubljansko železniško vprašanje, saj železnica na obstoječi trasi ovira skladen razvoj mesta. Leta 2013 je bil sprejet sklep o pripravi državnega prostorskega načrta (v nadaljevanju: DPN) za ljubljansko železniško vozlišče (v nadaljevanju: LŽV), ki je nujen predpogoj za dolgoročno prostorsko, prometno in okoljsko rešitev. Po 10 letih vizije končne ureditve LŽV, ki bi ji sledili vsi nadaljnji projekti, vezani na (ob)železniški prostor, še nimamo, kljub temu pa se na strateško pomembnih zemljiščih načrtujejo ali izvajajo posegi (Potniški center Ljubljana, protihrupne ograje, širitev nadvozov ipd.), ki bodo dolgoročno omejevali/narekovali nadaljnji razvoj železnice ipd. Danes je LŽV, najpomembnejše železniško voz-

lišče na državni ravni in zelo pomembno jedro vozlišče prometnega omrežja TEN-T, prek katerega potekata Baltsko-jadranski in Sredozemski koridor, ozko grlo na železniškem omrežju v širšem smislu. Izgradnja drugega tira, ki bo generirala povečan železniški tovorni promet iz Luke Koper v zaledne države, bo za Ljubljano pomenila veliko dodatno obremenitev bivalnega okolja. Preden se bo (lahko) povečalo število tovornih vlakov, je treba zgraditi progo za tranzit tovora mimo Ljubljane ali pod terenom. Do sprejetja DPN za LŽV pa je treba ustaviti vse projekte, ki bi lahko prejudicirali končno odločitev.

Ključne besede: ljubljansko železniško vozlišče, Potniški center Ljubljana, železniški promet, državni prostorski načrt

1 Uvod

Razvoj projekta Potniškega centra Ljubljana (v nadaljevanju: PCL) in ljubljanskega železniškega vozlišča (v nadaljevanju: LŽV), ki ga vodita država in Mestna občina Ljubljana (v nadaljevanju: MOL), narekuje izvedena »posodobitev« železniške proge na odseku Dolgi most–Pivovarna Union. Železniški tovorni promet bo na terenu potekal skozi mesto in PCL. Novim potrebam je treba prilagoditi cestni promet, železniško in avtobusno postajo. Gradnja Vilharije ob Vilharjevi cesti že poteka, projekt Emonike je v fazi pridobivanja gradbenega dovoljenja. Arhitekta in urbanista Peter Kerševan in Milan Kovač podajava alternativno, celostno rešitev, ki omogoča nemoten urbanističen razvoj naše prestolnice: potek tovarnega železniškega prometa po južni obvoznici in potniškega prometa po poglobljeni vzhodno-zahodni trasi skozi PCL.

2 Kako smo izgubili strateško najpomembnejše zemljišče v Ljubljani

Po obisku načrtovalcev ljubljanske železniške postaje v Lillu v francoski Flandriji (Lille ima 1.500.000 prebivalcev in je pomembno križišče železniških prog iz francoskih velemest, Londona, Amsterdama in Bruslja) je bila na osnovi videnega izdelana vizija ureditve novega PCL. Leta 2002 je bil izveden mednarodni programski urbanistični natečaj za PCL, zmagovalna rešitev katerega je bila strokovna podlaga za izdelavo nadaljnjih ureditvenih aktov. Država (Slovenske železnice, v nadaljevanju: SŽ) je našla zasebnega partnerja za ustanovitev javno-zasebnega partnerstva Emonika. SŽ so v partnerstvo vložile zemljišča, ki so v Emoniki predstavljala 22-odstotni delež, madžarski partner TriGranit pa naj bi financiral največje zabaviščno-nakupovalno središče v Sloveniji ter na lastne stroške zgradil železniško in avtobusno postajo (dogovor leta 2007).

Ker so SŽ potrebovale denar, so že kmalu po podpisu družbene pogodbe za 19 milijonov prodale večino svojega deleža v Emoniki (prodali so zemljišča) madžarskemu partnerju in ohranile le še 3-odstotni delež v družbi. Pozneje je bilo sprejetih več sprememb in dopolnitev zazidalnega načrta za območje PCL, večinoma na pobudo in v korist madžarskega partnerja. Kljub temu je TriGranit (pozneje Granit Polus) leta 2014 pri dunajskem arbitrarnem sodišču vložil zahtevek za razveljavitev družbene pogodbe in odstopil od projekta.

V SŽ pa so projekt Emonika nadaljevali. Našli so nova potencialna partnerja: romunski Prime Kapital in južnoafriški konzorcij MAS Real Estate. Ker Madžari, večinski lastniki zemljišč na območju PCL, zemljišč niso hoteli prodati, so pogajanja z novima interesentoma propadla. Leta 2018 sta se državni instituciji Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo (v nadaljevanju: DRSI) in SŽ odločili, da bosta v soglasju z državo in MOL sami financirali izgradnjo železniške in avtobusne postaje (ocena investicije je leta 2018 znašala 50–60 milijonov evrov) in infrastrukturnega dela (ocenjen na 20–30 milijonov evrov).

Konec leta 2020 je minister za infrastrukturo Jernej Vrtovec v imenu vlade Republike Slovenije z družbo v posredni lasti madžarske banke OTP Mendota Invest (ki je nadomestila Granit Polus), SŽ in MOL podpisal sporazum o vlaganju v Emoniko: Mendota Invest bo financirala komercialni del Emonike (ocena investicije je znašala 250 milijonov evrov), PCL (ocena investicije je znašala 137 milijonov evrov) pa Slovenija. V skladu s sporazumom je Mendota za 3 milijone evrov od SŽ odkupila še preostala zemljišča (3-odstotni delež v družbi) in stavbne pravice. Madžarska družba je tako postala edini lastnik strateško najpomembnejšega zemljišča v Ljubljani, prek katerega potekajo vse mednarodne in regionalne železniške proge! Vse okoliščine izgube zemljišč niso znane.

Decembra 2021 je podjetje Mendota opustilo idejo o gradnji ogromnega nakupovalno-zabavišnega centra nad železniškimi tiri. V projektu Emonika je ostala poslovna stolpnica (hotel) na vogalu Dunajske ceste in Trga OF z objektom vzdolž Masyrkove ceste (južna Emonika) ter stanovanjski kompleks na vogalu Dunajske in Vilharjeve ceste (severna Emonika). Za projekt Emonike je bila spomladi 2023 že vložena zahteva za pridobitev integralnega gradbenega dovoljenja pri Ministrstvu za naravne vire in prostor (MNVP). Projekt Emonike ni več povezan s PCL in železnico (razen lokacije), hkrati pa je to za mesto programsko škodljiv projekt, saj pomeni podvajanje programa BTC, ki bi bil s taktnimi vlaki lahko oddaljen le nekaj minut od PCL, konkurira pa tudi kongresnemu programu Gospodarskega razstavišča.

3 Sredstva Evropske unije za okrevanje po pandemiji

3.1 Poglobitev tirov skozi PCL

Župan Zoran Janković je septembra 2018 povedal, da sanja o poglobitvi železnice v Ljubljani, kar bi stalo dve milijardi evrov. Novembra 2020 je bilo na sestanku vlade in MOL odločeno, da se bo železniško vozlišče na območju Ljubljane poglobilo. Potniški promet bo potekal po prvi podzemni etaži, tovorni železniški promet pa po drugi v skladu s projektom Vössing & Vepro iz leta 2009.

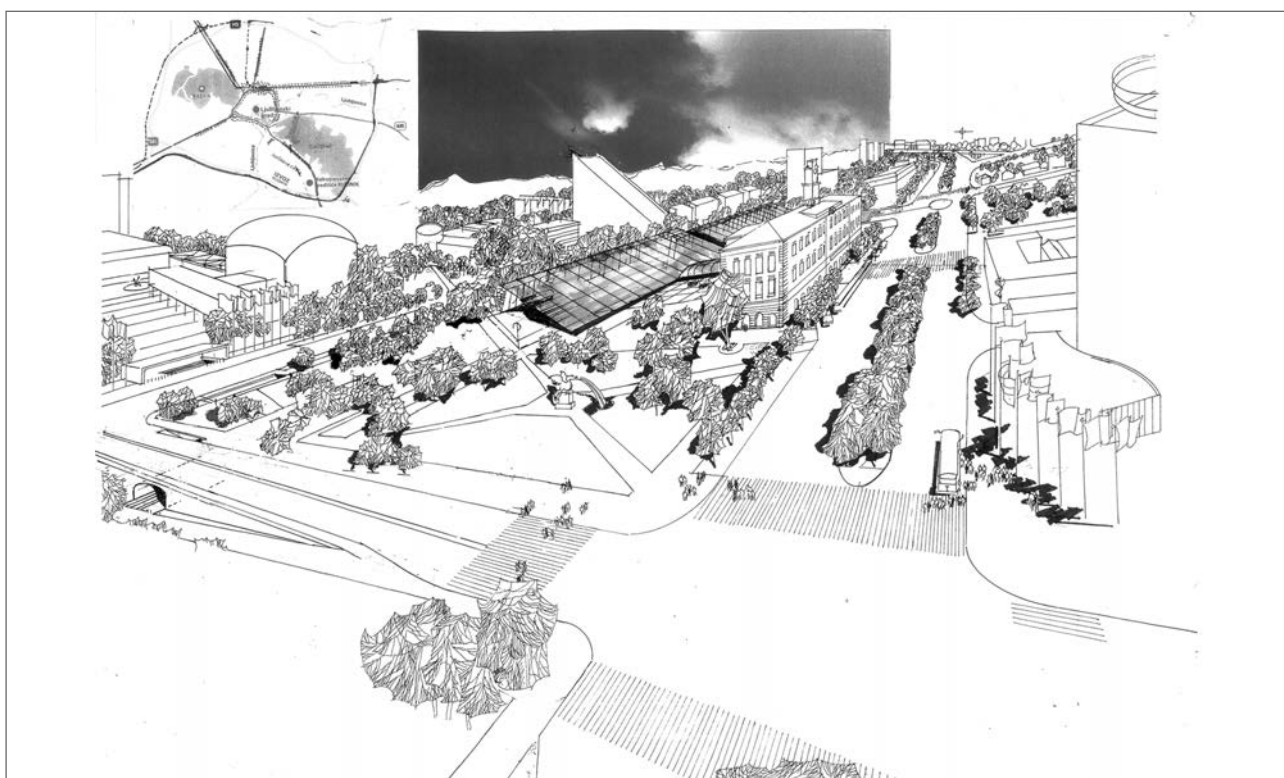
3.2 Posodobitev tirov Dolgi most–Pivovarna Union s protihrupno zaščito

Decembra 2020 je DRSI objavil razpis o nadgradnji železniške proge med Ljubljano in Brezovico s protihrupnimi ograjami od Dolgega mostu do Pivovarne Union (kar onemogoča ali vsaj močno oteži in podraži poglobitev železniških tirov na območju PCL). Takrat je Evropska komisija oblikovala začasni finančni mehanizem za okrevanje in odpornost, namenjen državam članicam za izvajanje ambicioznih reform in naložb, ki bi prispevale k okrevanju gospodarstva in družbe po pandemiji covid-19. Slovenija bi iz tega paketa lahko prejela 5,7 milijarde evrov, od tega 2,1 milijarde nepovratnih sredstev. Razprav o porabi razvojnega denarja v Sloveniji ni bilo, osnutki dokumentov o razporeditvi sredstev pa so imeli oznako tajnosti. Nacionalni Načrt za okrevanje in odpornost (NOO), ki ga je sprejela vlada, ni bil dovolj dodelan, da bi Slovenija upravičila prejem vseh njej namenjenih sredstev. Vlada in mesto sta imela možnost pridobiti sredstva za financiranje celotnega projekta LŽV, kar bi moralo biti za prestolnico naše države primarnega pomena. Enotna strategija za rešitev LŽV sicer še ni bila znana, v nacionalni načrt pa je bila vključena posodobitev primorske proge od Brezovice do Ljubljane s protihrupnimi ograjami z višino 2,5 metra, ki se bo po etapah nadaljevala vse do Divače (Kerševan in Kovač, 2022).

Samo štiri mesece po sprejeti vladno-občinski odločitvi, da se bo železniško vozlišče poglobilo, je bila v nacionalni program za pridobitev evropskih sredstev umeščena nadgradnja železniškega odseka Ljubljana–Brezovica–Borovnica, ki jo bo ob eventualni poglobitvi železniških tirov treba rušiti. Nadgradnja železniških tirov Ljubljana–Borovnica s protihrupno zaščito je izredno škodljiv projekt, ki nikakor ne bi smel biti uvrščen v sklop »zelenih projektov« (pogoj Evropske skupnosti), saj vizualno loči zeleni Tivoli in Rožno dolino od mesta. Evropski denar smo dobili, treba ga je (bilo) porabiti. Pa čeprav za stihijske posege, ki mestu škodujejo in bodo še dolga leta negativno vplivala na njegov nadaljnji razvoj (Kerševan in Kovač, 2021).

Slika 1: Maketa načrtovane Emonike (vir: Parteli, 2022)

Slika 2: Alternativni predlog Kerševan–Kovač: Potniški center Ljubljana brez Emonike (ilustracija: Peter Kerševan)

Slika 3: Posodobitev in nadgradnja železniških tirov Dolgi most–Pivovarna Union, gradnja leta 2022 (foto: Peter Kerševan in Milan Kovač)

4 Nerešena zagata

4.1 Poglobitev tirov skozi PCL ali obvoznica

Januarja 2021 je takratni podžupan, mestni urbanist in arhitekt Koželj izjavil: »Ves čas sem bil v stiku z nemškima inženirjema Vössing & Veppo, ki sta sodelovala pri izdelavi študije variant ljubljanskega železniškega vozlišča. Že ob prvih pregledih se je jasno pokazalo, da bi bilo poglobljanje vseh tirov, torej poleg tovornih tudi potniških prog nove železniške postaje, s čimer naj bi se sprostila obsežna zemljišča za gradnjo med centrom in Dolgim mostom, težko izvedljivo in razmišljanje o tem je skoraj povsem utopično. Progo za tovorni promet bo pač treba poglobiti, druge možnosti pravzaprav nimamo. V zazidalnem načrtu sta globina in trasa predora za tovorno progo predvideni. Vendar na končno odločitev o tem ne moremo čakati še eno desetletje, medtem pa bo mesto še naprej brez normalne železniške in avtobusne postaje.« (Pahor, 2021) Mnenje generalnega sekretarja SŽ Dušana Mesa pa je bilo, da je za tovorni promet nujno treba zgraditi obvozno progo, hkrati pa je treba urediti tudi učinkovite potniške povezave z okolico Ljubljane s hitrimi »shuttle« linijami. Zavzemal se je za celovit pristop k ureditvi celotnega železniškega vozlišča (Gole, 2021).

4.2 »Najprej posodobitev, potem poglobitev« – ali res?

Še septembra 2021 je takratni minister za infrastrukturo Jernej Vrtovec javno izjavil, da je »kljub skoraj 68 milijonov evrov vredni *posodobitvi* odseka železniške proge med Ljubljano in Brezovico, ki je trenutno v teku, poglobitev notranjske proge v središču mesta še vedno v državnih prostorskih načrtih (DPN). V DPN je vključen tudi Tivolski lok, čeprav nisem prepričan, da bo ta po poglobitvi proge še potreben« (Stergar, 2021).

Že decembra 2021 (po petih letih intenzivnega planiranja) so Tivolski lok ukinili. Nadomestila ga bo zahodna obvoznica Dolgi most–Vižmarje (Ministrstvo za infrastrukturo, 2021).

4.3 »Začasna« rešitev

Odgovorni sicer zagotavljajo, da gre za »začasne« rešitve ter da bosta nova železniška postaja in Emonika grajeni tako, da bo v skladu s projektom nemških konzultantov Vösling & Veppo DDC-FG 2009 mogoče v prihodnosti železniške tire poglobiti za tovorni promet v drugo kletno etažo (–19 metrov) in za potniški promet v prvo kletno etažo (–9,5 metra). Vendar pa to pomeni izredno drag postopek gradnje. S tem, ali se izvaja »začasna« rešitev ali je možnost poglobitve tirov dokončno opuščena, javnost ni seznanjena.

5 Potniški center Ljubljana (PCL) – projekt mestne občine Ljubljana

Čeprav celostna vizija končne ureditve/izvedbe LŽV ni izdelana, se je »posodobitev« železniških tirov primorske železnice Dolgi most–Pivovarna Union dokončala. S tem pa je določeno, čeprav neizrečeno, da bo tovorni železniški promet do nadaljnjega potekal skozi središče mesta in PCL, vse dokler ne bo zgrajena obvoznica za umik železniškega tovornega prometa iz mesta. Po napovedih Luke Koper se bo tovorni železniški promet drastično povečal – namesto milijona, dva milijona kontejnerjev letno, predvidenih je 450(?) vlakov dnevno, to pomeni vsake tri minute en tovorni vlak. Zato je potrebna izvedba dodatnih štirih železniških tirov, ki bodo stisnjeni med južno Emoniko ob Masarykovi cesti in severno Emoniko ob Vilharjevi cesti. Dolžina tovornih vlakov se bo s 500 metrov podaljšala na 750. Načrtovana je širitev obstoječega nadvoza na Dunajski cesti (pripravljalna dela so se začela že aprila 2023), gradnja novega megalomanskega podvoza na Šmartinski cesti in izvedba podvoza na Parmovi ulici. Priprava projektov za predvidene posege že poteka. Stihijsko in nepremišljeno planiranje po posameznih odsekih, brez vnaprej usklajenega cilja in jasne vizije željenega razvoja LŽV – kamor spada tudi odprodaja državnih zemljišč madžarskemu Trigranitu (zdaj Mendoti Invest) ter zemljišč ob Vilharjevi in Masarykovi ulici –, se nadaljuje z intenzivnim načrtovanjem železniške in avtobusne postaje ter železniške in cestne infrastrukture.

5.1 Nova prometna politika MOL in izhodišča cestne prometne strategije

Rok Žnidaršič je v intervjuju za Dnevnik razložil predvideno ureditev javnih prostorov in prometa v okolici novega PCL: »Javni prostori in prometne površine okoli postaje so zasnova-

Slika 4: Izbrani projektanti naj bi upoštevali arhitekturno rešitev ljubljanske železniške postaje biroja Ravnikar-Potokar, ki je zmagal na vabljenem natečaju leta 2008 (vir: Mestna občina Ljubljana, 2023).

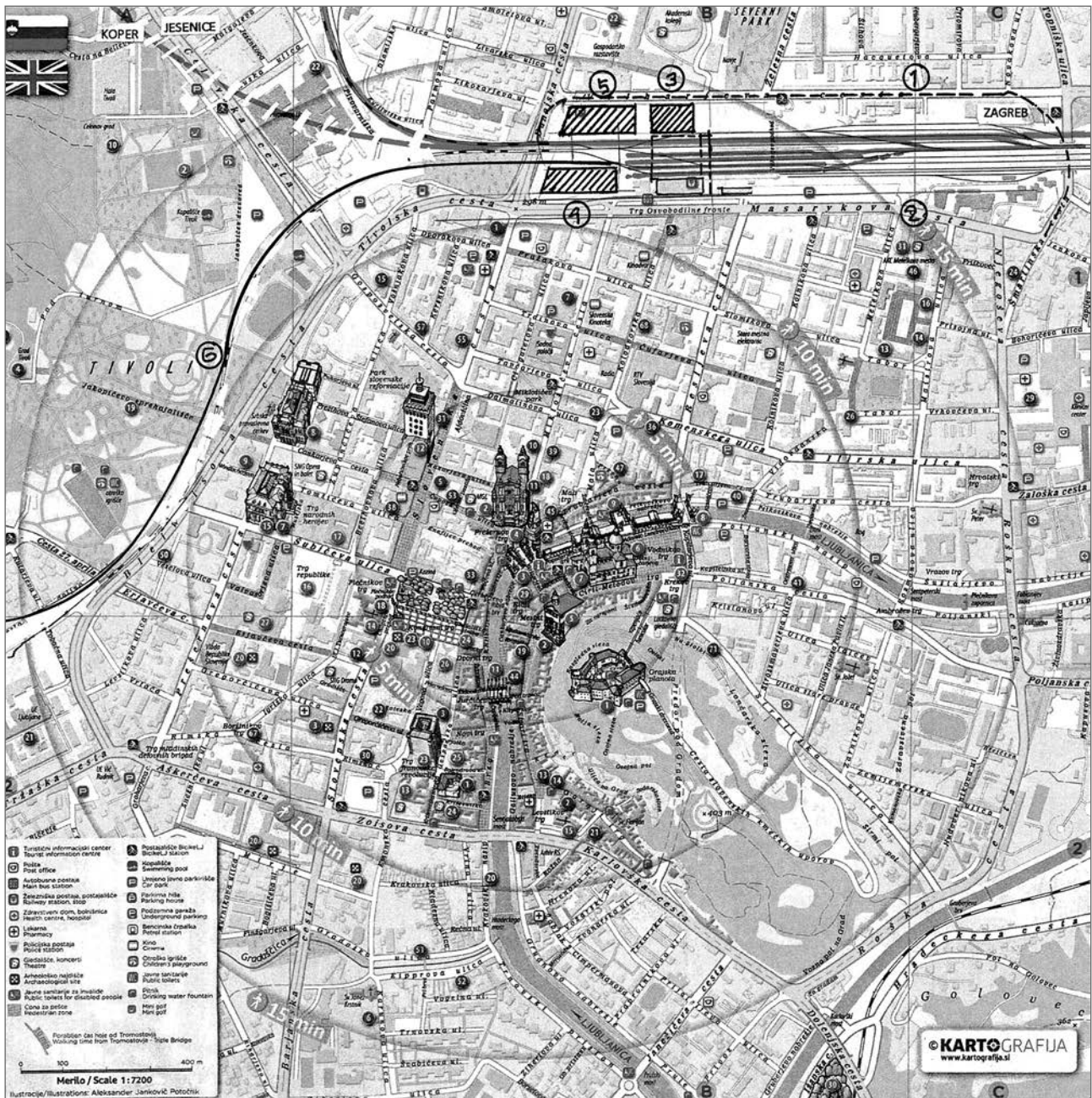
ni na podlagi za to izdelanega prometnega modela ter izhodišč cestne prometne strategije in nove prometne politike MOL s posebnim poudarkom na prednosti javnega prometa, pešcev in kolesarjev. To seveda pomeni obojestranske rumene pasove za LPP, primerno dimenzionirane kolesarske steze in široke ozelenele površine za pešce. Nova Masarykova bo nad in pod tiri dobro povezana s prenovljeno Vilharjevo cesto, celota bo delovala kot učinkovito potniško vozlišče.« (Mrevlje, 2023) Obrazložitev nove prometne politike MOL in izhodišč cestne prometne strategije ni podal.

V časopisnem članku Okoli nove ljubljanske postaje bo vse drugače je bila javnost obveščena glede načrtovanih sprememb cestnega prometa v okolici PCL: »Mestna občina Ljubljana (MOL) je zaprosila Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo za odločitev ali potrebuje okoljevarstveno soglasje za urejanje komunalne in prometne infrastrukture na območju cest okoli novega PCL, kar bo osnova za pridobivanje dovoljenj za komunalno in prometno infrastrukturo na območju PCL.« Priložena dokumentacija daje vpogled v načrtovane posege na cestah okoli območja PCL, ki bodo stali slabih 21 milijonov evrov (Brkić, 2023). MOL preverja, ali potrebuje okoljevarstveno soglasje za urejanje komunalne in prometne infrastrukture na območju cest okoli novega PCL, to je le za manjši del vseh

predvidenih posegov na območju med Dunajsko, Masarykovo, Šmartinsko in Vilharjevo cesto. Spet smo priča zavajajočemu deljenju celote na manjše dele. Izdelati bi bilo treba celovito presojo vplivov na okolje (v nadaljevanju: CPVO) za celotno območje, ki bi poleg sprememb prometnih režimov na cestah zajemala tudi vse druge načrtovane projekte (PCL z železniško in avtobusno postajo, poslovno-trgovsko-stanovanjski center Emonika s hotelom, poslovni objekt Vilharija, povečanje tovornega železniškega prometa skozi PCL, širjenje železniškega nadvoza na Dunajski cesti (gradnja dodatnih dveh tirov) in širitev cestnega podvoza na Šmartinski cesti.

5.2 Železniška postaja

Aprila 2022 je bila javnosti prvič predstavljena podoba nove železniške postaje (Fašalek, 2022), ki se je, čeprav odstopa od izbrane natečajne rešitve iz leta 2008 in od veljavnega zazidalnega načrta, pripravljala brez javnega natečaja. Podžupan Koželj je projekt PCL opisal tako: »Treba je zgraditi most nad tiri, kjer lahko v udobni postajni dvorani potniki počakajo vlak, do katerega se po tekočih stopnicah ali z dvigalom spustijo na peron. Na drugo stran pa je ta most povezan s centralno avtobusno postajo ob Vilharjevi cesti, kjer lahko prestopijo na avtobus ali se odpeljejo s taksijem. Pri tem so

Slika 5: Fabianijev obroč z nepotrebno pentljo Masarykova ulica–podvoz na Dunajski cesti–Vilharjeva cesta–podvoz na Šmartinski cesti–Masarykova cesta (ilustracija: Peter Kerševan)

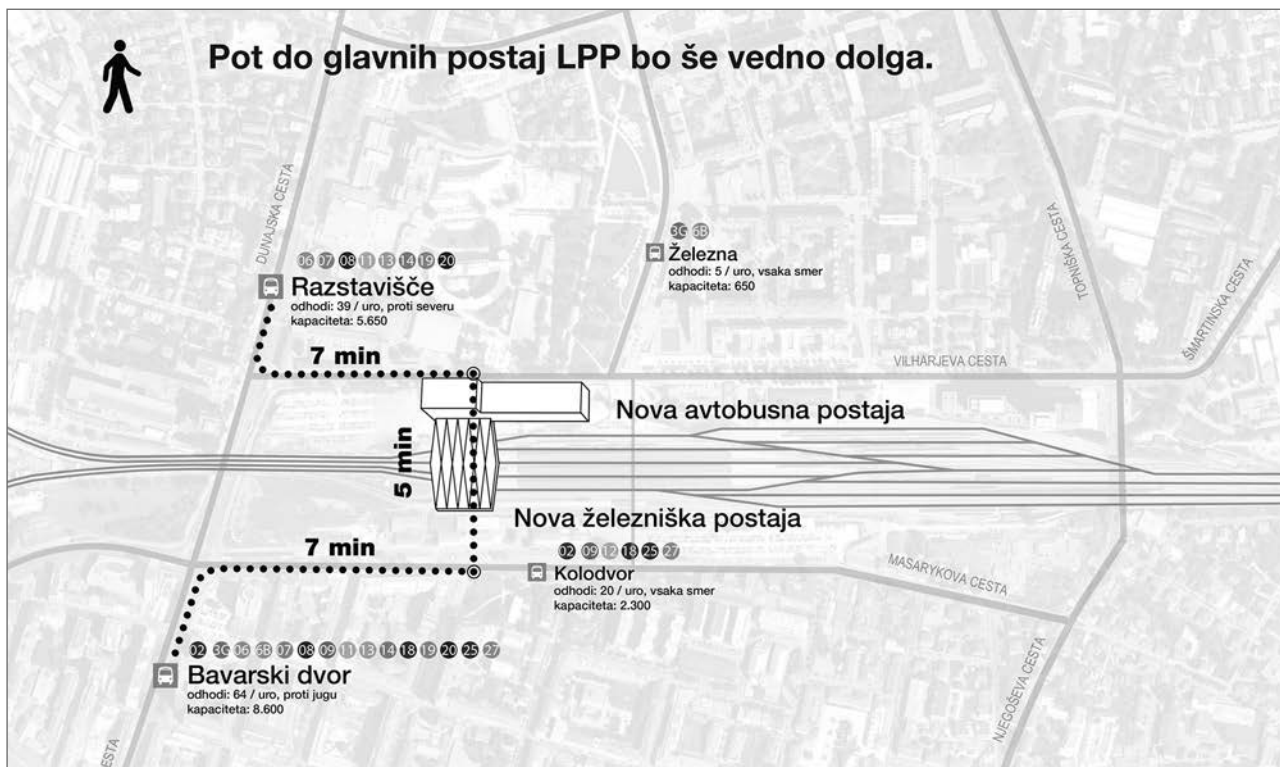
ves čas na suhem in toplém v spodobnem kulturnem okolju. /.../ Čakalnica predstavlja vezni člen med potniki, ki na etažo vstopajo iz železniške postaje in tistimi, ki dostopajo iz nivoja mestnega parterja. Je sodobni *„gate“*, kjer potniki v ogrevanem prostoru udobno čakajo na javno prevozno sredstvo.« (Pahor, 2021) Projekt je ocenjen na 110 milijonov evrov.

5.3 Fabianijev obroč in avtobusna postaja

Glede cestne ureditve okolice PCL je še vedno aktualen Fabianijev obroč, ki poteka po Masarykovi cesti in tangira žele-

zniško postajo. Nanj se stekajo vse mednarodne in regionalne avtobusne linije. Po projektu MOL bo dovoz na avtobusno postajo potekal po dodani pentlji od Fabianijevega obroča skozi podvoz na Dunajski cesti, nato po Vilharjevi cesti, izvoz pa skozi podvoz na Šmartinski cesti nazaj na Fabianijev obroč na Masarykovi cesti. Predvideni stroški komunalne infrastrukture znašajo med 50 in 60 milijoni evrov.

Projekt nove avtobusne postaje (Bevk Perović arhitekti), ki bo stala ob Vilharjevi cesti, je ocenjen na 68 milijonov evrov. Financira ga DRSI. Zajema garažno hišo (650 avtomobilov)

Slika 6: Pot do glavnih LPP postaj bo še vedno dolga (vir: Inštitut za politiko prostora, 2021)

v treh etažah, avtobusno postajo v pritličju in čakalnico v me-detaži, ki bo povezana z novo železniško postajno dvorano nad tiri, ter poslovne prostore SŽ. Ker je načrtovano število peronov za avtobuse (30) na novi avtobusni postaji premajhno za predvidene potrebe, so prostor za manjkajoče število peronov iskali v širši okolici (pred avtobusno postajo na Vilharjevi cesti (4), Železni cesti (6), Trgu OF (5) in ob Masarykovi cesti (10)) (Pahor, 2023a). Tako bi bilo težko učinkovito organizirati logistiko in prestopne potnikov med linijami, še posebej v Ljubljanskem potniškem prometu (v nadaljevanju: LPP). Na dnevih prometnega inženirstva v Portorožu junija 2023 je bil predstavljen projekt nove avtobusne postaje Ljubljana v kontekstu širše ureditve območja PCL, vključno s predlogom delitve avtobusne postaje na dva terminala, severnega ob Vilharjevi cesti (30 peronov za mednarodne in regionalne linije) in južnega ob Trgu OF z 12 peroni za primestne linije (Gosarič, 2023). Zadnji bo nadomestil obstoječi objekt Slovenskih železnic vzhodno od stare spomeniško zaščitene stavbe železniške postaje (Pahor, 2023b). Predlog delitve avtobusnega prometa na severni in južni terminal je utemeljen tako: »Masarykova cesta predstavlja del Fabianijevega notranjega cestnega obroča MOL ter s tem nudi dobro povezanost z drugimi oblikami javnega prevoza. S tem bo dosežena razbremenitev dostopnih poti ter prometnih vozlišč v neposredni bližini PCL, časovno in prostorsko prekrivanje vrste avtobusnega prevoza med seboj, omogoča se najugodnejša peš komunikacija potnikov in

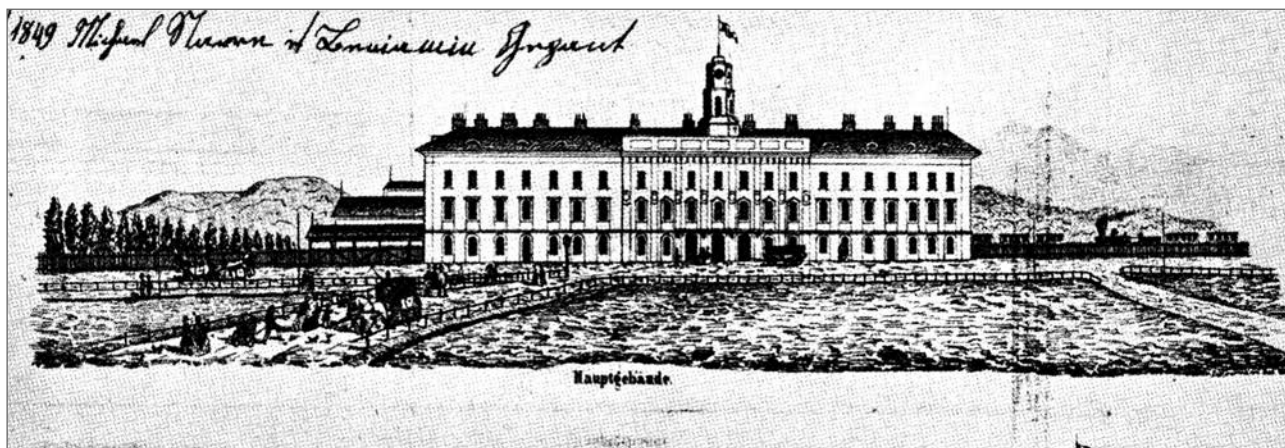
drugih uporabnikov storitev JPP, komunikacija potnikov med terminaloma pa naj bi bila nekje v bližini.« (Gosarič, 2023)

5.4 Prestop na mestni avtobus

Kako pa bo urejena povezava novega PCL z mestnim javnim prevozom? Do najbližjih obstoječih postajališč na Bavarskem dvoru ali pri Gospodarskem razstavišču je približno deset minut hoje! Potnikom bi veliko bolj ustrezala lokacija na Masarykovi cesti pred železniško postajo in/ali na Vilharjevi cesti pred novo avtobusno postajo, kjer pa bi bilo treba urediti nova postajališča LPP. Rešitve povezav novega PCL z LPP javnosti še niso bile predstavljene.

5.5 Sprememba namembnosti železniške postaje v hotel

DRSI bo novo železniško postajno poslopje gradila nad železniškimi tiri, zato staro poslopje glavne ljubljanske železniške postaje za železnico ni več uporabno. Ljubljanski mestni svetniki so odločili, da se lahko spomeniška zaščitena stavba železniške postaje preuredi v hotel, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (v nadaljevanju: ZVKDS) se strinja s spremembo namembnosti. Železniška postaja je ponos vsakega mesta, ki mu je mar za lastno zgodovino. Ljubljanska železniška

Slika 7: Postajno poslopje glavnega železniškega kolodvora v Ljubljani, leta 1849, kulturni spomenik (vir: Kamra, 2015)

postaja je bila zgrajena leta 1848 in je registrirana kot spomenik lokalnega pomena. Najstarejša železniška postaja, ohranjena in še vedno v izvorni rabi, je v Leipzigu. Zgrajena je bila leta 1844, samo štiri leta pred ljubljansko! Izguba primarne rabe železniške postaje bi pomenila nepopravljivo škodo.

6 Državni prostorski načrt (DPN) in občinski prostorski načrt MOL (OPN MOL)

Ministrstvo za infrastrukturo je v sodelovanju z DRSI objavilo vizijo razvoja železniškega omrežja Vizija 2050+, ki obravnava tudi LŽV in PCL (Ministrstvo za infrastrukturo, 2021). V pripravi so osnutki za državni prostorski načrt (v nadaljevanju: DPN) za nadgradnjo obstoječih železniških prog. Za tovorni promet in hitro progo se načrtuje zahodna obvoznica, ki bo s predorom pod Rožnikom povezala primorsko in gorenjsko progo. Čeprav se že projektirajo izvedbeni načrti za PCL in posodobitve posameznih segmentov prog, je DRSI šele letos (2023) začela pripravljati strokovne podlage za DPN, ki je pravna podlaga za izdelavo projektov. Prve strokovne podlage in predlagane rešitve prog LŽV bodo pripravljene v letih 2023/24. Glavna priprava celovite zasnove bo umik tovarnega prometa z mestnih površin. Danes končne usklajene in potrjene odločitve o poteku tirov še ni, CPVO ni izvedena, opravljene niso niti študije za varstvo pred hrupom in zdravju škodljivimi emisijami železniškega in cestnega prometa.

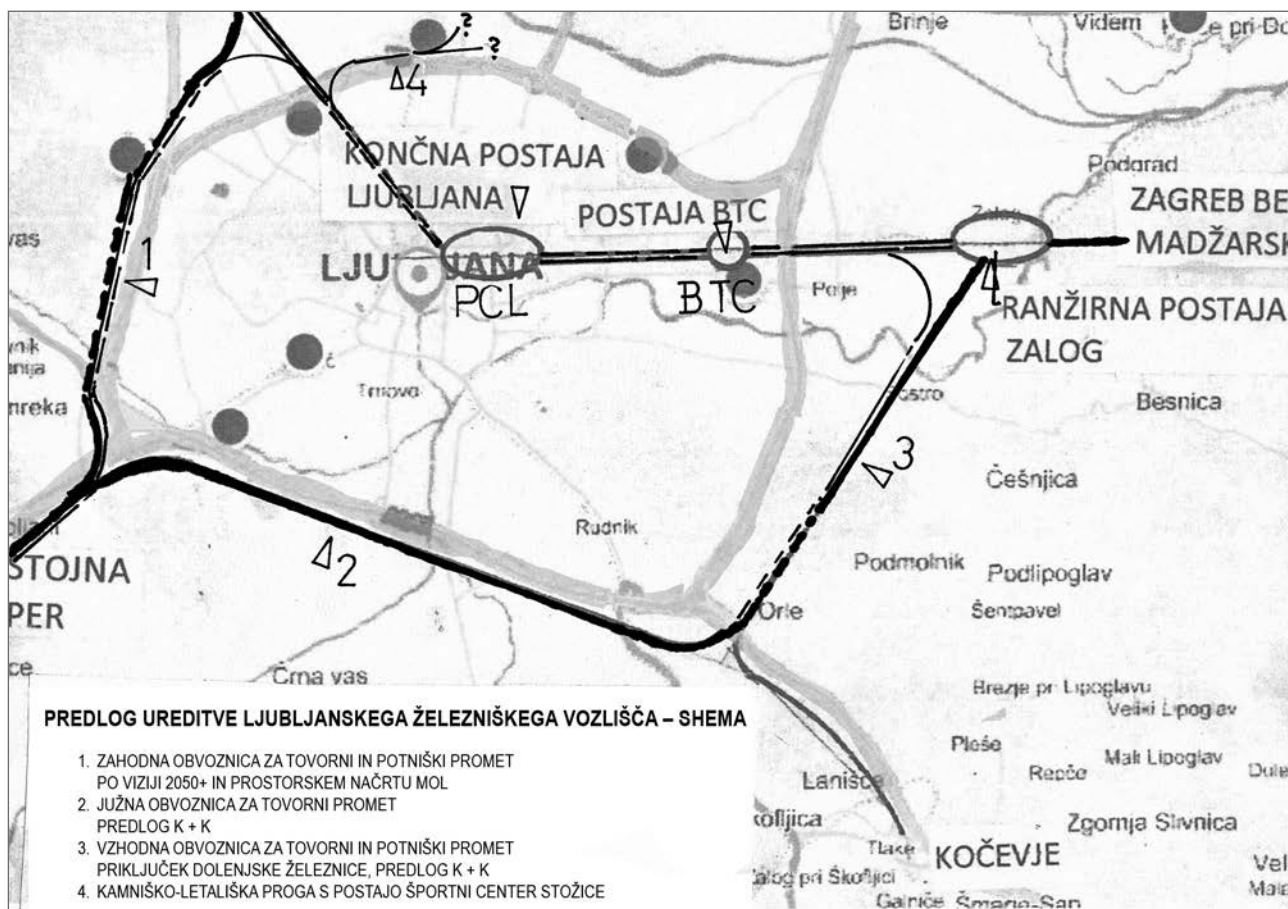
Tudi v strateškem delu veljavnega občinskega prostorskega načrta MOL (OPN MOL) je napovedana izvedba navezave zahodne obvoznice za tovorni in hitri železniški promet na gorenjsko železnico. Zahodno od Rožnika je predviden odcep kraka proge proti vzhodu, skozi mestno središče pa proga poteka v predoru v enem nivoju ali dveh ter se nadaljuje do tovarne postaje Moste in naprej do Zaloga. V prostorskem

aktu je zapisano tudi, da severna obvoznica ni sprejemljiva, da pa je potek prog za hitro železnico in tovorni promet skozi mesto mogoče spremeniti. Vitalni interesi mesta so nemoten urbani razvoj in povezovanje danes z železniškimi progami na pet delov »razrezane« celote, varstvo pred hrupom in varstvo pred zdravju škodljivimi emisijami (ki so že danes v Ljubljani drugi najpomembnejši vzrok prezgodnje smrti občanov) (Kerševan in Kovač, 2022). Tovorni železniški promet mora potekati zunaj gosto poseljenih mestnih območij!

Nekdanji mestni urbanist Koželj je zapisal, da bo država prej ali slej morala zgraditi obvozno progo za tovorni promet. Obvozna proga po različici V2 (Vösling & Vepro) v načrtovanem zahodnem in severnem koridorju okoli mesta prek naseljenih območij od Brda, Vižmarij, Črnuč do Zaloga že zaradi svoje dolžine (27 km) ni izvedljiva, še posebej če k temu prištejemo varovanje vodonosnika, gradnjo zunajmestnih križanj v predorih in novih mostov čez Savo, da ne omenjam odpora do vodenja železnice prek naseljenega prostora, visokih stroškov in zahtevne izvedbe po fazah (Koželj, 2021).

7 Kerševan–Kovač: Predlog celostne rešitve ljubljanskega železniškega vozlišča

Arhitekta in urbanista Peter Kerševan in Milan Kovač se že leta poglobljeno posvečava problematiki LŽV in PCL. Leta 2018 sva javnosti svoja raziskovanja in razmišljanja predstavila v brošuri Drugi tir Koper–Divača – kako naprej?: Ljubljansko železniško vozlišče in Fabianijev obroč, leta 2021 pa v brošuri Zelena Ljubljana ali razkosana betonska džungla. Svoja spoznanja sva strnila v predlogu celostne rešitve LŽV Kaj pa južno-vzhodna obvoznica, gospod župan?: Ljubljansko železniško vozlišče (LŽV) in potniški center Ljubljana (PCL) (Kerševan in Kovač, 2023), kjer sva predstavila svojo vizijo mesta v

Slika 8: Shematski prikaz ureditve LŽV z južno-vzhodno obvoznico (ilustracija: Peter Kerševan)

enem nivoju s predlogom dolenske železnice skozi predor ob avtocesti v Zalog in od tam mimo BTC v PCL, obvoz južne železnice pa po predvideni trasi Dolgi most–Vižmarje–Zalog.

7.1 Tovorni železniški promet

Odločeno je, da se za tovorni železniški promet čim prej zgradi zahodna obvoznica Dolgi most–Vižmarje, ki se že pospešeno projektira. Ker severna obvoznica ni več izvedljiva (Koželj, 2021), je bila za obvoznico za železniški tovorni promet predlagana izvedba *južno-vzhodne trase* med Dolgim mostom in Zalogram, ki bi potekala po vkopu ali predoru pri železniškem odcepu z Dolgega mostu v Vižmarje, po terenu ob južni ljubljanski obvoznici in po viaduktu do predora v Zalog. Trasa bi tekla po že degradiranem območju, vzporedno z južno avtocestno obvoznico, zunaj območja Nature 2000, brez nevarnosti poplav, zunaj naseljenega območja, na primernem vodovarstvenem območju. Slaba nosilna tla niso problematična za izvedbo, geologija za predor pod Golovcem – kot pri avtocesti – je znana. Z zahodno obvoznico Dolgi most–Vižmarje, skladno z Vizijo 2050+, bi bil rešen problem tovornega prometa. Gradnja južno-vzhodne obvoznice ne bi posegala v obstoječo

železniško infrastrukturo ter ne bi motila železniškega in avtomobilskega prometa, kar bi bila velika prednost pred rešitvijo s poglobitvijo tirov za tovorni železniški promet v drugo kletno etažo od Vižmarij do Zaloga skozi PCL (projekt Vösling & Vepro iz leta 2009) (Kerševan in Kovač, 2021). Z argumenti, ki ne vzdržijo, je odsek za odnose z javnostjo (ga. Alja Bebar) pri mestni upravi predlog v celoti zavrnil (Glücks, 2022).

7.2 Potniški železniški promet

Slovenska prestolnica je danes z železniškimi progami razrezana na pet delov, s protihrupno zaščito se bo urbanistično in socialno razvila v pet ločenih getov. Za celovit in trajnostni urbanistični razvoj Ljubljane je ključna združitev segmentov razrezanega mesta na enem nivoju, kar bi omogočila poglobitev potniških tirov na nivo prve kleti. V času izvajanja poglobitve tirov v segmentu Vižmarje–Zalog bo/bi bilo treba vzpostaviti začasno tirno povezavo zunaj območja gradnje, zato so vse gradnje na širšem območju PCL (železniška in avtobusna postaja, Emonika, Vilharija in gradnje ob Masarykovi cesti) preuranjene. S poglobitvijo železniških tirov za potniški promet in preusmeritvijo regionalnih vpadnic bi mesto pridobilo

Slika 9: Razkosano in zaceljeno mesto v nivoju (ilustracija: Peter Kerševan)

bilo milijon kvadratnih metrov sproščenih komunalno opremljenih zemljišč za mestno in državno upravo, stanovanjsko gradnjo in zelene površine.

7.3 Zahodno-vzhodna os

Posebej pomembna je *zahodno-vzhodna os*, po kateri potekajo vse regionalne in mednarodne proge od Zaloga do Vižmarij. Poglobitev tirov znotraj avtocestnega obroča z vkopom v geološki nasip proda reke Save, kjer ni mogoče pričakovati problema podtalnice, bi omogočila združitev severne in južne Ljubljane in nemoten urbanističen razvoj mesta v smeri vzhod–zahod. Obrobje poteka železnice v vkopu bi zaznamovala avenija dreves. Posebno pomembna je vzpostavitev pogoste povezave novega PCL (City 1) in BTC (City 2), ki je že danes satelitsko mesto. Omrežje taktnih vlakov bi povezovalo tudi parkirišča, ki so danes slabo izrabljena. Pogosta povezava taktnih vlakov celotnega območja bi tvorila železniško infrastrukturo za urbanistični razvoj. Podvoza na Dunajski in Šmartinski cesti ne bi bila (več) potrebna.

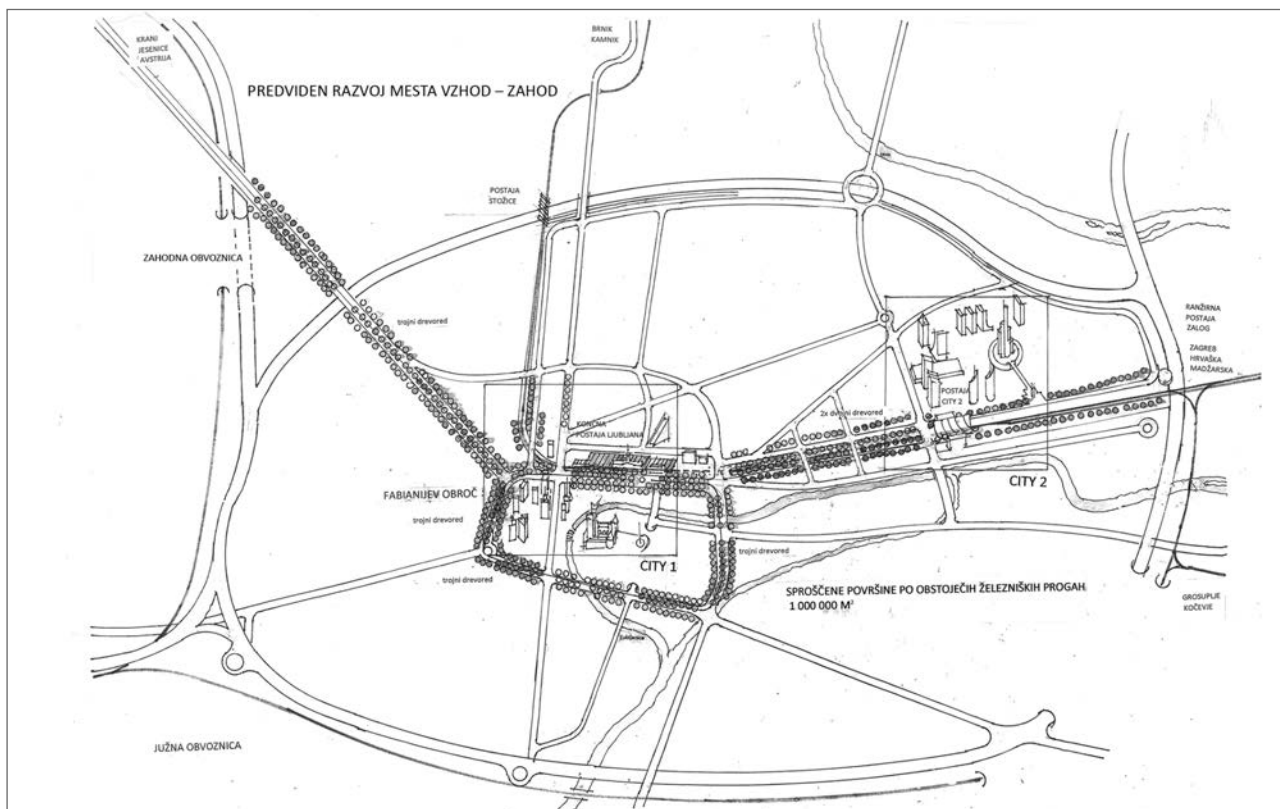
7.4 Potek regionalnih prog za potniški promet

Gorenjska železnica bi bila v skladu s projektom nemških konzultantov Vössing & Vepro iz leta 2009 znotraj avtocestnega obroča poglobljena na prvo kletno etažo in posodobljena tako, da bi ustrezala mednarodnim standardom za omrežje Inter-City.

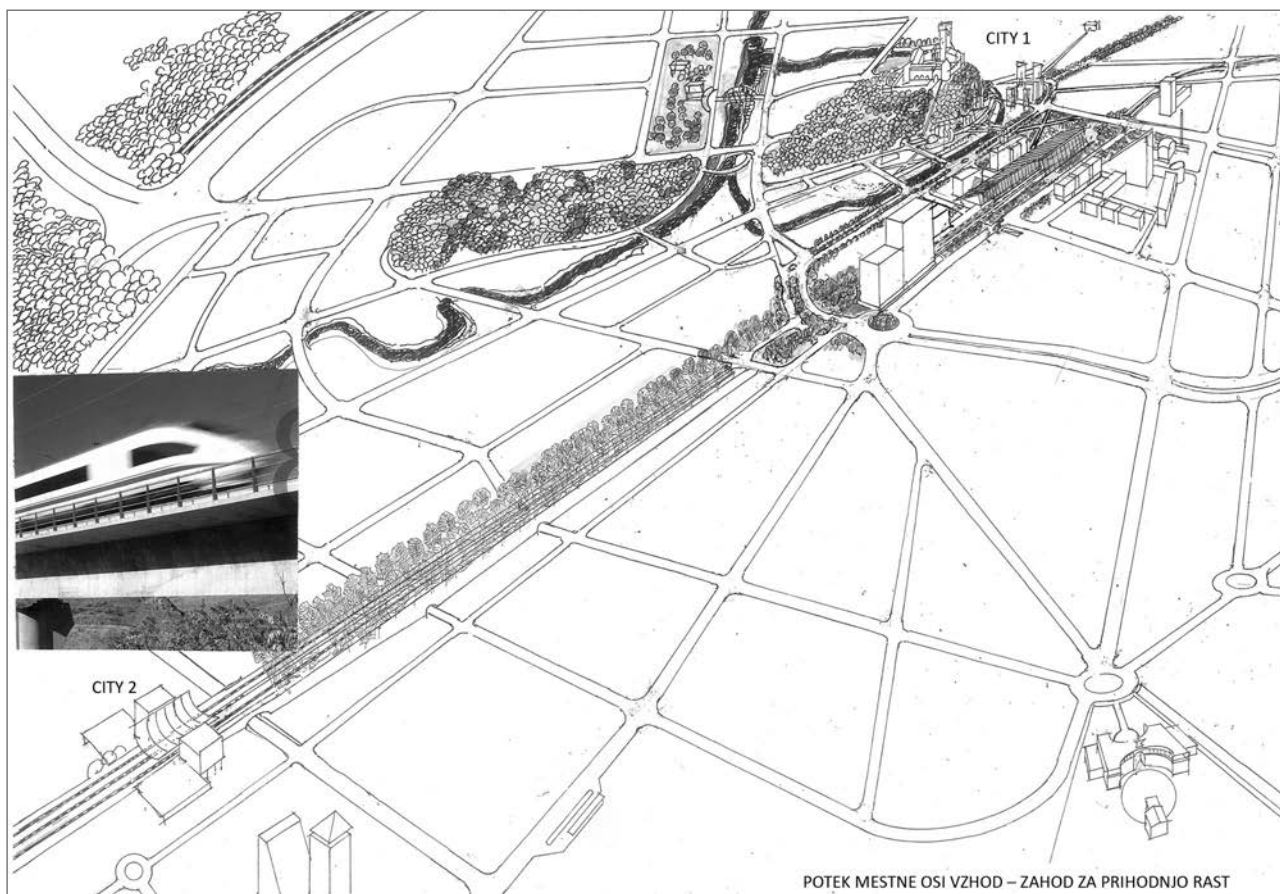
Kamniška železnica bi se zunaj avtocestnega obroča navezala na gorenjsko železnico ali ohranila današnji potek z delno poglobitvijo, z mestom bi povezovala športni center Stožice in letališče Jožeta Pučnika.

Dolenjska železnica bi potekala skozi predor vzporedno z železnico za tovorni promet. Sproščena zemljišča bi bila vrnjena Botaničnemu vrtu, obnovilo bi se središče skrajno degradiranega centra nekdanje Kurje vasi, preostalo privlačno območje pa bi bilo namenjeno stanovanjski gradnji.

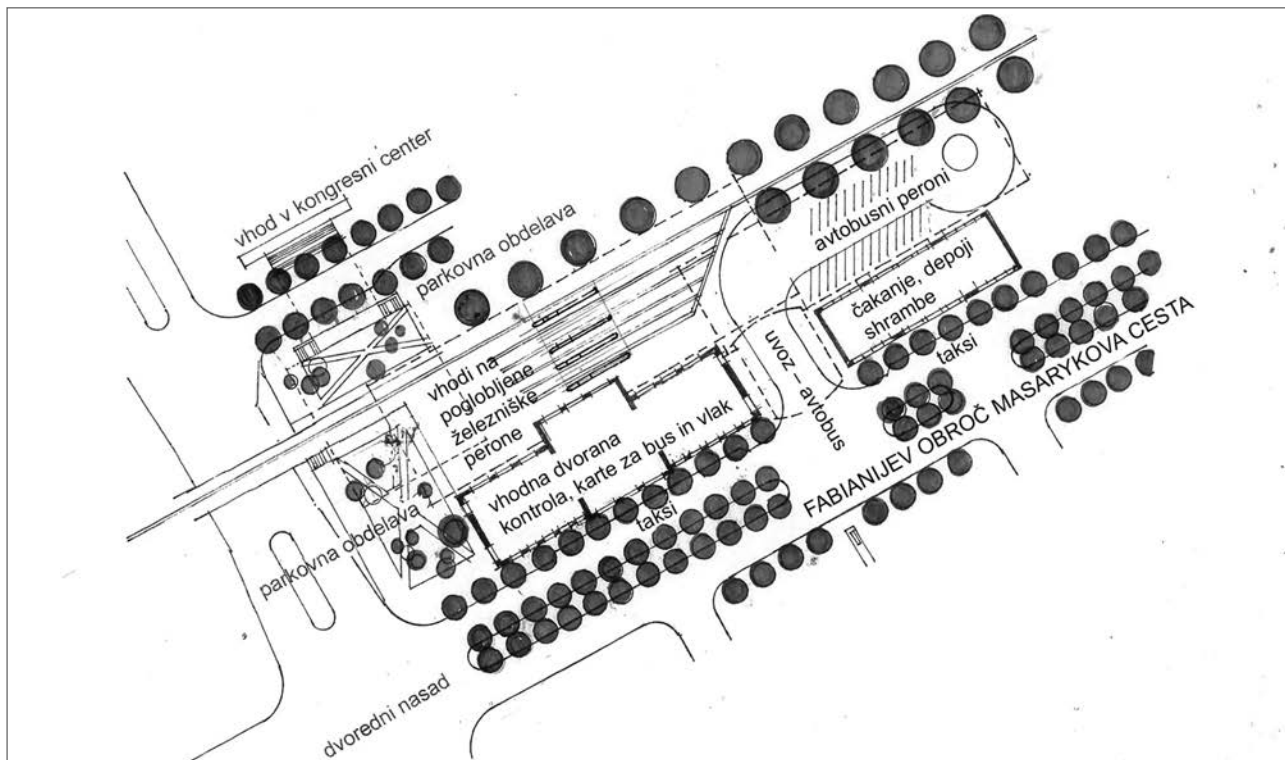
Primorska železnica za potniški promet bi se lahko priključila na južno-vzhodno obvoznico ali na zahodno obvoznico Dolgi most–Vižmarje–PCL. Že izvedena »posodobitev in nadgradnja« *primorske železnice* na odseku Dolgi most–Pivovarna

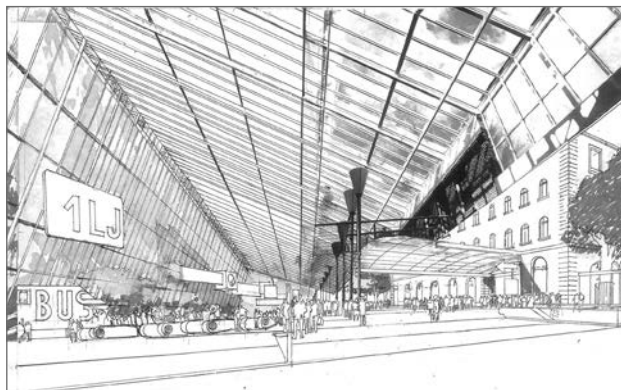
Slika 10: Fabianjev obroč, vzhodno-zahodna os, poudarjena z drevoredi (ilustracija: Peter Kerševan).

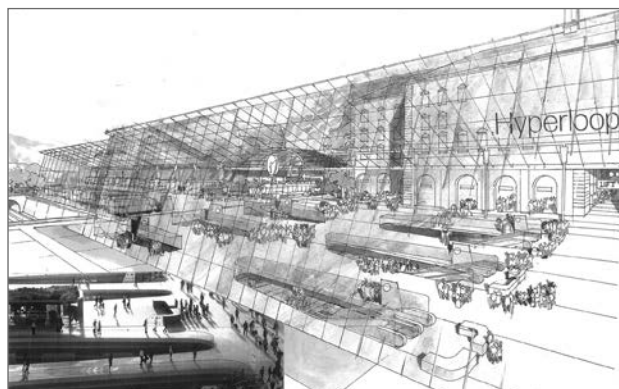
Slika 11: Razvojna os vzhod-zahod s poglobljeno železnico – usek povezuje PCL in BTC (ilustracija: Peter Kerševan)

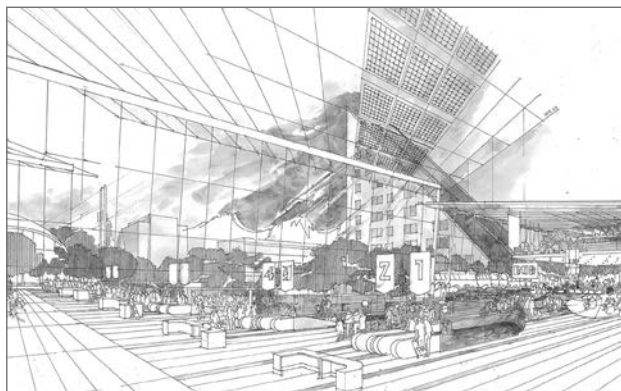
Slika 12: PCL – železniška in avtobusna postaja, tloris vstopne etaže: vsi prometni tokovi na enem nivoju (ilustracija: Peter Kerševan)

Slika 13: Vhod iz obstoječega postajnega poslopja na ploščad na nivoju parterja in vhodi na perone (etaža 1) (ilustracija: Peter Kerševan)

Slika 15: Pogled na notranjost železniške in avtobusne postaje z Vilharjeve ceste (ilustracija: Peter Kerševan)

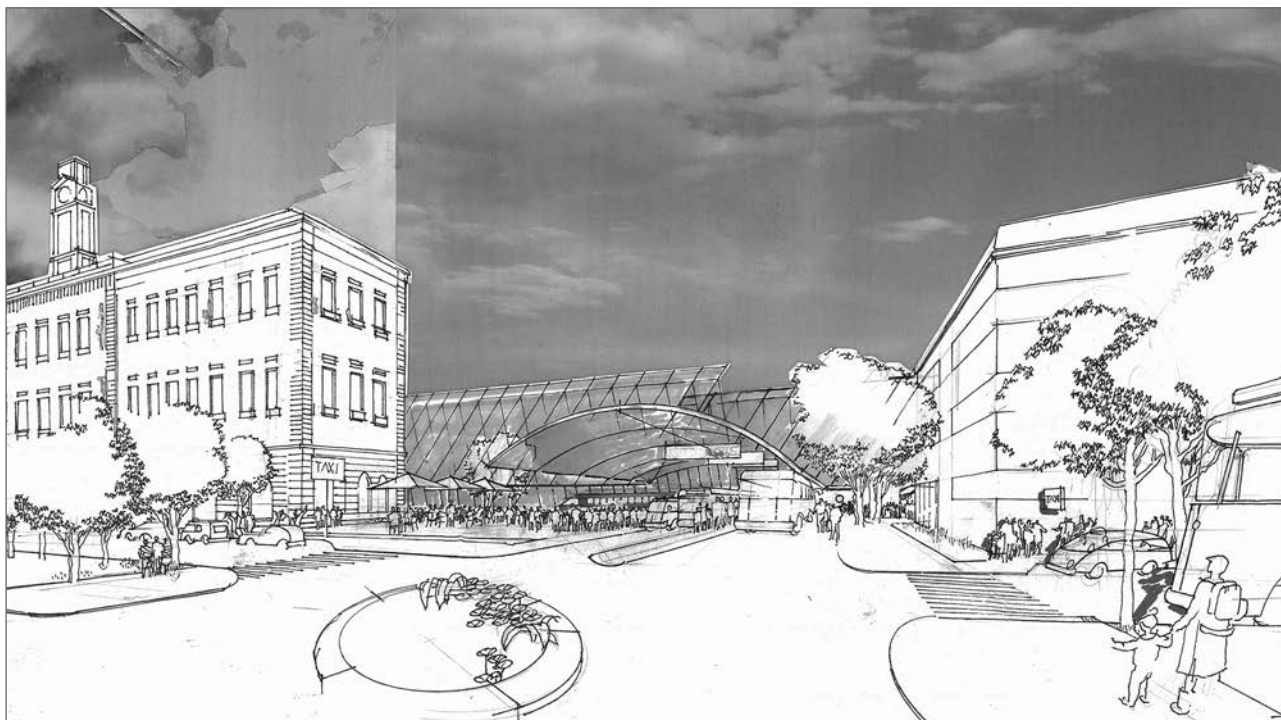

Slika 14: Notranjost železniške postaje – ploščad na nivoju parterja s tekočimi stopnicami za spust na perone (ilustracija: Peter Kerševan)

Union je zgrešen projekt, zgrajen in financiran s sredstvi EU. Kljub temu bi ob opustitvi mesto pridobilo ne samo povezavo z zelenim zaledjem (Tivoli, Rožna dolina), temveč tudi združitev občine Vič. Zemljišča, ki zdaj pripadajo železnici, bi (lahko) bila namenjena za gradnjo državnih in občinskih administrativnih palač.

7.5 Fabianijev obroč

V središču Fabianijevega obroča je Grajski hrib, glavni oblikovni motiv mesta, ki skupaj z zelenimi bregovi Ljubljance tvori stabilno podobo slovenske prestolnice. Parki in z drevoredi

Slika 16: Uvoz na avtobusno postajo s Fabianijevega obroča in Masarykove ceste (ilustracija: Peter Kerševan)

ozelenjene ulice tvorijo zeleni urbanistični motiv v osrednjem delu mesta. Vzpostavitev Fabianijevega obroča bi omogočila spojitev zelenih površin v mestnem središču z zelenim zaledjem zunaj obroča, kar bi pomembno prispevalo k boljši kakovosti zraka v središču, z močnimi oblikovnimi potezami pa bi bil poudarjen zelen značaj prestolnice. Za nove potrebne razvojne programe ter širjenje in razvoj obstoječih bi bilo mogoče izkoristiti novopridobljene, komunalno že opremljene površine, osvobojene železniških prog.

7.6 Železniška postaja

Predlog Kovača in Kerševana predvideva vhod v novo železniško postajo skozi obstoječe postajno poslopje, ki bi še naprej služilo svojemu prvotnemu namenu. Nakup vstopnic in prehod na ploščad bi bila urejena na nivoju terena (parter), s ploščadi bi se potnik spustil na poglobljene železniške perone. Predlog prinaša rešitev, ki omogoča preprosto in smiselno pot potnikov (vzpni potnikov na ploščad nad tiri za nakup kart in nato spusti nazaj na perone, kot je predvideno v aktualnem projektu PCL, niso več potrebni) ter dobre navezave na postajališča LPP, taksislužbo in kratkotrajno parkiranje. V postajnem posloju bi bile urejene trafika, manjša trgovina s potovalnimi potrebščinami, restavracija in čakalnica oziroma počivališče s kopalnicami za počitek med zvezami regionalnih in mednarodnih linij. Vzpostavljena bi bila tudi povezava z novo avtobusno postajo.

7.7 Avtobusna postaja

Večina mednarodnih in medkrajevnih avtobusov pripelje do Fabianijevega obroča, ki se stika z železniško postajo. Dostop s Fabianijevega obroča do avtobusne postaje bi moral potekati na nivoju terena. To bi omogočalo direkten prestop potnikov z avtobusne postaje na železniško in v mesto. Navezave na železniško postajo, LPP, taksislužbo ipd. bi potekale na nivoju parterja, bile bi direktne in preproste. Prestop na mestne avtobusne linije bi bil urejen na Masarykovi cesti. Število avtobusnih parkirišč bi se lahko po potrebi povečalo. Izvedba cestne »pentlje« na Vilharjevo cesto ne bi bila potrebna.

7.8 Prestop na LPP

Glavna postaja LPP bi bila urejena pred postajno zgradbo na Masarykovi cesti, na sedanjem parkirišču vzhodno od postajnega poslopja in v neposredni bližini vhoda v stavbo železniške postaje.

7.9 Garaža

Garaža za dolgotrajno parkiranje je načrtovana pod sedanjim parkiriščem za avtobuse. Prioriteto koriščenja Masarykove in Vilharjeve ceste morajo imeti avtobusne linije in linije LPP. Dobra železniška povezava PCL z BTC in Stožicami bi omogočila boljši izkoristek obstoječih slabo izkoriščenih

parkirnih zmogljivosti, potreba po parkiriščih v najožjem območju PCL bi bila bistveno manjša. V aktualnih projektih na širšem območju PCL (vključno z Vilharijo, Emoniko ipd.) je predvidenih kar 4.500 novih parkirnih mest.

8 Sklep

Čeprav je bil že leta 2013 sprejet sklep o pripravi DPN za LŽV, ki je nujen predpogoj za dolgoročno prostorsko, prometno in okoljsko sprejemljivo rešitev, jasna vizija končne ureditve železniškega prometa na območju Ljubljane, pomembnega državnega in evropskega prometnega vozlišča, še vedno ni izdelana. Na ravni države se strokovne podlage za DPN nadgradnje LŽV šele pripravljajo. Izvajajo se analize prostora in že izdelanih strokovnih podlag, analize in napovedi razvoja prometa ter preveritve različnih konceptov, vse za to, da se izberejo najustreznejše različice za funkcionalno učinkovito, prostorsko razvojno usmerjeno, okoljsko sprejemljivo in finančno vzdržno rešitev LŽV. Sočasno pa smo na območju železnice priča popolnoma nedopustnemu neodgovornemu in neuskkljenemu načrtovanju in izvajanju projektov po posameznih odsekih: projektirata in izvajata se železniška in cestna infrastruktura na območju PCL, pripravljajo se načrti za gradnjo železniške in avtobusne postaje, v soglasju z ZVKDS je bila izvedena sprememba namembnosti sedanjega z zakonom zaščitene železniške postajnega poslopja v hotel, v kratkem se bo rušil in širil nadvoz na Dunajski cesti, gradil se bo megalomanski podvoz na Šmartinski cesti, razprodajajo se zemljišča ob Masarykovi cesti, nujno potrebna za razvoj in povezavo železnice z LPP, ipd. Vse dejavnosti na območju PCL potekajo brez sprejetega DPN, ki bi moral biti osnova za kakršnokoli projektiranje, brez CPVO in brez sodelovanja javnosti. Brez zakonske podlage so vsi posegi na območju nezakoniti. Bodo vse te izvedbe začasne? Če je odgovor pritrdilen, smo priča skrajno negospodarnemu ravnanju z javnim denarjem. Če pa je odgovor negativen, bodo vse »prenagljene« izvedbe hudo omejevale in usmerjale nadaljnji urbanistični razvoj slovenske prestolnice.

Projekte, ki lahko kakorkoli prejudicirajo strateške odločitve glede ureditve LŽV (vključno z gradnjo PCL in z njim povezanih ureditev), je treba nemudoma ustaviti, dokler ni obravnavan in sprejet koncept LŽV kot celote. Država in MOL morata napeti vse sile, da bo celovita strategija rešitve ljubljanskega železniškega vozlišča čim prej dorečena, potem pa morajo vsi nadaljnji projekti strogo slediti zastavljenemu cilju.

Mesto mora (p)ostati čim bolj povezano, da bodo načrtovane rešitve omogočale njegov nadaljnji kakovostni in trajnostni razvoj in pripomogle k ohranjanju ali izboljšanju kakovosti bivanja. Nujna je vzpostavitev celovitega sistema cestnega in

železniškega prometa, pri čemer bo poudarek na uporabniku prijaznem javnem potniškem prometu z dobrimi prostorskimi in časovnimi povezavami (prestopi vlak–bus–LPP). Predolgi postopki in prelaganje odločitev glede dolgoročne strategije ureditve LŽV, s katero že desetletja zamujamo, v daljno prihodnost (leto 2050) niso sprejemljivi.

.....
Peter Kerševan, univ. dipl. inž. arh.

Milan Kovač, univ. dipl. inž. arh., arhitekt v pokoju
E-pošta: milan.zdravko.kovac@gmail.com

Kaja Lipnik Vehovar, univ. dipl. inž. arh., samostojna ustvarjalka v kulturi
Kubusarhitektura, Lavričeva 4a, Ljubljana
E-pošta: velika@t-2.net

Viri in literatura

- Brkič, V. (2023): *Okoli nove ljubljanske postaje bo vse drugače*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1043031800/lokalno/ljubljana/milijonsko-urejanje-prometne-infrastrukture> (sneto 11. 9. 2023).
- Fašalek, P. (2022): *Končno bo odpravljena ključna sramota prestolnice: Tako bo videti Potniški center Ljubljana*. Dostopno na: <https://ljubljana.info.com/novica/lokalno/koncno-bo-odpravljena-kljucna-sramota-prestolnice-tako-bo-videti-potniski-center> (sneto 11. 9. 2023).
- Gole, N. (2021): *Projekti ter reforme za izhod iz krize, razvoj in blaginjo*. Dostopno na: <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/projekti-ter-reforme-za-izhod-iz-krize-razvoj-in-blaginjo> (sneto 13. 9. 2023).
- Glücks, N. (2022): *Enigma Potniškega centra Ljubljana*. Dostopno na: <https://reporter.si/clanek/slovenija/enigma-potniskega-centra-ljubljana-ljubljancanom-pa-se-obeta-bobnenje-vlakov-936725> (sneto 14. 9. 2023).
- Gosarič, I. (2023): *Gradnja nove glavne avtobusne postaje Ljubljana s poslovnimi prostori in parkirno hišo*. Dostopno na: <https://dips.si/wp-content/uploads/2023/06/14.-Gradnja-nove-glavne-avtobusne-postaje-Ljubljana-s-poslovnimi-prostori-in-parkirne-hise-Gosaric.pdf> (sneto 14. 9. 2023).
- Inštitut za politike prostora (2021): *Kaj prinašajo novi projekti na območju kolodvora?* Dostopno na: <https://ipop.si/2021/12/22/kaj-prinasajo-novi-projekti-na-obmocju-kolodvora> (sneto 15. 9. 2023).
- Kamra (2015): *Glavni ljubljanski kolodvor*. Dostopno na: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/glavni-ljubljanski-kolodvor/> (sneto 15. 9. 2023).
- Kerševan, P., in Kovač, M. (2021): *Kaj pa jugovzhodna obvoznica?* Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042972872/mnenja/odprta-stran/kaj-pa-jugovzhodna-obvoznica> (sneto 14. 9. 2023).
- Kerševan, P., in Kovač, M. (2022): *Saga o ljubljanskem železniškem vozlišču*. Dostopno na: <https://www.delo.si/mnenja/pisma-bralcev/saga-o-ljubljanskem-zelezniskem-vozliscu> (sneto 13. 9. 2023).
- Kerševan, P., in Kovač, M. (2023): *Kaj pa južno-vzhodna obvoznica, gospod župan?: Ljubljansko železniško vozlišče (LŽV) in potniški center Ljubljana (PCL)*. Ljubljana, samozaložba.
- Koželj, J. (2021): *Referendum o ljubljanskem železniškem vozlišču in »zgrešena« urbanistična paradigma*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042971183> (sneto 13. 9. 2023).

Mestna občina Ljubljana (2023): *Potniški center Ljubljana*. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/ljubljana-zate/projekti/mol/potniski-center-ljubljana/> (sneto 15. 9. 2023).

Ministrstvo za infrastrukturo (2021): *Vizija 2050+: Razvoj slovenskega železniškega omrežja*. Ljubljana, Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo.

Mrevlje, N. (2023): *Intervju Rok Žnidaršič, podžupan MO Ljubljana: Plečnikov stadion ohraniti v izvorni obliki*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1043031139/lokalno/ljubljana/intervju-rok-znidarsic-podzupan-mo-ljubljana-plecnikov-stadion-ohraniti-v-izvorni-obliki> (sneto 15. 9. 2023).

Pahor, P. (2021): *Janez Koželj, Ljubljanski podžupan: Drugje so na svoje mesto ponosni*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042946778/objektiv-nova/intervjuji/janez-kozelj-ljubljanski-podzupan-drug-je-so-na-svoje-glavno-mesto-ponosni> (sneto 15. 9. 2023).

Pahor, P. (2023a): *Dodatni peroni za premajhno avtobusno postajo*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1043019413/lokalno/ljubljana/dodatni-peroni-za-premajhno-avtobusno-postajo> (sneto 14. 9. 2023).

Pahor, P. (2023b): *Mogočna stavba bo padla za dodatne avtobusne perone*. Dostopno na: <https://siol.net/novice/slovenija/mogocna-stavba-bo-padla-za-dodatne-avtobusne-perone-606351> (sneto 14. 9. 2023).

Parteli, E. (2022): *Nov korak do Emonike: Madžari plačali 25 milijonov komunalnega prispevka*. Dostopno na: <https://n1info.si/gospodarstvo/nov-korak-do-emonike-madzari-placal-25-milijonov-evrov-komunalnega-prispevka> (sneto 13. 2. 2024).

Stergar, A. (2021): *Najprej posodobitev, potem poglobitev*. Dostopno na: <https://www.delo.si/lokalno/ljubljana-in-okolica/najprej-posodobitev-potem-poglobitev> (sneto 12. 9. 2023).

Borut JURIŠIČ

Demografija in migracijski trendi

V Podravju beležimo negativen naravni prirast prebivalstva in relativno močno odseljevanje, vendar število prebivalstva narašča zaradi močnega priseljevanja iz tujine, zaradi česar prihaja do sprememb sestave prebivalstva. Glede na starostne skupine in državljanstvo ter število prebivalcev s prvim prebivališčem v tujini so največje skupine priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije, in sicer največ iz Bosne in Hercegovine, nato Kosova, Srbije, Severne Makedonije in Hrvaške. Največji delež tujih državljanov je v starostnih skupinah delovno aktivnega prebivalstva, največ v skupini 25–29 let (15,38 %), 9 % je

predšolskih otrok in 7 % šoloobveznih. Različnost jezika ovira zlasti priseljence z albansko govorečega območja, ki so druga največja skupina priseljencev in imajo dodatne težave pri integraciji. V ta namen je smiselna uvedba mehanizmov, ki bodo pripomogli k premostitvi jezikovnega zveva med priseljenci in lokalnimi skupnostmi.

Ključne besede: selitveni prirast, sestava prebivalstva, upravljanje migracij

1 Uvod

Na število in sestavo prebivalstva vplivajo trije ključni dejavniki:

- rodnost ali nataliteta;
- umrljivost ali mortaliteta;
- selitveno gibanje ali migracije.

Migracija je po definiciji Slovarja slovenskega knjižnega jezika (2023) spreminjanje stalnega ali začasnega bivališča, zlasti iz gospodarskih vzrokov. Obstaja več vrst migracij, glede na:

- dolžino in naravo trajanja ter tudi ekonomsko vlogo, na primer: dnevna migracija, začasna migracija, stalna migracija, sezonska migracija;
- pravni status, na primer: ilegalna migracija, ekonomska migracija, združevanje družine, mednarodna zaščita;
- geografski dejavnik selitve, na primer: notranja migracija, meddržavna migracija;
- smer migracijskega toka, na primer: priseljevanje ali imigracija, odseljevanje ali emigracija in povratna migracija, če se odseljena oseba vrne v državo izvora.

V primeru Republike Slovenije (v nadaljevanju: RS) in podravske regije, natančneje Mestne občine Maribor (v nadaljevanju: MOM), so prisotne vse zgoraj naštetih vrste migracij. Namen tega članka je predstaviti vpliv selitvenega gibanja oziroma migracije na strukturo prebivalstva v podravske regiji in zlasti MOM in izzive, ki izvirajo iz spremembe strukture prebivalstva.

Vlada RS navaja med splošnimi cilji spodbujanja skladnega regionalnega razvoja povečanje gospodarskega, okoljskega in družbenega kapitala v razvojnih regijah ter njegove učinkovitosti v smislu konkurenčnosti gospodarstva, kakovosti življenja in trajnostne rabe naravnih virov (Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, 2023). Družbeni kapital in kakovost življenja pa sta večinoma odvisna od demografskega stanja v regiji.

Za razumevanje demografskega stanja je bil pripravljen pregled tega, in sicer zlasti na področju selitvenega prirasta na območju MOM, ter primerjava stanja 1. januarja 2018 in 1. januarja 2023 na ravni MOM in podravske regije ter na državni ravni RS. Primerjava temelji na podatkih, ki jih je na zaprosilo raziskovalca zagotovil Statistični urad Republike Slovenije (v nadaljevanju: SURS). Na podlagi teh rezultatov in dolgoročnega spremljanja rezultatov, razpoložljivih prek spletne baze SURS, je bila opravljena analiza stanja prebivalstva, zlasti spremembe narodnostne strukture prebivalstva in iz tega izhajajoče potrebe po spodbujanju integracije tujcev.

Uporabljeni so bili tudi podatki, ki so jih pridobili ravnateljice osnovnih šol (v nadaljevanju: OŠ) na območju MOM, saj lahko v primeru šol govorimo o predstavniku lokalnega in nacionalnega okolja, ki je v neposrednem stiku s priseljenci, ki imajo šoloobvezne otroke.

2 Sestava prebivalstva

SURS redno objavlja podatke o stanju prebivalstva na 1. januarja in 1. julija za posamezno leto. Ti podatki so javno dostopni prek podatkovne baze SiStat in jih je za vso Slovenijo mogoče pridobiti od leta 1922, in sicer število prebivalstva, število živorojenih oseb in število umrlih. Iz teh podatkov je mogoče izračunati tudi selitveno gibanje za obravnavana leta. Ker pri tovrstnem izračunu ni mogoče opredeliti števila izseljenih in priseljenih oseb, ni mogoče natančneje ugotoviti, kako je to selitveno gibanje (če sploh) vplivalo na sestavo prebivalstva.

Od leta 2013 je mogoče spremljati podatke prebivalstva glede na demografske dogodke. Med njimi so bili za analizo uporabljeni ti:

- število živorojenih in mrtvorojenih oseb (glede na spol),
- število umrlih (glede na spol),
- priseljeni iz tujine (glede na državljanstvo državljani RS ali tuji državljani),
- odseljeni v tujino (glede na državljanstvo državljani RS ali tuji državljani),
- notranje selitve.

2.1 Gibanje prebivalstva RS med letoma 1978 in 2022

Glede na razpoložljive podatke SURS je število prebivalstva, rodnost in umrljivost za RS mogoče spremljati od leta 1922. Zaradi ozemeljskih sprememb se v tej raziskavi upošteva kot leto začetka spremljanja leto 1978, ko se kot prva referenčna točka upošteva število prebivalstva na 1. januarja 1978, se pravi prva referenčna točka po končni uveljavitvi *Osimskih sporazumov*, ki so dokončno določili ozemlje RS in zlasti njenega prebivalstva v njenem trenutnem obsegu.

Podatki o številu prebivalstva, živorojenih in umrlih oseb so pridobljeni iz baze podatkov SiStat, medtem ko je podatek za selitveno gibanje pridobljen z izračunom razlike med vsotama prebivalstva obravnavanega leta (P_n) in številom umrlih predhodnega leta (U_{n-1}) ter vsoto prebivalstva predhodnega leta (P_{n-1}) in številom živorojenih oseb predhodnega leta ($Ž_{n-1}$) po formuli: $(P_n + U_{n-1}) - (P_{n-1} + Ž_{n-1})$. V 45 letih je bil v 32 letih zabeležen pozitivni selitveni prirast, v 13 letih pa negativni. Skupni selitveni prirast v tem 45-letnem obdobju znaša 157.204 oseb.

Preglednica 1: Število prebivalcev in naravno gibanje prebivalstva

Leto	Prebivalstvo	Živorajeni	Umrli	Selitveno gibanje
1978	1.852.963	30.354	18.357	8.902
1979	1.872.133	30.604	18.148	7.173
1980	1.893.064	29.902	18.820	8.475
1981	1.909.566	29.220	18.733	5.420
1982	1.924.690	28.894	19.647	4.637
1983	1.929.292	27.200	20.703	-4.645
1984	1.937.588	26.274	20.214	1.799
1985	1.948.577	25.933	19.854	4.929
1986	1.975.273	25.570	19.499	20.617
1987	1.985.486	25.592	19.837	4.142
1988	1.994.066	25.209	19.126	2.825
1989	1.996.325	23.447	18.669	-3.824
1990	1.996.377	22.368	18.555	-4.726
1991	1.999.945	21.583	19.324	-245
1992	1.998.912	19.982	19.333	-3.292
1993	1.994.084	19.793	20.012	-5.477
1994	1.989.408	19.463	19.359	-4.457
1995	1.989.477	18.980	18.968	-35
1996	1.990.266	18.788	18.620	777
1997	1.986.989	18.165	18.928	-3.445
1998	1.984.923	17.856	19.039	-1.303
1999	1.978.334	17.533	18.885	-5.406
2000	1.987.755	18.180	18.588	10.773
2001	1.990.094	17.477	18.508	2.747
2002	1.994.026	17.501	18.701	4.963
2003	1.995.033	17.321	19.451	2.207
2004	1.996.433	17.961	18.523	3.530
2005	1.997.590	18.157	18.825	1.719
2006	2.003.358	18.932	18.180	6.436
2007	2.010.377	19.823	18.584	6.267
2008	2.025.866	21.817	18.308	14.250
2009	2.032.362	21.856	18.750	2.987
2010	2.046.976	22.343	18.609	11.508
2011	2.050.189	21.947	18.699	-521
2012	2.055.496	21.938	19.257	2.059
2013	2.058.821	21.111	19.334	644
2014	2.061.085	21.165	18.886	487
2015	2.062.874	20.641	19.834	-490
2016	2.064.188	20.345	19.689	507
2017	2.065.895	20.241	20.509	1.051
2018	2.066.880	19.585	20.485	1.253
2019	2.080.908	19.328	20.588	14.928
2020	2.095.861	18.767	24.016	16.213
2021	2.108.977	18.984	23.261	18.365
2022	2.107.180	17.627	22.492	2.480

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023) in lastni izračuni

Preglednica 2: Število živorojenih, umrlih, priseljenih in odseljenih oseb v RS med letoma 2013 in 2023

Leto	Živorajeni	Umrli	Priseljeni Si	Priseljeni	Odseljeni Si	Odseljeni
2013	4.952	5.454	634	2.967	1.821	1.642
2014	4.993	5.089	830	2.833	1.986	1.798
2015	4.888	5.600	671	2.812	1.988	1.705
2016	4.915	5.518	683	2.957	2.061	1.793
2017	4.768	6.204	799	3.281	2.017	1.686
2018	4.703	5.748	1.296	4.108	2.115	1.840
2019	4.565	5.980	1.008	6.773	1.337	1.636
2020	4.453	5.734	987	6.374	1.620	3.126
2021	4.497	6.451	830	4.413	1.288	3.852
2022	4.198	6.305	727	6.364	1.636	4.313
2023	3.971	5.829	1.093	8.350	1.589	5.294

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023)

2.2 Gibanje in struktura prebivalstva na območju RS med letoma 2013 in 2023

Glede na razpoložljive podatke SURS je mogoče spremljati rodno (živorojeni) in umrljivost (umrli) ter priseljevanje in odseljevanje državljanov RS (priseljeni Si/odseljeni Si) in državljanov tujih držav (priseljeni/odseljeni).

Iz podatkov v preglednici 2 je mogoče razbrati, da je naravni prirast vsa leta negativen, kar pomeni, da se rodi manj oseb, kot jih umre, in sicer se je med letoma 2013 in 2023 rodilo skupno 50.903 oseb in umrlo 63.912 oseb, kar pomeni skupno 13.009 več umrlih kot rojenih. Ob tem je mogoče razbrati tudi, da se je v RS priselilo 60.790 oseb, odselilo pa 48.143 oseb, kar pomeni, da se je priselilo 12.647 oseb več, kot se jih je izselilo. Tako je bilo 1. januarja 2023 v RS 362 oseb manj kot 1. januarja 2013.

Prav tako je iz podatkov razvidno tudi, kako se je spreminjala sestava prebivalstva, saj je očitno, da se je izselilo skupno 19.458 državljanov RS, priselilo pa le 9.558, kar pomeni skupno zmanjšanje števila državljanov RS za 9.900 oseb. Priselilo se je 51.232 tujih državljanov in odselilo 28.658 teh, kar pomeni skupno povečanje števila tujih državljanov za 22.574 oseb. Razvidno je torej, da se razmerje med državljani RS in tujimi državljani v RS spreminja zaradi pozitivnega selitvenega prirasta tujih državljanov in tudi negativnega selitvenega prirasta državljanov RS.

Preglednica 3: Sprememba strukture prebivalstva v podravski regiji med letoma 2018 in 2023

Država	2018	2023
Bosna in Hercegovina	6.902	13.157
Hrvaška	2.230	1.852
Kosovo	2.048	4.187
Srbija	2.032	3.375
Severna Makedonija	890	1.274
Ukrajina	337	1.373
druge tuje države	1.969	2.653
tujci skupaj	16.408	27.871

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023)

Preglednica 4: Sprememba strukture prebivalstva v MOM med letoma 2018 in 2023

Država	2018	2023
Bosna in Hercegovina	4.659	8.042
Srbija	1.251	1.873
Kosovo	1.194	2.355
Hrvaška	873	841
Severna Makedonija	603	858
druge tuje države	1.224	2.288
tujci skupaj	9.804	16.257

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023)

Preglednica 5: Pregled strukture prebivalstva glede na državljanstvo med letoma 2018 in 2023

Leto	RS	Podravska regija	MOM
2018			
prebivalci skupaj	2.066.880	322.085	110.871
tujji državljani	121.875	16.408	9.804
odstotni delež tujih državljanov	5,90	5,09	8,84
2023			
prebivalci skupaj	2.116.972	329.014	113.000
tujji državljani	189.796	27.871	16.257
odstotni delež tujih državljanov	8,97	8,47	14,39

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023)

2.3 Primerjava strukture prebivalstva v podravski statistični regiji med letoma 2018 in 2023

Na zaprosilo raziskovalca z 28. septembra 2023 je SURS pripravil podatke o številu prebivalcev s tujim državljanstvom po starosti in najpogostejših državah državljanstva za podravsko regijo na 1. januarja 2018 in 1. januarja 2023. Ob dostopnih podatkih o številu prebivalstva na 1. januarja 2018 (322.085) in 1. januarja 2023 (329.014) je bila pripravljena analiza spremembe strukture prebivalstva med letoma 2018 in 2023 v podravski regiji.

Iz preglednice 3 je razvidno, da je od leta 2023 v podravski regiji 11.463 več tujih državljanov kot leta 2018. Ob tem je očitno tudi, da se je skupno število prebivalcev v regiji povečalo le za 6.929 oseb. Iz tega izhaja, da je delež tujih državljanov v podravski regiji leta 2018 znašal 5,09 % celotnega prebivalstva regije in da se je do leta 2023 povečal na 8,47 % celotnega prebivalstva regije. Največ tujih državljanov prihaja iz Bosne in Hercegovine, sledijo prebivalci iz Kosova in Srbije.

2.4 Primerjava strukture prebivalstva v MOM med letoma 2018 in 2023

Na zaprosilo raziskovalca z 28. septembra 2023 je SURS pripravil podatke o številu prebivalcev s tujim državljanstvom po starosti in najpogostejših državah državljanstva za MOM na 1. januarja 2018 in 1. januarja 2023. Ob dostopnih podatkih o številu prebivalstva na 1. januarja 2018 (110.871) in 1. januarja 2023 (113.000) je bila pripravljena analiza spremembe strukture prebivalstva v MOM med letoma 2018 in 2023.

Iz preglednice 4 je razvidno, da je leta 2023 v MOM 6.453 več tujih državljanov kot leta 2018. Ob tem je očitno, da se je skupno število prebivalcev v MOM povečalo samo za 2.129 oseb. Delež tujih državljanov v MOM je leta 2018 znašal 8,84 % celotnega prebivalstva mestne občine in do leta 2023 je zrastel na 14,39 %. Največ tujih državljanov prihaja iz Bosne in Hercegovine, sledijo prebivalci iz Kosova in Srbije.

2.5 Ugotovitve glede strukture prebivalstva

Iz podatkov, pridobljenih s pomočjo SURS, je bil pripravljen pregled strukture prebivalstva za območje MOM, podravske regije in RS za leti 2018 in 2023. Iz preglednice 5 je razvidno, da se delež tujih državljanov povečuje na območju države, regije in tudi mestne občine, hkrati pa je očitno, da se prav v MOM delež tujih državljanov povečuje bistveno bolj kot na ravni regije ali države. Zaradi povečanega deleža tujih državljanov je nujno treba okrepiti tudi podporo tujim državljanom, ki (kot je razvidno iz preglednice 5) na območju MOM predstavljajo že skoraj 15 % prebivalstva.

3 Potrebe po podpori integraciji

Ugotovitve iz drugega poglavja o spremembi strukture prebivalstva neposredno vplivajo na lokalno skupnost, v kateri prihaja do tovrstnih sprememb. Ti vplivi so najbolj opazni pri skupnostih priseljencev, v katerih so tudi šoloobvezni otroci in drugi družinski člani, ki so prišli v RS zaradi združitve družine in ne neposredno zaradi iskanja zaposlitve. V ta namen je bila opravljena primerjava stanja otrok v starostni skupini 0–14 let za največje skupine tujih državljanov na območju MOM, podravske regije in RS za leti 2018 in 2023.

Preglednica 6: Otroci, stari med 0 in 14 let, glede na državljanstvo v letu 2018

Državljanstvo	Prebivalstvo skupaj	Tuji državljani	0–14 let skupaj	0–14 let tujci	0–14 let tujci (v odstotnih deležih)
Maribor					
Bosna in Hercegovina		4.659		617	4,43
Srbija		1.251		121	0,87
Kosovo		1.194		281	2,02
Hrvaška		873		35	0,25
Severna Makedonija		603		90	0,65
druga državljanstva		1.224		157	1,13
skupaj	110.087	9.804	13.916	1.301	9,35
Podravje					
Bosna in Hercegovina		6.902		773	1,76
Hrvaška		2.230		47	0,11
Kosovo		2.048		526	1,20
Srbija		2.032		161	0,37
Severna Makedonija		890		130	0,30
Ukrajina		337		33	0,08
druga državljanstva		1.969		198	0,45
skupaj	322.085	16.408	43.893	1.868	4,26
Slovenija					
Bosna in Hercegovina		54.044		6.843	2,20
Kosovo		14.860		3.760	1,21
Srbija		11.832		918	0,30
Severna Makedonija		11.346		2.087	0,67
Hrvaška		9.472		364	0,12
Bolgarija		3.153		158	0,05
Ruska federacija		2.570		459	0,15
Italija		2.226		174	0,06
Ukrajina		2.030		259	0,08
druga državljanstva		10.342		1.117	0,36
skupaj	2.066.880	121.875	310.677	16.139	5,19

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023)

Iz preglednic 6 in 7 je razvidno, da tudi delež predšolskih in šoloobveznih otrok narašča, kar je poseben izziv pri njihovi integraciji v družbo. Zaradi težav s komunikacijo med šolo in družinami tujejezičnih otrok prihaja do izzivov za šolo,

ki vodijo v posledično oteženo pedagoško delo, kar pomeni nižjo kakovost in manjši obseg snovi, ki je lahko poglobljeno obravnavana, kar lahko zmanjša tudi možnosti otrok za kakovostno integracijo v družbo. V gradivu za mestni svet

Preglednica 7: Otroci, stari med 0 in 14 let, glede na državljanstvo v letu 2023

Državljanstvo	Prebivalstvo skupaj	Tuji državljani	0–14 let skupaj	0–14 let tujci	0–14 let tujci (v odstotnih deležih)
Maribor					
Bosna in Hercegovina		8.042		1.189	8,31
Srbija		1.873		176	1,23
Kosovo		2.355		528	3,69
Hrvaška		841		63	0,44
Severna Makedonija		858		111	0,78
druga državljanstva		2.288		359	2,51
skupaj	113.000	16.257	14.309	2.426	16,95
Podravje					
Bosna in Hercegovina		13.157		1.570	3,48
Hrvaška		1.852		90	0,20
Kosovo		4.187		928	2,06
Srbija		3.375		238	0,53
Severna Makedonija		1.274		163	0,36
Ukrajina		1.373		306	0,68
druga državljanstva		2.653		246	0,55
skupaj	329.014	27.871	45.055	3.541	7,86
Slovenija					
Bosna in Hercegovina		87.446		12.004	3,78
Kosovo		27.013		5.775	1,82
Srbija		17.652		1.434	0,45
Severna Makedonija		14.863		2.543	0,80
Hrvaška		9.819		560	0,18
Bolgarija		3.135		193	0,06
Ruska federacija		4.172		711	0,22
Italija		2.695		244	0,08
Ukrajina		8.524		2.030	0,64
druga državljanstva		14.477		1.379	0,43
skupaj	2.116.972	189.796	317.531	26.873	8,46

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023)

MOM je avtor tega prispevka predstavil ugotovitve, vezane na stanje spremenjene strukture prebivalstva. Ob spremembi prebivalstvene strukture Maribora, v katerem naglo raste delež priseljenih prebivalcev, največ z državljanstvom Bosne in

Hercegovine, Hrvaške, Srbije, Kosova in Severne Makedonije, prihaja do težav v komunikaciji s šoloobveznimi otroki in njihovimi starši. Zlasti v primeru priseljevanja z albansko govorečega območja (predvsem Kosovo in Severna Makedonija)

Preglednica 8: Učenci tujci na mariborskih OŠ, februar 2022

OŠ	Otrok skupaj	Iz tujine	Odstotni deleži	Romski otroci	Odstotni deleži
OŠ Maksa Durjave	245	45	18,37	34	13,88
OŠ Franceta Prešerna	721	139	19,28	36	4,99
OŠ Franca Rozmana Staneta	651	106	16,28	40	6,14
OŠ borcev za severno mejo	357	41	11,48	34	9,52
OŠ Janka Padežnika	459	47	10,24	45	9,8
OŠ Slave Klavore	338	55	16,27	9	2,66
OŠ Leona Štuklja	326	41	12,58	15	4,6
OŠ Draga Kobala	518	44	8,49	34	6,56
OŠ Prežihovega Voranca	480	67	13,96	4	0,83
OŠ Bojana Iliča	506	69	13,64	0	0
Gustav Šilih	237	1	0,42	31	13,08
OŠ Martina Konšaka	438	44	10,05	14	3,2
OŠ bratov Polančičev	496	50	10,08	10	2,02
OŠ Angela Besednjaka	519	56	10,79	4	0,77
OŠ Toneta Čufarja	448	29	6,47	12	2,68
OŠ Tabor I	601	37	6,16	7	1,16
OŠ Kamnica	357	11	3,08	0	0
OŠ Ludvika Pliberška	564	16	2,84	0	0
OŠ Malečnik	208	2	0,96	0	0
OŠ Rada Robiča Limbuš	423	0	0	0	0
Skupaj	8.892	900	10,12	329	3,7

Vir: Jurišič (2022)

se pojavljajo jezikovne (neznanje slovenskega jezika, otežena komunikacija – zlasti pri ženskah) in socialno-kulturne ovire (neenakopraven položaj žensk, ki niso vključene v delovni proces in ne znajo jezika, vendar so večinoma tiste, ki skrbijo za izobraževanje otrok) za integracijo v družbo. Ker so otroci med 6. in 15. letom starosti zakonsko šoloobvezni, je OŠ tisti vezni člen, pri katerem prihaja do kulturnega stika med tujimi družinami in lokalnim okoljem. Hkrati je lahko prav v OŠ veliko priložnosti za spodbujanje integracije tujcev. Vendar če starši (zlasti matere in posledično tudi otroci) nimajo znanja slovenskega jezika, prihaja do ovir v komunikaciji ter vzpostavitev zaupanja med šolo in priseljeno družino. Težava se nato stopnjuje, ko prihaja do neformalnega grupiranja med vrstniki (glede na jezik, ki ga govorijo, in glede na socialne stike njihovih staršev), kar pogloblja segregacijo med lokalnim prebivalstvom in priseljenci ter med posameznimi skupinami priseljencev. Ob tem se jezikovne ovire le stopnjujejo, saj prihaja do ustvarjanja zaprtih skupin, ki uporabljajo svoj jezik in tako ne pridobivajo kompetenc uporabe slovenskega jezika (Jurišič, 2022). Na ta izziv so opozarjali ravnatelj OŠ v MOM,

kar je avtor tega prispevka povzel v predstavitvi odboru za lokalno samoupravo in splošne zadeve MOM. Predstavljeno je bilo stanje, ki je povzeto v preglednici 8.

Avtor tega prispevka v nadaljevanju povzema okoliščine, kot so jih predstavili ravnatelj določenih OŠ v Mariboru in okolici, kjer je zaznan višji delež otrok s tujih govornih območij. Zaradi otežene integracije tujejezičnih otrok prihaja do teh identificiranih posledic:

- otroci, ki ne morejo funkcionalno uporabljati slovenskega jezika, imajo večje učne težave (težko sledijo učnim predmetom, poglobljajo se razlike med vrstniki, pomanjkanje motivacije), zaradi česar se pojavljajo vedenjske motnje;
- zaradi učnih težav in vedenjskih motenj je nujno v izobraževalni proces vključiti starše, ki večinoma tudi ne razumejo jezika in niso primerno integrirani v lokalno okolje, s čimer se dodatno pogloblja razhajanje med domačimi in tujimi učenci; ob slabi integraciji in morebitnih pritiskov staršev na učence prihaja tudi do družinskega nasilja;
- tovrstno stanje povzroča dodatno segregacijo med skupi-

nami učencev, kar pripelje do ustvarjanja zaprtih skupin, ki uporabljajo posamezni jezik; proces potencialno vodi v oblikovanje tolpa na območjih tovrstne populacije;

- zaradi oteženega dela v šolah s tovrstnimi težavami se pojavlja upad kakovosti dela s celotno populacijo na šoli, kar pomeni slabše možnosti za vse učence šole;
- zaradi nižjih učnih uspehov in slabših možnosti celotne šolske populacije se degradira celotno naselje, ki je vezano na tovrstne šole, kar znova krepi potencial tvorjenja tolpa in degradacije naselja (Jurišić, 2022).

Opisan položaj je nevzdržen za OŠ in starše, ki želijo aktivno sodelovati v procesu izobraževanja svojih otrok in prispevati k temu, vendar zaradi pomanjkanja znanja slovenskega jezika in poznavanja slovenskega kulturnega okolja preprosto ne morejo nuditi podpore svojim otrokom. Zaradi nesposobnosti komuniciranja s šolo tudi ne morejo sodelovati z učitelji. V rahli prednosti so tisti starši, ki imajo jezikovne kompetence jezikov, ki jih ima tudi vsaj del kadra na šoli, znanje jezikov, kot so skupni jezik nekdanje države Jugoslavije, nemški ali angleški jezik, zaradi česar so v prednosti tujci z znanjem slovanskih jezikov. V primeru slovanskih jezikov je sicer komunikacija okrnjena, vendar lahko učitelji in starši šoloobveznih otrok vzpostavijo vsaj osnovno komunikacijo, česar v primeru drugih jezikovnih skupin (npr. albanske) ni mogoče zagotoviti.

Kot težava pri komunikaciji je navedena nesposobnost komuniciranja brez prevajalca, ki ga šole ne morejo zagotoviti, zato to vlogo običajno prevzame šoloobvezen otrok. To ustvarja sporne situacije, saj mladoletna oseba z nedokončanim šolanjem in tako nepotrjenim znanjem obeh jezikov prevaja trditve, ki se navezujejo neposredno nanjo (otrok prevaja poročanje učiteljev o svojem delu staršem). Tak položaj je sicer za šolo nesprejemljiv, vendar v šolskem letu 2021/22 večina šol ni imela drugega načina komuniciranja.

4 Sklep

Treba je pospešiti procese integriranja tujih državljanov v družbo in lokalno okolje. Prav OŠ so tisti vezni člen, pri katerem prihaja do kulturnega stika med tujimi družinami in lokalnim okoljem. Vendar šola potrebuje za to primerno dodatno osebje, ki bo lahko prevzelo vlogo kulturnega mediatorja in prevajalca za komuniciranje s straši in nudenje pomoči otrokom. Smiseln ukrep bi bila uporaba kulturnih mediatorjev, ki bi bili na voljo šolam in občini. Tujejezične družine so prav tako prebivalci mesta, ki z dovoljenjem za stalno bivanje pridobijo iz tega izhajajočo volilno pravico na lokalni ravni in tako soodločajo o občinski politiki (Jurišić, 2022). Primeri dobre prakse so romski pomočniki, ki so ključni za integracijo romske skupnosti v lokalno okolje. Tovrstna praksa pa zaradi drugega statusa

romske manjšine v RS ni prenosljiva na druge skupine prebivalcev, ki se v praktičnem smislu srečujejo s podobnimi jezikovnimi težavami na področju integracije v lokalno skupnost.

Smiselno bi bilo, da bi Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje ob medresorskem usklajevanju z drugimi ministrstvi (Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Urad Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov) uvedlo program kulturnih mediatorjev/pomočnikov, ki bi bili na voljo šolam na območjih, kjer bi se zaznal določen odstotek tujih otrok iz istega jezikovnega in kulturnega okolja. Uvedli bi se ukrepi, ki bi po vzoru *Zakona o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2019* (ZR-PPR1015, Ur. l. RS, št. 87/09, 82/15 in 27/17) omogočali integracijsko podporo na območjih z zaznano koncentracijo šoloobveznih otrok s tujega govornega območja.

Mag. Borut Jurišić

Regionalna razvojna agencija za Podravje – Maribor, Maribor

E-pošta: borut.jurisc@rra-podravje.si

Viri in literatura

Jurišić, B. (2022): *Družbena integracija priseljenskih družin na območju Mestne občine Maribor*. Gradivo za predstavitev na mestnem svetu Mestne občine Maribor. Maribor, Mestna občina Maribor, Odbor za lokalno samoupravo in splošne zadeve.

Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (2023): *Regionalni razvoj*. Ljubljana.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2023): *Migracija*. Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=migracija> (sneto 28. 10. 2023).

Statistični urad Republike Slovenije (2023): *Prebivalstvo*. Dostopno na: <https://pxweb.stat.si/SiStat/sl/Podrocja/Index/100/prebivalstvo> (sneto 26. 10. 2023).

Zakon o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2019 (ZR-PPR1015). Uradni list Republike Slovenije, št. 87/09, 82/15 in 27/17. Ljubljana.

Jani DEMŠAR

Podatkovni model kot podpora za mobilnost različno oviranim osebam

Danes je ena najsodobnejših in najpogosteje uporabljenih besed v sodobnem sporazumevanju gotovo beseda mobilnost. Vsakdo si želi biti mobilnen. Ko se potuje, si vsakdo želi čim hitreje priti na določeno mesto in pri tem uporabiti tak način gibanja, ki mu najbolj ustreza in mu je najbolj pri roki. Žal pa vsak človek nima možnosti biti mobilnen, tu mislimo na osebe, ki doživljajo funkcionalne omejitve in so kakorkoli ovirane v svoji mobilnosti. Vsebina članka se usmerja v izgradnjo podatkovnega modela in baze, ki bo omogočala neodvisno in varno gibanje oseb z različnimi oviranostmi. Prilagajanje mestnega prostora za boljšo dostopnost, trajnost in vključenost je ključno za izboljša-

nje kakovosti življenja prebivalcev in učinkovitejše delovanje mest. Razumeti te ovire in jih učinkovito odpraviti je ključno za izgradnjo inkluzivnih mest, ki spodbujajo trajnostni regionalni razvoj in izvedbo ustreznih ukrepov za izboljšanje mobilnosti vseh prebivalcev, še posebej različno oviranih oseb.

Ključne besede: podatkovni model, mobilnost, različno ovirane osebe

1 Uvod

Problem, ki ga obravnavamo, je izgradnja podatkovnega modela za multimodalno mobilnost v javnem prostoru, ki bo podpiral mobilnost različno oviranih oseb. Model omogoča učinkovito in pravilno predstavitev informacij o dostopnosti zunanjega fizičnega javnega prostora in mobilnosti invalidnih oseb. To je pomemben in kompleksen izziv, ki vključuje različne vidike, vključno z vzpostavitvijo podatkovne baze, zajemanjem podatkov, obdelavo teh z izvajanjem topoloških kontrol, vnosom podatkov v bazo in prikazom teh v spletnem pregledovalniku ter razvojem modelov zagotavljanja dostopnosti in uporabnosti za različne uporabniške aplikacije.

V Sloveniji živi okoli 170.000 invalidov ali 8,5 % celotne populacije, in če dodamo še populacijo starejših (skoraj 20 % prebivalcev je starejših od 65 let), lahko vidimo, da omogočanje multimodalne mobilnosti ni samoumevno, ampak je predpogoj za opravljanje dejavnosti oseb z različnimi oviranostmi v mikro- in makroprostoru. Iz podatkov je razvidno, da se skoraj 45 % slovenskega prebivalstva uvršča med ranljive skupine udeležencev v javnem prostoru in prometu. Glede na demografske kazalnike staranja prebivalstva bo ta odstotek z leti še naraščal. S tega vidika bomo storitve za omogočanje multimodalne mobilnosti potrebovali vsi, saj se vsak enkrat v življenju znajde v

položaju, v katerem je funkcionalno oviran. Seveda se bomo tudi kot generacija starejših soočali z različnimi funkcionalnimi oviranostmi. Z vzpostavitvijo in standardizacijo enotnega državnega sloja podatkov o mobilnosti ranljivih skupin, ki omogoča celovit pregled podatkov za obravnavane ranljive skupine na območju Slovenije, želimo ozavestiti še nerešene probleme ranljivih oseb, predvsem z vidika fizične in informacijsko-komunikacijske dostopnosti. To je nenazadnje njihova temeljna pravica, kar pomeni spoštovanje zavez o dostopnosti in osebni mobilnosti Konvencije ZN o pravicah invalidov in EU Strategije o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030, Direktive (EU) 2019/882 o zahtevah glede dostopnosti za proizvode in storitve ipd. (Renner idr., 2022).

Različno ovirane osebe tvorijo skupine, ki vključuje posameznike z različnimi invalidnostmi in osebe z različnimi vrstami omejitev. V projektu *Multimodalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi* so to skupine s telesnimi, senzoričnimi in kognitivnimi omejitvami in starejši, ki potrebujejo posebno pozornost pri mobilnosti v javnih prostorih.

Podatkovni model, ki smo ga razvili kot podporo mobilnosti različno oviranim osebam, vključuje zbiranje podatkov, predlo-

gov za načrtovanje in izboljšanje infrastrukture, prilagajanje javnega potniškega prevoza, razvijanje aplikacij, spremljanje napredka mobilnosti v mestih ter nenazadnje ozaveščanje in izobraževanje. Podatkovni model je tako ključno orodje pri ustvarjanju enakopravnejše ter bolj demokratične družbe in mobilnosti za vse posameznike, vključno z vsemi tistimi skupinami, ki imajo kakršnekoli oviranosti. Zagotavlja boljše razumevanje reševanja potreb pri načrtovanju javnega prostora in ponuja možnosti za učinkovitejše ukrepe za odpravo različnih ovir v javnih prostorih, omogoča pa tudi kakovostno spremljanje napredka na tem področju.

2 Podatkovni model

Ustrezno zasnovan podatkovni model je namenjen za učinkovito predstavitev zbranih informacij. Organizira, strukturira in predstavi podatke tako, da jih je mogoče preprosto razumeti, upravljati in analizirati. Zasnovan mora biti tako, da je prilagodljiv ter omogoča vključevanje novih slojev podatkov in nadgradnjo z vidika tehnoloških in družbenih sprememb.

S pravilnim podatkovnim modelom lahko oblikovalci politik in odločevalci pridobijo vpogled v informacije, ki so jim v pomoč pri oblikovanju politik prostorskega razvoja na lokalni in regionalni ravni. Tu mislimo predvsem na celostno prometno strategijo in celostno prometno načrtovanje na lokalni in regionalni ravni. Razlog za to je cilj celostnega prometnega načrtovanja, ki bo izboljšal dostopnost prometnega sistema vsem družbenim skupinam zaradi enakovrednega dostopa do dobrin. Pri tem je posebnost slovenskega prostora, da v regijah, ki še nimajo ustrezno urejenega formalnopravnega statusa, še ni omogočeno ustrezno in celovito ravnanje na tej ravni. Primer dobre prakse je koroška regija, za katero je bila v okviru projekta *LIFE IP Care4Climate* izdelana *Celostna prometna strategija Koroške regije* (Zajc idr., 2021).

Obstaja več različnih podatkovnih modelov, ki se uporabljajo za organizacijo in predstavitev podatkov. Nekateri od najbolj znanih so relacijski, objektni, hierarhični, mrežni in podobno. V svoji raziskavi smo uporabili in izdelali objektni podatkovni model, ki predstavlja podatke v obliki objektov, ki združujejo podatke in metode. To omogoča uporabo objektno usmerjenega programiranja za organizacijo in manipulacijo podatkov. Zanj smo se odločili zaradi lažje in hitrejšje obdelave in vnosa podatkov v bazo.

2.1 O podatkovni bazi

Podatkovna baza je organizirana zbirka logično povezanih podatkov in opisov teh, ki so shranjeni v trajnem računalniškem

spominu. Načrtovana je tako, da zadovoljuje informacijske potrebe projekta (Ramez in Shamkant, 2011; Connolly in Begg, 2015).

2.2 Podatkovna baza projekta

Podatkovna baza projekta *Multimodalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi* je bila prvotno zasnovana kot *Entiteta-Atribut-Vrednost* (v nadaljevanju: EAV) (Connolly in Begg, 2015). Podatki v modelu EAV se shranjujejo v treh osnovnih tabelah: tabeli entitet, atributov in vrednosti. Te table so medsebojno povezane s ključi. Glavne prednosti, zaradi katerih je bila prvotno izbrana ta oblika, so:

- fleksibilnost (ni potrebe po spreminjanju podatkovne sheme, če želimo dodati nov atribut, ker ta predstavlja novo vrstico v tabeli atributov);
- shranjevanje več vrednosti za isti atribut entitete, kar je uporabno za preprosto shranjevanje seznamov ali hierarhičnih podatkov;
- učinkovito upravljanje redkih in razpršenih podatkov, saj so za vsako entiteto prisotni samo relevantni atributi.

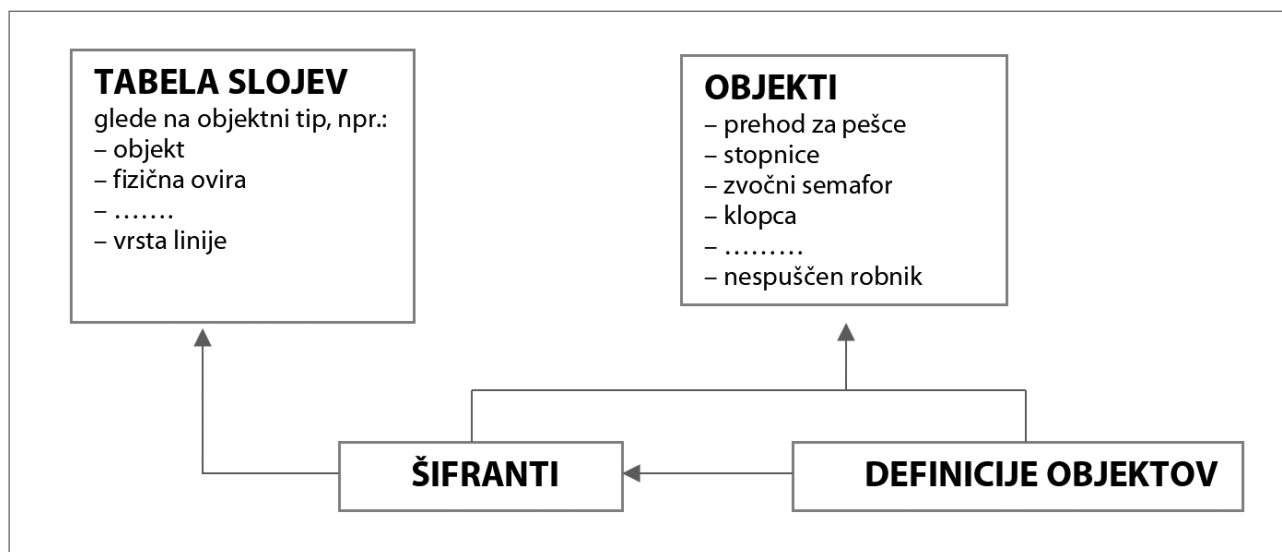
2.3 Izdelava konceptualnega in logičnega podatkovnega modela

Konceptualni model baze je prikazan na sliki 1. Izdelana podatkovna baza omogoča shranjevanje poljubnih objektnih tipov. Objektni tipi (objekti) so opredeljeni z atributi in združeni v sloje. Baza omogoča večjezičnost, zato so vse definicije atributov in slojev zapisane v šifrantih. Prostorska dimenzija ovir je določena z geometrijskim (topografskim) atributom (točka, lomljena črta ali poligon – površina).

Že kmalu po začetni implementaciji sta se pokazali značilni slabosti tega pristopa:

- zapletenost shranjevanja, ki je hitro vodila k težavam z integriteto podatkov ter ni omogočala učinkovitega oziroma preprostega nadzora nad poveztljivostjo in enoličnostjo podatkov;
- zapletenost poizvedovanj, predvsem pri poizvedovanjih po več atributih hkrati.

To pomanjkljivost smo nekaj časa reševali s strežniško aplikacijo (dostopno točko API), ki je podatke transformirala v model EAV in jih shranjevala v bazo. Za poizvedovanja v podatkovni bazi so bili izdelani t. i. materializirani pogledi (ang. *materialized view*), ki so transformirali podatke iz strukture EAV v preprosto obliko, primerno za hitra poizvedovanja.

Slika 1: Shematski prikaz podatkovnega modela (vir: Geodetski inštitut Slovenije, 2023)

Ta oblika pristopa je zahtevala precejšnje delo programerjev pri vzdrževanju programskega vmesnika do podatkovne baze. Neučinkovitost pa se je pokazala tudi pri dodajanju atributov podatkovnih slojev, saj model EAV ni bil neposredno povezan z modelom zajemanja podatkov.

V nadaljevanju projekta smo se odločili za nadgradnjo podatkovnega modela baze. Bistvene zahteve pri nadgradnji so bile:

- preprostost vnašanja podatkov;
- preprostost preverjanja podatkov;
- preprostost poizvedovanja po podatkih.

Glede na to, da poteka zajem podatkov s pomočjo odprtokodnega programskega okolja GIS oziroma odprtokodne mobilne aplikacije, se je kot najprimernejši pristop izkazala neposredna povezava med odprtokodnim okoljem GIS in posameznimi podatkovnimi sloji, atributi katerih so enaki atributom, ki se zajemajo za posamezne prostorske elemente.

Prostorsko podatkovno bazo multimodalnosti tako sestavljajo ločene tabele za posamezne sloje:

- gis_layers.fizicne_ovire,
- gis_layers.linije,
- gis_layers.objekti_teren,
- gis_layers.parkirisca,
- gis_layers.postaje,
- gis_layers.tocke.

Ker se objekti zajemajo po občinah, je dodan še prostorski sloj za občine (tabela public.su_ob).

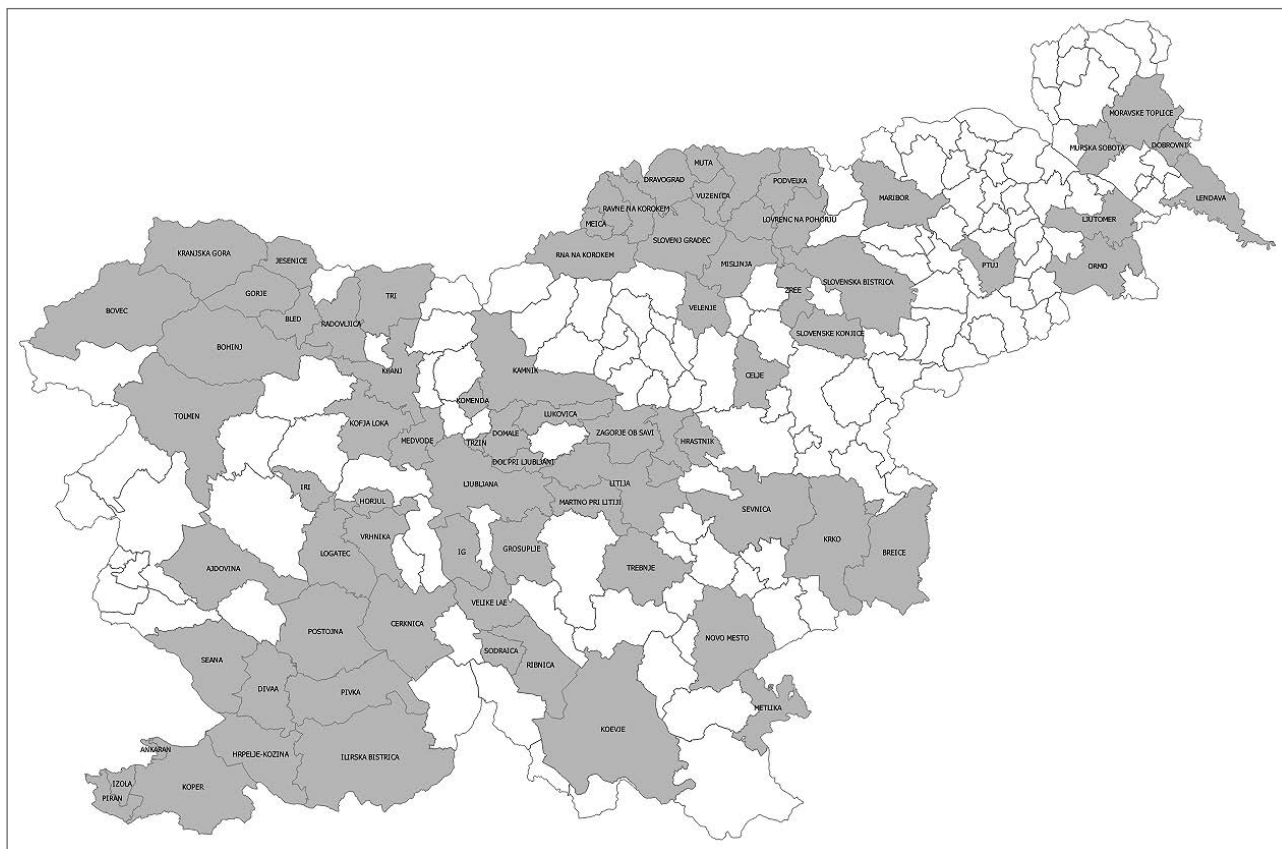
Tabele ustrezajo objektnemu katalogu, dodani pa so stolpci, ki so potrebni za ustrezen prikaz v aplikaciji, in sicer:

- gid – enolični strojni identifikator objekta – določi baza avtomatsko;
- ob_gid – povezava na prostorski sloj občin – določi baza avtomatsko;
- _gibalno_ovirani – vrednost 1/0 – določa, ali ovira pripada ranljivi skupini gibalno oviranih;
- _slepi – vrednost 1/0 – določa, ali ovira pripada ranljivi skupini slepih in slabovidnih;
- _starostniki – vrednost 1/0 – določa, ali ovira pripada ranljivi skupini starostnikov;
- _gluhi – vrednost 1/0 – določa, ali ovira pripada ranljivi skupini gluhih in naglušnih.

2.4 Povezava s prostorskim slojem občin

V aplikaciji prikazujemo tematsko karto občin, v katerih je zajet vsaj en objekt. Podatke za to karto črpamo iz pogleda (ang. *view*), ki vsebuje vsoto objektov (za vse sloje) po posameznih občinah. Zaradi optimizacije delovanja in hitrejše izgradnje tega pogleda v bazi smo vsakemu sloju multimodalnosti dodali stolpec *ob_gid*, ki omogoča povezavo s prostorskim slojem občin.

Atribut *ob_gid* določi baza avtomatsko, saj je v vsaki tabeli nastavljen še prožilec (ang. *trigger*), ki ob spremembi lokacije posameznega objekta v tabeli sproži funkcijo, ki določi, v kateri občini je objekt. Tako to preverjanje ni potrebno ob vsakem klicu aplikacije.

Slika 2: Prikaz sodelujočih občin pri projektu *Multimodalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi* (vir: Geodetski inštitut Slovenije, 2023)

2.5 Preverjanj vnosa objektov v bazo in opisna tabela atributov

Poleg funkcije, ki določa, kateri občini pripada objekt, so dodane tudi funkcije za geometrijsko preverjanje dodanih ali spremenjenih objektov. Tudi te funkcije se prožijo avtomatsko ob vsaki spremembi posameznega objekta. Baza preverja:

- ali je geometrijski objekt veljaven;
- ali so koordinate na območju Slovenije;
- ali je enak objekt že v bazi.

Pomen posameznih atributov (stolpcev), njihovo zalogo vrednosti in opis (berljivo ime) shranjujemo v tabeli z imenom *attributes*, ki ima te stolpce:

- id – strojni ID zapisa;
- tname – ime tabele;
- cname – ime stolpca v tabeli;
- weight – vrstni red v pojavnem oknu (ang. pop-up) v aplikaciji;
- gibalno_ovirani_viden – ali se atribut prikazuje, ko so izbrane ovire za ranljivo skupino gibalno oviranih;
- slepi_viden – ali se atribut prikazuje, ko so izbrane ovire za ranljivo skupino slepih in slabovidnih;
- starostniki_viden – ali se atribut prikazuje, ko so izbrane

ovire za ranljivo skupino starostnikov;

- gluhi_viden – ali se atribut prikazuje, ko so izbrane ovire za ranljivo skupino gluhih in naglušnih;
- gibalno_ovirani_filter – niz vrednosti atributa, za katere se prikazujejo objekti pri ranljivi skupini gibalno oviranih;
- slepi_filter – niz vrednosti atributa, za katere se prikazujejo objekti pri ranljivi skupini slepih in slabovidnih;
- starostniki_filter – niz vrednosti atributa, za katere se prikazujejo objekti pri ranljivi skupini starostnikov;
- gluhi_filter – niz vrednosti atributa, za katere se prikazujejo objekti pri ranljivi skupini gluhih in naglušnih;
- label – berljivo ime atributa;
- code_list – pomen šifer, če atribut predstavlja šifrant.

Tabela atributov je določena glede na objektni katalog in omogoča tudi, da je atribut lahko viden v eni ranljivi skupini ali več teh hkrati (določeno glede na vrednost gibalno_ovirani_viden, slepi_viden, starostniki_viden, gluhi_viden), in prikaz objekta v določeni skupini glede na vrednost atributa (določeno z gibalno_ovirani_filter, slepi_filter, starostniki_filter, gluhi_filter).

Definicije skupine A torej določajo, ali se atribut prikazuje, ko je v aplikaciji izbrana dotična ranljiva skupina (na primer

atribut omogočen dostop z invalidskim vozičkom do postajališča/postaje želimo prikazovati samo, ko je izbrana ranljiva skupina gibalno oviranih, ne pa tudi npr. takrat, ko so izbrane druge skupine – zato ima ta atribut postavljeno vrednost polja `gibalno_ovirani_viden` na 1, druga polja skupina A pa na 0).

Definicije skupine B določajo, ali se objekt prikazuje (glede na izbrano ranljivo skupino), ko ima ta atribut določene vrednosti, npr. da je na sloju fizične ovire zajetih več ovir različnega tipa (tip ovire je lahko: »1«: »Stopnice«, »2«: »Nevarni predmeti na poti«, »3«: »Neustrezna poglobitev robnika«, »4«: »Rešetka, kanalizacijski pokrov«, »5«: »Neustrezna podlaga«, »6«: »Naklon«) in želimo, ko je izbrana ranljiva skupina gibalno oviranih, prikazovati samo objekte, ki imajo `tip_ovire` enak 5 ali 6, ko je izbrana ranljiva skupina slepih in slabovidnih, pa samo objekte, ki imajo `tip_ovire` enak 1, 2, 3 ali 4, potem je za atribut `tip_ovire` treba nastaviti:

- `gibalno_ovirani_viden = 1;`
- `slepi_viden = 1;`
- `starostniki_viden = 0;`
- `gluhi_viden = 0;`
- `gibalno_ovirani_filter = [5,6];`
- `slepi_filter = [1,2,3,4].`

S pomočjo podatkovnega modela multimodalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi lahko načrtovalci in oblikovalci bolje razumejo potrebe in zahteve oseb z oviranostmi. Na podlagi teh podatkov lahko izboljšajo načrtovanje in ukrepe za dostopnost javnih prostorov in drugih ključnih storitev.

3 Podatkovni model kot podpora za mobilnost različno oviranim osebam

Podatkovni model dostopnosti zunanjega javnega prostora, ki smo ga izdelali v okviru projekta *Multimodalna mobilnost različno oviranih oseb*, je strukturirana predstavitev informacij o fizični in funkcionalni dostopnosti zunanjih javnih prostorov, objektov in storitev.

Cilj našega dela je bil ustvariti kakovostno podatkovno bazo, ki omogoča natančno predstavitev dostopnosti objektov, infrastrukture in prostora za invalidne osebe. S tem želimo izboljšati njihovo mobilnost ter zagotoviti enake možnosti in enakopravno participacijo v družbi. Naš podatkovni model omogoča uporabo informacij o dostopnosti in mobilnosti v prostoru za različne namene, kot so načrtovanje mestnih infrastruktur, prevozne politike, turizem, arhitektura in druge dejavnosti, ki se ukvarjajo z mobilnostjo in dostopnostjo prostora.

Podatkovni model sledi tudi cilju standardizacije podatkov. Standardizacija podatkov vključuje vzpostavljanje skupnih smernic, struktur, formatov in protokolov za zajemanje, shranjevanje, obdelavo in izmenjavo podatkov. To omogoča, da različni sistemi, aplikacije in naprave brez težav delujejo skupaj. Standardizacija podatkov omogoča, da so informacije o urbani infrastrukturi, dostopnosti, prometni infrastrukturi in drugih elementih na voljo na dosleden način. To olajša načrtovanje prilagoditev in izvajanje sprememb v mestnem prostoru. Omogočajo lažjo izmenjavo med različnimi akterji, kot so mestne oblasti, načrtovalci, arhitekti, razvijalci aplikacij, inženirji in drugi. To pripomore k boljšemu sodelovanju in lažjemu usklajevanju, npr. če so podatki o dostopnosti zbrani in shranjeni v standardiziranem formatu, je lažje oceniti, kje so potrebne prilagoditve. Če so podatki standardizirani, je lažje primerjati informacije med različnimi mesti, regijami in državami, kar omogoča mednarodno sodelovanje in izmenjavo najboljših praks.

Med razvojem podatkovnega modela smo ugotovili, da je enotni podatkovni model zelo dobra podpora pri načrtovanju na lokalni ravni pri izdelavi podrobnih izvedbenih načrtov, zidialnih načrtov ali načrtovanih prenov. Služi kot strokovna podlaga načrtovalcem s podatki slojev ovir, dostopnosti in drugih značilnosti prostora za izdelavo prometnih študij in *celostnih prometnih strategij za občine*.

Za zagotavljanje dostopnosti in mobilnosti različno oviranih oseb je treba upoštevati več dejavnikov in faz izgradnje in oblikovanja podatkovnega modela. Faze izgradnja potekajo od zajema podatkov, preverjanja zajetih podatkov, vnosa teh v bazo in na zadnje do pregledovanja podatkov.

3.1 Zajemanje podatkov

Za zagotavljanje boljše mobilnosti različno oviranim osebam je ključnega pomena zbiranje relevantnih podatkov. Tako smo izdelali štiri metodologije za zajem podatkov, in sicer za gibalno ovirane, slepe in slabovidne, gluhe in naglušne ter starejše osebe. Metodologije so izhodišče za enoten način zajema podatkov za celotno območje Slovenije. Tako zagotavljamo vsem uporabnikom (prostorskim načrtovalcem, občinam) standardizirano obliko podatka, ki je enoten za celotno državo. Tako smo za vsako metodologijo določili, katere podatke o dostopnosti javnega prostora bomo zbirali.

Zbiranje podatkov smo zaradi digitalizacije postopkov delili na pisarniški zajem in zajem na terenu. Hkrati smo uporabili tudi že obstoječe podatkovne baze Geodetske uprave Republike Slovenije.

3.2 Uporaba obstoječih podatkovnih zbirk

Pri uporabi obstoječih podatkovnih zbirk smo uporabili razpoložljive podatke iz uradnih evidenc, kot so podatki o stavbah in njihovih rabah, o cestah in njihovi kategorizaciji ter podlage digitalnih ortofoto posnetkov (v nadaljevanju: DOF), ki omogočajo pripravo in zajem podatkov v pisarni. Evidence omogočajo prikazovanje in uporabo podatkov v prostoru ter povezljivost z dodatnimi vsebinami, ki so del projekta *Multi-modalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi* – podatki o dostopnosti za ranljive skupine.

V proces so vključeni javno dostopni podatki iz uradnih državnih evidenc Geodetske uprave, kot so:

- podatki o stavbah in delih stavb,
- podatki o naslovih,
- podatki o lokaciji in kategorizaciji cest.

Podatki katastra stavb, registra nepremičnin, podatki registra prostorskih enot in podatki zbirnega katastra gospodarske javne infrastrukture so bili kot brezplačni podatki prevzeti prek aplikacije *e-Geodetski podatki* (e-GP) pred prenovo informacijskega sistema geodetske uprave (maja 2022) (Renner idr., 2022).

Vhodni podatki so tudi različne digitalne evidence občin, ki jih imajo te, npr. seznam parkirnih mest za invalide, javne sanitarije za invalide osebe in podobno. Občina glede na razpoložljivost podatkov pripravi tudi prostorski podatkovni sloj občinskih cest na območju zajema občine in morebitne podatke o talnih taktilnih vodilnih sistemih, zvočnih semaforjih, indukcijskih zankah v objektih ipd.

3.3 Zajem podatkov

Pri zajemu podatkov za podatkovni model multimodalne mobilnosti je bilo treba upoštevati posebne izzive in pristope, da se je zagotovilo zbiranje kakovostnih podatkov. Ker so zajeti podatki namenjeni predvsem različno oviranim osebam, je bilo izhodišče povabiti k zajemu osebe z različnimi invalidnostmi, in sicer gibalno ovirane, slabovidne in naglušne osebe. Vključevanje oseb z invalidnostmi in tudi zajemalcev brez večjih oviranosti prinese večjo raznolikost in boljše razumevanje različnih potreb dostopnosti prostora in izzivov, s katerimi se srečujejo različne skupine. Tako smo pred začetkom zajema podatkov naredili delavnice za vse zajemalce hkrati o vsebini in namenu zbiranja podatkov in izobraževanja o terenskem poteku zajema podatkov s predstavitvijo metodologij zajema podatkov.

Sodelovanje različno oviranih oseb in tudi tistih brez večjih oviranosti omogoča izmenjavo izkušenj pri razumevanju nedostopnosti pri mobilnosti v javnih prostorih. Sodelovanje zaje-

malcev brez oviranosti omogoča, da se ti posamezniki bolje zavedajo izzivov, s katerimi se srečujejo osebe z invalidnostmi, kar lahko spodbudi razumevanje in empatijo do njihovih potreb.

V začetni fazi projekta je zajem podatkov potekal analogno in digitalno. Na terenu so se podatki zbirali na vnaprej pripravljenih podlagah (posnetkih iz zraka) in se nato prenesli v digitalno obliko. Zaradi velike možnosti pojava napak smo prešli na popolnoma digitalen način zajema. Tako zbiranje podatkov v pisarni in terenu poteka digitalno, vključno z avtomatskimi in vizualnimi preverjanji podatkov.

3.3.1 Pisarniški zajem

Prvi del zajema podatkov je pisarniški zajem. Izvaja se v pisarni z odprtokodno programsko opremo in orodjem QGIS. Podlaga za zajem v programskem okolju so 0,25-metrski DOF v koordinatnem sistemu D96, ki zagotavljajo veliko natančnost vnosa podatkov, in kartografska podlaga OSM (*OpenStreetMap*). Osnove za zajem podatkov so vse štiri metodologije, v katerih je vsebina atributov podatkovnega modela predstavljena in podprta s slikovnimi primeri, ki so v pomoč zajemalcu in omogočajo standardiziran zajem podatkov za celotno območje države.

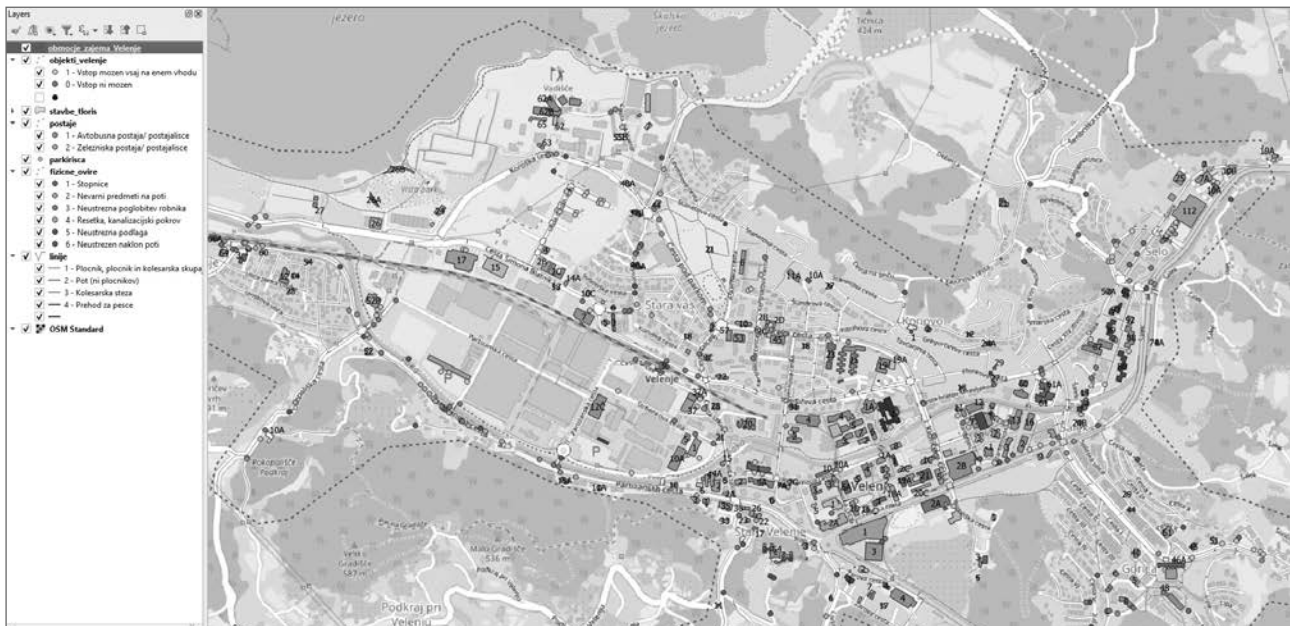
3.3.2 Terenski zajem

Drugi del zajema je terenski zajem. Tehnična podpora pri zajemu podatkov sta tablični računalnik in digitalno pero. Podatke, zajete v pisarni, v nadaljnjem procesu prenesemo z namiznih računalnikov na tablične računalnike. Zadnji so opremljeni s programsko opremo QFIELD, ki v celoti podpira prevzem nastavitvev QGIS programske opreme namiznih računalnikov in tudi strukturo zajetih podatkov pisarne.

Tako pripravljeni podatki so osnova za terenski zajem, pri katerem zajemalec preverja pravilnost podatkov, zajetih v pisarni, s stanjem v naravi. Pri zajemu dodaja nova stanja terena tako, da

Slika 3: Digitalni zajem podatkov na terenu s predstavnikom gibalno oviranih oseb (foto: Jani Demšar)

Slika 4: Primer zbranih podatkov v pisarni (vir: Geodetski inštitut Slovenije, 2023)

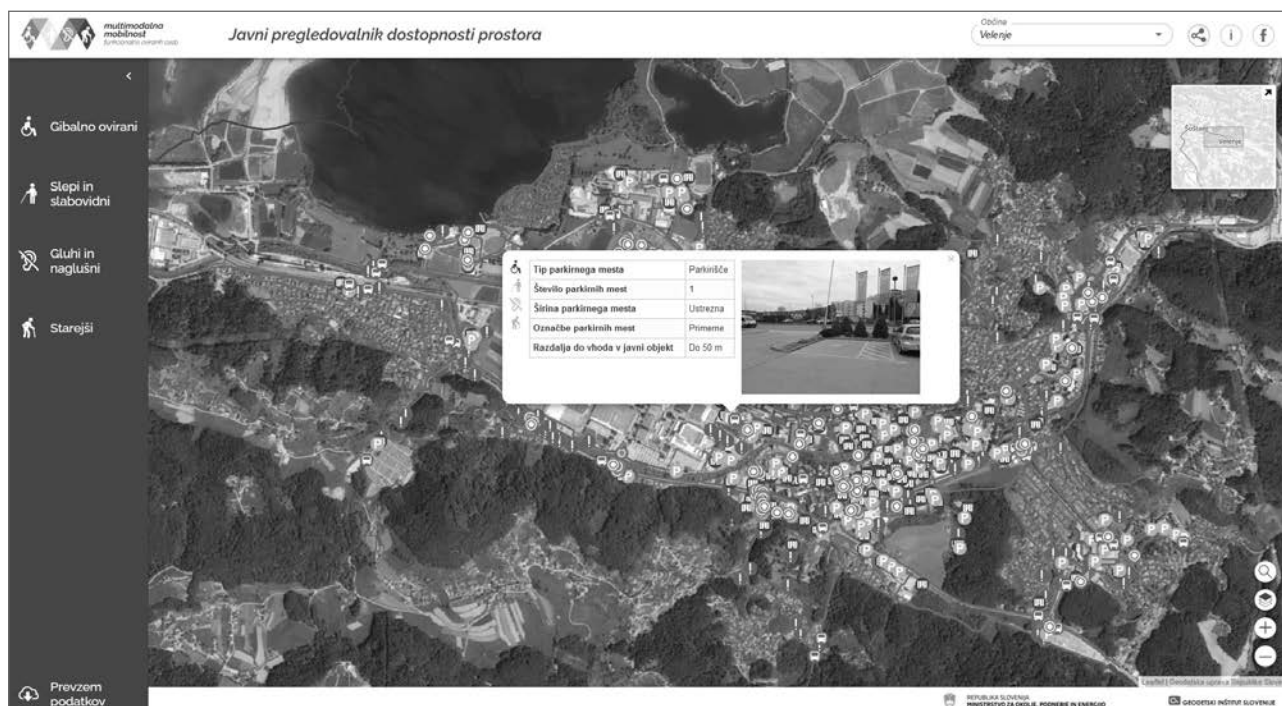
Slika 5: Primer zbranih podatkov na terenu (vir: Geodetski inštitut Slovenije, 2023)

jih dopolni, morebitne spremembe pa doriše. Napraviti mora tudi fotografije elementov (atributov), ki so določeni v metodologiji. Tam so zapisana tudi navodila za zajem. Na sliki 3 je prikazano sodelovanje s predstavniki z različnimi oviranostmi.

3.4 Preverjanje podatkov

Potem ko sta bila končana pisarniški in terenski zajem podatkov, je bilo treba podatke preveriti. Preverjanja vključujejo preveritev popolnosti zajema vsebine in topološko preverjanje.

Preverjanje popolnosti zajema vsebine obsega popolnost vnosa atributnih podatkov po slojih: fizične ovire, javni promet, parkirna mesta in poti. Preverjanje pravilnosti vnosa atributnih podatkov v atributni tabeli obsega pregled ustreznosti zajetih zalog vrednosti atributov. Izvaja se tudi popolnost zajema podatkov glede na definirano območje zajema. Izvede se tudi vizualni pregled pravilne umeščenosti zajetih podatkov v vseh slojih podatkov. V sloju linij in fizičnih ovir se izvedejo topološka preverjanja, ki preverjajo ustreznosti topoloških odnosov podatkov.

Slika 6: Primer pregleda podatkov v spletnem pregledovalniku (vir: Geodetski inštitut Slovenije, 2023)

Podatke je treba integrirati, torej pretvoriti v skupno obliko, ki jo bo mogoče uporabiti za izgradnjo modela. Tako smo izdelali standardizirano obliko vseh podatkov za celotno Slovenijo. Pri zajemu podatkov je treba tudi paziti na nekatere značilnosti podatkovnega modela, pri katerih gre predvsem za križanje zajetih linij v križiščih. Primer zajetih podatkov v produkcijski bazi je na sliki 4.

3.5 Vnos podatkov v podatkovno bazo

Vnos podatkov poteka s prenosom podatkov iz zajetih slojev podatkov v sloje podatkovne baze, kot je opisano v drugem poglavju o podatkovni bazi. V bazo se poleg zajetih podatkov shranijo tudi vse zajete fotografije. Primer zajetih podatkov v podatkovni bazi je na sliki 5.

3.6 Prikaz podatkov s spletnim pregledovalnikom

Podatek postane informacija, ko dobi smisel in koristno vrednost za ljudi, ki jim je namenjen. Tako zajeti podatki postanejo podpora pri mobilnosti z obdelavo in prenosom v bazo podatkov. Te nato prikazujemo v spletnem pregledovalniku, kar omogoča dostopnost do informacij. Prispevek izdelave modela je enotni sloj za celotno državo. Mogoči sta uporaba in implementacija v lokalna okolja GIS posameznih občin.

4 Mobilnost različno oviranih oseb

Mobilnost različno oviranih oseb v urbanih prostorih je kompleksen proces, ki vključuje poznavanje lokacije uporabnika, navodila za potovanje (navigacijo) in gibanje lastnega telesa v prostoru (to ni samoumevno). Zato je treba razviti posebne pristope in rešitve za zagotavljanje enakopravnega dostopa do javnih objektov, javnih storitev, javnega potniškega prevoza in javnih prostorov. Ena ključnih komponent mobilnosti za osebe z različnimi invalidnostmi je dostopnost javnih prostorov, kar vključuje pločnike s spuženimi robniki, urejena križišča, prehodne poti v parkih in podobno. Za enakopravno mobilnost je treba odstraniti ovire, kot so stopnice, neutružene površine in ozki pločniki, ovire na pločnikih, kot so drevesa in prometni znaki ipd. Posamezne skupine različno oviranih oseb različno potujejo v prostoru. Gibalno ovirane osebe potrebujejo spuščene robnike za premagovanje poti na pločnikih in klančine za vstopanje v javne objekte. Slepi in slabovidni potrebujejo pri svojem potovanju robove in različne oblike kontrastov, od tipnih (taktilnih) do barvnih. Manj težav imajo gluhi in naglušni, gre predvsem za informiranje na poti in možnost komuniciranja.

Za mobilnost je treba zagotoviti dovolj prostora za gibanje invalidskih vozičkov in drugih tehničnih pripomočkov različno oviranih oseb. Dostopen mora biti tudi javni potniški prevoz za vse, kar pomeni zagotavljanje prilagojenih nizkopodnih vozil, dostopnih postaj in omogočen sistem za nakup vozovnic. Prav

tako je pomembno, da vozila in postaje zagotavljajo ustrezno obveščanje za senzorično ovirane osebe in zagotavljajo informacij prek digitalnih zaslonov.

Ovire v urbanih okoljih niso omejene samo na en vidik dostopnosti, temveč se lahko različne ovire med seboj prepletajo in medsebojno vplivajo (izključujejo). Ta pojav se imenuje »interakcija ovir« ter je ključen vidik razumevanja in reševanja problemov dostopnosti za različne skupine, vključno z gibalno oviranimi osebami in slepimi ali slabovidnimi. To pomeni, da se ovire ne pojavljajo ločeno, temveč ustvarjajo kompleksne izzive za dostopnost in mobilnost. Interakcija ovir lahko povzroči dodatne težave in omejitve za posameznike, ki so že tako ali tako izpostavljeni določenim oviram. Najočitnejši primer je nespuščen robnik na pločniku, ki omeji gibanje gibalno oviranim osebam, za slepe in slabovidne osebe pa je vodilo pri orientaciji in prepoznavanju talnih ureditev.

5 Sklep

Celoten proces razvoja modela za multimodalno mobilnost za različno ovirane osebe je dolgotrajen in zahteva sodelovanje strokovnjakov z različnih področij ter tudi lokalne politike, invalidskih organizacij in nenazadnje tudi posameznikov iz lokalnega prostora. Tako je pomembno, da smo pozorni na potrebe uporabnikov in da naše rešitve resnično izboljšujejo njihovo kakovost življenja glede mobilnosti. Zbiranje podatkov o mobilnosti za različno ovirane osebe je ključno pri oblikovanju dostopnejših in bolj vključujočih mestnih okolij. Ti podatki omogočajo oblikovalcem politik in mestnim načrtovalcem boljšo usmeritev pri izboljšanju infrastrukture in vpogled v dejansko stanje v prostoru. Poleg tega pomagajo pri ozaveščanju javnosti o izzivih, s katerimi se pri mobilnosti srečujejo invalidi. Koncept podatkovnega modela v prihodnosti nudi možnost uporabe podatkov za razvijanje različnih tehnoloških rešitev na področju aplikacij IKT. Tu mislimo predvsem na aplikacije na prenosnih telefonih za navigacijo v prostoru (predvsem za gibalno ovirane osebe). Za različno ovirane osebe so pri načrtovanju poti zelo pomembne informacije o možnosti parkiranja in uporabi javnih sanitarij, prilagojenih invalidom. Te si lahko ogledajo pred vstopom v prostor in naredijo predpotovalni načrt.

Menimo, da učinkovit podatkovni model omogoča boljšo mobilnost, večjo samostojnost in večjo vključenost različno oviranih oseb v družbo. Poleg tega podpira tudi razvoj politik in pobud za izboljšanje dostopnosti in kakovosti življenja za vse prebivalce.

.....
 Jani Demšar, mag. obl., višji strokovno-raziskovalni asistent
 Geodetski inštitut Slovenije, Ljubljana
 E-pošta: jani.demsar@gis.si

Viri in literatura

Connolly, T., in Begg, C. (2015): *Database systems: A practical approach to design, implementation, and management*. Boston, Pearson.

Geodetski inštitut Slovenije (2023): *Shematski prikaz podatkovnega modela*. Ljubljana.

Ramez, E., in Shamkant, B. N. (2011): *Fundamentals of database systems*. Boston, Pearson/Addison Wesley.

Renner, R., Demšar, J., Lovrič, M., Janežič, M., in Žnidaršič, H. (2022): *Omočanje multimodalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi – končno poročilo*. Ljubljana, Geodetski inštitut Slovenije.

Zajc, P., Mladenovič, L., Koblar, S., in Plevnik, A. (2021): *Celostna prometna strategija Koroške regije*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Daniela DVORNIK PERHAVEC

Odnos do prostora in presojanje sodelovanja udeležencev

Namen urejanja prostora je spodbujanje trajnostnega prostorskega razvoja. Ta pomeni, da izmed možnosti za razvoj izberemo tisto, ki je za uresničevanje interesov, ohranjanja kakovostnega življenjskega prostora in drugih varstvenih ukrepov najboljša. Cilj je, da odločitve glede urejanja prostora temeljijo na strokovnih standardih in dognanjih z vključitvijo analiz o lastnostih in zmogljivostih prostora. Pri tem je treba upoštevati interdisciplinarno zastopanost strokovnjakov s področja urejanja prostora. Usklajevanje interesov naj bi potekalo z odgovornim sodelovanjem med udeleženci, med razvojnimi in varstvenimi javnimi interesi ter med državo in občinami. Ob tem je dovoljen zasebni interes, pri čemer ima javni interes prednost pred njim. Kdaj in kako so posamezniki pripravljeni sodelovati, že več let proučujejo t. i. družbeni fiziki. Za nesodelovanje udeležencev v soodločanju pri spremembi namenske rabe prostora ali sprejetja določene ureditve se je že dolgo nazaj vpeljal izraz *Not in My Back*

Yard. V praktičnem kontekstu je za razumevanje različnih strani, vpletenih v spremembo prostorske namenske rabe, treba zaobjeti širšo, sistemsko sliko. Za razumevanje te smo izvedli anketo, sestavljeno iz dveh delov. Prvi del se je nanašal na temo sodelovanja v projektih spremembe prostorske rabe ali spremembe namembnosti objektov, drugi pa na pojmovanje prostora kot javne dobrine. V anketi so sodelovali strokovnjaki (predvsem s področja gradbeništva, arhitekture, strojništva), ki lahko nastopajo v vlogi udeleženca, vodje projekta ali investitorja. V članku analiziramo odgovore na zastavljena vprašanja, v sklepu navajamo usmeritve za uspešnejše sodelovanje vseh udeležencev.

Ključne besede: umeščanje v prostor, udeleženci, sodelovanje, javna dobrina

1 Uvod

Kdaj in kako so posamezniki pripravljeni sodelovati, že več let proučujejo t. i. družbeni fiziki. Ti s pomočjo teorije iger proučujejo, ali zakonitosti, ki veljajo v fiziki, veljajo tudi v družbenih pojavih (Perc in Grigolini, 2013). Poleg Hobbesa (1651), ki je podal osnovno definicijo sodelovanja z močno in strogo oblastjo, je Axelrod (1984) navedel tezo, da se vzajemno sodelovanje (obojestransko) lahko začne tudi v pretežno nesodelujočem okolju in ostane stabilno, če je prihodnost relativno pomembnejša od sedanjosti. Danes države in druge lokalne skupnosti delujejo brez avtoritarnih oblasti, zato je sodelovanje za uspeh izredno pomembno. Več poskusnih raziskav je pokazalo, da sodelovanje temelji na številnih dejavnikih, kot so družinska tradicija, starost, kultura, spol, izobrazba (Marwell in Ames, 1981), verska opredeljenost (Horton idr., 2011) in čas odločitve (Rand idr., 2012), in da je boljše informirana splošna javnost bolj pripravljena sodelovati (Murks-Bašič in Perc, 2011). V praktičnem kontekstu se proučevanje vedenja sodelovanja na podlagi teorije iger pojavlja kot način odgovornostnega ravnanja med upravljanjem v podjetjih (Lee in McKenzie, 1994), kot proučevanje skupne strategije posameznih podjetij za doseganje boljših rezultatov na trgu (Dollinger, 1990;

Fuller in Minh Vu, 2011), kot strategija reševanja vprašanja udeležencev s stališča etične in družbene odgovornosti (Van de Ven in Jeurissen, 2005; Morsing, 2006), kot sodelovanje v tragediji dobrin (Killingback in Doebeli, 2002) in v številnih drugih oblikah. Za nesodelovanje udeležencev v soodločanju pri spremembi namenske rabe prostora ali sprejetja določene ureditve se je že dolgo nazaj vpeljal izraz *Not in My Back Yard* (v nadaljevanju: NIMBY). Pojav NIMBY je močen in živ (Gates, 1980; Merriam-Webster Dictionary, 1980). Gre za negativen odgovor na nasprotovanje prebivalcev, ki ne odobravajo predloga za novogradnjo (Environment, 1980). V nekaterih primerih pride do pojava NIMBY, ker prebivalci verjamejo, da razvoj vključuje sporno ali potencialno nevarno tehnologijo, pogosto s konotacijo, da je tak razvoj potreben v družbi, vendar bi ga bilo treba umestiti drugam. Obstaja več različic pojava NIMBY, na primer NIMN (*Not in My Neighborhood*) se nanaša na zakonodajne ukrepe ali zasebne dogovore, sklenjene za ohranjanje rasne identitete v soseski ali na stanovanjskem območju (Hull, 1988); NIABY (*Not In Anyone's Backyard*) nasprotuje določenim razvojem, ki se povsod po svetu štejejo za neprimerne, na primer jedrske elektrarne (Ron, 2011);

NAMBI (*Not Against My Business or Industry*) je akronim, ki se uporablja za politična dejanja, ki bi lahko ogrozila podjetje ali industrijo; izraz BANANA (*Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything*) je najbolj priljubljen v Združenem kraljestvu in se pogosto uporablja za kritiko nenehnega nasprotovanja nekaterih zagovorniških skupin urbanemu razvoju (Stephens, 2005); PIBBY je akronim za načelo *Place in Blacks' Back Yard* (Stewart, 1991), ki nakazuje, da ljudje s socialnimi, rasnimi in ekonomskimi privilegiji nasprotujejo razvoju na lastnem dvorišču, če je treba nekaj zgraditi, mora biti to zgrajeno tako, da njegove zaznane škode nesorazmerno prizadenejo revne in socialno prikrajšane ljudi; SOBBY (*Some Other Bugger's Back Yard*) ali YBNH (*Yes, But Not Here*) se nanaša na stanje duha, da je projekt zaželen in morda potreben, vendar le če je postavljen drugam (Gravano, 2011; Pasadena Now, 2018).

V nasprotju z gibanjem NIMBY in njegovimi različicami smo našli veliko manj skupin in gibanj *Yes in My Back Yard* (v nadaljevanju: YIMBY). YIMBY je proročljivo gibanje (Semuels, 2017), ki običajno podpira razvoj novih stanovanj v mestih, v katerih so stroški najema stanovanj narasli do nedostopnih ravni. Podpira lahko tudi projekte v javnem interesu, kot so naprave čistih virov energije (na primer vetrne turbine). Da bi preprečila negativne stereotipe gibanja NIMBY, se je režiserka Christina Zeidler odločila proslaviti tiste, ki v mestu želijo pozitivne spremembe. YIMBY-navdušenci vsako leto organizirajo festival in praznujejo napredek v mestih. Ljudje, ki se identificirajo kot gibanje YIMBY, prihajajo iz vseh političnih okolij, verjamejo v socialno pravičnost ter se strinjajo z načelom, da morajo biti mesta cenovno ugodna in dostopna vsem (Barnett, 2016; Stephens, 2016). Na Švedskem je gibanje YIMBY politično neodvisna mreža, ki promovira urbano okolje in razvoj (Ranen, 2014). V Združenih državah Amerike (v nadaljevanju: ZDA) se je na območju zaliva San Francisco kot odgovor na krizo cenovne dostopnosti stanovanj pojavilo več skupin YIMBY. Prva konferenca YIMBY je potekala leta 2016 v Koloradu, kjer so poudarili predvsem cenovno dostopna stanovanja za vse strukture prebivalstva (Groover, 2016). Tretja konferenca je potekala leta 2018 v Bostonu. Imenovala se je *YIMBYtown* (YIMBYtown 2018, 2018) ter je pritegnila udeležence iz ZDA, Kanade, Anglije, Avstralije in drugih držav (Berghold, 2017). Te skupine lokalno in na državni ravni lobbirajo za večje število novih stanovanj vseh cenovnih razponov (Murphy, 2017). Ena od skupin YIMBY trdi, da je povečanje razvoja pametnih stanovanj edini način za ohranitev srednjega razreda v dragih mestih, kot sta Boston in Cambridge. Prvo spletno mesto z novicami YIMBY se osredinja na gradbene trende v New Yorku (Young idr., 2019).

Tema, ki bi obravnavala koristi sodelovanja lokalne skupnosti pri projektih sooblikovanja prostora in drugih prostorskih ureditev, je še v povojih. Sodelovalno politiko lahko najdemo pri

določeni temi, na primer akcije zbiranja odpadkov, solidarnostne pomoči, vrtičkarstvo in podobno. Pri tem ni pomembno, katere večine poseduje posameznik niti katero izobrazbo ima. Bistveno je, da je pripravljen sodelovati. Posamezniki se pri opravljanju tovrstne dejavnosti počutijo dobro in so notranje izpolnjeni, ker so lahko prispevali k razvoju družbe.

Cilj in namen tega članka sta proučiti, ali je družba, lokalna in oblast zrela za premik k sodelovanju z udeleženci v skupno dobro za razvoj lokalne skupnosti in države na področju prostorskih ureditev. V krogu strokovne javnosti smo raziskali, kdaj in pod kakšnimi pogoji so (ali se znajdejo v vlogi udeležencev) pripravljeni sodelovati, kaj jim pomeni pojem javna dobrina in kakšna je motivacija za sodelovanje. Glavni cilj proučevanja kolektivnega medsebojnega vedenja je razumeti možnost izogibanja pojavom NIMBY in doseganja pojavov YIMBY v Sloveniji.

2 Teoretična osnova

Proučevanje sodelovanja med sebičnimi posamezniki postaja vse pomembnejše v sodobni družbi. Osnovna ideja o sodelovanju med investitorji, vlado, udeleženci in načrtovalci izhaja iz evolijskih iger in je predmet številnih raziskav (na primer Helbing idr., 2010, Rand idr., 2012, Perc idr., 2013, Wang idr., 2013, itd.). Gre za zapleten proces, ki spada na področje neravnotežne statistične fizike in obravnava kolektivno vedenje medsebojno delujočih delcev.

Za razumevanje različnih strani, vpletenih v spremembe prostorske namenske rabe, je treba zaobjeti širšo sistemsko sliko ter vključiti tudi besedno zvezo javna dobrina in korist, ker:

- (a) vsaka sprememba v namenski rabi povzroči nadaljnje spremembe v prostoru;
- (b) se udeležencev ne podcenjuje, ker lahko ustavijo dobronameren projekt;
- (c) se s spremembo prostorske rabe trajno izgubi določena kategorija zemljišč (na primer kmetijska zemljišča), ki jih ni mogoče nadomestiti nikjer v državi;
- (č) lokalne skupnosti in država delujejo v korist javnega dobra (ustava prek lokalne samouprave zagotavlja in omogoča, da državljani v okviru svoje lokalne skupnosti sami odločajo in urejajo zadeve, ki se navezujejo na življenje in delo prebivalcev v lokalni skupnosti).

Jakost zainteresiranosti je tesno povezana s socialnimi posledicami nameranih posegov v prostor, »/.../ kajti z vsako prostorsko odločitvijo se implicitno ali eksplicitno prerazporeja dohodek« (Ogorelec, 1995: 8). Prostorska sprememba ustvarja posredno skupno (kolektivno) korist, individualni interesi pa so običajno drugačni od skupnih.

2.1 Javna dobrina in javna korist

Za razjasnitev pojmov javen, javna dobrina in javna korist smo si pomagali s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju: SSKJ). Po SSKJ »javen« pomeni »namenjen uporabi, koristi vseh ljudi, skupnosti« in obsega javne dobrine, javne naprave, kot so javni park, javni prostori, javne ceste, javna knjižnica, javna prevozna sredstva. Hkrati se pod pojmom »korist« pojmuje vse, kar pomeni določeno vrednoto kot posledico kakega dela ali delovanja ali se izraža kot usmerjenost dejanja.

Torej povezava med javnim in koristjo v kontekstu prostora pomeni nekaj, kar je namenjeno vsem in kar je posledica dela, ki ga je nekdo opravil in omogoča koriščenje sedanje rabe tega prostora širši skupnosti. Tak primer so lahko brezplačna parkirišča, ki so namenjena meščanom mesta, ali plačljiva parkirišča, od katerih se steka denar v občinski proračun za drugo ureditev, ki jo uporabijo meščani. Podobno tudi prazna kmetijska zemljišča v občini prinašajo korist urbanim vrtičkarjem, občini pa urejeno okolico in del prispevka od letnega pavšala od vrtičkarjev. Velikokrat se tega ne zavedamo, vidimo le davke in prispevke, ki jih plačujemo in se stekajo v občinski proračun, ne opazimo pa koristi, ki nam jih nudi občina prek prostorskih ureditev, ureditev javnih površin, javnega prevoza, cest, kulturnih in športnih prireditev in objektov.

2.2 Udeleženci

Udeleženci so medsebojno delujoči delci, katerih vedenje je treba proučevati z vso resnostjo. Razumevanje odziva udeležencev je ključnega pomena za razvoj in uspešnost projekta. Projektni menedžment interesne skupine, poleg inženirskih, ki sodelujejo v projektih, strne v tri kategorije (Walker, 2007):

- (a) regulativne agencije: nacionalne, lokalne, mednarodne agencije, ki izdajajo dovoljenja in izvajajo nadzor nad posameznimi procesi umeščanja v prostor/gradnje;
- (b) splošna javnost: to so lahko organizirane skupine ali skupine državljanov, ki jih gradbeni projekt prizadene v procesu gradnje ali delovanja ali po končanem projektu; take javne skupine lahko v določenih primerih povečajo vpliv na potek projekta ali celo dosežejo zaustavitev tega;
- (c) vodje projektov: vodijo projekt in sodelujejo pri izvedbi projekta; projektni vodje se spreminjajo od faze do faze glede na specializacijo posamezne faze projekta.

Po Thompsonovi (2019) so interesne skupine, ki so vključene v projekt, lahko odločilne za uspeh projekta in kariero projektnega vodje. Medtem ko so po svoji »službeni« dolžnosti

(z izdajo soglasij, dovoljenj, odločb) k sodelovanju zavezane vladne in druge agencije, ki nadzorujejo projekt (ang. *regulatory agency*), so za proučevanje zanimive skupine, med katere spadajo prebivalci, civilne iniciative oz. splošna javnost.

Za upravljanje udeležencev (ang. *stakeholders management*), pri katerem splošna javnost lahko razvije strategijo za nasprotovanje rešitvam projekta in podaja zahteve za doseg svojih ciljev, je treba razviti večšine in strategije upravljanja. Vodja projekta naj bi pred soočenjem z interesnimi skupinami poskušal razviti strategijo pogajanja in odgovoriti na ta vprašanja (MindTools, 2022):

- Kakšen je finančni ali čustveni interes za prihodek od projekta? Negativen ali pozitiven?
- Kako večino splošne javnosti motivirati za podporo projektu?
- Katere informacije želi splošna javnost v povezavi s projektom?
- Kateri je najboljši način komunikacije med nosilci projekta in splošno javnostjo?
- Kakšno je njihovo mnenje o strokovnosti pripravljavcev projekta?
- Kaj in kdo vpliva na njihova mnenja na splošno ter kaj vpliva na njihovo mnenje o pripravljavcih projekta?
- Če je verjetnost, da bo splošna javnost sprejela projekt, kaj je ključna točka projekta, s pomočjo katere bo rezultat pozitiven?
- Če je verjetnost, da splošna javnost projekta ne bo sprejela, katera strategija bo pomirila nasprotujoče udeležence? Ali je mogoče poiskati osebo, ki bi lahko vplivala na splošno javnost in jih prepričala o koristnosti projekta?

Zelo dober način za odgovarjanje na ta vprašanja je, da se pripravljavci projekta neposredno pogovorijo z udeleženci, saj so ljudje precej odprti glede svojih stališč in pogosto je to prvi korak k izgradnji uspešnega odnosa med splošno javnostjo in pripravljavci projekta.

Na koncu si lahko pri analizi splošne javnosti pomagamo s tako imenovano »karto«, na kateri z različnimi barvami določimo podpornike (zelena), nasprotnike (rdeča) ali nevtralne (oranžna) (MindTools, 2022).

3 Praktična osnova

Da bi pokazali, kako se teoretična osnova uporabi pri dejanskih projektih, smo poiskali projekta, ki imata enako/podobno izhodišče, vendar popolnoma različna zaključka. V obeh so imeli ključno vlogo udeleženci.

Slika 1: Dvorec Gleinstätten leta 1899 (vir: Das Land Steiermark, Landesarchiv Graz B.AKS 020)

Slika 2: Dvorec Gleinstätten leta 1905 (vir: Das Land Steiermark, Landesarchiv Graz B.AKS 028)

3.1 Projekt Gleinstätten

V raziskavi smo poiskali projekt, ki ga je lokalna javnost sooblikovala pod vodstvom posameznikov s primerno izobrazbo in primernim znanjem, ki so lahko vodili in koordinirali manjše skupine lokalnega prebivalstva. Projekt obnove dvorca Gleinstätten je potekal pred skoraj 20 leti.

Zgodovina dvorca sega v leto 1523, ko je Baltasar der Gleinzer dobil dovoljenje Ferdinanda I., da lahko svoj Micheldorf imenuje *Gleinzstätten*. Proti koncu 16. stoletja so se njegovi lastniki vse bolj zadolževali, tako da je gosposčina Gleinstätten od leta 1607 prehajala v različne roke. Dvorec je dobil današnjo podobo med letoma 1622 in 1670, ko so bili lastniki baroni iz Zellerja. Skozi dolgo zgodovino je ves čas menjaval lastnike, vse do leta 1975, ko je občina odkupila Gleinstätten, ki je bil v precej neobetavnem stanju. V tem času je propadanje dvorca napredovalo toliko, da so močno razmišljali o njegovem rušenju. Močna množična pobuda si je prizadevala za njegovo ohranitev ter se angažirala politično in pri zagotavljanju financiranja. Sliki 1 in 2 prikazujeta dvorec Gleinstätten iz konca 19. oziroma začetka 20. stoletja.

Leta 1976 so dvorec Gleinstätten začeli obnavljati. Projekti za obnovo in vodenje del so potekali pod vodstvom arhitekturnega biroja TEAM A Graz ter s pomočjo domačinov in krajanov. Leta 1978 so skrbno obnovljen grad (z arkadnim notranjim dvoriščem, ki ga zdaj pokriva prozorna streha, zaradi česar je grajsko dvorišče postalo srce izobraževalnega in predvsem kulturnega središča) ponovno odprli kot javno stavbo, v kateri so bili krajevni upravni uradi in osnovna šola. S pomočjo revitalizacije je dvorec Gleinstätten postal regionalna kulturna zanimivost. Od leta 1980 se je povečala rast stanovanjske gradnje na obrobju mesta in povzročila znatno rast prebivalstva. S povezovanjem javnih šol je dvorec Gleinstätten postal regionalno izobraževalno središče.

V začetku novembra 1978 se je osnovna šola preselila v dvorec in do danes v tej zgodovinski stavbi v veliki simbiozi potekajo kulturne prireditve, tam pa delujejo tudi osnovna šola, glasbena šola in poročni urad. Med letoma 2004 in 2005 so okolico dvorca in park uredili v okviru projekta LandArt in postala turistična zanimivost za celotno pokrajino. V bližnjem kraju Meierei so leta 2016 odprli Haus der Musik, ki je prizorišče za glasbene in druge kulturne prireditve v vasi. Dvorec z župnijsko cerkvijo, vsemi sosednjimi stavbami in parkom je zgodovinska znamenitost kraja.

Za dvorcem se proti južnemu bregu Sulma pobočje spušča do travnika z ribniki ter raznovrstnim drevjem in rastlinjem. Biotope ponujajo privlačne poglede in sprehajalna pot vodi mimo redkih rastlin, dreves in grmovnic, katerih imena so zapisana na informativnih tablah. Območje parka se uporablja kot prostor za sprostitve in tudi za skupna praznovanja. V izvedbo projekta so bili vključeni tudi mladostniki in otroci: električne omare v parku so umetniško poslikali dijaki politehnične šole, različni srednješolci so staro vodno hišo opremili z naravnim dekorjem, učenci osnovne šole pa so oblikovali hrbtno stran oglasne deske.

Po obnovi dvorca se je Gleinstätten razvil tudi gospodarsko. Ima približno 60 lokalnih podjetij, ki se ukvarjajo s proizvodnjo, storitvami in industrijskim svetovanjem, med njimi sta tudi Tondach Gleinstätten AG in Assmann.

3.2 Projekt Slomškov trg

Med letoma 1995 in 2000 je potekala preureditev Slomškovega trga v Mariboru in dejavnosti v okviru te so sovpadale s prenovno ene od najbolj monumentalnih zgradb na tem trgu, v kateri so urejali nove prostore rektorata Univerze v Mariboru. Na podlagi javnega arhitekturnega natečaja, razpisanega novembra 1995, je žirija izbrala predlog preureditve trga brez dreves, ki je sprožil obsežno in dolgotrajno javno polemiko. Odstranitvi dreves na trgu se je uprlo okoli 10 odstotkov prebivalcev

Maribora, torej približno 10.000 meščanov. Šlo je za poseg v javni prostor, ki ima v mestu in mestnih središčih ključno vlogo v zgodovini človeštva. Je prostor druženja, navezovanja stikov, opazovanja, počitka, turistične ponudbe, priložnost za trženje posameznih vsebin in še bi lahko naštevali. Javni mestni odprti prostori in njihova raba so sicer kompleksen pojav. Vsak javni prostor je edinstven, pri iskanju (proto)tipa je treba biti previden. Čeprav so trgi lahko po funkciji zelo različni, je vsem skupno to, da potrebujejo podporno infrastrukturo, ki omogoča raznovrstno rabo, na primer klopi, drevesa, tlakovane površine, zelenice. Načrtovanje javnega prostora ni le domena prostorskih načrtovalcev. Uporaba je javna in zato predmet razprav številnih disciplin od sociologov, psihologov, krajinskih arhitektov do umetnostnih zgodovinarjev in številnih civilnih pobud. *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-2, Ur. l. RS, št. 61/17, 199/21) poudarja pomembnost interdisciplinarnosti prek različnih udeležencev, vprašanje pa je, ali je v postopku pravočasno zajel celotno paleto udeležencev, ki jo nagovarja javni prostor. Ureditev Slomškovega trga iz leta 1901 je prikazana na sliki 3, ureditev iz leta 1929 pa na sliki 4.

Kot je razvidno iz makete predloga nove ureditve Slomškovega trga (po predlogu arhitekta Podrečce (2000), je ureditev predvidevala ohranitev dveh dreves, ves trg bi se tlakoval s kamnom in postal odprt prostor brez klopi, sence in druge urbane opreme.

V primeru prenove Slomškovega trga se je namreč izkazalo, da smo na eni in drugi strani našli (skupini za prenovo in skupini proti prenovi) enak profil strokovnih udeležencev, na primer arhitekta, krajinske arhitekta, prometne strokovnjake in druge. Zanimivo je bilo tudi to, da se je skupina proti prenovi zelo dobro organizirala, projekta ni želela ustaviti ali prekiniti, hotela je unikatno in edinstveno ureditev, rešitev, ki bi zajela spekter ponudbe, ki naj bi jo nudil javni trg. Izkazalo se je, da je bila predlagana rešitev kopija ureditve mesta v tujini. Meščani so želeli sodelovati pri oblikovanju nove rešitve, vendar pripravljavci projekta niso želeli ničesar spremeniti. Zaradi tega projekt ni bil nikoli izveden.

4 Metoda dela

Na primeru projektov obnove dvorca Gleinstätten in prenovi Slomškovega trga se je oblikovala zamisel, da bi lahko v Sloveniji preverili, ali in pod kakšnimi pogoji so posamezni strokovnjaki pripravljani sodelovati pri iskanju optimalne rešitve pri posegih v prostor ali spremembah prostorske rabe. Zanimalo nas je tudi, ali prostor pomeni javno dobrino ali besedna zveza »javna dobrina« izraža nekaj popolnoma drugega.

Slika 3: Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana leta 1901 (vir: Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.9.1-10, inv. 2499).

Slika 4: Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana leta 1929 (vir: Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fototeka inv. 12025)

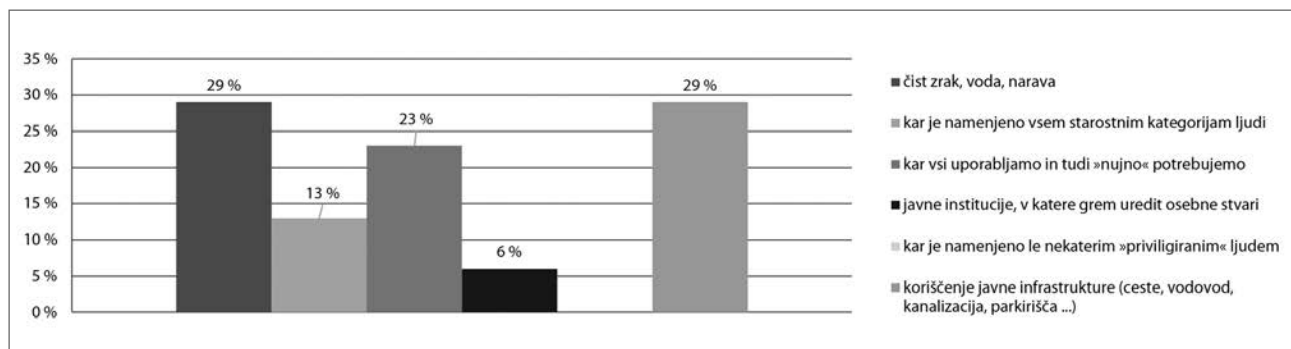
Udeleženci oz. državljani in občani smo o dogajanjih na področju prostorskih sprememb obveščeni z razgrnitvijo prostorskih aktov. Ta praksa se ohranja skozi zgodovino, saj je Pravilnik za izdelavo regulacijskih načrtov iz leta 1932 v 20. členu določal, da mora občina *Izdelan generalni regulacijski načrt in načrt uredbe o njegovem izvajanju* razgrniti interesentom na vpogled za 3 mesece ter omogočati 15 dni časa za podajanje pisnih pripomb. Po podajanju stališč do pripomb je isti člen določal, da se ponovna razgrnitev izvede za nadaljnjih 60 dni.

Na podlagi lastnih izkušenj pri umeščanju infrastrukturnih objektov v prostor v Republiki Sloveniji in da bi lahko bili v prihodnje v postopku spremembe prostorske rabe boljše pripravljani na vedenje udeležencev, smo v letu 2018 izvedli anketo o sodelovanju v projektih spremembe prostorske rabe ali spremembe namembnosti objektov in pojmovanja prostora kot javne dobrine. V anketi so sodelovali strokovnjaki (predvsem s področja gradbeništva, arhitekture, strojništva), ki lahko nastopajo v vlogi zunanjih udeležencev, vodij projektov ali investitorjev. Med drugim smo jih spraševali o odnosu do dobrine, ki pomeni skupni/javni prostor. V nadaljevanju bomo analizirali odgovore na zastavljena vprašanja, v sklepu pa bomo predstavili rezultate ankete.

Preglednica 1: Javna dobrina

Podvprašanja	Navedbe	
	število	odstotni deleži
čist zrak, voda, narava	110	29
kar je namenjeno vsem starostnim kategorijam ljudi	51	13
kar vsi uporabljamo in tudi »nujno« potrebujemo	88	23
javne institucije, v katere grem uredit osebne stvari	25	6
kar je namenjeno le nekaterim »privilegiranim« ljudem	0	0
koriščenje javne infrastrukture (ceste, vodovod, kanalizacija, parkirišča itd.)	111	29
skupaj	385	100

Lastni vir

Slika 5: Javna dobrina po mnenju anketirancev (lastni vir)

4.1 Izvedba ankete

Z anketo o sodelovanju udeležencev pri spremembah prostorske ali namenske rabe smo želeli pridobiti odgovore predvsem na ta vprašanja:

- stopnja zavedanja aktivnega udeleženca v prostorskih spremembah;
- odnos do prostora, odnos do javnega prostora;
- motivacijski dejavniki za sodelovanje v prostorskih zadevah.

Za anketirance smo pripravili elektronsko različico vprašalnika. Izbrali smo nenaključno namensko vzorčenje po načelu snežne kepe s širjenjem prek elektronske pošte. Za izgradnjo vzorca po načelu snežne kepe smo uporabili osebna oz. poslovna poznanstva (Haralambos in Holborn, 1995). Izbrali smo manjši vzorec ljudi, ki so odgovorili na vprašalnik, obenem pa so k izpolnjevanju povabili svoje prijatelje strokovnjake. Prednost te metode je v hitrem polnjenju; slabost je nezmožnost nadzora nad vzorcem, hkrati pa je širjenje ankete odvisno od vertikalnega in horizontalnega mreženja posameznikov. Pridobili smo 165 ustrezno izpolnjenih vprašalnikov, kar omogoča dovolj dober vpogled v mnenje o javnem dobrem in sodelovanju

udeležencev pri projektih spremembe namenske rabe prostora. Vprašanja iz ankete so se nanašala na pojmovanje javne dobrine kot prostorske dimenzije in pojmovanje urejenosti te dobrine, na sodelovanje javnosti in osnovne demografske podatke, kot so spol, izobrazba, starostna struktura in status.

5 Rezultati

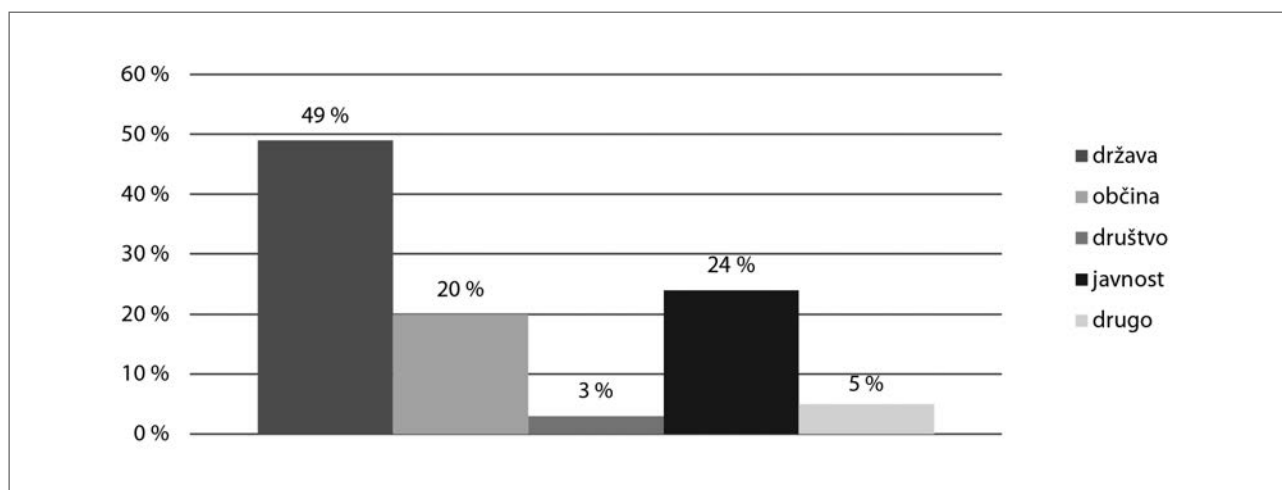
Pri vprašanju »Kaj pojmuje pod pojmom ‚javna dobrina‘?« so anketiranci dali prednost naravi, vodi in čistemu zraku (29 %) in infrastrukturi (29 %), kar je prikazano v preglednici 1. Na sliki 5 so prikazani rezultati odgovorov v zvezi s pojmom »javna dobrina«.

Na vprašanje »Kdo definira, kaj pojmuje pod besedno zvezo ‚javna dobrina‘?« je večina anketirancev menila, da je to država (49 %), tej sta sledili javnost (24 %) in lokalna skupnost (20 %). Nekateri so menili, da je to ustava (1 %) ali državljani (1 %) oz. prebivalci. Podatki so razvidni iz preglednice 2. Na sliki 6 so prikazani rezultati anketnih odgovorov na vprašanje o besedni zvezi »javna dobrina«.

Preglednica 2: Definiranje pojma »javne dobrine«

Podvprašanja	Navedbe	
	število	odstotni deleži
država	129	49
občina	52	20
društvo	8	3
javnost	63	24
drugo	12	5
skupaj	264	100

Lastni vir

Slika 6: Pojmovanje besedne zveze »javna dobrina« (lastni vir)**Preglednica 3:** Javne koristi v povezavi z javnimi dobrinami

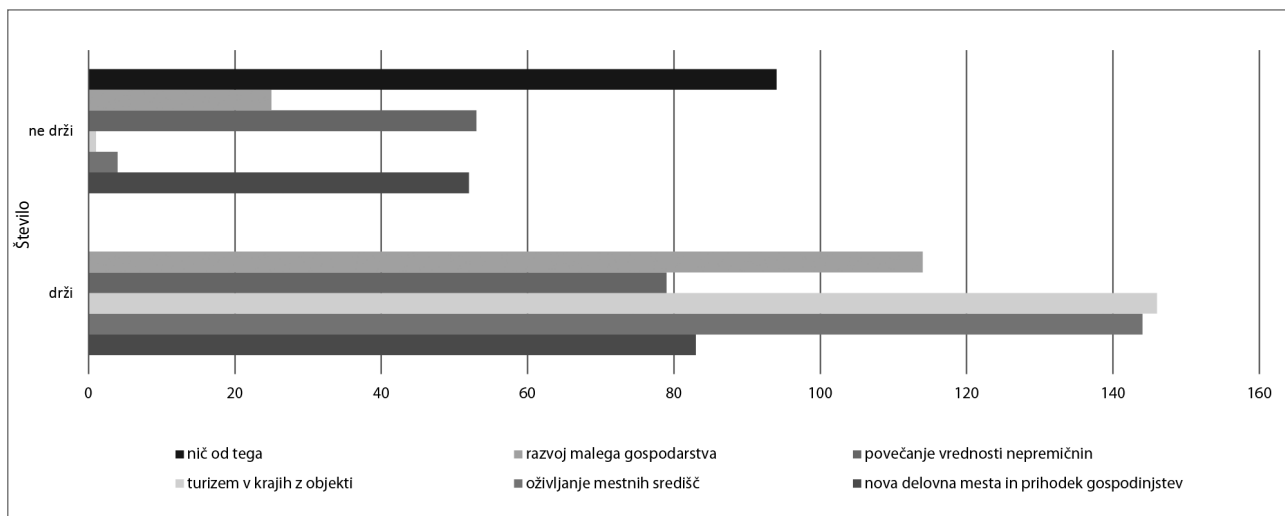
Podvprašanja	Odgovori			Veljavni	Število enot
	drži	ne drži	skupaj		
nova delovna mesta in prihodek gospodinjstev	83	52	135	135	164
oživljanje mestnih središč	144	4	148	148	164
turizem v krajih z objekti	146	1	147	147	164
povečanje vrednosti nepremičnin	79	53	132	132	164
razvoj malega gospodarstva	114	25	139	139	164
ne vidim povezave med javno dobrino in javnimi koristmi	4	118	122	122	164
nič od tega	0	94	94	94	164

Lastni vir

Na vprašanje »Katere javne koristi si lahko obetamo od urejenih »javnih dobrin?« so anketiranci odgovarjali s trditvijo »drži« ali »ne drži«. Menili so, da urejene javne dobrine največ pripomorejo k razvoju turizma, oživljanju mestnih središč in razvoju malega gospodarstva. Na četrtem mestu je bil razvoj delovnih mest in prihodek gospodinjstev. Hkrati so številni

anketiranci (118) menili, da ni povezave med dobrinami in koristmi. Podatki so razvidni iz preglednice 3 in grafično prikazani na sliki 7.

Na vprašanje »Kako uresničujemo zadovoljevanje javnih potreb?« je večina anketirancev odgovorila, da z razvojnimi

Slika 7: Mnenja o povezanosti javne dobre in javne koristi (lastni vir)

Preglednica 4: Uresničevanje zadovoljevanja javnih potreb

Podvprašanja	Navedbe	
	število	odstotni deleži
z razvojnimi usmeritvami ter sprejetjem zakonov in predpisov	141	47
z državnimi razpisi, na katere se prijavljajo občine	34	11
z državnimi in občinskimi projekti	75	25
s športnimi prireditvami	10	3
z debatami na prostorskih konferencah in okroglih mizah	33	11
drugo	4	1
skupaj	297	100

Lastni vir

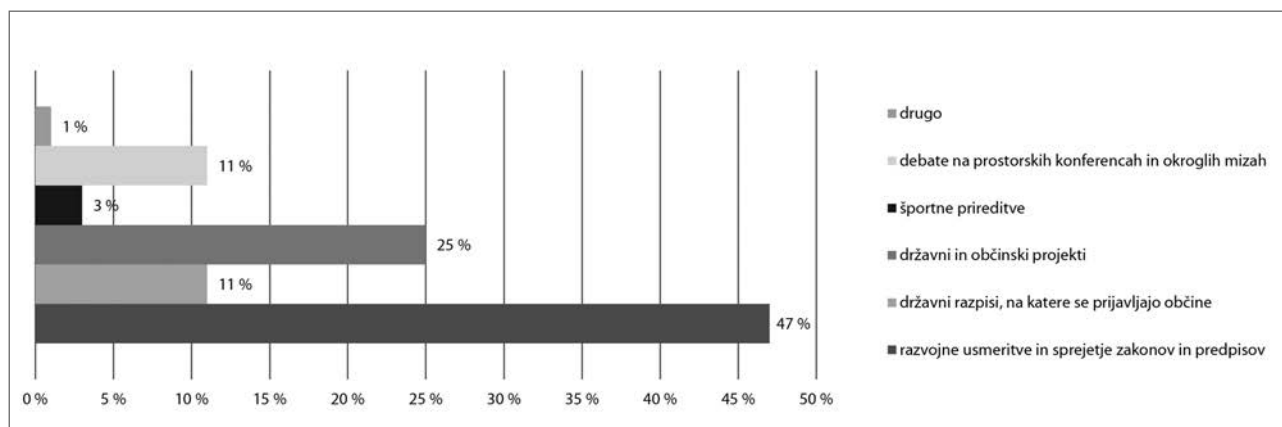
Preglednica 5: Motiviranost za sodelovanje

Odgovori	Število	Veljavni (v odstotnih deležih)
denar	7	5
z veseljem bi sodeloval, saj bi lahko s svojim znanjem tvorno prispeval k rešitvam	48	33
vizija, da bi imeli prebivalci od tega tudi javno korist	77	53
ne bi me motiviralo, ne bi sodeloval	13	9
skupaj	145	100

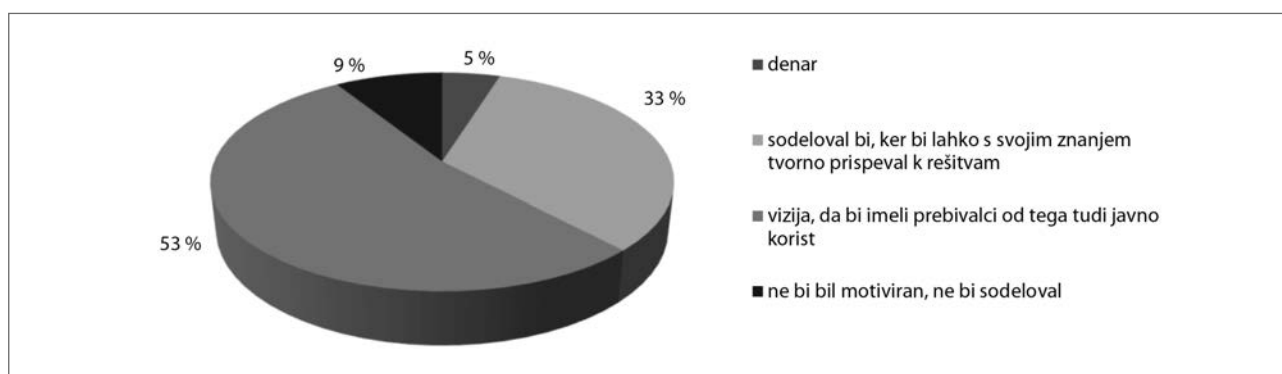
Lastni vir

usmeritvami ter sprejetjem zakonov in predpisov (47 %), kot tudi z državnimi in občinskimi projekti (25 %). Nekateri anketiranci so poudarili pomembnost debat na prostorskih konferencah in okroglih mizah (11 %), enako število anketirancev (11 %) je menilo, da z razpisi, na katere se prijavljajo občine, kar je razvidno iz preglednice 4 in s slike 8.

Na vprašanje o motiviranosti posameznika za sodelovanju pri projektu spremembe rabe ali prenove objekta je dobra polovica anketirancev (53 %) odgovorila, da bi sodelovali, saj bi delali v javno korist, tretjina anketirancev (33 %) pa meni, da bi lahko tvorno prispevala k rešitvam. Le malo anketirancev (5 %) bi sodelovalo, če bi jih finančno podprli. Rezultati odgovorov so zbrani v preglednici 5 in grafično prikazani na sliki 9.

Slika 8: Sredstva za zadovoljevanje javnih potreb (lastni vir)

Slika 9: Motiviranost za sodelovanje pri projektu spremembe rabe ali prenove (lastni vir)

Preglednica 6: Povečevanje individualne ali javne koristi

Odgovori	Število	Veljavni (v odstotnih deležih)
javne koristi me zanimajo, saj bo meni osebno ostalo več od plače, pokojnine	126	95
javne koristi me ne zanimajo, zanima me individualna korist	7	5
skupaj	133	100

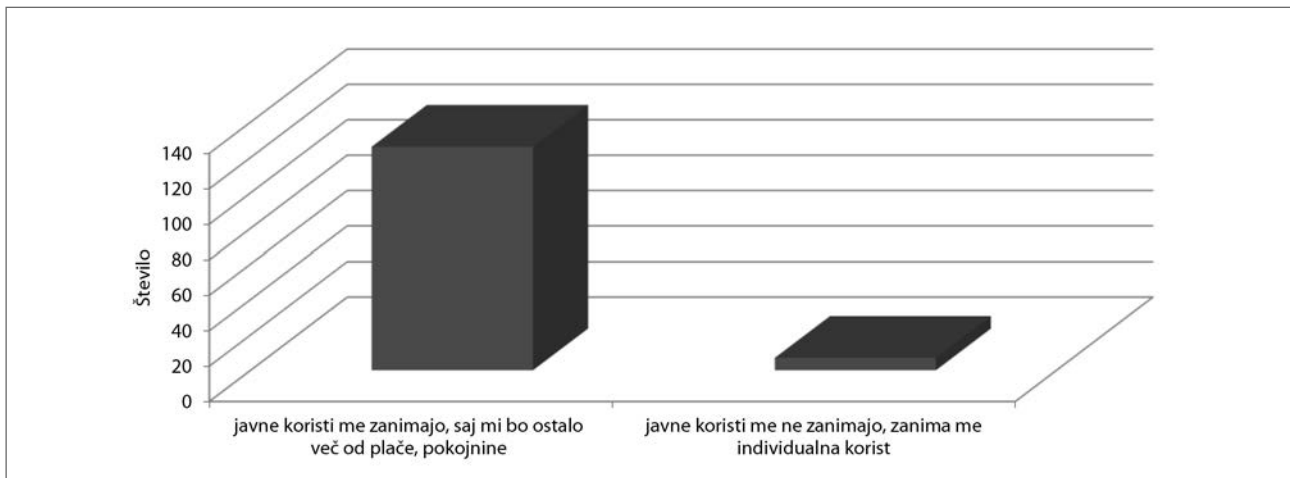
Lastni vir

Odgovori na vprašanje »S kakšnim namenom (povečevanja javne ali individualne koristi) bi sodelovali pri projektu spremembe rabe, urejanja mesta – obnovi, vzdrževanju objektov?« so zbrani v preglednici 6, grafični prikaz pa je razviden s slike 10. Zanimivo je, da je kar 95 % anketirancev izbralo namen javne koristi in le 5 % namen individualne koristi.

Zanimalo nas je še, katere javne koristi bi pričakovali udeleženci in katere nagrade bi jih motivirale za družbeno skupno delo in tvorno sodelovanje pri projektih (delo, ki se vrednoti v fizični, intelektualni obliki). Rezultati so prikazani v preglednici 7. Za oba dela vprašanj je bilo mogočih več odgovorov, na primer:

- urejeni parki in trgi;

- urejene kolesarske poti, pločniki in parkirišča;
- subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za vse občane;
- subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za občane, ki so sodelovali pri projektih;
- subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za vse občane;
- subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih;
- subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za vse občane;
- subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih.

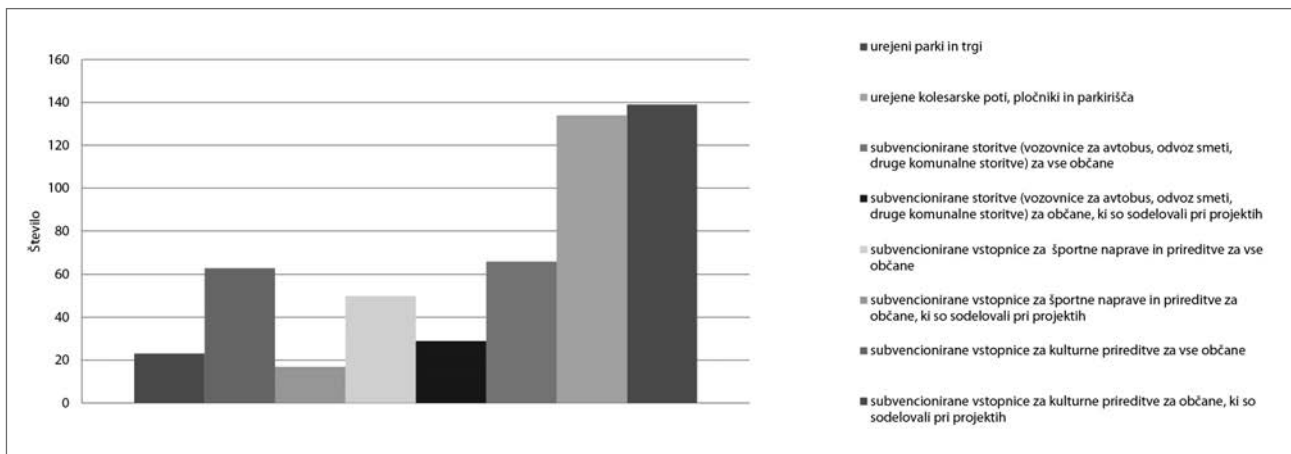

Slika 10: Sodelovanje pri projektih spremembe rabe, prenove objektov v povezavi s individualno ali javno koristjo (lastni vir)

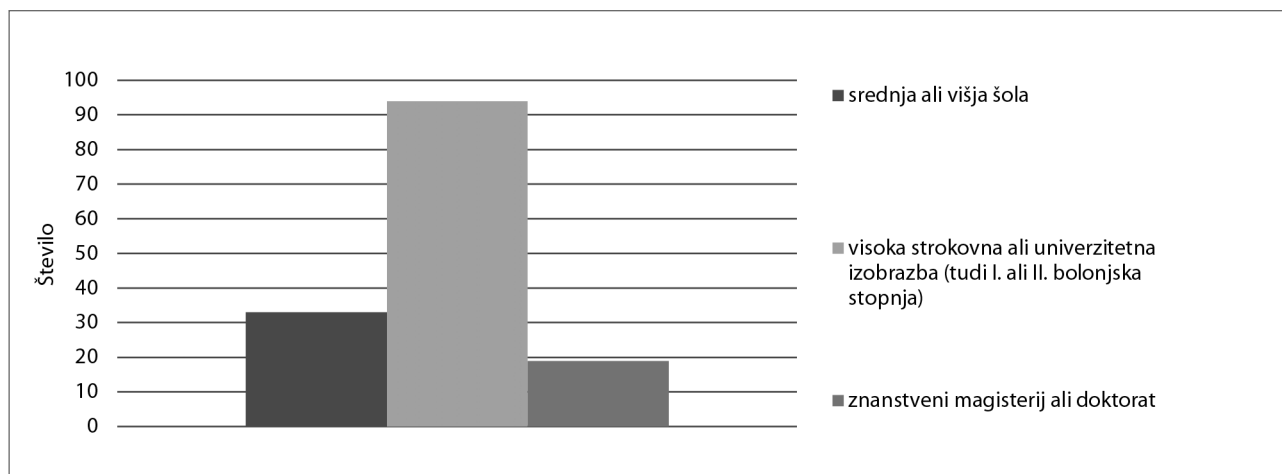
Preglednica 7: Javne koristi

Podvprašanja	Število	Odstotni deleži
urejeni parki in trgi	139	27
urejene kolesarske poti, pločniki in parkirišča	134	26
subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za vse občane	66	13
subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za občane, ki so sodelovali pri projektih	29	6
subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za vse občane	50	10
subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih	17	3
subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za vse občane	63	12
subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih	23	4
skupaj		100

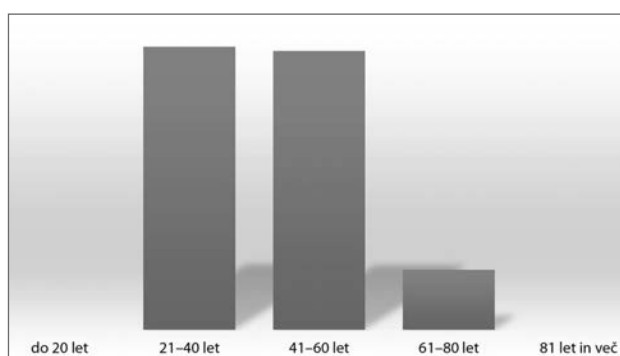
Lastni vir

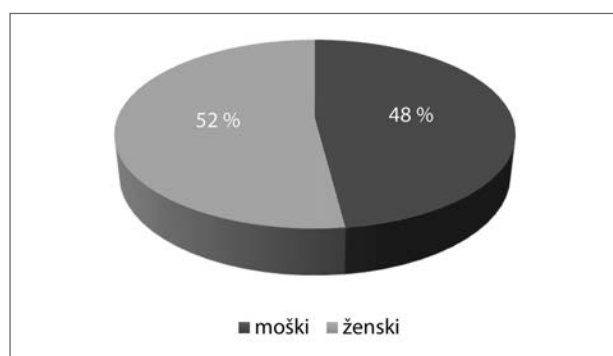
Slika 11: Pričakovane javne ali individualne koristi (lastni vir)

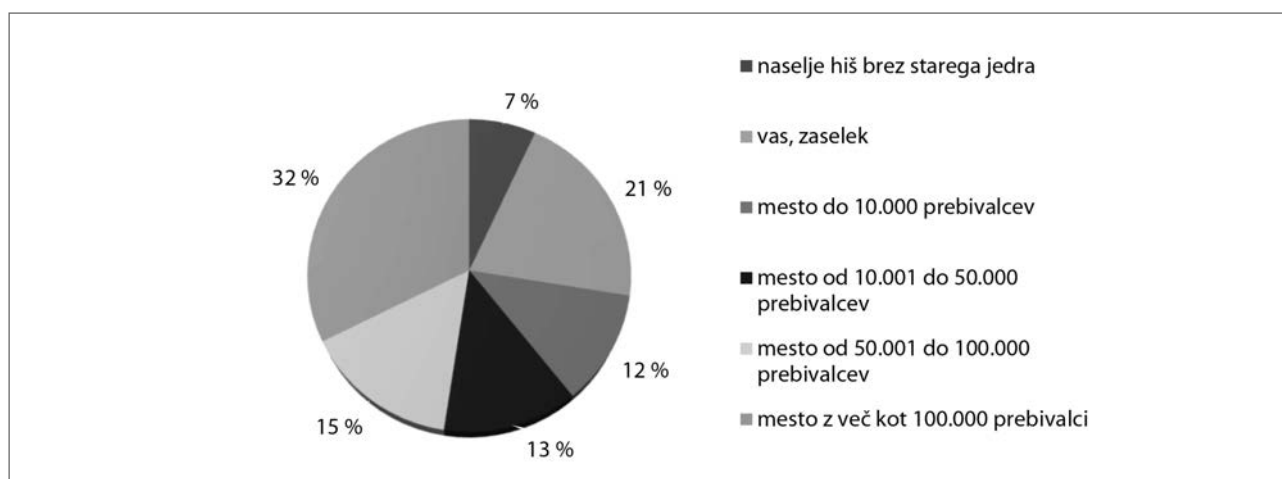
Slika 12: Izobrazbena struktura anketirancev (lastni vir)

Slika 13: Starostna struktura anketirancev (lastni vir)

Slika 14: Spol anketirancev (lastni vir)

Slika 15: Kraj bivanja anketirancev (lastni vir)

Za največ anketirancev javno korist pomenijo urejeni trgi in parki ter kolesarske poti, pločniki in parkirišča. Anketiranci tudi menijo, da bi lahko bili subvencioniranih vstopnic ali vozovnic deležni vsi udeleženci in ne le tisti, ki bi aktivno sodelovali pri projektu. Odgovori so grafično prikazani na sliki 11.

Na koncu so sledila še standardna demografska vprašanja, npr. kraj bivanja, dosežena izobrazba, starost in spol anketirancev. Odgovori so prikazani na slikah 12–15.

6 Sklep

Sprememba namenske oziroma prostorske rabe povzroči večanje ali manjšanje interesa za naložbe, prodajo, špekulacijo, ugibanja, dileme in dvome, povezane z zemljišči. Nekateri lastniki neopazno in neprizadeto, brez odnosa (tudi do svojega zemljišča) zlahka prepustijo usodo svojih zemljišč/objektov v roke kapitala, domačega ali tujega. Vsak prostor prinaša

prostorske ugodnosti posameznikom, skupnosti in državi, zato mora biti raba tega preudarna, skrbno premišljena z možnostjo presoje dolgoročnega učinka in posledic za prebivalce celotne lokalne ali globalne skupnosti.

Kot so ugotavljali že številni načrtovalci pred menoj, je potek projekta velikokrat odvisen od javnosti, ki se vključuje organizirano, neorganizirano ali prek strokovnjakov s posameznega področja. Odzivi in nasprotovanja različnih družbenih skupin na posege v prostor nas učijo, da je brez medsebojnega upoštevanja prebivalcev in ustvarjalcev prostorskih strok zelo težko izvesti proces načrtovanja posegov ali pa se ta v najboljšem primeru močno podaljša.

Zaradi občutljivosti in kompleksnosti trajnostno razvojnih posegov bi se lahko načrtovalci prilagodili potrebam različnih skupin ter pri tem upoštevali želje in hotenja skupnosti. Toda ali nismo prav tega počeli v preteklih 30 letih? Posledice smo občutili 4. avgusta 2023 v zadnjih hujših poplavah. Za razumevanje prostorske problematike je ključno, da se na področju trajnostnega razvoja omeji neproduktivna tekmovalnost med strokami, še posebej med družboslovjem in naravoslovjem.

Pri prostorskih ureditvah imamo opraviti s sistemom. Kot govorijo sistemska teorija, vsak zmore v svoj sistem zaobjeti toliko, kolikor omogoča njegova miselna širina. Vsak sistem je vpet v nekega višjega in vsakega se da razstaviti na manjše sisteme. Domačini, ki živijo s prostorom, predvsem starejše generacije, ki znajo opazovati, so lahko v veliko pomoč pri načrtovanju in umeščanju ureditev. Hkrati nezadržni tok časa prinaša novo generacijo, imenovano Z. Gre za mlade, rojene med letoma 1995 in 2010, ki so odraščali s tehnologijo. Digitalne naprave uporabljajo brez predhodnega učenja in brez navodil za uporabo in pri učenju so zelo samostojni. V svojem bistvu so altruisti, želijo delati nekaj, kar bi pomagalo izboljšati svet, veliko jih je sodelovalo v prostovoljstvu ter se posvečajo ohranjanju in skrbi za okolje. Odgovori, zbrani v anketi, nakazujejo, da so udeleženci, podobno kot mlada generacija, večinoma pripravljeni sodelovati, da želijo tvorno in po svojih močeh prispevati v javno korist. Pomanjkljivost izvedene raziskave je vsekakor vzorec, omejen na ozemlje ene države.

Izziv, ki je pred nami, nakazuje rešitev, da morda od običajnega procesa vključevanja javnosti v prostorske umestitve prek postopka javnih razprav, ki se ni spremenil že zadnjih 90 let, preidemo k sodelovalnemu sooblikovanju, pri katerem se upošteva večplasten pristop k načrtovanju, oblikovanju in upravljanju prostora. Pri tem se pri urejanju mest izkoriščajo sredstva, navdih in potencial lokalne skupnosti, da bi se ustvarili javni prostori in infrastruktura, ki izboljšujejo urbano vitalnost ter spodbujajo zdravje, srečo in dobro počutje ljudi. To je lahko ali uradni in vladni ali lokalni taktični urbanizem, ki ga vodi

skupnost. Usposobljeni prostorski strokovnjaki, država in občina poskrbijo, da so (kot v primeru Gleinstätten) zagotovljeni strokovno vodenje, usmeritve, izvedba in financiranje.

Dr. Daniela Dvornik Perhavec, višja strokovna sodelavka
Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, Maribor
E-pošta: daniela.d-perhavec@um.si

Viri in literatura

- Axelrod, R. (1984): *The evolution of cooperation*. New York, Basic Books.
- Barnett, E. C. (2016): *Meet the YIMBYS, Seattleites in support of housing density*. Dostopno na: <https://www.seattlemag.com/meet-yimbys-seattleites-support-housing-density> (sneto 19. 10. 2021).
- Bergthold, G. (2017): *YIMBYS build momentum at conference 2017*. Dostopno na: <http://beyondchron.org/yimbys-build-momentum-conference-2017> (sneto 10. 7. 2020).
- Das Land Steiermark, *Gleinstätten 1899*. Landesarchiv Graz, B.AKS 020.
- Das Land Steiermark, *Gleinstätten 1905*. Landesarchiv Graz, B.AKS 028.
- Dollinger, M. J. (1990): The Evolution of collective strategies in fragmented industries. *The Academy of Management Review*, 2, str. 266–285.
- Drack, M., in Apfalter, W. (2007): Is Paul a Weiss' and Ludwig von Bertalanffy's system thinking still valid today? *Systems Research and Behavioral Science*, 24, str. 537–546.
- Environment, A. (1980): Environment Alberta, Environment Views: Dostopno na: <https://archive.org/details/enviroviews2n6/page/4> (sneto 2. 3. 2020).
- Fuller, B. W., in Minh Vu, K. (2011): Exploring the dynamics of policy interaction: Feedback among and impacts from multiple. Concurrently applied policy approaches for promoting collaboration. *Journal of Policy Analysis and Management*, 2, str. 359–380.
- Gates, E. (1980): *No one wants backyard nuclear dump*. Dostopno na: https://www.newspapers.com/clip/24587650/nimby_1980 (sneto 8. 7. 2020).
- Gravano, A. (2011): ¿Vecinos o ciudadanos? El fenómeno Nimby: Participación social desde la facilitación organizacional. *Revista de Antropología*, 54(1), str. 191–230.
- Groover, H. (2016): *The first-ever YIMBY conference is happening right now*. Dostopno na: <https://www.thestranger.com/slog/2016/06/17/24227713/the-first-ever-yimby-conference-is-happening-right-now> (sneto 10. 7. 2020).
- Helbing, D., Szolnoki, A., Perc, M., in Szabó, G. (2010) Punish, but not too hard: How costly punishment spreads in the spatial public goods game. *New Journal of Physics*, 12, str. 083005.
- Hobbes, T. (1651): *Leviathan*. New York, Collier Books.
- Horton, J., Rand, D., in Zeckhauser, R. (2011): The online laboratory: Conducting experiments in a real labor market. *Experimental Economics*, 14, str. 399–425.
- Lee, D. R., in McKenzie, R. B. (1994): Corporate failure as a means to corporate responsibility. *Bus Ethics*, 13(12), str. 969–978.
- Marwell, G., in Ames, R. (1981): Economist free ride, does anyone else? *Journal of Public Economics*, 15, str. 295–310.
- Merriam-Webster Dictionary (1980): *NIMBY*. Dostopno na: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/NIMBY> (sneto 10. 7. 2020).

- MindTools (2022): *Stakeholder analysis*. Dostopno na: http://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_07.htm (sneto 10. 7. 2022).
- Morsing, M. (2006): Corporate social responsibility as strategic auto-communication: on the role of external stakeholders for member identification. *Business Ethics: A European Review*, 2, str. 171–182.
- Murks-Bašič, A., in Perc, M. (2011): Podnebna kooperacija v igri Zapornikove dileme. *Naše gospodarstvo*, 5–6, str. 53–62.
- Murphy, K. (2017): "Homes for human beings": Millennial-driven anti-NIMBY movement is winning with a simple message. Dostopno na: <https://www.mercurynews.com/2017/11/12/homes-for-human-beings-millennial-driven-anti-nimby-movement-is-winning-with-a-simple-message> (sneto 15. 7. 2020).
- Ogorelec, B. (1995): *Komuniciranje z javnostjo – priručnik za urbaniste*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Pasadena Now (2018): *710 Freeway extension officially dead, state and city officials celebrate and look to the future*. Dostopno na: <https://www.pasadenanow.com/main/710-freeway-extension-officially-dead-state-and-city-officials-celebrate-and-look-to-the-future> (sneto 1. 2. 2024).
- Perc, M., in Grigolini, P. (2013): Collective behavior and evolutionary games – An introduction. *Chaos, Solitons & Fractals*, 56, str. 1–5.
- Podrecca, B. (2000): *Poetika različnosti*. Maribor, Univerza v Mariboru.
- Pokrajinski arhiv Maribor, *Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana 1901*. Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.9.1-10, inv. 2499.
- Pokrajinski arhiv Maribor, *Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana 1929*. Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fototeka inv. 12025.
- Pouvreau, D. D. (2007): On the history of Ludwig von Bertalanffy's "General Systemology", and on its relationship to cybernetics – Part I: Elements on the origins and genesis of Ludwig von Bertalanffy's "General Systemology." *International Journal of General System*, 36(3), str. 281–337.
- Pravilnik za izdelavo regulacijskih načrtov (1932): *Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, 3(78), str. 1073–1084.
- Rand, D., Greene, J., in Nowak, M. (2012): Spontaneous giving and calculated greed. *Nature*, 489, str. 427–430.
- Ranen, K. (2014): *Europe's most successful economy is way too good to be true*. Dostopno na: <https://nextcity.org/daily/entry/sweden-europes-most-successful-economy-too-good-to-be-true> (sneto 10. 7. 2020).
- Ron (2011): *Bigotry shaped a Great Baltimore City: Antero Pietila*. Dostopno na: <http://usslave.blogspot.com/2011/09/bigotry-shaped-great-baltimore-city.html> (sneto 31. 1. 2020).
- Semuels, A. (2017): *From "not in my backyard" to "yes in my backyard"*. Dostopno na: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/07/yimby-groups-pro-development/532437> (sneto 10. 7. 2020).
- Stephens, J. (2016): *"YIMBY" movement heats up in Boulder*. Dostopno na: <https://nextcity.org/daily/entry/who-are-yimby-first-meeting-boulder> (sneto 10. 7. 2020).
- Stephens, R. (2005): *From NIMBYs To DUDEs: The wacky world of planne-rese*. Dostopno na: <http://www.planetizen.com/node/152> (sneto 1. 2. 2020).
- Stewart, J. B. (1991): Book review: Dumping in Dixie: Race, class, and environmental quality. *The Review of Black Political Economy*, 20(2), str. 105–107.
- Thompson, R. (2019): *Stakeholder analysis: Winning support for your projects*. Dostopno na: https://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_07.htm (sneto 15. 6. 2020).
- Van de Ven, B., in Jeurissen, R. (2005): Competing responsibly. *Business Ethics*, 2, str. 299–317.
- Walker, J., idr.(2007): *Construction extension to the PMBOK guide*. Newtown Square, Project Management Institution.
- Wang, Z., Szolnoki, A., in Perc, M. (2013): Interdependent network reciprocity in evolutionary games. *Scientific Reports*, 3, str. 1183.
- YIMBYtown 2018 (2018): *YIMBYtown*. Dostopno na: <https://yimby.town> (sneto 10. 7. 2020).
- Young, M., Londono, V., in Morris, S. (2019): *New YorkYimby*. Dostopno na: <https://newyorkyimby.com> (sneto 10. 7. 2020).
- Zakon o urejanju prostora (ZureP-2)*. Uradni list Republike Slovenije, št. 61/17, 199/21. Ljubljana.

Zaključne ugotovitve 34. Sedlarjevega srečanja urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije in mednarodne razvojne regionalne konference *Inoviranje regionalnih politik in praks*, ki sta potekala v četrtek in petek, 16. in 17. novembra 2023, na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru

Dogodek je potekal v organizaciji Regionalne razvojne agencije za Podravje – Maribor in Ekonomsko-poslovne fakultete Univerze v Mariboru, Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije in Urbanističnega inštituta Republike Slovenije.

Tema konference je bila preoblikovanje regionalne politike in prakse z ustvarjanjem različnih pristopov, rešitev in politik, ki koristijo regijam in njihovim prebivalcem.

Namen konference je bil odpreti široko razpravo o izzivih, s katerimi se sooča regionalni razvoj v Evropski uniji in zunaj nje, s posebnim poudarkom na vse večjih regionalnih razlikah na področju gospodarskega razvoja, socialne kohezije, varstva okolja in institucionalnega sodelovanja. Konferenca se je osredotočala na vključevanje regionalnih potreb v oblikovanje prihodnjih politik in instrumentov, namenjena pa je bila oblikovalcem regionalne politike in tudi strokovnjakom iz prakse.

Z veseljem ugotavljamo, da so se na vabilo k sodelovanju odzvali akademiki, raziskovalci, svetovalci, predstavniki političnih in drugih organizacij, visokošolskih institucij, študenti in zainteresirani posamezniki. Še posebej smo veseli, da so se dogodku udeležili tudi dr. Aleksander Jevšek, minister za kohezijo in regionalni razvoj, mag. Aša Rogelj, v. d. generalnega direktorja Direktorata za regionalni razvoj pri Ministrstvu za kohezijo in regionalni razvoj (v nadaljevanju: MKRR), ga. Valentina Lavrenčič in mag. Lenča Šolar Humerca, predstavnici Ministrstva za naravne vire in prostor (v nadaljevanju: MNVP), ki vodita projekt izdelave regionalnih prostorskih planov (v nadaljevanju: RPP) pri Direktoratu za graditev in prostor, in ga. Helena Štih, predstavnica Ministrstva za kulturo. Zadnjemu se tudi zahvaljujemo za vsakoletno finančno podporo pri izvedbi Sedlarjevih srečanj.

Udeleženci so v okviru plenarnih in sekcijskih predstavitev ter razprave na okrogli mizi poudarili številna vprašanja in dejstva v zvezi z regionalnim razvojem v Sloveniji. Ugotovili smo, da je ozemlje Slovenije naravnogeografsko zelo raznoliko in razdrobljeno. Razdrobljenost smo še povečali z administrativno členitvijo na 212 občin. V družbi in prostoru se kaže polarizacija in zaostajanje določenih območij (npr. stare industrijske regije, obmejna problemska območja), eden izmed razlogov za to je prav gotovo tudi odsotnost regionalnega

načrtovanja v preteklih tridesetih letih. Glede na to je treba ponovno vzpostaviti celovit pogled na regionalni razvoj (statističnih regij in različnih homogenih območij) in nadoknaditi zamujeno.

Ugotovimo lahko tudi, da skladen regionalni razvoj pomeni reševanje številnih problemov, kot so staranje prebivalstva, podnebne spremembe, zagotavljanje dostopnosti do javnih storitev, idr. Pri tem imajo mesta zelo pomembno vlogo, saj so generatorji razvoja na svojem območju. Nujno potrebno pa je tudi aktivno povezovanje s podeželskim zaledjem. Država mora zato nujno zagotavljati vse socialne in ekonomske storitve za prebivalstvo, čemur so namenjeni tudi zakon o skladnem regionalnem razvoju, ki je trenutno v postopku sprememb in dopolnitev, in prizadevanja za kohezijo na regionalni ravni.

Čprav še vedno nimamo pokrajin, bi morali zagotoviti pravočasno pripravo RPP, kar podpirata MNVP in tudi MKRR.

Ugotovitve in sklepi Mednarodne regionalne razvojne konference in 34. Sedlarjevega srečanja

Po mnenju udeležencev letošnje Mednarodne regionalne razvojne konference in 34. Sedlarjevega srečanja je pred nami zgodovinska priložnost, da vzpostavimo RPP. V razpravi smo še posebej poudarili trenutno stanje na področju regionalne politike in razvoja v Sloveniji:

- da imajo regije različne potrebe in potencialne, kar je treba upoštevati na vseh ravneh regionalnega razvoja v prihodnje;
- da so RPP potrebni dokumenti, še posebej v podporo lokalni ravni, saj občine tudi zaradi svoje razdrobljenosti nimajo dovolj virov, da bi skrbele za vse vsebine, ki se navezujejo na razvoj na njihovem območju in seveda širše;
- da je potrebna sinergija med regionalnimi projekti iz regionalnimi razvojnimi programi (v nadaljevanju: RRP) in RPP;
- da tudi na ministrstvih ni dovolj virov, ki bi zagotovili administrativno podporo pri izdelavi RPP.

Sklep

Oblikovali smo skupne sklepe v petih sklopih, ki se navezujejo na povezovanje razvojnega in prostorskega načrtovanja na regionalni ravni, sodelovanje med udeleženci in usklajevanje interesov na regionalni ravni, vsebine, ki jih je treba obravnavati na regionalni ravni, kadrovske težave in financiranje izdelave RPP.

1. Pomen regionalnega prostorskega plana – zgodnje prepoznavanje potreb in priložnosti na regionalni ravni
 - RPP mora biti dolgoročni dokument, ki povezuje razvojno in prostorsko načrtovanje, je torej povezava z RRP in dogovorom za razvoj regij.
 - Treba je dati jasno sporočilo, kakšno korist prinašajo RPP državi in lokalnim skupnostim, za kar je potrebna večja politična volja, da izdelamo in sprejmemo RPP kot povezovalni dokument med razvojnim in prostorskim načrtovanjem.
 - Nujno potrebna je pravočasna in široka razprava o RPP, da bodo njihove prednosti ponotranjili vsi udeleženci v procesu njihove priprave, še posebej odločevalci.
 - RRP in RPP morata podpirati odločevalce in uporabnike.
2. Sodelovanje udeležencev in usklajevanje interesov – zgodnje vključevanje in informiranje udeležencev
 - Treba je uskladiti pristojnosti med državo in lokalno skupnostjo na regionalni ravni in ponovno vzpostaviti zavode za regionalno planiranje.
 - Treba je zagotoviti usklajevanje in sodelovanje med sektorji ter aktivno sodelovanje med vsemi udeleženci v procesu priprave RPP.
3. Vsebina načrtovanja na regionalni ravni – potrebujemo vizijo in voljo
 - Regije morajo oblikovati svoje vizije! Ključno je, da lokalne skupnosti postavijo skupne razvojne cilje regionalnega razvoja.
 - Na regionalno raven je treba prenesti vsebine, za katere ni smiselno, da jih načrtuje država, in tiste, ki jih občine, predvsem majhne, ne zmorejo načrtovati.
 - Cilje sektorskih politik je treba preslikati na območja, na katerih bodo dosegli največje učinke.
 - Vzpostaviti je treba specifične regionalne vsebine in projekte, ki bodo čim bolj prispevali k razvoju posamezne razvojne regije.
 - Zagotoviti je treba ustrezne podatke za načrtovanje na regionalni ravni, predvsem njihovo posodabljanje.
 - Zgotoviti je treba ustrezne strokovne podlage (usmeritve za razvoj krajine, kmetijstva in kmetijskih zemljišč,

urejanje voda, obnovljivih virov energije, ekosistemske storitve, kakovost bivanja, gospodarski razvoj, krepitev identitete idr. na ravni regije), ki bodo zagotovile strokoven in regijam prilagojen RPP.

4. Zmanjšati je treba kadrovske primanjkljaj z vzgojo kadrov za sedanje potrebe in naslednje generacije in prevzeti strateški pristop k vodenju
 - Z ustreznim sporočilom s strani odgovornih institucij in odločevalcev je treba spodbuditi mlade, da se odločijo za poklice, povezane z urejanjem in strateškim načrtovanjem prostora.
 - Dvigniti je treba kakovost prostorskega načrtovanja in vodenja procesov priprave prostorskih aktov.
 - Dvigniti je treba raven odgovornosti tudi za vsebinska, razvojna in druga vprašanja, ne le za vodenje procesov.
 - Usposobiti je treba zaposlene v institucijah na vseh ravneh, še posebej pri regionalnih razvojnih agencijah, ki bodo usposobljeni za vodenje procesov in usklajevanja v procesu priprave RPP.
 - Večji poudarek in podporo je treba dati tudi izobraževalnim programom, ki usposablajo za strateške vidike načrtovanja in programiranja, da bo razvojne dokumente pripravljal usposobljen kader.
5. Potrebno je načrtovanje finančnih virov za izdelavo RPP
 - Treba je zagotoviti dovolj sredstev za regionalni razvoj in izdelavo RPP, tudi z zagotovitvijo sredstev za kadrovske okrepitve pri vodenju procesa izdelave RPP.
 - Delo in napore, ki bodo vloženi v pripravo RPP, je treba ustrezno ovrednotiti in jih tudi primerno nagraditi.

Sklepne ugotovitve je na podlagi panelnih razprav, okrogle mize, sekcijских predstavitev in razprav pripravila ddr. Alma Zavodnik Lamovšek, predsednica DUPPS.

Sklepne ugotovitve so bile poslano vsem prisotnim na Sedlarjevem srečanju, članom DUPPS, ministrici za naravne vire in prostor, ministrici za kulturo, ministru za kohezijo in regionalni razvoj, Skupnosti občin Slovenije, Združenju mestnih občin Slovenije, Združenju občin Slovenije, Zbornici za arhitekturo in prostor Slovenije, Društvu krajinskih arhitektov Slovenije, Društvu arhitektov Ljubljane, Slovenskemu geografskemu društvu, poslanskim skupinam Državnega zbora in splošni javnosti prek kanalov javnega obveščanja (spletna stran, Facebook, Instagram, Newsletter).

.....
Izvršni odbor Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije, Ljubljana

E-pošta: drustvo.dupps1@gmail.com

Alma ZAVODNIK LAMOVŠEK

34. Sedlarjevo srečanje urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije in mednarodna regionalna razvojna konferenca

Maribor, Ekonomsko-poslovna fakulteta Univerze v Mariboru, 16. in 17. november 2023

V četrtek in petek, 16. in 17. novembra 2023, je Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije (v nadaljevanju: DUPPS) na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru skupaj z Regionalno razvojno agencijo za Podravje – Maribor (v nadaljevanju: RRA Podravje – Maribor) uspešno izvedlo že 34. Sedlarjevo srečanje Inoviranje regionalnih politik.

Tema letošnjega srečanja je bila preoblikovanje regionalne politike in prakse z ustvarjanjem raznolikosti pristopov, rešitev in politik, ki koristijo regijam in njihovim prebivalcem, da se odpre široka razprava o izzivih, s katerimi se sooča regionalni razvoj v Evropski uniji in zunaj nje. Posebej smo želeli poudariti vse večje regionalne razlike na področju gospodarskega razvoja, socialne kohezije, varstva okolja in institucionalnega sodelovanja.

Prvi dan so pozdravne nagovore imeli Karmen Razlag, vršilke dolžnosti direktorja RRA Podravje – Maribor, dr. Alma Zavodnik Lamovšek, predsednica DUPPS, dr. Igor Bizjak, direktor Urbanističnega inštituta Republike Slovenije, in dr. Polona Tominc, dekanja Ekonomsko-poslovne fakultete Univerze v Mariboru. Mag. Aša Rogelj je v uvodnem predavanju predstavila pogled Ministrstva za kohezijo in regionalni razvoj na prihodnje usmerjanje regionalnega razvoja v Sloveniji. Sledilo je pet odličnih prispevkov na temo regionalnega prostorskega planiranja v Sloveniji na pragu nove dobe, ki so dali odlična izhodišča za razpravo v nadaljevanju in še posebej za večerno okroglo mizo

Slika 1: Govorci na okrogli mizi (od leve proti desni – Uroš Rozman, RRA Koroška, dr. Simon Kušar, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, mag. Lenča Humerca Šolar, Ministrstvo za naravne vire in prostor, mag. Jelka Hudoklin, Acer Novo mesto d. o. o., in dr. Vladimir Prebilič, župan Občine Kočevje) (foto: Arhiv RRA Podravje – Maribor)

Slika 2: Udeleženci ene od petih sekcij 34. Sedlarjevega srečanja (foto: Arhiv RRA Podravje – Maribor)

(slika 1), ki jo je moderiral dr. Janez Nared z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. V popoldanskem delu so bile pred okroglo mizo na vrsti tri sekcije (slika 2), na katerih so bili predstavljeni prispevki o regionalnem razvoju v Sloveniji, odpornosti regij na podnebne spremembe in energetska krizo, industriji, pametni specializaciji in človeških virih kot dejavnikih regionalnega razvoja.

Drugi dan se je začel s pozdravnim nagovorom dr. Aleksandra Jevška, ministra za kohezijo in regionalni razvoj (slika 3), ki je dal tudi številne vsebinske iztočnice za razpravo. Sledilo je uvodno predavanje ddr. Milana Krajncja *Dinamični model vzpostavitve in upravljanja (slovenskih) regij*, ki je pritegnilo veliko zanimanje občinstva. Sledili sta še sekciji, v katerih so bili obravnavani promet in trajnostni regionalni razvoj ter mobilnost in različne skupine uporabnikov. Tudi tokrat so bili v vsaki sekciji predstavljeni po štiri prispevki oziroma pet teh. Vse sekcije so se končale z razpravo, v kateri so z vprašanji ali svojimi mnenji sodelovali tudi udeleženci.

Na 34. Sedlarjevem srečanju se je tako ob dveh uvodnih predavanjih zvrstilo 23 prispevkov številnih avtorjev, ki so s številnim občinstvom pripomogli h kakovostnim razpravam in oblikovanju skupnih zaključkov dogodka (slika 4).

Zaključki so objavljeni na spletni strani DUPPS in RRA Podravje – Maribor skupaj z vsemi prispevki, slikovnim gradivom in videoposnetki s srečanja.

.....
 Dr. Alma Zavodnik Lamovšek, predsednica
 Društva urbanistov in prostorskih planerjev
 Slovenije
 Društvo urbanistov in prostorskih planerjev
 Slovenije, Ljubljana
 E-pošta: drustvo.dupps1@gmail.com

Slika 3: Pozdravni nagovor dr. Aleksandra Jevška, ministra za kohezijo in regionalni razvoj (foto: Arhiv RRA Podravje – Maribor)

Slika 4: Udeleženci 34. Sedlarjevega srečanja v dvorani (foto: Arhiv RRA Podravje – Maribor)

Predstavitev knjige *Kakovost bivanja v starejših in novejših večstanovanjskih soseskah*

Naslov: Kakovost bivanja v starejših in novejših večstanovanjskih soseskah

Avtorji: Boštjan Kerbler, Richard Sendi, Ajda Šeme, Miriam Hurtado Monarres, Ženja Brezovar, Nataša Balant, Robi Koščak

Založba: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Zbirka: Urbani izziv – publikacije

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2023

Število strani: 54

Financiranje: Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije

ISBN: 978-961-6390-67-5

Večstanovanjske soseske so zaokrožene urbanistične stanovanjske enote, ki so opremljene z infrastrukturo in prilagojene dnevnim potrebam stanovalcev. So pomemben del mestnih okolij in neposredno vplivajo na kakovost življenja prebivalcev. Množična gradnja večstanovanjskih sosesk se je v Sloveniji začela po drugi svetovni vojni, ko je bila naša država del socialistične Jugoslavije. V tem času je množična proizvodnja standardiziranih gradbenih materialov ponujala razmeroma hiter, stroškovno ugoden in dokaj učinkovit pristop za zadovoljevanje velikega povpraševanja po stanovanjih, potrebnih za hitro rastoče mestno prebivalstvo. Zato je potekala predvsem gradnja velikih večstanovanjskih sosesk. Ta vrsta gradnje se je v Sloveniji končala po razpadu Jugoslavije ter uvedbi novega družbenopolitičnega in gospodarskega sistema.

Prehod v tržno usmerjeno gospodarstvo je prinesel nove izzive, vključno s spremembami na področju stanovanjske gradnje. V primerjavi s socialističnim obdobjem (1945–1991) se je koncept večstanovanjske soseske v postsocialističnem obdobju (po letu 1991) precej spremenil. Pri Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije smo zato izvedli raziskavo, v kateri smo proučevali, kako stanovalci dojemajo kakovost bivanja v

starejših (socialističnih) večstanovanjskih soseskah in kako v novejših (postsocialističnih).

Spoznanja na slikovit način predstavljamo v tej publikaciji. Na koncu predstavimo tudi smernice ter priporočila za ustrezno prenovo večstanovanjskih sosesk iz socialističnega obdobja in načrtovanje novih večstanovanjskih naselij za zagotavljanje zelene kakovosti bivanja.

Knjigo priporočamo vsem strokovnjakom, ki se ukvarjajo s prostorskim načrtovanjem, stanovanji in stanovanjsko

gradnjo, odločevalcem na vseh ravneh odločanja in vsem posameznikom, ki bi se radi seznanili s kakovostjo bivanja v večstanovanjskih naseljih v Sloveniji in z možnostmi za njihovo prenovo oziroma gradnjo v prihodnje.

.....
Izr. prof. dr. Boštjan Kerbler, strokovno-raziskovalni svetnik
Urbanistični inštitut Republike Slovenije,
Ljubljana
E-pošta: bostjan.kerbler@uir.si

Predstavitev knjige

Javni prostor v velikih večstanovanjskih soseskah po meri starejših stanovalcev

Naslov: Javni prostor v velikih večstanovanjskih soseskah po meri starejših stanovalcev

Avtorji: Boštjan Kerbler, Maša Filipovič Hrast, Richard Sendi, Ajda Šeme, Miriam Hurtado Monarres, Ženja Brezovar, Nataša Balant, Robi Koščak

Založba: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Zbirka: Urbani izziv – publikacije

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2023

Število strani: 56

Financiranje: Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije

ISBN: 978-961-6390-68-2

Staranje prebivalstva je značilno za vse evropske države. Ker so starejši zelo pomemben in številčno močno zastopan del družbe, je pomembno, da izzive, s katerimi se soočajo, raziščemo z vidika njihovih potreb. Pri Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije smo zato skupaj s Fakulteto za družbene vede Univerze v Ljubljani izvedli raziskavo *Javni prostor za potrebe starejših v velikih večstanovanjskih soseskah v Sloveniji*. K sodelovanju v raziskavi smo povabili prebivalce, ki so starejši od 65 let in živijo v velikih večstanovanjskih soseskah, zgrajenih med letoma 1945 in 1991, ko so se gradile take soseske. Takratni urbanistični načrti so predvidevali, da bodo v njih živeli mlajši ljudje, ki so se množično priseljevali v zaposlitvena središča, zato so njihovim potrebam prilagodili tudi javni prostor. Ker Slovenci nismo naklonjeni selitvam in želimo v svojih stanovanjih ostati čim dalj časa, so prvotni stanovalci ostali v svojih stanovanjih in se sčasoma postarali. S starostjo so se njihove potrebe spremenile, javni prostor sosesk pa je ostal nespremenjen. Zato nas je zanimalo, kako starejši stanovalci sosesk dojemajo javni prostor, s čim so zadovoljni in kje se pojavljajo težave, ki jim onemogočajo uporabo zunanjega prostora po njihovih željah.

V tej publikaciji na slikovit način predstavljamo posamezne velike večstanovanjske soseske po Sloveniji, njihove značilnosti, prednosti in pomanjkljivosti z vidika potreb starejših stanovalcev. Na koncu predlagamo tudi smernice in priporočila za prilagoditve, saj je urejen in varen javni prostor ključen za kakovostno življenje starejših in njihovo aktivno vključevanje v skupnost.

Knjigo priporočamo vsem strokovnjakom, ki se ukvarjajo s prostorskim na-

črtovanjem, stanovanji in stanovanjsko gradnjo, odločevalcem na vseh ravneh odločanja in vsem posameznikom, ki bi se radi seznanili, kako v večstanovanjskih soseskah oblikovati javni prostor za potrebe starejših stanovalcev.

.....
lzt. prof. dr. Boštjan Kerbler, strokovno-raziskovalni svetnik
Urbanistični inštitut Republike Slovenije,
Ljubljana
E-pošta: bostjan.kerbler@uir.si

Terminološki kotiček

Mihelič, B., Humar, M., in Nikšič, M. (ur.) (2015): *Urbanistični terminološki slovar*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije in Založba ZRC SAZU.

régija -e ž

1. širši teritorij s skupnimi naravnimi, gospodarskimi, funkcijskimi, zgodovinskimi, kulturnimi značilnostmi

ang.: *region*

2. prostorska enota med državno in občinsko ravni, oblikovana za potrebe planiranja

ang.: *planning region*

3. administrativno-upravna enota med državno in občinsko ravni

ang.: *region, district*

krajina -e ž

prostor, v katerem prevladujejo naravne prvine in je rezultat medsebojnega delovanja in vplivanja naravnih in človeških dejavnikov

ang.: *landscape*

policéntrični urbáni systém -ega -ega -a m

1. omrežje naselij z gravitacijskimi zaledji, ki imajo podoben funkcionalni pomen in velikost, med katerimi obstaja delitev političnih, družbenih, gospodarskih, kulturnih in finančnih dejavnosti in so povezana v funkcionalno celoto, v kateri poteka intenzivna dnevna selitev prebivalcev

ang.: *polycentric urban system*

2. po Odloku o strategiji prostorskega razvoja Slovenije, 2004 dvostopenjsko strukturirano omrežje mest državnega in regionalnega pomena, na katero se z medsebojnimi prometnimi povezavami navezuje omrežje drugih središč z različnimi funkcijami

ang.: *polycentric urban system*

urbána decentralizácija -e -e ž

razselitev dejavnosti, ustanov in prebivalstva iz enega v več središč

PRIM.: policéntrični razvoj

ang.: *urban decentralisation*

teritoriálna kohezija -e -e ž

1. povezovanje območij z zagotavljanjem skupne infrastrukture, odpravljanjem administrativnih ovir

ang.: *territorial cohesion*

2. politika prostorskega razvoja EU za zmanjšanje razvojnih razlik med regijami

ang.: *territorial cohesion*

prostórsko načrtovánje -ega -a s

po Zakonu o prostorskem načrtovanju, 2007 interdisciplinarna dejavnost, s katero se na podlagi razvojnih usmeritev in ob upoštevanju javnih koristi, varstva okolja, ohranjanja narave, varstva živali in naravnih dobrin, varstva premoženja in kulturne dediščine načrtujejo posegi v prostor in prostorske ureditve

PRIM.: krajínsko načrtovánje, prostórsko planíranje, urbanistično načrtovánje, uréjanje nasélíj, uréjanje prostóra

ang.: *spatial planning*

prostórsko uredítev -e -tve ž

po Zakonu o urejanju prostora, 2003, do 2007 sklop načrtovanih posegov v prostor, dejavnosti in omrežij s pripadajočimi površinami na določenem območju

ang.: *spatial arrangement*

prostórski ákt -ega -a m

po Zakonu o prostorskem načrtovanju, 2007 pravno veljavni dokument, s katerim se določajo in načrtujejo prostorske ureditve na državni, regionalni in občinski ravni, pogoji in merila za njihovo izvedbo, npr. državni strateški prostorski načrt, državni prostorski načrt, občinski prostorski načrt, občinski podrobni prostorski načrt, regionalni prostorski načrt

PRIM.: prostórski dokumènt

ang.: *spatial-planning act*

stratéški prostórski ákt -ega -ega -a m

prostorski akt, s katerim se opredelijo izhodišča, cilji in usmeritve prostorskega razvoja v izbrani prostorski enoti

PRIM.: stratéški prostórski načrt

ang.: *strategic spatial act*

krajínska zasnóva -e -e ž K: KZ

po Zakonu o urejanju prostora, 2003, do 2007 dokument, s katerim se določi strategija prostorskega razvoja zavarovanih in drugih območij s predvidenimi vplivi na krajino, kulturno dediščino, ohranjanje narave ali na trajnostno rabo naravnih dobrin in vključuje zasnovo namenske rabe prostora, usmeritve za razvoj dejavnosti in njihovo prostorsko razporeditev

PRIM.: načrt krajínske arhitektúre

ang.: *landscape layout*

regionální prostórski plán -ega -ega -a m

po Zakonu o regionalnem prostorskem planiranju, 1967, do 1993 dokument, ki določa družbenogospodarska izhodišča in smernice za urejanje prostora, gospodarjenje s prostorom in varovanje krajine za celotno območje Republike Slovenije

PRIM.: regionální prostórski načrt

ang.: *regional spatial plan*

regionalni prostorski načrt -ega -ega -a m K: RPN

po Zakonu o prostorskem načrtovanju, 2007 izvedbeni prostorski načrt, ki ga skupaj pripravi več sosednjih občin, s katerim se načrtujejo prostorske ureditve regionalnega pomena

PRIM.: mèdobčinski lokacijski načrt, regionalna zasnova prostorskega razvoja, regionalni prostorski plán

ang.: *regional spatial plan*

celovita presója vplívov na okólje -e -e -- -- -- ž K: CPVO

po Zakonu o prostorskem načrtovanju, 2007, in Zakonu o varstvu okolja, 2004 postopek, s katerim se v okviru priprave prostorskega ali drugega akta preverjajo potencialni vplivi njegove izvedbe na okolje in upoštevajo zahteve varstva okolja, ohranjanja narave, varstva človekovega zdravja in kulturne dediščine, osnova za izdajo mnenja

PRIM.: mnènje nosilcev urèjanja prostóra, okóljsko poročílo, presója vplívov na okólje

ang.: *comprehensive environmental impact assessment*

okóljsko poročílo -ega -a s

po Zakonu o varstvu okolja, 2004 poročílo o stanju in vplivih na okolje v povezavi z izvajanjem politik, programov, ukrepov na mednarodni, državni, regionalni, lokalni ravni, ki je sestavni del postopka celovite presoje vplívov na okolje

PRIM.: celovita presója vplívov na okólje

ang.: *environmental report*

trájnostni razvòj -ega -ója m

razvoj človeške družbe, ki čim manj izčrpava in obremenjuje naravne danosti, vire in omogoča njihovo obnavljanje

S: sònarávni razvòj, vzdžni razvòj

ang.: *sustainable development*

habítat -a m

naravno življenjsko okolje rastlin, živali ali drugih živih organizmov

ang.: *habitat*

narávna reténzija -e -e ž

poplavno območje, po katerem se razlije visoka voda in se v njem zadrži do upada gladine

PRIM.: zadrževalnik

ang.: *natural retention, natural-retention area*

razvrednòtenje prostóra -a -- s

proces slabšanja kakovosti prostora zaradi nevdrževanja, izselitve prebivalstva, opustitve dejavnosti, za okolje obremenjujoče dejavnosti, npr. težke industrije

S: degradácija prostóra

ang.: *degradation of space, spatial deterioration*

jávni pròstor -ega prostóra m

odprti ali zaprti prostor v javni ali zasebni lasti, pod enakimi pogoji dostopen vsem ne glede na spol, raso, narodno ali socialno pripadnost, npr. železniška postaja, javna knjižnica, ulica, trg, park

ang.: *public space*

jávna korist -e -i ž

splošna družbena korist, opredeljena v področnem predpisu, npr. kakovost okolja, zagotavljanje infrastrukture

PRIM.: javni interès, javno dóbro

ang.: *public benefit*

gospodárska javna ínfrastruktúra -e -e -e ž

po Zakonu o gospodarskih javnih službah, 1993 objekti ali omrežja državnega ali lokalnega pomena, namenjeni opravljanju gospodarskih javnih služb s področja prometa, energetike, komunalnega gospodarstva, telekomunikacij, upravljanja z vodami, varstva okolja in gospodarjenja z naravnimi viri

ang.: *public utilities*

komunálna ínfrastruktúra -e -e ž

infrastruktura, ki zagotavlja osnovne pogoje za prebivanje in dejavnosti v prostoru, npr. energetska, komunikacijska, prometna, okoljska infrastruktura, kanalizacijsko, vodovodno omrežje

PRIM.: enerétska ínfrastruktúra, komunikacijska ínfrastruktúra

ang.: *communal infrastructure, public utilities, communal services*

enerétska ínfrastruktúra -e -e ž

infrastruktura, ki zagotavlja proizvodnjo, prenos in razdeljevanje energije, npr. elektrike, plina, nafte, tople vode, pare

PRIM.: komunálna ínfrastruktúra

ang.: *energy infrastructure*

obmóčje poslòvnih dejávnosti -a -- s

območje, na katerem so skoncentrirani poslovni in trgovski objekti, navadno v predmestju, na dobro dostopni lokaciji

S: poslòvna còna

ang.: *business zone, business area*

mobílnost -i ž

premikanje ljudi ali blaga iz kraja v kraj, odvisno od razpoložljivih prevoznih načinov

ang.: *mobility*

prométno vozlišče -ega -a s

stičišče dveh ali več prometnih poti v prometnem omrežju

ang.: *transport node*

ródnost -i ž

število živorojenih, navadno preračunano na tisoč prebivalcev določenega območja v enem letu

S: nataliteta

ang.: *fertility*

selítveni prírástek prebíválstva -ega -tka -- m

razlika med številom priseljenih in odseljenih, navadno preračunana na tisoč prebivalcev določenega območja v letu

S: mehanski prírástek prebíválstva, migracíjski sáldo, nétomi-grácije, nétoselítve, selítvena bilánca, selítveni sáldo

PRIM.: odseljevánje prebíválstva, priseljevánje prebíválstva

ang.: *net migration rate*

priséljenec -nca m

oseba, ki se priseli v določen kraj in se tam za stalno ali začasno naseli

S: imigránt

PRIM.: izséljenec

ang.: *immigrant*

geográfski informácijski sistém -ega -ega -a m K: GÍŠ

1. po Zakonu o prostorskem načrtovanju, 2007 računalniško podprt informacijski sistem za zajem, shranjevanje, urejanje, analizo, upravljanje, povezovanje, predstavitev in prikaz geografskih podatkov

ang.: *geographic information system*

2. strojna in programska oprema in postopki, ki omogočajo zajem, shranjevanje, urejanje, analizo, upravljanje, povezovanje, predstavitev in prikaz geografskih podatkov

ang.: *geographic information system*

funkcionálno ovírana oséba -- -e -e ž

oseba, ki zaradi trajne telesne okvare, bolezni, začasne poškodbe ali duševne motnje potrebuje prilagojene razmere za prebivanje ali delovanje

ang.: *disabled person*

sodelovánje jávnosti -a -- s

aktivna vključenost deležnikov, npr. podjetij, združenj, družbenih gibanj, strokovnjakov, državljanov, pri reševanju prepoznanih razvojnih problemov določenega območja

PRIM.: jávna participácija

ang.: *public involvement, stakeholder engagement*

Integrácija^[1] -e ž

1. ind. geogr. povezovanje podjetij, gospodarskih organizacij zaradi novih oblik proizvodnje, popolnejše ponudbe storitev

2. polit. geogr. prilagajanje ljudi na zanje tuje okolje, ki od priseljencev ne zahteva izgube identitete, pač pa se od njih pričakuje spoštovanje norm in običajev njihovega novega okolja

ang.: *integration*

regionálni razvòj^[1] -ega -ôja m

plan. družbene spremembe, ki so z razvojnimi strategijami, politikami in ukrepi v krajšem časovnem obdobju namenjene zmanjševanju razlik v stopnji razvitosti regij, v daljšem pa njihovega odpravljanju in zmanjševanju razlik v kakovosti življenja njihovega prebivalstva

PRIM.: regionálni prostórski razvòj

ang.: *regional development*

regionálni razvójni prográm^[1] -ega -ega -a m

plan. temeljni programski in izvedbeni dokument za spodbujanje gospodarskega razvoja na regionalni ravni, ki opredeljuje razvojne prednosti regije in vsebuje finančno ovrednotene projekte, programe

ang.: *regional development program*

múltimodálni prevòz^[2] -ega -ôza m

prevoz z različnimi prevoznimi sredstvi

S: kombinírani prevòz, méšani prevòz

ang.: *multimodal transport*

jávna dobrína^[2] -e -e ž

1. → jávno dôbro

2. v ekonomiji dobrina, pri kateri je izključitev posameznika iz potrošnje sicer možna, a nezaželena, saj so mejni stroški oskrbe dodatnega uporabnika enaki nič

ang.: *public good*

jávno dôbro^[2] -ega -a s

stvar, ki jo v skladu z njenim namenom ob enakih pogojih z zakonom določeno splošno rabo lahko uporablja vsakdo

S: jávna dobrína (2)

ang.: *public good*

ékoremediácija^[3] -e ž

var. nar. uporaba naravnih procesov za sanacijo in varovanje okolja

GL.: fítoremediácija

ang.: *ecoremediation*

razvojna regija^[4] -e -e ž

prostorska enota, ki ni pokrajina in nima neposredno voljenih predstavnikov, ima pa vzpostavljene institucije regionalne politike, ki opravljajo svoje poslanstvo in naloge po Zakonu o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja

ang.: *development region*

endogena regionalna politika^[5] -e -e -e ž

del regionalne politike, ki je usmerjen v uresničevanje teritorialnih razvojnih ciljev in se izvaja kot povezovanje notranjih razvojnih pobud razvojnih regij po načelu od spodaj navzgor

ang.: *endogenous regional policy*

dogovor za razvoj regije^[5] -a -- -- -- m

dvostranski izvedbeni akt, s katerim se uresničuje regionalni razvojni program tako, da se določijo ključni regijski in sektorski projekti za premagovanje razvojnih ovir in doseganje razvojne specializacije razvojne regije ter viri financiranja

ang.: *regional development agreement*

strategija razvoja regije^[6] -e ž

dokument, ki določi cilje in smer razvoja, v kateri želi regija delovati v naslednjih letih

ang.: *development strategy of the region*

NIMBY^[7]

kratica za angleško frazo »*Not in My Back Yard*« (sln. »*ne na mojem dvorišču*«), pri čemer gre za negativen odgovor na nasprotovanje prebivalcev, ki ne odobravajo predloga za novogradnjo, ker verjamejo, da razvoj vključuje sporno ali potencialno nevarno tehnologijo, pogosto s konotacijo, da je tak razvoj potreben v družbi, vendar bi ga bilo treba umestiti drugam

NIMN^[7]

kratica za angleško frazo »*Not in My Neighborhood*« (sln. »*ne v moji soseski*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, ki se nanaša na zakonodajne ukrepe ali zasebne dogovore, sklenjene za ohranjanje rasne identitete v soseski ali na stanovanjskem območju

NIABY^[7]

kratica za angleško frazo »*Not in Anyone's Backyard*« (sln. »*ne na nikogaršnjem dvorišču*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, ki se nanaša na določene razvoje, ki se povsod po svetu štejejo za neprimerne, na primer jedrske elektrarne

NAMBY^[7]

kratica za angleško frazo »*Not Against My Business or Industry*« (sln. »*ne proti mojemu podjetju ali panogi*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, ki se nanaša na politična dejanja, ki bi lahko ogrozila podjetje ali industrijo

BANANA^[7]

kratica za angleško frazo »*Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything*« (sln. »*popolnoma ničesar ne zgradite blizu ničesar*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, priljubljeno v Združenem kraljestvu, ki se pogosto uporablja za kritiko nenehnega nasprotovanja nekaterih zagovorniških skupin urbanemu razvoju

PIBBY^[7]

kratica za angleško frazo »*Place in Blacks' Back Yard*« (sln. »*postavite na dvorišče temnopoltih*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, ki nakazuje, da ljudje s socialnimi, rasnimi in ekonomskimi privilegiji nasprotujejo razvoju na lastnem dvorišču, če je treba nekaj zgraditi, mora biti to zgrajeno tako, da zaznane škode izgradnje nesorazmerno prizadenejo revne in socialno prikrajšane ljudi

SOBBY^[7]

kratica za angleško frazo »*Some Other Bugger's Back Yard*« (sln. »*na dvorišču nekoga drugega*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, ki se nanaša na stanje duha, da je projekt zaželen in morda potreben, vendar le če je izveden drugje

YBNH^[7]

kratica za angleško frazo »*Yes, But Not Here*« (sln. »*ja, ampak ne tukaj*«), pri čemer gre za različico pojava NIMBY, ki se nanaša na stanje duha, da je projekt zaželen in morda potreben, vendar le če je izveden drugje

YIMBY^[7]

kratica za angleško frazo »*Yes in My Back Yard*« (sln. »*lahko na mojem dvorišču*«), pri čemer gre za proračunsko gibanje (nasprotovanje pojavu NIMBY), ki običajno podpira razvoj novih stanovanj v mestih, v katerih so stroški najema stanovanj narasli do nedostopnih ravni, ali projektov v javnem interesu, kot so naprave čistih virov energije (na primer vetrne turbine)

Opombe

^[1] Bufon, M., Černe, A., Gams, I., Jeršič, M., Jurinčič, I., Kladnik, D., idr. (2005): *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

^[2] Accetto, M., Ahtik, M., Dugar, G., Fajfar, T., Ferčič, A., Filipčič, K., idr. (2018): *Pravni terminološki slovar*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

^[3] Batič, F., Košmrlj-Levačič, B., Martinčič, A., Cimerman, A., Turk, B., Gogala, N., idr. (2011): *Botanični terminološki slovar*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

^[4] Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (2023): *Razvojne regije*. Dostopno na: <https://www.gov.si/teme/razvojne-regije> (sneto 9. 5. 2024).

^[5] *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2)*. Uradni list Republike Slovenije, št. 20/11. Ljubljana.

^[6] Definicija je povzeta po članku Lavrenčič, V., idr., objavljenem v tej številki revije.

^[7] Definicija je povzeta po članku Dvornik Perhavec, D., objavljenem v tej številki revije.

PRIPRAVA OGLASOV za strokovno izdajo revije *Urbani izziv*

Osnovni tehnični podatki

Oblikovani oglasi morajo biti pripravljene v enem od naslednjih formatov:

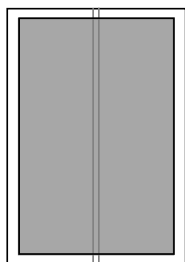
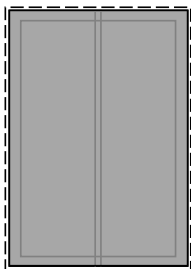
- TIFF,
- PDF/AI (fonti besedil morajo biti pretvorjeni v krivulje).

Resolucija gradiva mora biti visoka, najmanj 300 dpi. Gradivo mora biti pripravljeno v črno-beli tehniki.

Velikosti in cene oglasov

Oglasi so lahko pripravljene za objavo v živi rob ali znotraj paginacije. Pri pripravi oglasa za objavo v živi rob je treba na vseh straneh dodati 3 mm za porezavo, upoštevati pa je treba tudi vezavo revije, zato mora biti odmik besedila vsaj 10 mm od levega roba. Vse objavljene cene oglasov vključujejo DDV in veljajo za objavo znotraj revije, v rubriki, namenjeni za oglaševanje. Cena objave oglasa med prispevki, torej zunaj posebne rubrike za oglaševanje, je višja za 100 %.

CELOSTRANSKI OGLAS

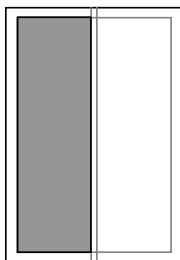
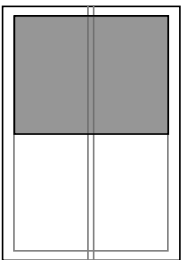
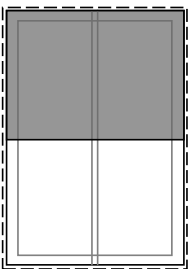

Velikost:

210 x 297 mm *ali* 170 x 240 mm

Cena: 150 €

POLSTRANSKI OGLAS

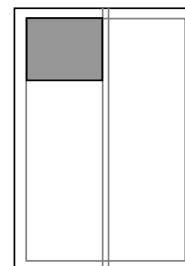
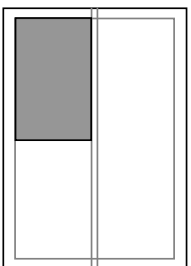

Velikost:

210 x 148 mm *ali* 170 x 120 mm
ali 81 x 240 mm

Cena: 100 €

MANJŠI OGLAS

Velikost:

81 x 120 mm *ali* 81 x 60 mm

Cena: 50 €

Ustrezno pripravljene oglasi morajo biti poslani najkasneje do **1. julija** na elektronski naslov urbani.izziv-strokovni@uirsi.si. Naročilnice za objavo oglasov morajo biti poslane po elektronski ali navadni pošti na naslov uredništva: Urbanistični inštitut Republike Slovenije, *Urbani izziv* – uredništvo strokovne izdaje, Trnovski pristan 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Urbanistični inštitut Republike Slovenije (UIRS) je osrednja slovenska znanstvenoraziskovalna ustanova na področju načrtovanja prostora. Ustanovljen je bila leta 1955, kot javni raziskovalni zavod pa deluje od leta 1993.

Pri UIRS je stalno zaposlenih okoli 30 raziskovalcev, ki sestavljajo interdisciplinarno skupino strokovnjakov različnih znanstvenih ved in disciplin, kot so arhitektura, krajinska arhitektura, geografija, geodezija, sociologija, ekonomija, umetnostna zgodovina itd.

UIRS izvaja znanstvenoraziskovalne in razvojne projekte na mednarodni, državni, regionalni in lokalni ravni, rezultate raziskovanja pa prenaša neposredno v načrtovalsko prakso.

RAZISKOVANJE

- prostorsko, urbanistično, krajinsko načrtovanje in oblikovanje
- urbana prenova
- upravljanje urbanih območij
- varstvo naravne in kulturne dediščine
- varstvo okolja
- stanovanja
- promet
- demografija
- prostorska informatika

INFORMACIJE

tajništvo: +386 (0)1 420 13 10, info@uirs.si
knjižnica: +386 (0)1 420 13 31, knjiznica@uirs.si
založništvo: +386 (0)1 420 13 00 int. 38, urbani.izziv@uirs.si

IZOBRAŽEVANJE

- dodiplomsko in podiplomsko izobraževanje
- mednarodne izmenjave, konference, simpoziji, posveti, predavanja, razstave

KNJIŽNICA IN INDOK CENTER

ZALOŽNIŠTVO

- revija *Urbani izziv*
- znanstvene in strokovne publikacije

Urbanistični inštitut
Republike Slovenije
Urban Planning Institute
of the Republic of Slovenia
Trnovski pristan 2
p.p. 4717
SI-1127 Ljubljana
Slovenija
t: +386 (0)1 420 1300
f: +386 (0)1 420 1330
<http://www.uirs.si>